



Uwarunkowania i kierunki rozwoju turystyki w województwie pomorskim

Ekspertyza „**Uwarunkowania i kierunki rozwoju turystyki w województwie pomorskim**” została przygotowana pod kierownictwem Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S.A. przez zespół ekspertów, w składzie:

- | | |
|--|------------------------|
| • Prof. dr hab. Marek Dutkowski | Rozdział 6 |
| • Dr inż. arch. Artur Kostarczyk | Rozdział 3 (3.8 – 3.9) |
| • Prof. dr hab. Barbara Marciszewska | Rozdziały 1 i 4 |
| • Dr Tomasz Studzieniecki | Rozdział 3 (3.1 – 3.7) |
| • Dr hab. Maciej Przewozniak | Rozdział 2 |
| oraz | |
| • Jacek Debis, Menedżer Projektu PART S.A. | } Rozdziały 5 i 7 |
| • Adam Mikołajczyk, Konsultant PART S.A. | |

SPIS TRESCI

1	UWARUNKOWANIA WEWNETRZNE I ZEWNETRZNE ROZWOJU TURYSTYKI	5
1.1.	UWARUNKOWANIA WEWNETRZNE ROZWOJU TURYSTYKI.....	5
1.2.	UWARUNKOWANIA ZEWNETRZNE.....	12
2	DIAGNOZA STANU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM, W TYM RUCHU TURYSTYCZNEGO.....	19
2.1.	POJECIE I PODZIAŁ RUCHU TURYSTYCZNEGO I RUCHU GRANICZNEGO ...	19
2.2.	RUCH GRANICZNY.....	21
2.3.	OBIEKTY NOCLEGOWE I ICH WYKORZYSTANIE	23
2.4.	TABELARYCZNE UJECIE ANALIZY RUCHU TURYSTYCZNEGO.....	24
2.5.	DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO.....	31
2.6.	INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	41
2.7.	ANALIZA BAZY GASTRONOMICZNEJ WOJEWÓDZTWA	46
3	WALORY PRZYRODNICZE I KULTUROWE ORAZ ICH DOSTĘPNOŚĆ FUNKCJONALNA.....	63
3.1.	ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO WOJ. POMORSKIEGO - WALORY PRZYRODNICZO-TURYSTYCZNE REGIONÓW FIZYCZNOGEOGRAFICZNYCH.....	64
3.2.	REJONIZACJA PRZYRODNICZO-TURYSTYCZNA.....	75
3.3.	ZRÓŻNICOWANIE CHŁONNOŚCI TURYSTYCZNEJ ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.....	78
3.4.	OBCIĄŻENIE ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO – STAN I POTENCJALNE ZAGROŻENIA.....	80
3.5.	OCHRONA PRZYRODY I KRAJOBRAZU A ROZWÓJ TURYSTYKI.....	83
3.6.	REZERWATY BIOSFERY A ROZWÓJ TURYSTYKI	97
3.7.	SYNTEZA – WNIOSKI DO STRATEGII ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM.....	97
3.8.	OCENA WALORÓW ŚRODOWISKA KULTUROWEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO ORAZ ICH DOSTĘPNOŚCI DLA TURYSTYKI KULTUROWEJ.....	100
3.9.	SYNTEZA – WNIOSKI DO STRATEGII ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM.....	121
4	DIAGNOZA SYTUACJI EKONOMICZNEJ SEKTORA TURYSTYCZNEGO.....	125
4.1.	OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SEKTORA TURYSTYCZNEGO W POLSCE	125
4.2.	WYBRANE CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE PODAŻ USŁUG TURYSTYCZNYCH ORAZ POPYT NA PRODUKTY TURYSTYCZNE NA POMORZU	127
4.3.	KONKURENCYJNOŚĆ SEKTORA NA TLE INNYCH SEKTORÓW.....	129
4.4.	PERSPEKTYWY ROZWOJU SEKTORA TURYSTYCZNEGO	131
5	PROGNOZA ROZWOJU TURYSTYKI W SKALI MIEDZYNARODOWEJ, KRAJOWEJ I REGIONALNEJ.....	135
5.1.	TENDENCJE W TURYSTYCE ŚWIATOWEJ I EUROPEJSKIEJ	135
5.2.	PROGNOZY ROZWOJU TURYSTYKI W POLSCE I W SKALI REGIONALNEJ...	139
6	CHARAKTERYSTYKA RYNKÓW STRATEGICZNYCH DLA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM	145
6.1.	POJECIE STRATEGICZNYCH RYNKÓW TURYSTYCZNYCH	145

6.2.	CHARAKTERYSTYKA POSZCZEGÓLNYCH RYNKÓW (W UJECIU TABELARYCZNYM).....	147
6.3.	OCENA STRATEGICZNYCH RYNKÓW ISTOTNYCH DLA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	160
6.4.	PERSPEKTYWY ROZWOJU.....	167
6.5.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI.....	170
7.0	GŁÓWNE KIERUNKI ROZWOJU TURYSTYKI I ZAŁOŻENIA DI TWORZENIA PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH.....	174
7.1	OKRESLENIE GŁÓWNYCH KIERUNKÓW STRATEGICZNYCH ROZWOJU TURYSTYKI.....	174
7.2	IDENTYFIKACJA PRODUKTÓW MARKOWYCH WOJEWÓDZTWA...	

1 Uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne rozwoju turystyki¹

Wieloaspektowa charakterystyka uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju turystyki w regionie oraz diagnoza tego rozwoju wymaga analizy informacji pochodzącej zarówno ze źródeł pierwotnych, jak i wtórnych, głównie ze względu na złożoność procesów i zależności w sferze turystyki a także dynamikę zachodzących w niej zmian.

Celem niniejszego rozdziału jest ocena obecnej sytuacji w sektorze turystyki w Polsce i na Pomorzu z uwzględnieniem wpływu wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań; te ostatnie zostały przeanalizowane z punktu widzenia ich międzynarodowego zasięgu.

Główna metoda zastosowana przy niniejszym opracowaniu była analiza danych ze źródeł wtórnych, głównie GUS, EUROSTAT, Ministerstwa Gospodarki i Instytutu Turystyki w Warszawie oraz jakościowa ocena badanych zjawisk i procesów. W związku z tym należy podkreślić wagę badań pierwotnych, których przeprowadzenie byłoby wskazane przed ostatecznym sformulowaniem i przyjęciem do wdrożenia celów i priorytetów rozwoju turystyki w województwie pomorskim.

Niniejsze opracowanie ma charakter autorski, a wykorzystane przy jego pisaniu publikacje zostały zawarte w spisie literatury.

1.1. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju turystyki

1.1.1. Uwarunkowania przestrzenne i ekonomiczne: atrakcyjność turystyczna

Województwo pomorskie widziane jako kompleksowy produkt turystyczny wymaga analizy jego bliższego otoczenia, na które składają się m.in. następujące aspekty:

- Środowisko miejsca recepcji turystycznej i atrakcje w nim zlokalizowane; według tego kryterium obszar województwa pomorskiego należy rozpatrywać w dwóch względnie jednorodnych segmentach rynku turystycznego: aglomeracja trójmiejska i wybrane miasta z dziedzictwem kulturowym, tworząca dogodne i bogate przesłanki do rozwoju wszelkich subform turystyki miejskiej z kulturową na czele; oraz pozostały obszar województwa, którego środowisko naturalne i społeczne sprzyja rozwojowi turystyki wypoczynkowej, aktywnej czy wiejskiej. Ukształtowanie powierzchni, sieć rzek i jezior oraz pokrycie

¹ Autorem rozdziału jest prof. dr hab. Barbara Marciszewska

terenu zapraszają do pobytów turystycznych, stanowiąc zróżnicowaną ofertę dla różnych grup odbiorców.

- Zakres, struktura i poziom usług miejsca docelowego oraz infrastruktura województwa pomorskiego różni się w granicach aglomeracji miejskiej oraz w pozostałej przestrzeni; wiąże się to z wpływem globalnych i europejskich uwarunkowań rozwoju na dynamiczne przekształcanie się korzystnie położonej w europejskiej przestrzeni aglomeracji trójmiejskiej w centrum życia społeczno-gospodarczego i kulturalnego o zasięgu nie tylko regionalnym i krajowym, ale również światowym; jednocześnie pozostała przestrzeń województwa w części pozostaje pod oddziaływaniem aglomeracji w zakresie kształtowania infrastruktury i oferty usługowej, w części zaś podlega swoistej separacji, tworząc obszary „peryferyjne” z punktu widzenia funkcjonalności turystycznej.
- Dostępność miejsca docelowego określona jest dla województwa pomorskiego funkcjonującymi węzłami kolejowymi, lotniskiem pasażerskim w Gdańsku oraz ilością połączeń obsługiwanych przez nie a także siecią dróg kołowych oraz ilością połączeń drogą wodną; biorąc pod uwagę możliwość skorzystania ze wszystkich czterech form transportu, należy uznać dostępność komunikacyjną województwa za zadowalającą zarówno dla potencjalnych turystów krajowych, jak i zagranicznych.
- Wizerunek i postrzeganie miejsca docelowego: Trójmiasto ma wyrazisty wizerunek jako miejsce pobytów turystycznych wśród turystów krajowych; poza granicami naszego kraju informacja o Gdańsku, Gdyni czy Sopocie jako miejscach pobytów turystycznych nie jest wystarczająca (atrakcyjność tych miast wymaga bardziej intensywnej promocji). Pozostały obszar województwa (w mniejszym stopniu dotyczy to wybrzeża Bałtyku, Helu oraz Szwajcarii Kaszubskiej) wymaga promocji w celu wykreowania pożądanego wizerunku turystycznego zarówno w kraju, jak i za granicą.
- Cena dla konsumenta: zarówno dla krajowego, jak i zagranicznego nie jest konkurencyjna w porównaniu z analogicznymi usługami w krajach europejskich i typowo turystycznych, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę jakość tych usług i poziom obsługi klienta.

Główny potencjał turystyczny regionu pomorskiego wiąże się nierozdzielnie z bliskością morza oraz bogactwem przyrodniczym Kaszub.

Unikatowość Kaszub jest najczęściej kojarzona z:

- niskim stopniem skażenia środowiska,
- bogactwem walorów przyrodniczych: lasów, jezior, parku krajobrazowego,
- oryginalności walorów antropogenicznych (w tym kulturowych o materialnym i niematerialnym charakterze),
- nadmorskim usytuowaniem
- bogactwem walorów przyrodniczych: lasów, jezior, Parku Narodowego Bory Tucholskie oraz parku krajobrazowego.

Szczególne walory turystyczne usytuowane są w rozległym systemie jezior ciągnących się od Kartuz i Chmielna przez Stezyce, Koscierzyne, Karsin do Brus i Chojnic; obszar ten znany jest pod historyczną nazwą Kaszuby. Według Golebskiego (2002, s. 71) „gminy wchodzące w skład tego regionu są w ścisłej czołówce wybranych, wyselekcjonowanych gmin pod względem atrakcyjności turystycznej i wszystkie plasują się powyżej średniej dla najlepszych”.

Atrakcyjność turystyczna województwa pomorskiego jest postrzegana głównie przez pryzmat unikatowych walorów naturalnych Kaszub, na które składają się ogromne kompleksy leśne, wielkie jeziora, czystość środowiska, szlaki wodne.

Istotnym elementem tej atrakcyjności są również walory kulturowe (materialne i niematerialne) – głównie Kaszub i Kociewia.

Atrakcyjność turystyczna województwa pomorskiego została już wcześniej określona wskaźnikami syntetycznymi (Golebski, 2002, s. 30).

Atrakcyjność turystyczna wybranych miast Pomorza – Trójmiasto

Szczególna rola w percepcji turystów odgrywa Gdańsk jako istotny komponent atrakcyjności turystycznej Pomorza. Obok Krakowa jest miastem najczęściej odwiedzanym przez turystów zagranicznych, przyjeżdżających głównie w celach poznawczo-wypoczynkowych. (*Turystyka Polska w 2002 roku. Wielkie miasta i centra turystyczne*, 2003, s. 17). Turystycy zagraniczni, odwiedzający Gdańsk i Kraków, częściej niż w innych miastach korzystali z usług biur podróży, wykupując cały pakiet usług. Gdańsk częściej niż inne miasta jest odwiedzany przez turystów w wieku poniżej 24 lat, a przy tym Gdańsk był miastem o najniższym udziale przyjazdów w odwiedziny do krewnych lub znajomych. Ponieważ głównym motywem przyjazdu do Gdańska była turystyka i wypoczynek, można wnioskować, że przyciągała turystów jego atrakcyjność.

Częstotliwość odwiedzania Sopotu – zatrzymał się w nim w 2002 roku co czternasty Polak i co jedenasty turysta zagraniczny spośród korzystających z rejestrowanej bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania (*Turystyka...*, jw., s. 99) – świadczy o wysokiej atrakcyjności turystycznej tego miasta. Znane i doceniane są jego atrybuty jako uzdrowiska z wieloletnią tradycją sprzed wojny.

Zaletą Sopotu i jednocześnie czynnikiem jego przewagi konkurencyjnej na rynku jest wysoki udział bazy hotelowej w ogólnej bazie noclegowej: 45 % miejsc znajduje się w hotelach. Stąd nie dziwi również wysoki procent turystów zagranicznych zamieszkujących w hotelach (ok. trzech czwartych) oraz około połowy turystów krajowych (*Turystyka...*, jw., s. 99).

Gdynia była odwiedzana w 2002 roku przez blisko 64 tys. turystów krajowych i 36 tys. turystów zagranicznych, korzystających z rejestrowanej bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania. Zatrzymał się w Gdyni co piętnasty Polak i co siódmy turysta zagraniczny, korzystający z wyżej wymienionej bazy. Turystycy najczęściej nocowali w hotelach – ok. 60% Polaków i ponad 90 % gości zagranicznych – (*Turystyka...*, jw., s. 71).

Charakterystyczny dla Gdyni jest taki sam udział w bazie noclegowej hoteli i obiektów niesklasyfikowanych. Łącznie te dwa rodzaje bazy liczą ponad 80% wszystkich miejsc noclegowych w mieście. Przeważa baza całoroczna – około 70% ogółu miejsc jest dostępne przez cały rok. Baza rekreacyjno-sportowa w bazie noclegowej nie należy do bogatych: przeważają sauny, boiska do gier zespołowych oraz siłownie.

Głębszej analizie powinny być poddane wybrane obszary województwa pomorskiego w celu określenia ich szczegółowych funkcji turystycznych, co wykracza jednak poza zakres niniejszego opracowania. „Celem charakterystyki wybranych obszarów jest określenie możliwości rozwoju produktów turystycznych oraz ograniczeń rozwoju tych produktów. Pozwoli to z kolei na sformułowanie propozycji rozwoju infrastruktury turystycznej i jej lokalizacji ogólnej na badanym obszarze” (Golebski, 2002, s. 46).

1.1.2. Uwarunkowania ekonomiczne

Analiza uwarunkowań ekonomicznych rozwoju turystyki w województwie pomorskim wymaga przedstawienia podstawowych wskaźników ekonomicznych, których analiza i interpretacja pozwoli na wyłonienie potencjalnych barier i stymulatorów rozwoju turystyki w regionie. Dla potrzeb niniejszego opracowania zostaną poddane analizie następujące wskaźniki (według Rocznika Statystycznego, 2000):

- Procent zajmowanej powierzchni w stosunku do pow. kraju – 5,9 (ósme miejsce w kraju);
- Stopa bezrobocia – 14,3 (ósma pozycja licząc od najwyższej stopy);
- Udział bezrobotnych zarejestrowanych w stosunku do liczby bezrobotnych w kraju – 5,3 (znajduje się wśród czterech województw o najniższym wskaźniku)
- Wskaźnik udziału pracujących województwa w ogóle pracujących w kraju – 4,9 (10 miejsce w kraju);
- Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (w % do przeciętnego krajowego) – 95,9, co sytuuje województwo na czwartym miejscu w kraju za województwem mazowieckim (129,6), śląskim (105,3), dolnośląskim (96,1);
- Powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę – 17,6 (przedostatnie miejsce wśród województw);
- Miejsca noclegowe – 127 829 (drugie miejsce wśród województw);
- Powierzchnia gruntów leśnych w odsetkach do całości – 7,3 (szóste miejsce w kraju);
- Produkcja sprzedana budownictwa w stosunku do całości – 5,6 (6 miejsce w kraju);
- Produkcja sprzedana przemysłu w stosunku do całości – 5,5 (7 miejsce w kraju);
- Drogi publiczne o twardej nawierzchni na 100 km² powierzchni – 63,3 km (12 miejsce w kraju);
- Placówki pocztowe i telekomunikacji na 10 tys. mieszkańców – 2,2 (10 miejsce wśród województw).

Powyższe dane wskazują, że kondycja ekonomiczna województwa powinna znaleźć się w centrum uwagi polityki regionalnej; według stanu niektórych wskaźników należy ją określić jako zadowalającą. Jest to zapewne nie satysfakcjonująca ocena dla znalezienia silnych przesłanek szybkiego rozwoju turystyki w tym regionie. Dane za rok 2002 pokazują poprawę niektórych wskaźników, ale ogólna tendencja w ich poziomie nie ulega znaczącej zmianie.

Baza noclegowa

Badania Instytutu Turystyki (*Turystyka...*, s.131) wskazują, że województwo pomorskie ma jedną z największych w kraju baz noclegowych zbiorowego zakwaterowania; zajmuje drugie miejsce pod względem liczby miejsc noclegowych, a czwarte – pod względem liczby obiektów. Ośrodki czasowe wyraźnie dominują nad innymi obiektami.

Pomorskie zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczby kempingów i pól biwakowych, drugie pod względem liczby ośrodków wczasowych, ośrodków kolonijnych i zespołów ogólnodostępnych domków turystycznych.

Trzecie miejsce zajmuje województwo pomorskie pod względem liczby ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych i pensjonatów. Jednocześnie trzeba podkreślić, że województwo charakteryzuje się wysokim udziałem bazy sezonowej (ok. 70 %).

W bazie całorocznej najwięcej miejsc mają hotele, ośrodki wczasowe oraz ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe. Charakterystyczne dla województwa są duże obiekty hotelowe (o pojemności ponad 100 miejsc).

Opracowanie Instytutu Turystyki (*Turystyka...*, s. 132) podaje następujące dane, charakteryzujące wykorzystanie miejsc hotelowych w województwie:

- Turysci w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania
 - Liczba osób korzystających: 1221,3 tys. (w tym turyści zagraniczni 234,1 tys.).
 - Liczba udzielonych noclegów 5114,6 tys. (w tym turystom zagranicznym 550,7 tys.).
 - Liczba korzystających turystów z wybranych krajów (w tys. osób):
 - Niemcy – 126,0
 - Szwecja – 17,9
 - Rosja – 9,1
 - Wielka Brytania – 8,0
 - Francja – 7,6
 - Dania – 7,2
 - pozostałe – 58,3

Z przytoczonych danych wyraźnie wynika, iż nadal utrzymuje się wysokie zainteresowanie Niemców odwiedzaniem województwa pomorskiego.

Według danych GUS (2003) województwo pomorskie dysponuje następującą strukturą miejsc noclegowych:

Tabela 1. Baza noclegowa województwa pomorskiego w 2002

Powiaty województwa pomorskiego	Liczba miejsc noclegowych
Bytowski	2124
Chojnicki	3523
Człuchowski	1542
Gdański	1113
Kartuski	3675
Koscierski	4796
Kwidziński	515
Leborski	12 087
Malborski	854
Nowodworski	10 440
Pucki	13 450
Słupski	13 927
Starogardzki	1458
Sztumski	63
Tczewski	364
Wejherowski	1166
Miasta na prawach powiatu	
Gdańsk	11 934
Gdynia	2382
Słupsk	610
Sopot	3015

Zródło: opracowanie własne na podstawie: <http://sp.stat.gov.pl/urzedz/gdansk>

Łączna liczba miejsc noclegowych w województwie wynosiła w 2002 roku 89 038, a ogólna liczba sprzedanych noclegów – 5145 tys. Struktura miejsc noclegowych wskazuje na ich przewagę w powiatach położonych wzdłuż wybrzeża Bałtyku oraz na Kaszubach.

Dostępność komunikacyjna

Dostępność województwa pomorskiego jako miejsca pobytów turystycznych jest określana atrakcyjnością położenia regionu wobec miejsc stałego zamieszkania potencjalnych turystów a także przez sieć dróg różnego typu, która wyznacza ich długość (zarówno kolejowych, jak i kołowych) oraz dostępność połączeń drogą wodną i lotniczą.

Dostępność komunikacyjna obszaru jest mierzona średnią odległością, jaką pokonują turyści, by dotrzeć do obszaru recepcji turystycznej lub/i średnim czasem dojazdu turystów z miejsca zamieszkania do miejsca pobytu turystycznego. Biorąc pod uwagę możliwość dotarcia do wielu miejsc pobytu turystycznego zlokalizowanych w województwie pomorskim (głównie w aglomeracji trójmiejskiej) z wykorzystaniem wszystkich typów środków transportu a do wielu z nich – transportem kołowym i/lub kolejowym, można uznać dostępność naszego regionu jako destynacji turystycznej jako dobrą.

Tabela 2. Długość dróg utwardzonych w województwie

Powiaty województwa pomorskiego	Ogólna długość dróg w km
Bytowski	712
Chojnicki	407
Człuchowski	617
Gdański	557
Kartuski	492
Koscierski	419
Kwidzyński	340
Leborski	298
Malborski	385
Nowodworski	467
Pucki	313
Ślupski	919
Starogardzki	516
Sztumski	301
Tczewski	376
Wejherowski	656
Miasta na prawach powiatu	
Gdańsk	529
Gdynia	283
Ślupsk	114
Sopot	59

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://sp.stat.gov.pl/urzedz/gdansk>

Łączna długość twardych dróg w województwie wynosi 8760 km.

Zadowalająca sieć dróg kołowych w województwie sprawia, iż możemy uznać potencjalne miejsca recepcji turystycznej w województwie za dostępne. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że wiele z nich wymaga modernizacji, warunkującej lepszą dostępność komunikacyjną przy założeniu intensyfikacji ruchu turystycznego.

1.1.3. Uwarunkowania społeczne i kulturowo-środowiskowe

Podstawowe uwarunkowania rozwoju turystyki w województwie pomorskim o charakterze społecznym i kulturowo-środowiskowym to m.in.:

- Rozwój aglomeracji trójmiejskiej jako preznego ośrodka naukowego i kulturotwórczego.
- Tradycja związana z gospodarką morską (Trójmiasto i pobraze Bałtyku).
- Wyrazista kultura polityczna Trójmiasta oraz historyczna rola, która odegrało w procesie światowej transformacji politycznej w ostatnim dwudziestopięcioleciu.
- Wola współpracy środowiska nauki i szkół kształcących dla turystyki z władzami samorządowymi i podmiotami turystycznymi.
- Bogactwo materialnego i niematerialnego dziedzictwa Kaszub, Kaszubów i Kociewia.

- Bogactwo walorów przyrodniczych przyciągających turystów.
- Silny sektor pozarządowy.

1.1.4. Wizerunek Pomorza

Wizerunek Pomorza tworzą następujące elementy:

- Ponadtysiącletnia historia, tradycja, kultura Gdańska i innych miast Pomorza.
- Nadmorskie położenie.
- Piękno krajobrazu i czystość środowiska Kaszub i Kociewia.
- Usługowy charakter gospodarki aglomeracji trójmiejskiej.
- Rozwój nauki.
- Wielokierunkowa współpraca zagraniczna.
- Kultura materialna i niematerialna Kaszub i Kociewia.

Otwartość władz i społeczeństwa na kontakty międzynarodowe pozwalające na przenikanie się kultur.

1.2. Uwarunkowania zewnętrzne

1.2.1. Uwarunkowania społeczne i kulturowe

Początek XXI wieku wskazuje na istotną rolę turystyki w kreowaniu nowej jakości więzi międzyludzkich, mimo zaznaczających się spadkowych tendencji w niektórych ilościowych wskaźnikach konsumpcji usług czasu wolnego, w szczególności w krajach wchodzących w nową rzeczywistość gospodarczą wyznaczaną przez twarde reguły gry rynkowej. Procesy transformacji ogarniają również i aktywności podejmowane w czasie wolnym, które w Polsce (Jung, 1996, s.185-186) tracią na popularności w obszarze kultury tradycyjnej (wysokiej), ale dodają znaczenia różnym formom kultury masowej.

Niestety, trzeba z przykrością stwierdzić, że uczestnictwo w kulturze generalnie, a w turystyce powiązanej z kulturą w szczególności, nie jest jeszcze wystarczająco popularną formą spędzania czasu wolnego wśród Europejczyków. Dane pochodzące z badań nad rynkiem kultury potwierdzają, że spośród ich uczestników ponad połowa to osoby zawodowo związane z kulturą (Marciszewska, 2000, s. 76).

Ten wzorec spędzania czasu wolnego „z kulturą” głównie przez osoby, które z racji wykonywanego zawodu są na co dzień zainteresowane, świadczy o ścisłej współzależności między kulturą a zatrudnieniem i jego strukturą. Związek między korzystaniem z dóbr kulturalnych a wykonywanym zawodem wykazały również badania prowadzone przez European Association for Tourism and Leisure Education ATLAS. Z jej danych wynika, że około 20% badanych osób deklaruowało, iż wykonywane przez nie zawody wiążą się bezpośrednio lub pośrednio z przemysłem funkcjonującym na rzecz kultury, natomiast 29 % turystów ukierunkowanych na specyficzne formy turystyki kulturowej wykazywało zawody mające związek z kulturą (Richards, 1996, s. 53).

1.2.2. Miedzynarodowe i globalne oraz makroekonomiczne trendy kształtujące rozwój kultury i turystyki w Europie

Ilościowy przyrost atrakcji kulturowych z jednej strony oraz przemieszczanie się środka ciężkości z kultury wysokiej na kulturę masową z drugiej wywołuje potrzebę „rewizji” popytu na usługi świadczone przez sektor kultury i turystyki. Zarówno w zakresie podaży, jak i popytu na rynku tych usług można zauważyć wiele zależności (trendów) zachodzących między poszczególnymi zjawiskami wzajemnie na siebie oddziałującymi. Należą do nich m.in. (Fache, 2001):

- Wzrost poziomu wykształcenia społeczeństw
- Wzrost liczby osób prowadzących jednoosobowo gospodarstwa domowe
- Wzrost dochodów dyspozycyjnych
- Przyrost budżetu czasu wolnego
- Wzrost liczby krótkich wyjazdów urlopowych
- Wzrost liczby osób w wieku powyżej 55 lat
- Pogłębiające się zróżnicowanie kulturowe wielu społeczeństw, m.in. na podłożu etnicznym
- Pogłębiające się bezrobocie
- Stratyfikacja ekonomiczna społeczeństw, w tym polskiego, ograniczająca popyt na usługi turystyczne
- Zmiana oczekiwań konsumentów, zmierzająca w kierunku indywidualizacji usług i doświadczeń (odczuć) konsumpcyjnych
- Wzrost liczby prywatnych samochodów
- Rozwój europejskiej sieci pociągów dalekobieżnych
- Rozwój mediów
- Rozwój programów telewizyjnych
- Rozwój i wzrost znaczenia polityki kulturalnej w wielkich miastach
- Komercjalizacja usług czasu wolnego
- Powstanie i rozwój nowych międzynarodowych instytucji, organizujących wymianę kulturalną
- Powstanie sieci instytucji kulturalnych, rozwijających współpracę na poziomie europejskim
- Globalizacja
- Rozwój kultury ludzi młodych (youth culture).

Powyższe zjawiska z różną siłą i w różnym czasie odbijają się na wydarzeniach kulturalnych, stymulujących rozwój turystyki a w szczególności kształtują (por. Marciszewska B. i Fache W., 2002, s. 7):

- Wyjazdy dla uczestnictwa w kulturze w różnych jej formach
- Wyjazdy w celu uczestniczenia w przedstawieniach i wydarzeniach kulturowych „na żywo”
- Uczestnictwo w kulturze w domu

- Przedsięwzięcia kulturalne w wielkich metropoliach
- Konkurencje między sztuką a innymi formami organizacji czasu wolnego
- Konkurencje między różnymi formami sztuki
- Programowanie i różnicowanie przedsięwzięć kulturalno-turystycznych
- Podwyższanie jakości przedsięwzięć kulturalno-turystycznych
- Optymalizację układu różnych przedsięwzięć kulturalno-turystycznych w czasie, ze zwróceniem szczególnej uwagi na innowacyjność rozwiązań zarówno w podejściu menedżerskim, jak i w kontakcie z obecnym i przyszłym klientem/turystą.
- Prowadzenie rozsądnej polityki cenowej.

Biorąc pod uwagę powyższe zależności, można określić podstawowe tendencje rysujące się w popycie na usługi turystyczne jak również w podaży w tym sektorze. Popyt na usługi turystyczne, w tym te realizowane w ścisłym powiązaniu z kulturą, w znaczącej części jest kształtowany przez wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa a także poszerzająca się grupę osób samotnie spędzających życie oraz osób w wieku powyżej 55 lat. Natomiast podaż usług turystycznych w powiązaniu z kulturą znajduje się pod wpływem rosnącego potencjału kulturowego – a więc i turystycznego – w wielkich miastach, komercjalizacji kultury i turystyki, ale także poszerzających się możliwości obcowania z kulturą w domu, głównie za pośrednictwem mediów, z drugiej strony.

Zderzenie się tendencji przyrostu liczby osób decydujących się samotnie kroczyć przez życie z tendencją poszukiwania zindywidualizowanych sposobów spędzania czasu wolnego zmusza menedżerów sektora kultury i turystyki do programowania usług dla specyficznych grup docelowych zróżnicowanych według odpowiednio dobranych do potrzeb rynku kryteriów.

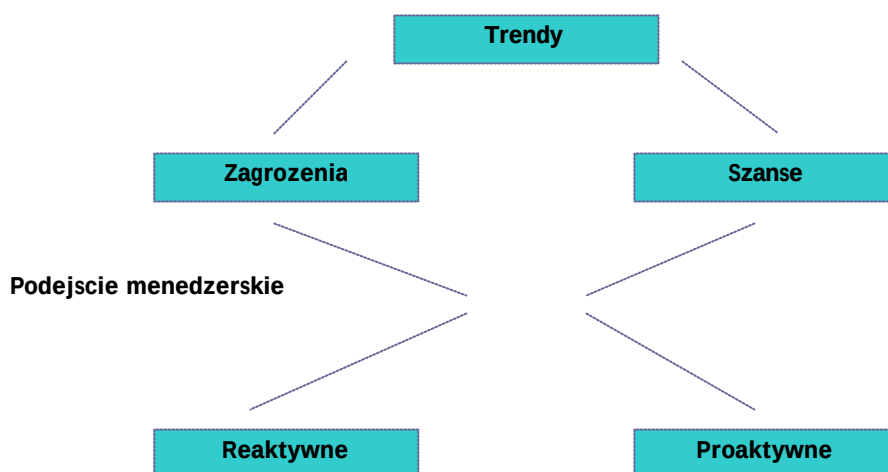
W tej części opracowania podjęto próby znalezienia odpowiedzi na pytania leżące u podstaw rozwoju rynku usług kultury i turystyki w Europie w pierwszych dekadach XXI wieku, a w szczególności zajęto się:

- analizą trendów wpływających na uczestnictwo w kulturze w czasie wolnym, w tym podczas wyjazdów turystycznych,
- analizą trendów kształtujących czynniki, które oddziałują na uczestnictwo w turystyce w Polsce i w krajach Unii Europejskiej,
- analizą możliwości wprowadzania innowacji w sektorze turystyki na podstawie światowego doświadczenia w tym zakresie.

Za punkt wyjścia do określenia zewnętrznych czynników warunkujących rozwój turystyki w województwie pomorskim stanowił prosty model formułujący problem zarządczy oraz sposoby jego rozwiązania (rys. 1).

Rysunek 1. Podejście menedżerskie

Problem zarządczy



Zródło: Opracowanie własne

Z powyższego rysunku wynika, iż menedżerowie sektora turystyki muszą:

- być świadomi współczesnych trendów społecznych i gospodarczych,
- znać i rozumieć czynniki kształtujące uczestnictwo w turystyce,
- brać pod uwagę najlepsze międzynarodowe praktyki i osiągnięcia w zakresie rozwoju rynku usług turystycznych,
- zarządzać zdobytą wiedzą.

Realizacja tych zamierzeń jest możliwa między innymi dzięki zastosowaniu benchmarkingu międzynarodowego, rozumianego jako analiza zakresu zastosowania najlepszych rozwiązań z innych krajów. Identyfikowanie się menedżerów turystyki z wyżej wymienionymi cechami zarządczymi jest w województwie pomorskim „udroznione” przez „Strategie Rozwoju Województwa Pomorskiego do roku 2010” m.in. w sformułowaniu celu, wskazującego na konieczność budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.

Przykład potrzeby podążania za osiągnięciami innych krajów i korzystania z ich doświadczeń stanowi zilustrowany liczbami demograficzny trend przyrostu jednoosobowych gospodarstw domowych wśród osób różnego wieku w stosunku do całej populacji (w %) w 2000 r. (Eurostat, 2002, a,b):

Kraje UE

- | | |
|--------------|------|
| • Belgia | – 12 |
| • Dania | – 17 |
| • Niemcy | – 16 |
| • Francja | – 13 |
| • Irlandia | – 7 |
| • Luksemburg | – 10 |
| • Holandia | – 14 |
| • Austria | – 12 |
| • Finlandia | – 17 |

- Szwecja – 20
- Wlk. Brytania – 13
- Portugalia – 5
- Hiszpania – 5
- Grecja – 8
- Włochy – 9

Kraje kandydujące

- Czechy – 8
- Estonia – 10
- Węgry – 9
- Polska – (ok. 6,8*)
- Rumunia – 7
- Słowacja – 5
- Słowenia – 8

*) wyliczen dokonano na podstawie danych GUS (Mały Rocznik Statystyczny, 2002)

1.2.3. Zmiany demograficzne

Podwyższanie poziomu wykształcenia

Wymagania rynku pracy zarówno w krajach wysoko rozwiniętych, jak i tych przechodzących transformację społeczno-ekonomiczną wymuszają na społeczeństwach podnoszenie poziomu wykształcenia. Dane OECD (Centre for Educational Research and Innovation, 2001) sugerują, że poziom ten jest nieporównywalnie wyższy u ludzi młodych (w wieku 25–34 lata) niż u osób z przedziału wiekowego 55–64 lata. Niektóre kraje OECD obecnie wykazują niezbyt wysoki średni poziom wykształcenia społeczeństwa (rys. 3), ale większość z nich stara się podążyć za tymi z wysokim wskaźnikiem wykształcenia. Dążenie do zdobywania dodatkowego wykształcenia a przez to i nowych umiejętności wprowadzić w większości krajów jest wymuszane przez pogłębiające się zjawisko bezrobocia, to jednak pozytywną jego stroną jest „stymulowanie” społeczeństwa, szczególnie ludzi młodych do zdobywania coraz to wyższych kwalifikacji.

Starzenie się społeczeństwa

Dane publikowane przez EUROSTAT (1997; 2001a; 2001b; 2002c) w optymistycznym świetle ukazują prognozy tempa starzenia się polskiego społeczeństwa na tle tego procesu w krajach Unii Europejskiej. Odsetek osób w wieku powyżej 65 lat w ogólnej populacji wzrósł w Polsce z 5,9 % w roku 1960 do 12,3 % w roku 2000. Różnica ta jest znacznie większa w krajach piętnastki UE, gdzie wskaźnik ten wzrósł z 10,6% w 1960 roku do 16,3% w 2000. Znaczącym jest również fakt, że w wielu z tych krajów wysoki odsetek kobiet i mężczyzn powyżej 65 roku życia prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe, co musi być uwzględnione w polityce społecznej każdego kraju, w tym także w zakresie turystyki.

Wzrost budżetu czasu wolnego

Prognozy wskazują, że przy założeniu 30-godzinnego tygodnia pracy, czterdziestotygodniowego roku pracy oraz 33 lat pracy i długości życia mężczyzny 80 lat, jego czas pracy będzie wynosił jedynie 6% całego życia. W rezultacie zachowania takich warunków można spodziewać się około 53-procentowego przyrostu czasu wolnego (European Commission, 1994). To samo źródło pokazuje,

ze najwyższe oczekiwania względem przyrostu czasu wolnego mają ludzie w wieku 25–39 lat (12%) oraz w grupie wiekowej 40–54 lata (11%).

Badania pokazują również, że im wyższy poziom wykształcenia mają badani, tym wyższe i silniejsze jest ich pragnienie posiadania większej ilości czasu wolnego oraz większej dostępności do nowych technologii, aktywności społecznej w różnych formach, włącznie z turystyką, rekreacją i szeroko rozumiana kultura.

Rozwój technologiczny – technologie informacyjne

Rozwój telewizji kablowej oraz innych mediów elektronicznych (video, hi-fi i innych) rozpowszechnia i kreuje rozrywkę oraz nowe wzorce spędzania urlopu/wakacji wśród tysięcy lub milionów odbiorców. Dzięki temu osoby nie mające łatwego dostępu do wydarzeń kulturowych (w tym poza miejscem stałego zamieszkania) proponowanych przez wielkie miasta mogą kreować swoje oczekiwania dzięki kontaktowi z kulturą i innymi formami rozrywki poprzez media.

Dla innych grup społecznych środkiem umożliwiającym szybki kontakt z kulturą i uczestnictwo w niej poza miejscem stałego zamieszkania są szybkobieżne pociągi łączące odległe metropolie europejskie (Marciszewska i Fache, 2002).

1.2.4. Uczestnictwo w kulturze a turystyka

Wzrost wydatków na rekreację i kulturę

W Polsce podobnie jak i w krajach piętastki wydatki na rekreację i kulturę sukcesywnie wzrastają, co jest prawdopodobnie powiązane z tendencją wzrostową spożycia indywidualnego w gospodarstwach domowych z jednej strony oraz zmianami cen w sektorze kultury i rekreacji. W 1996 roku wydatki na usługi w tych sektorach kształtowały się na poziomie ok. 5,6% w stosunku do całkowitych wydatków rodziny, przez 6,2% w latach 1997 i 1998 oraz 6,8% w 1999 i 6,7% w roku 2000 (Mały Rocznik Statystyczny Polski, 2000, s. 167, 178; OECD, 2002). Natomiast dostępne dane charakteryzujące to zjawisko w Unii Europejskiej pokazują jego zróżnicowanie w poszczególnych krajach. W 1999 roku udział wydatków na kulturę i rekreację w wybranych krajach piętastki wynosił: Belgia – 10,7%, Niemcy – 11,7%, Grecja – 4,5%, Hiszpania 6,2% (Eurostat, 2002b). Powyższe dane sugerują, iż wydatki Polaków na kulturę i rekreację są bliskie, co do poziomu względnego analogicznych wydatków ponoszonych w krajach Unii Europejskiej. Może to świadczyć o kształtowaniu wśród Polaków nowego stylu życia nastawionego na aktywną rekreację; jeśli występują znamiona nowego stylu życia – to znajdzie on swoje odzwierciedlenie również w liczbie i charakterze wyjazdów turystycznych oraz programach pobytu.

1.2.5. Uwarunkowania polityczne i prawne

Wśród uwarunkowań o charakterze politycznym i prawnym do najważniejszych na obecnym etapie zaliczyć należy:

- obawy przed terroryzmem,
- polityka Unii Europejskiej, stymulująca rozwój turystyki,
- polityka zrównowalonego rozwoju przyjęta do realizacji przez poszczególne regiony świata i /lub państwa,
- polityka wyrównywania różnic strukturalnych między regionami,

- powstanie nowych rynków turystycznych oraz nowych obszarów generujących popyt turystyczny po przemianach w państwach Europy Wschodniej i Centralnej,
- polityka równych szans.

2 Diagnoza stanu turystyki w województwie pomorskim, w tym ruchu turystycznego²

2.1. Pojęcie i podział ruchu turystycznego i ruchu granicznego

Ruch turystyczny jest zjawiskiem wynikającym z czasowej i dobrowolnej ruchliwości przestrzennej podróżnych³. Dla celów statystycznych używa się określenia „podróżni” jako nadrzednego w stosunku do określenia „turysci”⁴.

W 1993 r. Komisja Statystyczna Narodów Zjednoczonych przyjęła „Zalecenia do statystyki turystyki”. W dokumencie tym turystykę zdefiniowano jako: „...działalność osób podróżujących i pozostających poza swym codziennym środowiskiem nie dłużej niż jeden rok, w celach wypoczynkowych, służbowych lub w innych celach”⁵.

Podróżni uwzględniani w statystyce, czyli odwiedzający, dzieli się na turystów i wycieczkowiczów, zwanych odwiedzającymi jednodniowymi (rys. 2).

Ruch graniczny obejmuje wszystkie osoby, które przekroczyły granice kraju przez przejścia graniczne w obszarze recepcji bez względu na cel podróży i długość pobytu⁶.

² Autorem rozdziału jest dr Tomasz Studzieniecki

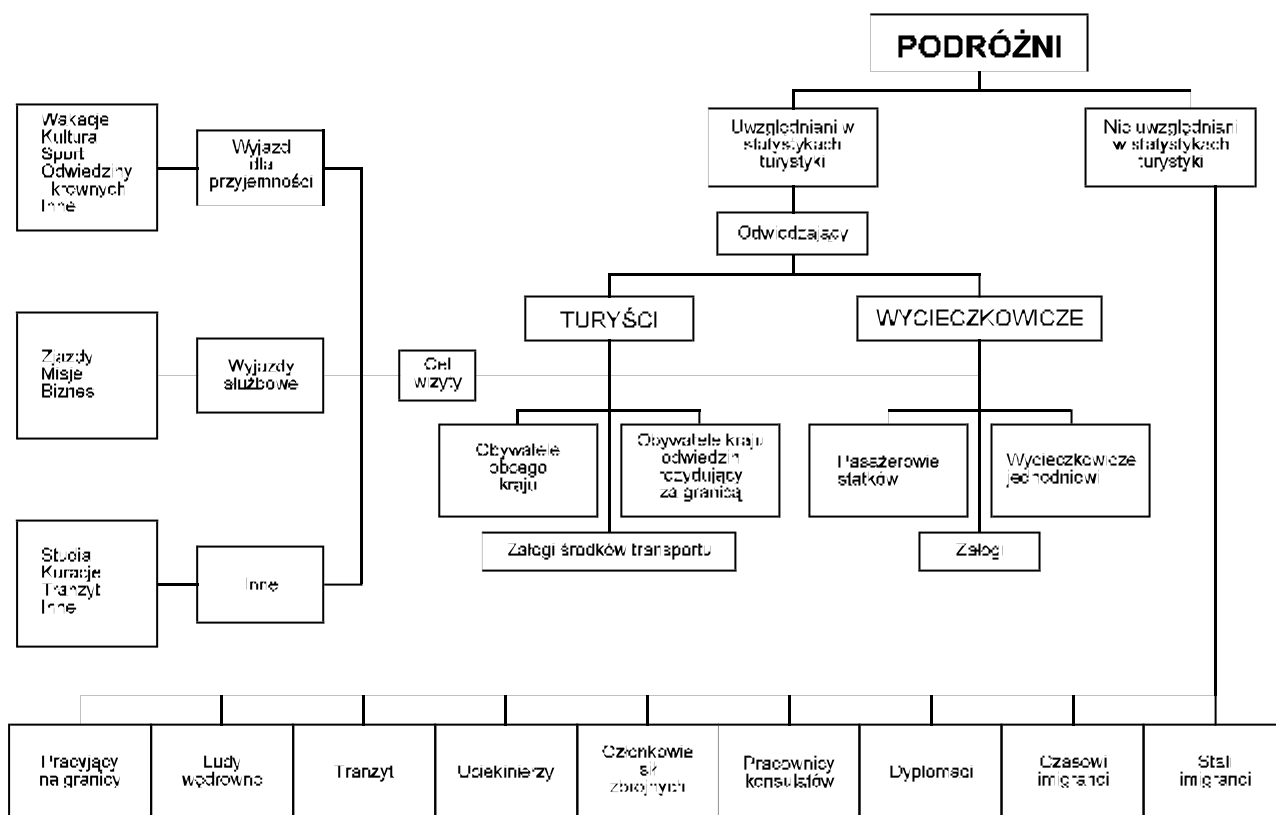
³ K. Przecławski: *Turystyka a wychowanie*. Nasza Księgarnia, Warszawa 1973, s. 14

⁴ *Recommendations on Tourism Statistics*. World Tourism Organisation, 1994, s. 7

⁵ *ibid.*, s. 2

⁶ *Województwo Pomorskie w 1998 roku*, Urząd Statystyczny w Gdańsku, Gdańsk 1999

Rysunek 2. Klasyfikacja podróży



Zródło: *Recommendations on Tourism Statistics. World Tourism Organisation, 1994, s. 7*

W odniesieniu do danego kraju WTO wyróżnia następujące formy turystyki:⁷

- turystyka krajowa: podróże mieszkańców po własnym kraju,
- turystyka przyjazdowa: przyjazdy do kraju osób mieszkających stale poza nim,
- turystyka wyjazdowa: wyjazdy mieszkańców danego kraju do innych krajów.

Z zestawienia wymienionych wyżej form turystyki otrzymano następujące kategorie turystyki:

- turystyka wewnątrz krajowa, która obejmuje turystykę krajową i turystykę przyjazdową,
- turystyka narodowa, która obejmuje turystykę krajową i turystykę wyjazdową,
- turystyka międzynarodowa, na którą składają się turystyka przyjazdowa i wyjazdowa.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest turystyka wewnątrz krajowa na terenie województwa pomorskiego.

⁷ *Recommendations on Tourism op. cit., s. 7*

2.1.1. Metody ewidencji i problemy badawcze ruchu turystycznego i osobowego ruchu granicznego

Dostępne dane statystyczne są niewystarczające dla precyzyjnego określenia wielkości i struktury wewnątrz krajowego ruchu turystycznego na terenie województwa.

Ruch turystyczny szacuje się na podstawie informacji dotyczących wykorzystania miejsc noclegowych i liczby udzielonych noclegów. Przybliżona wielkość turystyki przyjazdowej oszacować można na podstawie statystyki ruchu granicznego.

Urząd statystyczny podaje precyzyjne dane dotyczące ruchu granicznego. Należy jednak wziąć pod uwagę dwa istotne fakty:

- nie wszyscy podróżni przekraczający granice na przejściach granicznych w województwie zatrzymują się na nocleg w województwie,
- niektórzy turyści korzystający z noclegu w województwie przekroczyli granice w innych województwach.

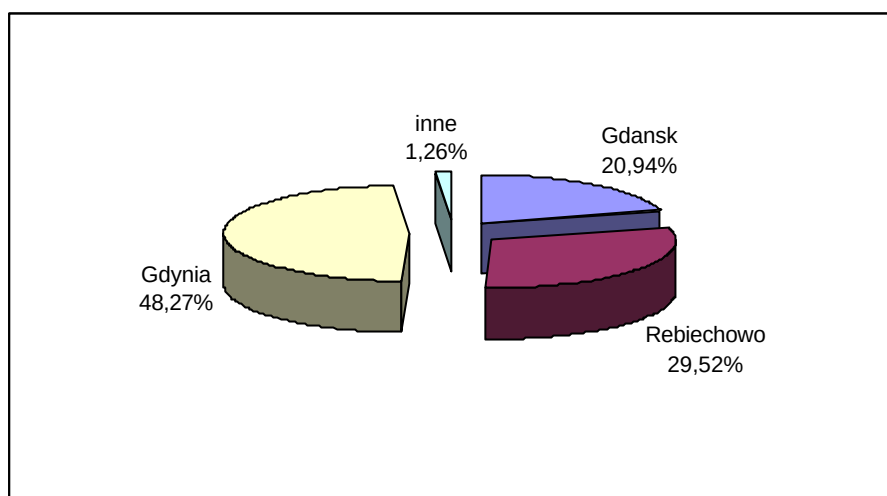
2.2. Ruch graniczny

Województwo pomorskie jest województwem przygranicznym, które posiada niewielki odcinek granicy lądowej z federacją rosyjską. Na granicy tej nie ma przejścia granicznego. Osobowy ruch graniczny odbywa się przez lotnicze przejście graniczne w Gdańsku Rebiechowie oraz 8 morskich przejść granicznych:

- Ustka
- Leba
- Władysławowo
- Jastarnia
- Hel
- Gdynia
- Gdańsk
- Górkę Zachodnie

Istotnym miernikiem ruchu granicznego w województwie jest liczba odpraw wynosząca prawie milion osób rocznie. W 2002 roku na wszystkich 9 przejściach odprawiono 953 349 podróżnych. Ruch graniczny w ciągu ostatnich lat wykazuje tendencję zdecydowanie rosnącą. Dla porównania w 2000 roku odprawiono jedynie 776 831 osób, z czego prawie połowę na przejściu granicznym w Gdyni. Należy zauważyć, że prawie 70% podróżnych zostało odprawionych w morskich przejściach granicznych (rys. 3).

Rysunek 3. Struktura przestrzenna osobowego ruchu granicznego na przejściach granicznych województwa pomorskiego w roku 2000



Zródło: Dane Morskiego Oddziału Straży Granicznej

Gdynia jest „oknem na świat” województwa pomorskiego. Znaczenie miasta Gdyni jako miasta portowego z roku na roku wzrasta. Jednak w skali kraju niekwestionowanymi liderami w zakresie liczby przekroczeń pozostają porty zachodniopomorskie: Porty pomorskie Gdynia i Gdansk zajęły w 2001 roku odpowiednio 3 i 5 miejsce.

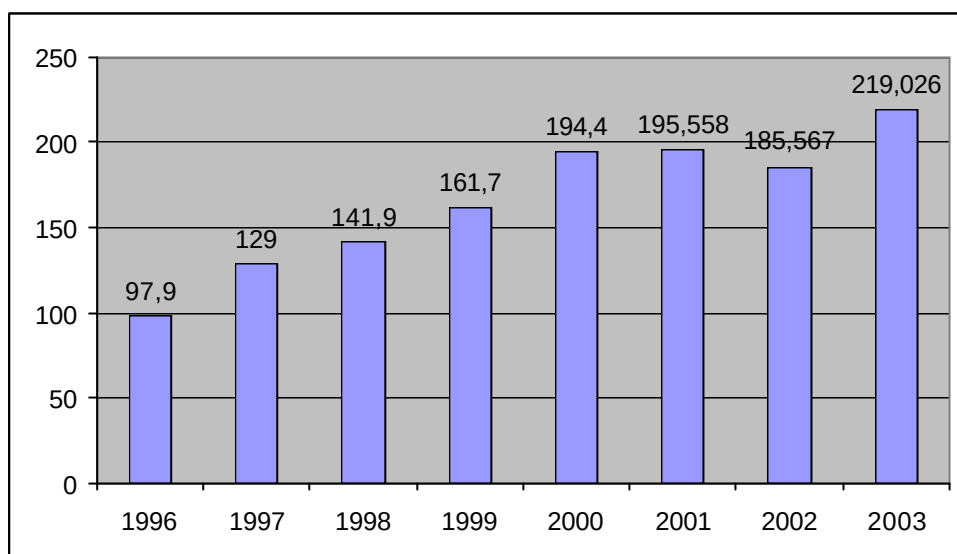
Poniżej przedstawiono 5 portowych przejść granicznych z największą liczbą odpraw w 2001 roku:

- Nowe Warpno – 2478 tys. przekroczeń granicy
- Swinoujście – 2196 tys. przekroczeń granicy
- Gdynia – 485 tys. przekroczeń granicy
- Trzebież – 89 tys. przekroczeń granicy
- Gdansk – 247 tys. przekroczeń granicy

Wysokie miejsce portów zachodniopomorskich wytłumaczyć można aktywnością podróżnych przekraczających granice w ramach „małego ruchu granicznego” oraz podróżami o charakterze handlowym w strefie wolnocłowej na granicy polsko – niemieckiej.

Z punktu gospodarki turystycznej najistotniejszym komponentem międzynarodowego ruchu osobowego są przyjazdy cudzoziemców. Cudzoziemcy przyjeżdżający stanowią prawie 25 % podróżnych odprawionych na przejściach granicznych województwa. Przyjazdy cudzoziemców przez przejścia graniczne województwa wykazują od roku 1996 tendencję rosnącą. Po załamaniu w roku 2002 nastąpiło bardzo istotne ożywienie turystyki przyjazdowej. Po raz pierwszy w historii województwa liczba przyjazdów cudzoziemców przez przejścia graniczne województwa przekroczyła 200. tys. osób rocznie. Dane dotyczące roku 2003 obejmują jedynie okres styczeń – wrzesień. (rys. 4).

Rysunek 4. Przyjazdy cudzoziemców przez przejścia graniczne województwa pomorskiego w latach 1996 – 2003 (w tys. osób)



Zródło: Dane Morskiego Oddziału Straży Granicznej

2.3. Obiekty noclegowe i ich wykorzystanie

Liczba miejsc noclegowych jest jednym z istotniejszych mierników potencjału turystycznego. Decyduje ona o chłonności turystycznej i determinuje wielkość ruchu turystycznego. Wykorzystanie obiektów noclegowych pozwala w pewnym stopniu na oszacowanie wielkości ruchu turystycznego. Jednak nie może być jego miernikiem. Dane statystyczne nie uwzględniają wielu miejsc noclegowych, dlatego pozwalają one jedynie na dokonanie pewnych szacunkowych porównań i zestawień. Przyjmując, że w województwie z noclegów w bazie hotelarskiej rejestrowanej przez GUS nocowało 1 230 844 osób, możemy wyodrębnić 3 rodzaje powiatów:

- powiaty – obszary recepcyjne bardzo dużej koncentracji ruchu turystycznego – powyżej 100 000 turystów,
- powiaty – obszary recepcyjne dużej koncentracji ruchu turystycznego od 20 000 do 100 000 turystów,
- powiaty – obszary recepcyjne umiarkowanej koncentracji ruchu turystycznego – poniżej 20 000 turystów.

Do grupy pierwszej należą powiaty grodzkie tworzące aglomerację trójmiejską: Gdansk, Gdynia, Sopot (formalnie 97 810, ale można zaokrąglić do 100 000) oraz powiat ziemski pucki.

Do drugiej grupy należy powiat grodzki w Słupsku oraz następujące powiaty ziemskie: chojnicki, kartuski, koscierski, leborski, malborski, nowodworski, słupski, wejherowski.

Do trzeciej grupy należą powiaty: bytowski, człuchowski, gdański, kwidziński, sztumski, starogardzki, tczewski.

Przecietne wykorzystanie miejsc noclegowych w województwie wynosiło 36,7 %.

2.4. Tabelaryczne ujęcie analizy ruchu turystycznego

Tabela 3. Osobowy ruch graniczny na przejściach województwa pomorskiego

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	350 880	79 959	77 794	98 323	94 804
1997	464 697	104 130	96 329	128 996	135 242
1998	513 562	116 379	111 326	141 97	143 950
1999	584 904	137 489	130 266	161 720	155 429
2000	776 831	196 507	185 223	194 390	190 711
2001	915 870	269 803	265 084	185 425	195 558
2002	953 549	300 166	293 340	174476	185 567
2003 (I - IX)	925 534	245 872	249 262	213 374	219 026

Tabela 4. Osobowy ruch graniczny na przejściu lotniczym Gdansk Rebiechowo

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	82 600	13 058	13 925	28 391	27226
1997	93 317	12 313	14 301	34 093	32 610
1998	112 380	17 833	19 085	38 281	37 181
1999	147 185	30 455	25 004	44 714	47 012
2000	160 579	36 687	28 895	45 679	49 319

Tabela 5. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Gdynia

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	161 675	32 997	31 388	49 943	47 347
1997	238 495	51 193	43 438	68 943	74 921
1998	272 558	58 507	54 489	78 541	81 021
1999	301 096	61 826	62 692	92 541	84 037
2000	370 179	69 797	69 590	118 861	111 931

Tabela 6. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Gdansk

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	103 139	33 304	31 689	18 965	19 181
1997	127 466	39 670	37 330	24 331	26 135
1998	122 342	38 672	36 266	23 366	24 038
1999	124 878	41 060	37 829	22 998	22 991
2000	226 405	86 199	82 830	28 854	28 522

Tabela 7. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Ustka

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	997	92	151	377	377
1997	977	72	72	437	396
1998	957	9	8	479	461
1999	6 815	2 878	2 953	507	477
2000	3 128	1 425	1 453	142	108

Tabela 8. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Leba

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	215	24	20	81	90
1997	745	35	55	330	325
1998	1 580	183	298	558	541
1999	904	251	309	175	169
2000	636	237	293	54	52

Tabela 9. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Górki Zachodnie

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	210	107	36	25	42
1997	264	102	58	51	53
1998	299	134	62	33	70

1999	265	167	76	7	15
2000	3	-	-	-	3

Tabela 10. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Władysławowo

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	965	236	239	245	245
1997	1 263	217	298	377	371
1998	1 460	285	472	353	350
1999	1 442	296	433	369	344
2000	2 193	625	722	434	412

Tabela 11. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Jastarnia

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	92	47	18	14	13
1997	290	116	25	76	73
1998	313	162	4	76	71
1999	478	109	51	166	152
2000	211	25	58	62	66

Tabela 12. Osobowy ruch graniczny na przejściu morskim Hel

Lata	Przekroczenia granic ogółem	Obywatele polscy		Cudzoziemcy	
		Kierunek przekroczenia granicy			
		z Polski	do Polski	z Polski	do Polski
1996	987	94	328	282	283
1997	1 880	412	752	358	358
1998	1 673	594	642	220	217
1999	1 841	447	919	243	232
2000	3 497	1 513	1 382	304	298

Tabela 13. Obiekty noclegowe województwa i ich wykorzystanie

Powiaty	Gminy	Korzystający		Udzielone noclegi		Stopień wykorzystania miejsc noclegowych
		ogółem	w tym cudzoziemcy	ogółem	w tym cudzoziemcy	
1. Grodzki Gdansk	1. M. Gdansk	313 672	125 568	728 521	309 612	41,8
2. Grodzki Gdynia	2. M. Gdynia	105 796	40 247	223 164	87 479	35,6
3. Grodzki Sopot	3. M. Sopot	97 810	19 627	285 980	50 270	38,1
4. Grodzki. Słupsk	4. M. Słupsk	27 127	4 933	43 080	10 620	20,5
5. Bytów		17 288	2 085	86 375	5 586	30,5
	5. M. i G. Bytów	6 290	2 008	14 695	5 219	20,0
	6. M. i G. Miastko	2 558	54	16 254	186	24,7
	7. G. Borzytuchom	-	-	-	-	-
	8. G. Cz. Dabrowka	2 208	-	12 866	-	32,3
	9. G. Kolczygłowy	31	14	261	100	34,3
	10. G. Lipnica	-	-	-	-	-
	11. G. Parchowo	1 736	-	13 199	-	60,3
	12. G. Studzienice	4 462	9	29 079	81	36,5
	13. G. Trzebielino	-	-	-	-	-
	14. G. Tuchomie	3	-	21	-	1,5
6. Chojnice		31 248	1 101	137 931	2 645	26,9
	15. M. i G. Brusy	1 954	11	13 330	80	30,3
	16. M. Chojnice	8 465	982	25 168	2 097	54,1
	17. M. i G. Czersk	854	52	2 832	70	12,5
	18. G. Chojnice	19 975	56	96 601	398	24,1
	19. G. Konarzyny	-	-	-	-	-
7. Człuchów		7 386	384	33 944	957	13,2
	20. M. i G. Czarne	-	-	-	-	-
	21. M. Człuchów	2 562	257	12 872	736	8,6
	22. M. i G. Debrzno	-	-	-	-	-
	23. G. Człuchów	1 537	87	8 339	107	27,1
	24. G. Koczala	339	-	3 510	-	36,3
	25. G. Przechlewo	2 948	40	9 222	114	14,0
	26. G. Rzeczenica	-	-	-	-	-
8. Gdansk		19 178	2 005	66 056	4 534	25,9
	27. M. Pruszcz Gd.	4 217	290	17 714	662	30,1
	28. G. Cedry Wlk.	-	-	-	-	-

	29. G. Kolbudy	4 135	205	22 746	826	26,2
	30. G. Pruszcz Gd.	7 140	1 184	11 569	2 074	18,5
	31. G. Przywidz	1 290	53	10 513	270	30,8
	32. G. Pszczółki	2 396	273	3 514	702	26,7
	33. G. Suchy Dab	-	-	-	-	-
	34. Trabki Wlk.	-	-	-	-	-
9. Kartuzy		44 620	688	163 704	3 025	23,2
	35. M. i G. Kartuzy	5 930	92	8 495	138	13,4
	36. M. i G. Zukowo	664	-	2685	-	27,4
	37. G. Chmielno	4 380	148	19 822	1 294	20,1
	38. G. Przodkowo	-	-	-	-	-
	39. G. Sierakowie	691	-	5 483	-	14,5
	40. G. Somonino	3 609	165	12 688	647	29,5
	41. G. Stezyca	22 039	283	64 144	946	21,0
	42. G. Suleczyno	7 307	-	50 387	-	33,7
10. Koscierzyna		37 049	458	244 691	2 257	33,4
	43. M. Koscierzyna	868	49	1 355	79	20,2
	44. G. Uziemiany	1 354	35	4 937	176	7,2
	45. G. Karin	5 783	55	51 205	272	39,6
	46. G. Koscierzyna	27 126	300	176 206	1711	35,6
	47. G. Liniewo	-	-	-	-	-
	48. G. Lipusz	1 423	19	4 143	19	17,1
	49. G. N. Karczma	-	-	-	-	-
	50. G. St. Kiszewa	495	-	6 845	-	73,9
11. Kwidzyn		10 740	1 703	38 464	3 586	26,3
	51. M. Kwidzyn	7 594	1 062	25 744	2 276	33,3
	52. M. i G. Prabuty	300	19	696	40	27,2
	53. G. Gardeja	2 170	494	10 571	1 072	20,8
	54. G. Kwidzyn	676	128	1 453	198	10,2
	55. G. Ryjewo	-	-	-	-	-
	56. G. Sadlinki	-	-	-	-	-
12. Lebork		85 566	4 157	588 639	14 797	38,0
	57. M. Lebork	3 318	315	4 550	697	11,1
	58. M. Leba	73 644	3 703	531 625	13 841	38,8
	59. G. Cewice	-	-	-	-	-
	60. G. N. Wies Leb.	1 722	66	5 377	88	25,7
	61. G. Wicko	6 882	73	47 087	171	40,8
13. Malbork		44 119	13 638	65 208	20 448	Brak danych
	62. M. Malbork	38 624	13 283	59 429	20 069	32,7

	63. M. i G. N. Staw	423	8	707	32	7,4
	64. G. Lichnowy	-	-	-	-	-
	65. G. Malbork	-	-	-	-	-
	66. G. Miloradz	-	-	-	-	-
	67. G. Stare Pole	5 072	347	5072	347	19,6
14. N. Dwór Gd.		77 573	1 348	570 499	4 867	47,8
	68. M. Krynica Morska	25 759	251	249 464	1 798	47,4
	69. M. i G. N. Dwór Gd.	183	-	2 519	-	90,3
	70. G. Ostaszewo	-	-	-	-	-
	71. G. Stegna	39 395	984	243 038	2 502	50,1
	72. G. Sztutowo	12 236	113	75 478	567	41,9
15. Puck		164 028	5 287	881 611	20 331	35,9
	73. M. Hel	2 862	112	15 667	253	53,7
	74. M. Jastarnia	54 887	1 080	325 084	4 326	37,9
	75. M. Puck	4 058	375	30 168	2 925	20,3
	76. M. Władysławowo	89 888	2 326	452 615	9 120	38,6
	77. G. Kasakowo	571	-	3 583	-	23,2
	78. G. Krokowa	6 894	893	38 254	2 845	21,1
	79. G. Puck	4 868	501	16 240	862	33,3
16. Słupsk		87 746	4 239	882 873	15 779	45,7
	80. M. Ustka	55 002	2 300	573 214	8 628	47,2
	81. M. i G. Kepice	139	10	380	60	3,7
	82. G. Damnica	-	-	-	-	-
	83. G. Debnica Kasz.	1 022	4	6 445	14	15,9
	84. G. Główny	253	-	1 284	-	22,6
	85. G. Kobylnica	-	-	-	-	-
	86. G. Potegowo	575	-	2 919	-	16,8
	87. G. Słupsk	175	-	2 450	-	83,1
	88. G. Smolczino	1 145	19	4 166	77	31,9
	89. G. Ustka	29 255	1 906	292 015	7 000	46,6
17. Starogard Gd.		15 491	1 379	65 345	2 686	26,5
	90. M. Czarna Woda	237	--	1 111	-	15,4
	91. M. Skórcz	-	-	-	-	-
	92. M. Starogard Gd.	4 551	531	9 448	1 086	26,4

	93. G. Bobowo	-	-	-	-	-
	94. G. Kaliska	259	-	2 389	-	30,4
	95. G. Lubichowo	5 076	-	24 182	-	28,7
	96. G. Osieczna	-	-	-	-	-
	97. G. Osiek	119	2	127	2	3,3
	98. G. Skarszewy	1 194	-	13 650	-	27,7
	99. G. Skórcz	-	-	-	--	-
	100. G. Smetowo Gr.	54	11	175	69	11,9
	101. G. Starogard Gd.	-	-	-	-	-
	102. G. Zblewo	4 001	835	14 263	1 529	24,9
18. Sztum		1485	50	3090	472	
	103. M. i G. Dzierzgon	2	-	2	-	2,9
	104. M. i G. Sztum	1 325	50	2 875	472	7,5
	105. G. Mikolajki Pom.	-	-	-	--	-
	106. G. St. Dzierzgon	-	-	-	-	-
	107. G. St. Targ	158	-	213	-	3,8
19. Tczew		11 256	1 122	20 842	2 774	21,4
	108. M. Tczew	2 409	168	5 343	302	14,1
	109. M. i G. Gniew	3 376	315	3 927	513	12,9
	110. M. i G. Pelplin	-	-	-	-	-
	111. G. Morzeszczyn	-	-	-	-	-
	112. G. Subkowy	-	-	-	-	-
	113. G. Tczew	5 471	639	11 572	1 959	39,9
20. Wejherowo		31 670	5 047	77 350	9 150	28,8
	114. M. Reda	6 681	1 751	8 750	2548	14,2
	115. M. Rumia	13 763	1740	22 808	3 058	51,6
	116. M. Wejherowo	1 820	145	6 941	264	33,7
	117. G. Choczewo	3 177	82	13 583	519	25,1
	118. G. Gniewino	-	-	-	-	-
	119. G. Linia	601	-	2 863	-	24,4
	120. G. Luzino	671	60	946	68	17,0
	121. G. Leczyce	520	-	4 425		29,2
	122. G. Szemud	200	-	1992	-	54,2
	123. G. Wejherowo	4 237	1 269	15 042	2 693	26,0
Razem		1 230 844	235 066	5 383 897	571 875	36,7

2.5. Dostępność komunikacyjna województwa pomorskiego

2.5.1. Pojęcie i podział dostępności komunikacyjnej

Dostępność komunikacyjna w rozumieniu niniejszej pracy oznacza możliwość dotarcia do obszaru recepcyjnego lądem, wodą lub powietrzem przez podróżnych zarówno korzystających, jak i nie korzystających z ogólnodostępnych środków transportu pasażerskiego. Szczególnym przypadkiem dostępności komunikacyjnej jest dostępność dla turystyki pieszej nie wymagająca środka transportu pasażerskiego.

Ze względu na ośrodek, w którym następuje przemieszczenie, wyróżniamy następujące rodzaje dostępności:

- dostępność lądowa, obejmująca dostępność drogową i kolejową,
- dostępność wodna, obejmująca dostępność morską i śródlądową,
- dostępność powietrzna, zwana lotniczą.

Ze względu na rodzaj komunikacji uwzględnia się dwa rodzaje dostępności:

- dostępność dla komunikacji zbiorowej, uwzględniająca podróżnych korzystających z ogólnodostępnych środków transportu pasażerskiego,
- dostępność dla komunikacji indywidualnej, uwzględniająca podróżnych nie korzystających z ogólnodostępnych środków transportu pasażerskiego.

Kompleksowy podział dostępności komunikacyjnej ilustruje tabela 14.

Tabela 14. Kompleksowy podział dostępności komunikacyjnej

Rodzaj dostępności komunikacyjnej	Osrodek, w którym następuje przemieszczenie				
	Dostępność lądowa		Dostępność wodna		Dostępność powietrzna
	Dostępność drogową	Dostępność szynową	Dostępność morską	Dostępność śródlądową	Dostępność lotniczą
Dostępność w zakresie komunikacji zbiorowej	Dostępność środkami komunikacji autobusowej	Dostępność środkami komunikacji kolejowej	Dostępność środkami żeglugi morskiej	Dostępność środkami żeglugi śródlądowej	Dostępność środkami komunikacji lotniczej
Dostępność w zakresie komunikacji indywidualnej	Dostępność dla podróżnych korzystających z pojazdów sam., rowerów oraz pieszych	Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych pojazdów szynowych	Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków morskich	Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków wód śródlądowych	Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków powietrznych

Zródło: Opracowanie własne

Dostępność komunikacyjna wymaga zatem infrastruktury transportowej niezbędnej dla obu wymienionych dostępności oraz systemu połączeń komunikacyjnych dla tej ostatniej.

2.5.2. Metody ewidencji i problemy badawcze dostępności komunikacyjnej

Podstawowym źródłem informacji dotyczących dostępności komunikacyjnej są rozkłady jazdy, rozkłady rejsów i rozkłady lotów. Z tym że jedynie rozkład jazdy PKS obejmuje województwo pomorskie.

W zakresie dostępności dla komunikacji indywidualnej informacje uzyskano we właściwych instytucjach:

- w urzędach morskich w Gdyni i Słupsku – w zakresie dostępności dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków morskich,
- w Urzędzie Żeglugi Śródlądowej w Gdańsku – w zakresie dostępności dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków śródlądowych,
- w Inspektoracie Lotnictwa Cywilnego w Gdańsku – w zakresie dostępności dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków powietrznych,
- w Oddziale Północnym Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych w Gdańsku – w zakresie dostępności dla ruchu samochodowego,
- w Regionalnym Ośrodku Programowym PTTK w Gdańsku – w zakresie dostępności dla ruchu rowerowego i pieszego.

2.5.3. Dostępność w zakresie komunikacji zbiorowej

Dostępność województwa w zakresie komunikacji zbiorowej zapewniają znane firmy przewozowe, obsługujące zarówno połączenia zagraniczne, jak i krajowe.

Tabela 15. Firmy przewozowe obsługujące połączenia komunikacyjne województwa pomorskiego

L.p.	Rodzaj przewozów	Firmy przewozowe obsługujące połączenia międzynarodowe	Firmy przewozowe obsługujące połączenia krajowe
1.	Autobusowe	Przedsiębiorstwo PKS w Gdansk	9 regionalnych przedsiębiorstw PKS
2.	Kolejowe	Polskie Koleje Państwowe	Polskie Koleje Państwowe
3.	Morskie	Stena Line, Polska Żegluga Bałtycka S.A., Żegluga Gdanska	Nie dotyczy
4.	Sródlądowe w tym po Zalewie Wislanym i Zatoce Gdansk	Nie dotyczy	Żegluga Gdanska Ltd
5.	Lotnicze	PLL „LOT”, SAS, Lufthansa	PLL „LOT”,

Zródło: Opracowanie własne

Dostępność środkami komunikacji autobusowej

Województwo pomorskie ma jedynie dwa międzynarodowe połączenia autobusowe obsługiwane przez PKS w Gdansk (tab. 16).

Tabela 16. Międzynarodowe połączenia autobusowe województwa

L.p.	Miasto docelowe w województwie	Miasto, z którego odchodzi autobus	Liczba połączeń w ciągu doby
1.	Gdansk	Wilno (Litwa)	1
2.	Gdansk	Kaliningrad (Rosja)	2

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rozkład Jazdy Autobusowej Komunikacji Publicznej Województwa Pomorskiego, PKS, Gdansk 2002

Ponadto województwo ma 23 istotne połączenia z miastami znajdującymi się w innych województwach (tab. 17).

Tabela 17. Wybrane połączenia autobusowe województwa z miastami w innych województwach

L.p.	Miasto docelowe w województwie	Miasto, z którego odchodzi autobus i ważniejsze miasta na trasie	Liczba połączeń w ciągu doby w obie strony
1.	Gdańsk	Elbląg	37
2.	Gdańsk	Wegorzewo	1
		Bartoszyce	2
		Braniewo	4
3.	Gdańsk	Białystok	1
		Olecko	2
		Gizycko	3
4.	Gdańsk	Suwałki	1
		Olsztyn	3
5.	Gdańsk	Biała Podlaska	1
6.	Gdańsk	Tarnobrzeg	1
		Warszawa	4
7.	Gdańsk	Płock	2
		Ilawa	3
8.	Gdańsk	Szczecinek	1
		Miastko	2
9.	Gdańsk – niektóre rejsy z Gdyni lub Władysławowa	Łódź	1
		Nowe	5
10.	Gdańsk – niektóre rejsy z Gdyni	Swinoujście	2
		Ślupsk	4
11.	Chojnice	Poznań	1
12.	Chojnice	Bydgoszcz	23
13.	Chojnice – niektóre rejsy z Człuchowa	Koszalin	7
14.	Człuchów	Poznań	1
15.	Człuchów	Szczecin	2
16.	Człuchów – niektóre rejsy z Chojnic	Torun	4
17.	Człuchów	Piła	1
18.	Leba	Warszawa	1
19.	Ślupsk	Warszawa	3
		Bydgoszcz	5
20.	Ślupsk – niektóre rejsy z Ustki	Wrocław	2
21.	Ślupsk	Szczecin	2
22.	Tczew	Olsztyn	1
23.	Bytów	Koszalin	8

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rozkład Jazdy Autobusowej Komunikacji Publicznej Województwa Pomorskiego, PKS, Gdańsk 2002

Powyższa tabela prezentuje wybrane połączenia istotne z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej województwa, pomija połączenia o charakterze lokalnym w powiatach graniczących z innymi województwami (np. połączenia z Elbląga do Nowego Dworu Gdańskiego).

Dostępność środkami komunikacji kolejowej

Pomorze skomunikowane jest z trzema państwami, ale jedynie przez wagony bezpośrednie. Połączenie z Obwodem Kaliningradzkim w Rosji ma charakter pośredni, gdyż wymaga przesiadki na stacji granicznej Braniewo (tab. 18).

Tabela 18. Międzynarodowe połączenia kolejowe województwa

L.p.	Stacja docelowa w województwie	Stacja, z której odchodzi pociąg	Liczba połączeń w ciągu doby
1.	Gdynia Główna	Berlin Licht. (Niemcy)	1
2.	Gdynia Główna	Praga (Czechy)	1
3.	Gdynia Główna	Odessa (Ukraina)	Co drugi dzień
4.	Gdynia Główna	Kaliningrad (Rosja) / Braniewo	1

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rejonowy Rozkład Jazdy Pociągów, PKP Przewozy regionalne, Warszawa 2001

W województwie pomorskim znajdują się cztery ważne węzły komunikacyjne obsługujące krajowy pasażerski ruch kolejowy Gdynia, Chojnice i Malbork. Z formalnego punktu widzenia dostępność kolejowa województwa zapewnia również węzeł w Czersku, jednak obsługuje on przede wszystkim lokalny ruch kolejowy z sąsiednich stacji, znajdujących się w granicach administracyjnych województwa kujawsko-pomorskiego i dlatego nie został uwzględniony w dalszych analizach.

Każdej doby na teren województwa pomorskiego wjeżdżają 102 pociągi kursujące w 42 relacjach (tab. 19).

Tabela 19. Połączenia kolejowe województwa ze miastami w innych województwach

Wezeł kolejowy w województwie	Relacje (połączenie węzła z miastem spoza województwa)	Liczba pociągów w ciągu doby
1. Gdynia - Gdansk Gl. 77 połączeń w tym: – od strony Tczewa 66 połączeń – od strony Wejherowa 11 połączeń	Elbląg	7
	Kraków	7
	Olsztyn	6
	Warszawa	5
	Bydgoszcz	3
	Bielsko-Biała	3
	Katowice	3
	Laskowice	3
	Lublin	3
	Chojnice	2
	Częstochowa	2
	Grudziądz	1
	Łódź	2
	Poznań	2
	Wrocław	2
	Zakopane	2
	Białogard	1
	Białystok	1
	Braniewo	1
	Gliwice	1
	Gorzów Wlk.	1

	Ilawa	1
	Jelenia Góra	1
	Kielce	1
	Kudowa	1
	Przemysł	1
	Racibórz	1
	Szklarska Poreba	1
	Torun	1
	Kolobrzeg	5
	Szczecin	3
	Koszalin	2
	Wrocław	1
2. Chojnice – Człuchów (21 połączeń)	Pila	5
	Szczecinek	5
	Laskowice	4
	Grudziadz	3
	Bydgoszcz	2
	Jablonowo	1
	Inowrocław	1
3. Tczew – Malbork (17 połączeń)	Elbląg	4
	Pila	2
	Torun	4
	Działdowo	3
	Ilawa	3
	Mława	1
4. Słupsk (14 połączeń)	Szczecinek	6
	Białogard	2
	Bydgoszcz	1
	Częstochowa	1
	Katowice	1
	Kolobrzeg	1
	Poznań	1
	Torun	1
Razem połączeń		129

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rejonowy Rozkład Jazdy Pociągów, PKP Przewozy regionalne, Warszawa 2001

Dostępność żeglugi morskiej

Nadbałtyckie położenie portów województwa umożliwia turystom dotarcie na Pomorze drogą morską. Połączenia całoroczne funkcjonują tylko ze Szwecją i Dania. Jednak połączenie z Dania zostało pod koniec 2003 roku na okres zimowy zawieszone.

Za wyjątkiem rejsów statków „białej floty” po wodach Zalewu Wiślanego nieznane są połączenia morskie portów Pomorza z portami innych województw nadmorskich.

Tabela 20. Międzynarodowe połączenia morskie województwa

L.p.	Port docelowy	Rodzaj połączenia	Państwo i miasto, z którego odpływa statek	Przewoźnik
1.	Gdańsk	Całoroczne	Szwecja (Oxelösund)	PZB S.A.
2.	Gdańsk	Całoroczne	Rosja (Kaliningrad)	Stena Line
3.	Gdańsk	Całoroczne (zawieszone)	Kopenhaga (Warszawa)	DFDS
3.	Ustka	w sezonie letnim	Rene (Dania)	Zegluga Gdanska
4.	Krynica Morska/Frombork	w sezonie letnim	Kaliningrad (Rosja)	Zegluga Gdanska

Zródło: Opracowanie własne

Dostępność żeglugi śródlądowej

Przewoźnicy żeglugi śródlądowej nie mają w swojej ofercie regularnych rejsów do województwa pomorskiego. Oferta Żeglugi Gdańskiej, Żeglugi Gdynskiej, Żeglugi Bydgoskiej obejmuje wyłącznie województwo pomorskie.

Dostępność komunikacji lotniczej

Na terenie województwa znajduje się Port Lotniczy Gdańsk – Trójmiasto. Obsługuje on zarówno połączenia krajowe, jak i międzynarodowe. W 2002 roku codziennie do Gdańska przylatywało 15 samolotów (tab. 21). W 2003 otwarto port lotniczy dla tzw. tanich przewoźników. Fakt ten wpływa w istotny sposób na poprawę dostępności komunikacyjnej.

Tabela 21. Połączenia lotnicze w porcie Gdańsk Trójmiasto

L.p.	Port docelowy	Przewoźnik	Liczba połączeń w ciągu doby
1.	Warszawa	PLL „LOT”	8
2.	Kraków	PLL „LOT”	2
3.	Kopenhaga (Dania)	SAS	3
4.	Hamburg (Niemcy)	PLL „LOT” / Lufthansa	1
5.	Frankfurt (Niemcy)	PLL „LOT” / Lufthansa	1

Zródło: Opracowanie własne na podstawie SAS Travel Book, SAS, Stockholm 2002, PLL LOT Rozkład lotów, PLL LOT, Warszawa 2002

2.5.4. Dostępność w zakresie komunikacji indywidualnej

Dostępność dla podróżnych korzystających z pojazdów samochodowych, rowerów oraz pieszych.

Strategiczne znaczenie w zakresie dostępności komunikacyjnej województwa dla podróżnych korzystających z pojazdów samochodowych, rowerów oraz pieszych mają drogi krajowe. Przez teren województwa przebiega 8 dróg krajowych (tab. 22), z tym że jedna z dróg nie przekracza granicy województwa.

Tabela 22. Drogi krajowe na obszarze województwa

Lp.	Nr drogi	Początkowy przebieg poza terenem województwa	Przebieg na terenie województwa	Dalszy przebieg poza terenem województwa
1.	1.	-	Gdańsk – Tczew – Gniew	Torun – Łódź – Cieszyn (granica RP)
2.	6.	-	Gdańsk – Gdynia – Słupsk	Koszalin – Szczecin – Kolbaskowo (granica RP)
3.	7.	-	Gdańsk – Nowy Dwór Gdański	Elbląg – Warszawa
4.	20.	-	Gdynia – Koscierzyna – Bytów – Miastko	Szczecinek – Stargard Szczeciński
5.	21.	Nie przekracza granicy woj.	Słupsk – Miastko	Nie przekracza granicy woj.
6.	22.	Grzechotki (brak przejścia granicznego) – Elbląg	Malbork – Starogard – Czersk – Chojnice – Człuchów	Walcz – Gorzów Wlk. – Kostrzyn (granica RP)
7.	25	Bobolice – Biały Bór	Rzeczynica – Człuchów	Kamień Krajeński – Bydgoszcz – Inowrocław – Olesnica
8.	55	-	Nowy Dwór Gd. – Malbork – Kwidzyn	Grudziądz – Stolno

Zródło: Opracowanie własne na podstawie: Europa – atlas samochodowy, GeoGraphic Publisher, Muenchien 2001/2002

Dostępność dla ruchu pieszego

Dostępność komunikacyjna województwa dla ruchu pieszego obejmuje 11 szlaków PTTK, bazujących na szlakach wytyczonych w województwach sąsiadujących z byłym województwem gdańskim.

Tabela 23. Dostępność komunikacyjna województwa dla ruchu pieszego

Lp.	Nr kod. szlaku	Nazwa szlaku	Początek szlaku poza województwem	Koniec szlaku w województwie
1.	SL 05 c	Nadmorski (ślupski)	Dzwirzyno Zaleskie	Leba
2.	SL161 n	Kraina Lasów i Jezior	Zydowo	Jasien
3.	SL 165 c	Komoránów	Gwda Mała	Babilon
4.	BY/SL 202 n	Brdy	Bydgoszcz	Konarzyny
5.	BY 205 y	Kasztelanski	Nogawica	Rytel
6.	BY 2053 y	Wielkiego Kanalu Brdy	Legbad	Rytel
7.	BY/GD 206 y	Partyzantów AK	Początek i koniec poza granicami województwa, szlak przechodzi przez miejscowość Bledno	

Zródło: Opracowanie własne na podstawie: T. Gruszczyński, Schemat znakowanych szlaków turystyki pieszej PTTK na terenie województwa pomorskiego, 2001

Dostępność dla podróżnych korzystających z pojazdów szynowych

Dostępność dla podróżnych korzystających z pojazdów szynowych, poruszających się po torach należących do PKP, ma charakter czysto hipotetyczny, jednak w okresie reorganizacji PKP jest możliwa po szczegółowych uzgodnieniach z nowo powołanym Zakładem Linii Kolejowych w Gdańsku.

Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków morskich

W praktyce tylko niektóre porty i przystanie zapewniają żeglarzom możliwość dokonania odprawy granicznej. Istnieje jednak możliwość zorganizowania odprawy w uzgodnieniu z właściwymi jednostkami Straży Granicznej.

Na terenie województwa pomorskiego znajdują się następujące porty i przystanie morskie potencjalnie otwarte dla ruchu żeglarskiego:

- Porty i przystanie administrowane przez Urząd Morski w Słupsku:
 - Ustka
 - Rowy
 - Leba.
- Porty i przystanie administrowane przez Urząd Morski w Gdyni:
 - Władysławowo
 - Hel
 - Jastarnia

- Kuznica
- Chalupy
- Puck
- Gdynia
- Sopot
- Gdansk
- Gdansk - Górki Zachodnie
- Katy Rybackie
- Krynica Piaski.

Stopień przygotowania poszczególnych portów do obsługi ruchu żeglarskiego jest zróżnicowany. Do najpopularniejszych należą porty jachtowe w Lebie, Gdyni i Gdańsku.

Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków żeglugi śródlądowej

Wody śródlądowe województwa dostępne są dla turystów – wodniaków poprzez Wisłę i Elbląski węzeł wodny.

Wisła żeglowna jest na odcinku 941 km od ujścia rzeki Przemszy w Oświęcimiu. Dolny odcinek – od ujścia rzeki Brdy ma następujące połączenia z drogami wodnymi:

- droga wodna Wisła Odra (Bydgoszcz) – 772 km,
- Nogat (Biała Góra) – 889 km,
- Szarpawa (Gdańska Głowa) – 963 km,
- Martwa Wisła (Przełazina) – 936 km.⁸

Elbląski węzeł wodny, czyli sieć dróg pomiędzy prawym brzegiem dolnego odcinka Wisły a Zalewem Wiślanym, obejmuje następujące drogi wodne:

- rzekę Nogat od Ujścia Wisły do zalewu Wiślanego
- rzekę Elbląg od jeziora Drużno do Zalewu Wiślanego wraz z Kanalem Jagiellońskim,
- rzekę Szarpawę od Wisły do Zalewu Wiślanego
- Kanał Elbląski z systemem jezior warmińskich⁹.

Drogi wodne przeznaczone są głównie dla turystów uprawiających żeglugę jachtami motorowymi, jednak mogą z nich korzystać również kajakarze i żeglarze.

Dostępność dla podróżnych korzystających z indywidualnych statków powietrznych

Podróżnych korzystających z indywidualnych statków powietrznych obsługuje lotnisko w Rebiechowie. Ponadto na podstawie indywidualnych uzgodnień ze służbami granicznymi i lotniczymi istnieje możliwość skorzystania z lotnisk

⁸ J. Hopfer, *Przewodnik po drogach śródlądowych Polski*, Navigare, Gorzów Wlk. 2000, s. 17

⁹ ibidem, s. 18

cywilnych w Słupsku i Pruszczu Gdanskim oraz z lądowiska w Jastarni. Praktycznie niedostępne dla indywidualnego ruchu lotniczego są lotniska wojskowe, na przykład zlokalizowane w Babich Dolach.

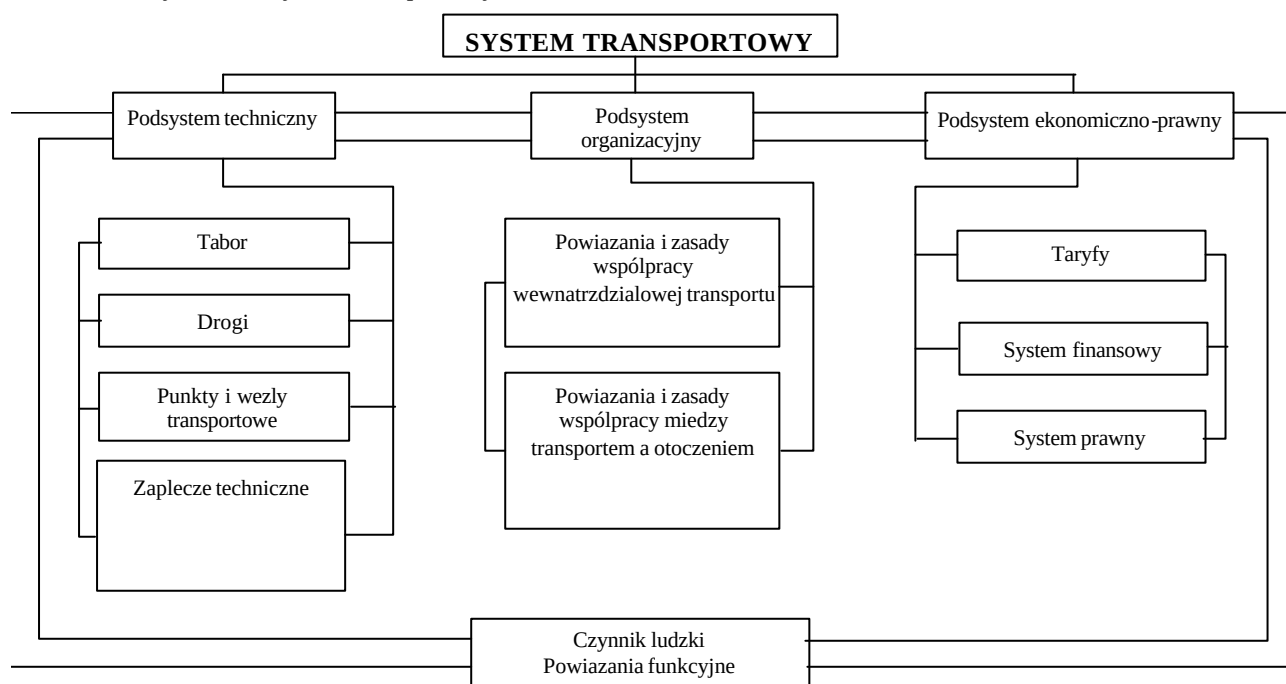
2.6. Infrastruktura transportowa województwa pomorskiego

2.6.1. Pojęcie i podział infrastruktury i usług transportowych

Infrastruktura i usługi transportowe stanowią element systemu transportowego, składającego się z podsystemu technicznego, podsystemu organizacyjnego i podsystemu ekonomiczno-prawnego (rys. 5).

System transportowy pełni podwójną rolę w obszarze recepcyjnym: zapewnia dostępność komunikacyjną do obszaru oraz umożliwia świadczenie usług transportowych na terenie obszaru.

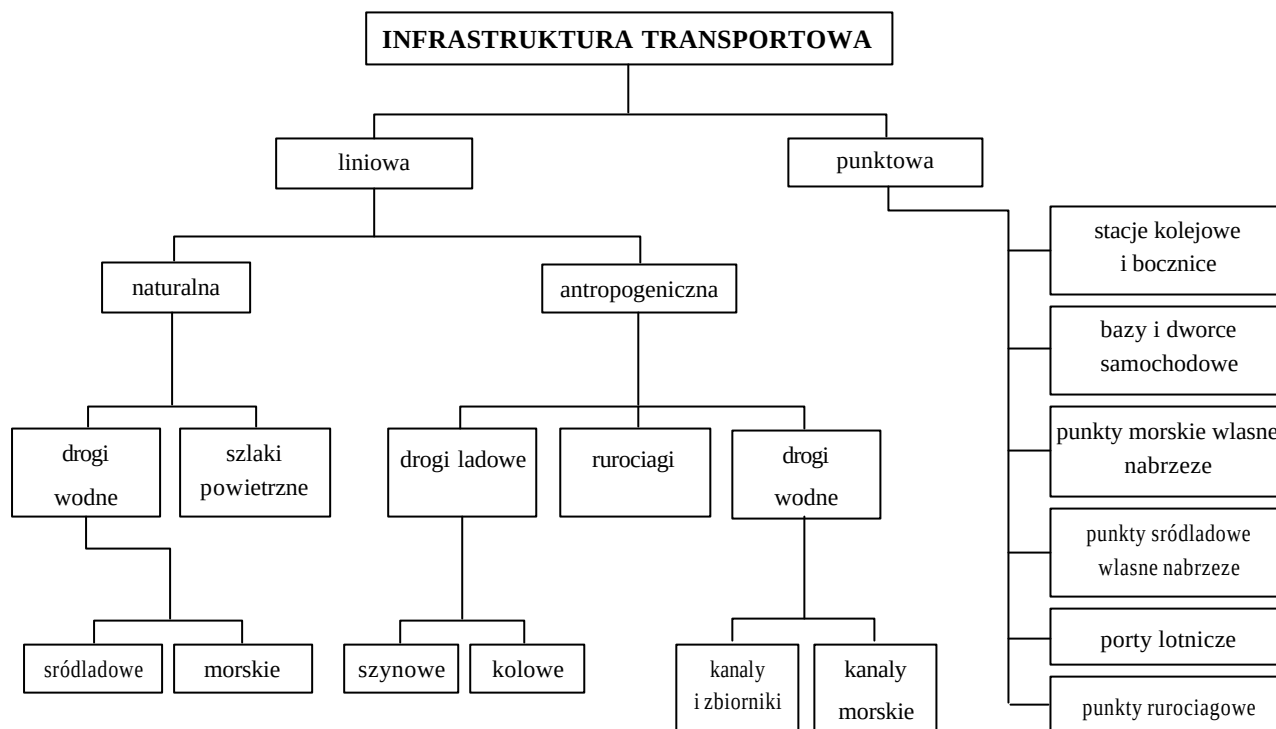
Rysunek 5. System transportowy



Zródło: T. Studzienicki, opracowanie własne na podstawie W. Grzywacz, J. Burnewicz: *Ekonomika transportu*, WKiL, Warszawa 1989, s. 294

Podstawowym składnikiem systemu jest infrastruktura transportowa, obejmująca elementy liniowe – głównie drogi i elementy punktowe, czyli stacje i dworce (rys. 6).

Rysunek 6. Infrastruktura transportowa w ujęciu funkcjonalnym



Zródło: T. Studzieniecki, opracowanie własne na podstawie: A. Piskozub (red.), *Ekonomika transportu*, WKiL, Warszawa 1979, s. 200-209 oraz T. Szczepaniak, *Transport i spedycja miedzynarodowa*, PWE, Warszawa 1985, s. 73

2.6.2. Metody ewidencji i problemy badawcze infrastruktury i usług transportowych

Podstawowym źródłem informacji dotyczących usług transportowych są rozkłady jazdy, rozkłady rejsów i rozkłady lotów. Z tym że jedynie rozkład jazdy PKS obejmuje województwo pomorskie.

W zakresie dostępności dla komunikacji indywidualnej informacje uzyskać można we właściwych instytucjach:

- w urzędach morskich w Gdyni i Słupsku – w zakresie infrastruktury dla żeglugi morskiej
- w Urzędzie Żeglugi Śródlądowej w Gdańsku – w zakresie infrastruktury dla żeglugi śródlądowej
- w Inspektoracie Lotnictwa Cywilnego w Gdańsku – w zakresie infrastruktury dla żeglugi powietrznej
- w Oddziale Północnym Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych w Gdańsku oraz w Zarządzie Dróg Wojewódzkich w Gdańsku – w zakresie infrastruktury drogowej
- w Zakładzie Linii Kolejowych PKP w Gdańsku – w zakresie infrastruktury kolejowej

- w Regionalnym Ośrodku Programowym PTTK w Gdańsku – w zakresie infrastruktury dla ruchu rowerowego i pieszego.

2.6.3. Podsystem techniczny systemu transportowego

Drogi

Drogi, ze względu na funkcje w sieci drogowej, dziela się na:

- drogi krajowe
- drogi wojewódzkie
- drogi powiatowe
- drogi gminne
- inne drogi.

Przez teren województwa przebiega 8 dróg krajowych o łącznej długości 763 km¹⁰.

Tabela 24. Drogi krajowe w województwie

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi	Długość drogi na terenie województwa
1.	1	Gdańsk – Tczew – Gniew – Toruń – Łódź – Cieszyn (granica RP)	73,734 km
2.	6	Gdańsk – Gdynia – Słupsk – Koszalin – Szczecin – Kolbaskowo (granica RP)	144,646 km
3.	7	Gdańsk – Nowy Dwór Gdański – Elbląg – Warszawa	49,281 km
4.	20	Gdynia – Koscierzyna – Bytów – Miastko – Szczecinek – Stargard Szczeciński	140,968 km
5.	21	<i>Słupsk – Miastko</i>	54,635 km
6.	22	Grzechotki (brak przejścia granicznego) – Elbląg Malbork – Starogard – Czersk – Chojnice – Człuchów – Wałcz – Gorzów Wlk. – Kostrzyn (granica RP)	166,565 km
7.	25	Bobolice – Biały Bór – Rzeczenica – Człuchów – Kamień Krajeński – Bydgoszcz – Inowrocław – Olesnica.	52,895 km
8.	55	Nowy Dwór Gd. – Malbork – Kwidzyn – Grudziądz – Stolno	80,362 km
RZAEM			763,086 km

Zródło: T. Studzienicki, opracowanie własne na podstawie otrzymanych w Oddziale Północnym Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych w Gdańsku

Łączna długość 51 dróg wojewódzkich wynosi 1749 km¹¹ (tab. 25).

Tabela 25. Drogi wojewódzkie w województwie

L.p.	Numer drogi	Przebieg drogi
1.	100	Rumia – Piewszonyno
2.	201	Czarne – Borkowo
3.	202	Czarne – Rzeczenica

¹⁰ Informacje otrzymano w Oddziale Północnym Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych w Gdańsku

¹¹ Informacje otrzymano w Zarządzie Dróg Wojewódzkich w Gdańsku

4.	203	Zaleskie – Ustka – Słupska
5.	206	Kawcze – Miastko
6.	208	Mzdowo – Warcino – Barcino (209)
7.	209	Korzybie – Suchorze – Kolczyglowy – Bytów
8.	210	Ustka – Słupsk – Debница Kaszubska – Uniechowo (212)
9.	211	Malczkowo – Lupawa
10.	212	Doregowice – Chojnice – Bytów – Uniechowo – Czarna Dabówka – Cewice (214)
11.	213	Słupsk – Wico – Choczeow0 – Wierzhucino – Żarnowiec – Krokowa – Polczyn (216)
12.	214	Leba – Lebork – Sierakowice – Koscierzyna – Stara Kiszewa – Zblewo – Skórcz
13.	215	Minkowice – Karwia – Jastrzebia Góra – Władysławowo
14.	216	Hel – Władysławowo – Puck – Reda
15.	218	Krokowa – Wejherowo – Chwaszczyno – Gdańsk Oliwa
16.	221	Koscierzyna – Nowa Karczma – Przywidz – Kolbudy Górne – Gdańsk Orunia
17.	222	Skórcz – Starogard Gdański – Trabki Wielkie – Straszyn (1)
18.	224	Sopieszyno – Szemud – Przodkowo – Kartuzy – Somonino – Nowa Karczma – Skarszewy – Tczew
19.	226	Przejazdowo – Pruszcz Gdański – Mierzeszyn – Nowa Karczma
20.	227	Pruszcz Gdański – Leszkowy – Kieźmark (7)
21.	228	Bytów – Parchowo – Sobieszewo – Nowa Wies – Kartuzy
22.	229	Jabłowo – Pelplin – Rudno – Wlk. Balichnowy – Gniew
23.	230	Pelplin – Kursztyn (1)
24.	231	Skórcz – Mirotki – Smetowo Graniczne – Kolonia Ostrowicka (1)
25.	232	(1) Opalenie – Korzeniewo – Kwidzyn
26.	233	Przywidz – Mierzeszyn
27.	234	Skórcz – Morzeszczyn – Gniew (1)
28.	235	Chojnice – Brusy – Dziemiany – Korne (20)
29.	236	Konarzyny – Swornegacie – Brusy (235)
30.	240	Chojnice – Sitno
31.	501	Przejazdowo – Sobieszewo – Stegna – Sztutowo – Krynica Morska – Piaski
32.	502	Sztutowo – Nowy Dwór Gd. (7)
33.	515	Malbork – Dzierżon – St. Dzierżon – Białe Bloto
34.	517	Sztum – Stary Targ (515)
35.	518	Gniew – Janowo – Kwidzyn
36.	519	St. Dzierżon – Przemark
37.	520	Prabuty – Orzynowo
38.	521	Kwidzyn – Prabuty – Stankowo
39.	523	Gardeja – Czarne Dln. – Trumieje
40.	524	Brachlewo – Licze (521)
41.	525	Janowo – Ryjewo
42.	526	Przezmark – Skolwity

43.	532	Kwidzyn – Gardeja
44.	602	Borcice – Benowo
45.	603	Biała Góra – Sztum
46.	607	Sztumska Wies – Jalowiec – Gurcz
47.	611	Sadlinki – Okragla Laka
48.	613	Okragla Laka – Gardeja
49.	623	Mirotki – Majewo – Rakowiec (1)
50.	641	Lipia Góra – Rzerzecin
51.	644	Morzeszczyn – Majewo

Zródło: T. Studzieniecki, opracowanie własne na podstawie Europa – atlas samochodowy, GeoGraphic Publisher, Muenchien 2001/2002

Drogi szynowe w województwie

Województwo pomorskie ma jedynie dwa międzynarodowe połączenia autobusowe obsługiwane przez PKS w Gdańsku (tab. 26).

Tabela 26. Czynne drogi szynowe w województwie

Lp.	Numer linii	Relacja	Przebieg w województwie	Odległość między stacjami [km]
1.	380	Gdańsk – Szczecin	Gdańsk – Sycevice	145
2.	380 a	Ślupsk – Ustka	Ślupsk – Ustka	17
3.	383	Ślupsk – Szczecinek	Ślupsk – Słobin	67
4.	385	Chojnice – Runowo	Chojnice – Czarne	42
5.	400	Gdańsk – Warszawa	(Gdynia) – Gdańsk – Prabuty	86
6.	415	Malbork – Toruń	Malbork – Gardeja	56
7.	424	Chojnice – Koscierzyna	Chojnice – Koscierzyna	70
8.	426	Tczew – Piła	Tczew – Bukowo Czerwone	116
9.	429	Bak – Łaskowice Pomorskie	Bak – Bedzmirowice	18
10.	430	Gdynia – Poznań	(Gdynia) – Tczew – Smetowo	39
11.	431	Chojnice – Działdowo	Chojnice – Sielno	11
12.	440	Gdynia – Koscierzyna	Gdynia – Lag	102
13.	441	Kartuzy – Somonino	Kartuzy – Somonino	8
14.	450	Hel – Gdynia	Hel – Reda – (Gdynia)	62
15.	451	Leba – Gdynia	Leba – Lebowo	32
16.	453	Gdańsk – Nowy Port	Gdańsk – Nowy Port	7
17.	505	Malbork – Elbląg	Malbork – Stare Pole	5
RAZEM				883

Lp.	Miasto docelowe w województwie	Miasto, z którego odchodzi autobus	Liczba połączeń w ciągu doby
1.	Gdańsk	Wilno (Litwa)	1
2.	Gdańsk	Kaliningrad (Rosja)	2

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rozkład Jazdy Autobusowej Komunikacji Publicznej Województwa Pomorskiego, PKS, Gdansk 2002

2.7. Analiza bazy gastronomicznej województwa

2.7.1. Pojęcie i podział infrastruktury gastronomicznej

Termin „gastronomia” pochodzi z języka greckiego. Oznaczał on pierwotnie sztukę kulinarną¹². Współcześnie pod pojęciem tym rozumie się działalność produkcyjno-usługową, obejmującą prowadzenie zakładów żywienia człowieka¹³.

W literaturze anglojęzycznej infrastrukturę gastronomiczną określa się często terminem „catering”¹⁴. Z kolei w literaturze krajowej używa się pojęcia „infrastruktura żywieniowa”. Pojęcie to może mieć dwojaką interpretację:

- jako synonim infrastruktury gastronomicznej¹⁵,
- jako komponent infrastruktury gastronomicznej¹⁶.

W celu uporządkowania terminologii z zakresu gastronomii proponuje się przyjąć drugą, czyli węższą semantycznie interpretację terminu „infrastruktura żywieniowa”.

Ze względu na rodzaj i zakres prowadzonej działalności się na otwartą, czyli przeznaczoną dla każdego konsumenta, i zamkniętą, czyli przeznaczoną dla wybranych grup konsumentów (rys.7).

¹² (gr. gaster = zoladek + nomos = prawo); *Słownik Wyrazów Obcych*, PWN, Warszawa 1980, s. 244.

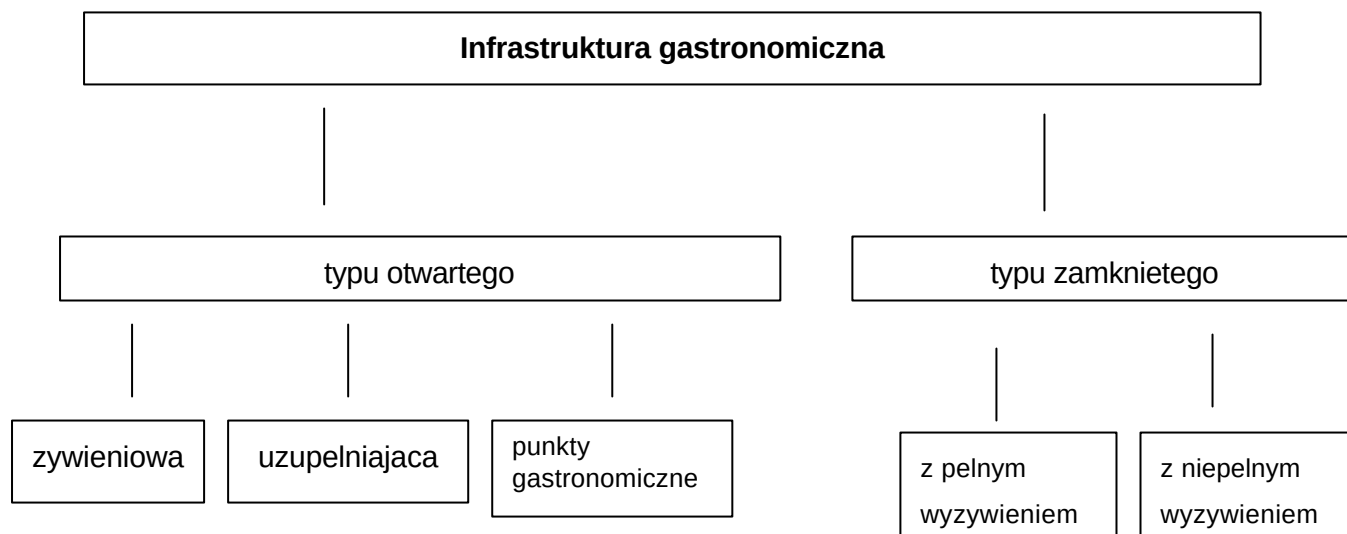
¹³ *Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1964, t. 4, s. 118.

¹⁴ J. C. Holloway, *The businesss of tourism*, Pitman Publishing Ltd, London 1986, s. 78.

¹⁵ G. Golebski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, PWN, Warszawa – Poznań 2002, s.264.

¹⁶ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, PWN, Warszawa 1982, ss. 167 – 181.

Rysunek 7. Podział infrastruktury gastronomicznej



Zródło: K. Horowiec, H. Porzucek, H. Zawistowska, *Prawo turystyczne*, PWN, Warszawa 2002, ZN17, Gc /1

Infrastruktura żywieniowa obejmuje zakłady gastronomiczne zaspokajające potrzeby konsumenta w zakresie żywienia, czyli restauracje, bary uniwersalne, bistra, jadalnie, bary szybkiej obsługi (w tym bary mleczne i pizzerie) i bary przekaskowe¹⁷.

Infrastruktura uzupełniająca obejmuje zakłady gastronomiczne prowadzące ograniczoną działalność gastronomiczną, takie jak kawiarnie, herbaciarnie, winiarnie, piwiarnie, bary kawowe, bary cukiernicze, cafeterie, bary aperitif i cocktail bary¹⁸.

Punkty gastronomiczne to małe obiekty lub stoiska gastronomiczne, często działające sezonowo, takie jak smazalnie, pijalnie, lodziarnie, punkty sprzedające hamburgery, hot-dogi itp.¹⁹.

Infrastruktura gastronomiczna typu zamkniętego to zakłady przeznaczone dla wybranych grup konsumenckich, takie jak stolówki w zakładach pracy, domach wczasowych, internatach, sanatoriach oraz bufety i inne jadalnie zamknięte²⁰.

Opisany podział infrastruktury gastronomicznej bazuje na stosowanym w praktyce, lecz nieobowiązującym *Zarządzeniu Ministra Handlu Wewnętrznego*²¹. Stosowana w praktyce kategoryzacja bazy gastronomicznej (kategoria Lux, I, II, III, IV, V) również nie ma podstaw prawnych.

¹⁷ K. Horowiec, H. Porzucek, H. Zawistowska, *Prawo turystyczne*, PWN, Warszawa 2002, ZN17, Gc, s. 2.

¹⁸ ibidem, s. 3.

¹⁹ ibidem, s. 3.

²⁰ Ibidem, s.4

²¹ M.P. nr 25/1954, poz. 408; M.P. nr 17/1959, poz. 76; M.P. nr 61/1969, poz. 311; M.P. nr 28/1974, poz. 171; M.P. nr 20/1979, poz. 92.

Podstawowe przepisy, regulujące funkcjonowanie bazy gastronomicznej, zawarte są w Ustawie z 11 maja 2001 o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia²², określającej wymogi higieniczne i zwrotne stawiane lokalom gastronomicznym przez instytucje kontrolne, czyli właściwe stacje sanitarno-epidemiologiczne.

Precyzyjnie określony jest zakres usług gastronomicznych świadczonych w obiektach hotelarskich²³ (tab. 27).

Tabela 27. Zakres usług gastronomicznych w obiektach hotelarskich działających na podstawie Ustawy o usługach turystycznych z 1997 roku

Typ obiektu										
Zakres usług gastronomicznych	Hotel, motel ****, ****, ***	Hotel, motel **	Hotel, motel *	Camping ****	Camping ***	Camping **	Dom wycieczkowy kat. I	Dom wycieczkowy (pozostałe kat.)	Schronisko	Schronisko młodzieżowe
Restauracja	+						+			
Aperitif bar lub bar kawowy	+	+								
Sala do spożywania śniadań			+				+	+		
Dowolny zakład gastronomiczny				+						
Jadalnia oferująca posiłki barowe									+	
Bar szybkiej obsługi lub jadalnia							+	+		
Kuchnia samoobsługowa										+
Stanowisko do spożywania posiłków				+	+				+	
Stanowisko do zmywania naczyn				+	+	+			+	

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 13 czerwca 2001 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczono usługi hotelarskie.

Usługi gastronomiczne, podobnie jak usługi turystyczne, cechują się sezonowością, dlatego wskazane jest wprowadzenie kolejnego podziału infrastruktury gastronomicznej na **infrastrukturę sezonową i całoroczną**.

Zgodnie z terminologią stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny „sezonowe placówki gastronomiczne to jednostki uruchamiane okresowo i nie działające dłużej niż 6 miesięcy w roku”²⁴.

W sprawozdawczości statystycznej używa się pojęcia „placówka gastronomiczna” oznaczającego „zakład lub punkt gastronomiczny, którego przedmiotem

²² Dz. U. Nr 63/2001, poz. 634 z późn. zm.

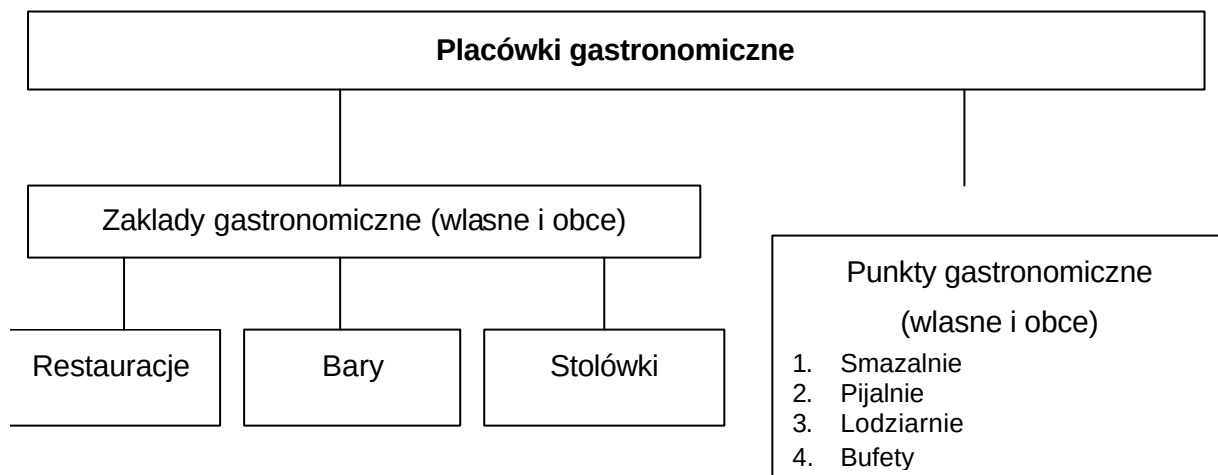
²³ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 13 czerwca 2001 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczono usługi hotelarskie (Dz. U. nr 66/2001, poz. 665).

²⁴ K. Klementowski, *Baza gastronomiczna w Polsce i jej struktura w 2000 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa 2001, s. 5.

działalności jest przygotowywanie i sprzedaż napojów do spożycia na miejscu oraz na wynos²⁵.

Główny Urząd Statystyczny ewidencjonuje przede wszystkim te placówki gastronomiczne, które znajdują się w obiektach noclegowych, z tego powodu rozróżnia się placówki własne, czyli prowadzone przez właściciela **obektu** oraz placówki obce, „**prowadzone przez inne podmioty, które nie są właścicielami obiektu**”²⁶.

Rysunek 8. Podział placówek gastronomicznych zgodnie z terminologią Głównego Urzędu Statystycznego



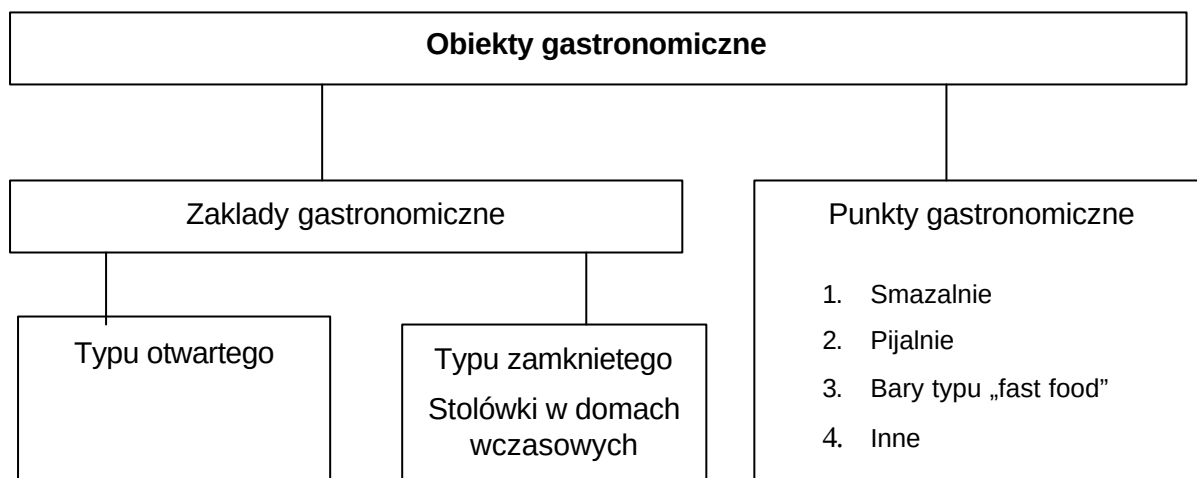
Zródło: Opracowanie własne na podstawie formularza GUS, KT 1a- Sprawozdanie o wykorzystaniu obiektu noclegowego turystyki, s.4

Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Gdańsku stosuje podział infrastruktury gastronomicznej zbliżony do podziału GUS. Z tym że zamiast terminu placówki gastronomiczne używa określenia „obiekty gastronomiczne”. Dzieli się one na „zakłady gastronomiczne” i „zakłady małej gastronomii”. Wśród zakładów małej wyróżnia się nie występujące w poprzednich podziałach bary typu „fast food”.

²⁵ Ibidem, s.5

²⁶ Formularz GUS, KT 1a- Sprawozdanie o wykorzystaniu obiektu noclegowego turystyki, s. 3.

Rysunek 9. Podział obiektów gastronomicznych zgodnie z terminologia Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdańsku



Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdańsku

Wśród podmiotów gospodarczych prowadzących działalność gastronomiczną zarejestrowanych w „Panoramie firm” znajdują się następujące placówki gastronomiczne:

- Restauracje
- Bary przekaskowe i jadalnie
- Pizzerie
- Kawiarnie
- Puby i piwiarnie²⁷.

Podział ten ma istotne znaczenie praktyczne dla analizy struktury przestrzennej bazy gastronomicznej. Ponadto niektóre placówki gastronomiczne ze względu na zakres świadczonych usług klasyfikowane są jako „kluby nocne” lub „dyskoteki”. Ponieważ usługa gastronomiczna w tych obiektach ma charakter uzupełniający w stosunku do usług rozrywkowych, obiekty uznac należy bardziej za element infrastruktury rozrywkowej niż gastronomicznej. Należy jednak o nich pamiętać przy kompleksowej analizie potencjału usług gastronomicznych obszaru recepcji turystycznej

2.7.2. Metody ewidencji i problemy badawcze infrastruktury gastronomicznej

Kompleksowa ewidencja wielkości i struktury bazy gastronomicznej w ujęciu przestrzennym wymagałaby przeprowadzenia kosztownych i pracochłonnych badań pierwotnych. System sprawozdawczości statystycznej dostarcza jedynie

²⁷ Panorama firm województwa pomorskiego 2001/2002, Panorama polska, Warszawa 2001, s. 49-57.

fragmentarycznych i niepełnych danych dotyczących jedynie wybranych obiektów gastronomicznych, funkcjonujących przede wszystkim w obiektach noclegowych. Gestorzy tych obiektów zobligowani są do przekazywania informacji właściwym urzędom statystycznym w formie wypełnionych formularzy KT 1a. Jednak statystyka ta nie obejmuje pokoi gościnnych, w których również mogą być świadczone usługi gastronomiczne.

Główny Urząd Statystyczny w Warszawie informacje o liczbie placówek gastronomicznych i ich przychodach uzyskuje z badań ankietowych prowadzonych w placówkach gastronomicznych, ale tylko należących do grupy dużych i średnich.

Informacje o jednostkach małych pochodzą z badań reprezentacyjnych prowadzonych na formularzu SP-3²⁸. Ponadto analizy statystyczne trendów utrudnione są z powodu zmiany klasyfikacji podmiotów gospodarczych (tab. 28).

Tabela 28 Klasyfikacje podmiotów gospodarczych stosowane przez GUS

Klasyfikacja Typ jednostki	Stara - do roku 1998	Nowa - od roku 1999
Jednostka mała	Do 5 pracowników	Do 9 pracowników
Jednostka średnia	Od 6 do 20 pracowników	Od 10 do 49 pracowników
Jednostka duża	Od 20 pracowników	Od 49 pracowników

Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z informatorium Urzędu Statystycznego w Gdańsku.

Pominięcie małych podmiotów gospodarczych w statystykach bazy gastronomicznej w bardzo istotny sposób zniekształca sytuację rzeczywistą. Przykładem tego może być informacja, że w mieście Gdańsku w 1998 roku funkcjonowało jedynie 118 placówek gastronomicznych, w tym 20 placówek sezonowych²⁹.

Wojewódzki Urząd Statystyczny nie publikuje informacji ani o liczbie, ani o rodzajach placówek gastronomicznych w gminach i powiatach. W rocznikach statystycznych województwa nie ma nawet struktury przestrzennej bazy gastronomicznej w obiektach noclegowych.

Urzędy gminne również nie mają dokładnych informacji o bazie gastronomicznej. Dysponują jedynie spisem obiektów, posiadających koncesje na sprzedaż napojów alkoholowych. Teoretycznie w urzędzie gminy można by uzyskać informacje o podmiotach gospodarczych, prowadzących działalność gastronomiczną z ewidencji podmiotów gospodarczych. W praktyce jednak zadeklarowana działalność obejmuje o wiele szerszy zakres niż działalność wykonywana. Wiele podmiotów deklaruje świadczenie usług gastronomicznych, lecz ich nie świadczy. Należy podkreślić, że liczba podmiotów wpisanych do ewidencji gospodarczych jest na tyle wysoka, że w praktyce trudno byłoby w ewidencji znaleźć podmioty deklarujące działalność gastronomiczną. Ewidencja samego miasta Gdańska obejmuje około 109 tysięcy podmiotów³⁰.

Teoretycznie wszystkie placówki gastronomiczne województwa ewidencjonowane są przez wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne oraz przez urzędy

²⁸ Informacje uzyskane z informatorium Urzędu Statystycznego w Gdańsku.

²⁹ Informator o sytuacji społeczno-gospodarczej Gdańska w 1998 roku, Urząd statystyczny w Gdańsku, Gdańsk 1999, s. 48.

³⁰ UM w Gdańsku

statystyczne w ramach systemu REGON. W praktyce jednak informacje te nie są dostępne.

2.7.3. Potencjał bazy gastronomicznej województwa na tle kraju

Liczba placówek gastronomicznych w 2000 roku w Polsce wynosiła 84 342 placówki, z czego 3320 placówek funkcjonowało w sektorze publicznym, 81 022 w sektorze prywatnym. Oznacza to, że sektor prywatny obejmuje ponad 96% bazy gastronomicznej w skali kraju.

Statystycznie na każde województwo przypada 5271 placówek gastronomicznych. Szacując liczbę placówek gastronomicznych na podstawie wybranych wskaźników otrzymuje się następujące dane:

Tabela 29. Szacowana liczba placówek w województwie pomorskim

Lp.	Kryterium	Liczba placówek
1	Procentowo według liczby województw	5271
2	Procentowo według liczby mieszkańców w województwie w stosunku do liczby mieszkańców w kraju	4807
3	Procentowo według powierzchni województwa w stosunku do powierzchni kraju	4976
4	Procentowo według liczby podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON w województwie w stosunku do liczby podmiotów zarejestrowanych w kraju	5313
5	Procentowo według zasobów noclegowych województwa w stosunku do zasobów kraju	9530

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Województwo Pomorskie 2001, Urząd statystyczny w Gdańsku, Gdańsk 2002.

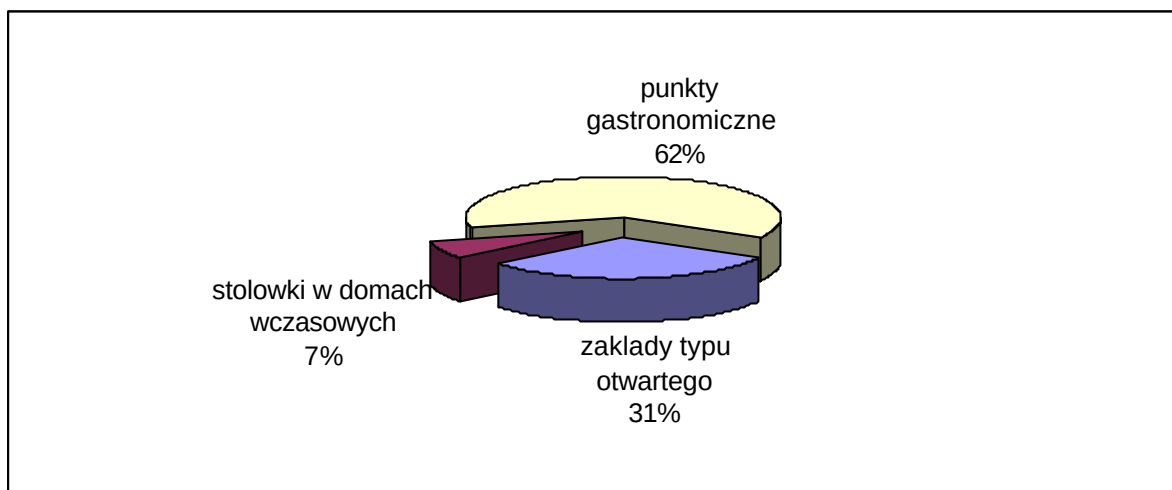
Na podstawie kryteriów 1 – 4 szacuje się, że województwie pomorskim funkcjonuje około 5 tysięcy placówek gastronomicznych. Biorąc pod uwagę fakt, że województwo pomorskie posiada wysoki wskaźnik zasobów noclegowych, można przypuszczać, że liczba ta może być nawet dwukrotnie wyższa i oscylować wokół 10 000. Tymczasem wszystkie oficjalne statystyki podają liczby o wiele niższe.

Według danych GUS w 2000 roku w obiektach noclegowych turystyki w Polsce funkcjonowało 8675 placówek gastronomicznych. Najwięcej, bo aż 1101 placówek znajdowało się w woj. zachodniopomorskim, 1027 w województwie małopolskim, 1021 w dolnośląskim i 955 w województwie pomorskim, zajmującym 4 miejsce w kraju.

2.7.4. Struktura przedmiotowa infrastruktury gastronomicznej województwa

Analizując strukturę rodzajową infrastruktury gastronomicznej na podstawie informacji uzyskanych w Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdańsku, zauważyć można, że wśród placówek gastronomicznych dominują punkty gastronomiczne, które stanowią 62% infrastruktury. Zakłady typu otwartego, w tym restauracje i bary obejmują 31% bazy gastronomicznej. Zatem aż 93% analizowanej bazy ma charakter ogólnodostępny.

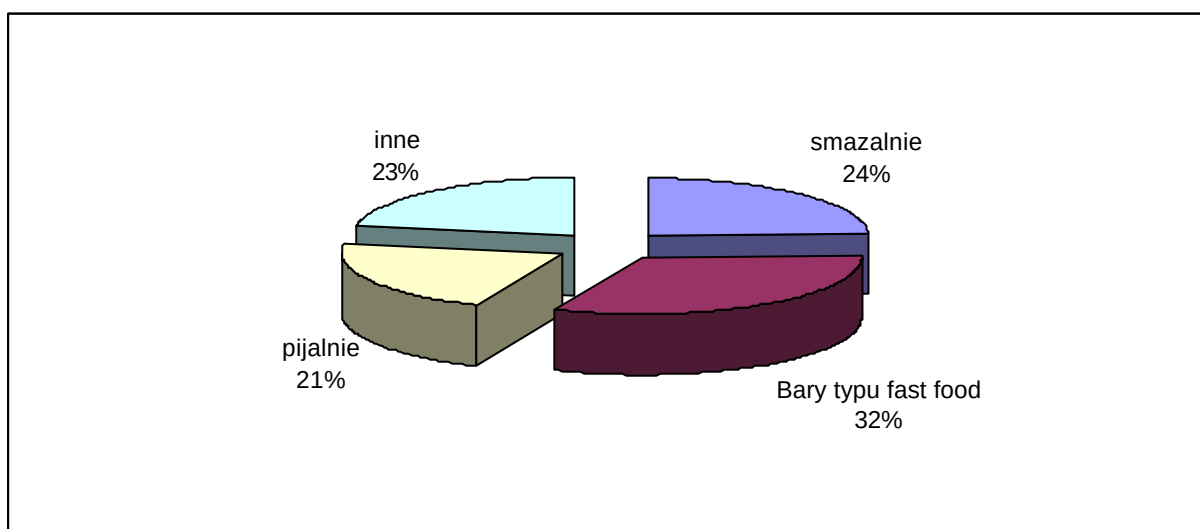
Rysunek 10. Struktura rodzajowa infrastruktury gastronomicznej województwa



Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdansk.

Wśród punktów gastronomicznych najwyższą pozycję zajmują bary typu „fast food”, a następnie smazalnie (rys. 11).

Rysunek 11. Struktura rodzajowa punktów gastronomicznych w województwie



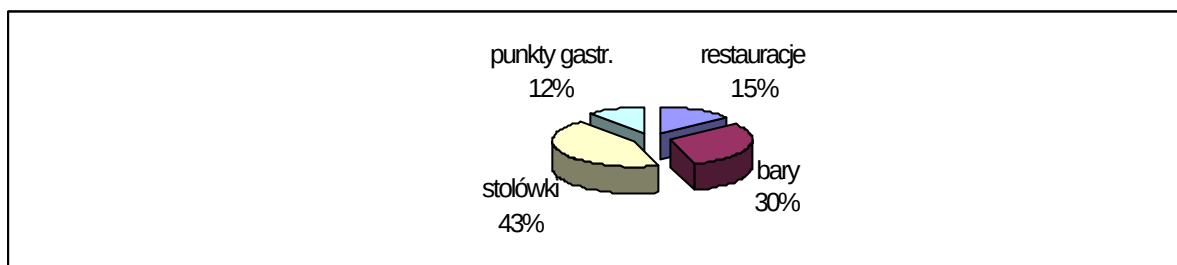
Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdansk.

W obiektach noclegowych województwa znajdują się przede wszystkim stolówki (43% bazy gastronomicznej), następnie zaś bary (30%), restauracje (15%) i punkty gastronomiczne (12%) (rys. 12). Struktura ta wynika z dominacji ośrodków wczasowych wśród obiektów noclegowych dysponujących placówkami gastronomicznymi (rys. 13). Ośrodki wczasowe dysponują największą liczbą placówek gastronomicznych klasyfikowanych jako stolówki. Bary i punkty gastronomiczne występują prawie we wszystkich rodzajach obiektów noclegowych. Restauracje z kolei zlokalizowane są przede wszystkim w hotelach.

Odmienne przedstawia się struktura przedmiotowa infrastruktury gastronomicznej według ewidencji „Panoramy firm” (rys. 14). Prawie połowę placówek gastronomicznych województwa stanowią bary przekaskowe (46%). Co czwarty obiekt jest restauracją. Kolejne miejsca zajmują kawiarnie (11%), puby i pizalnie (10%) oraz pizzerie (8%).

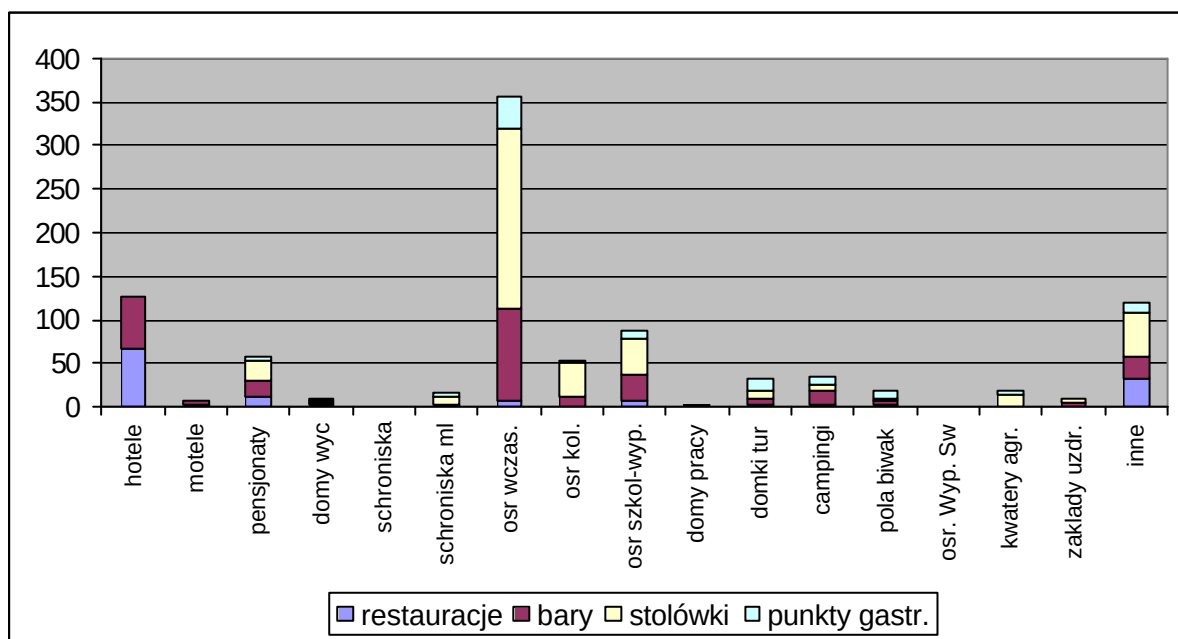
Należy zauważyć, że w obu statystykach niedoszacowane są sezonowe punkty gastronomiczne.

Rysunek 12. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w obiektach noclegowych województwa



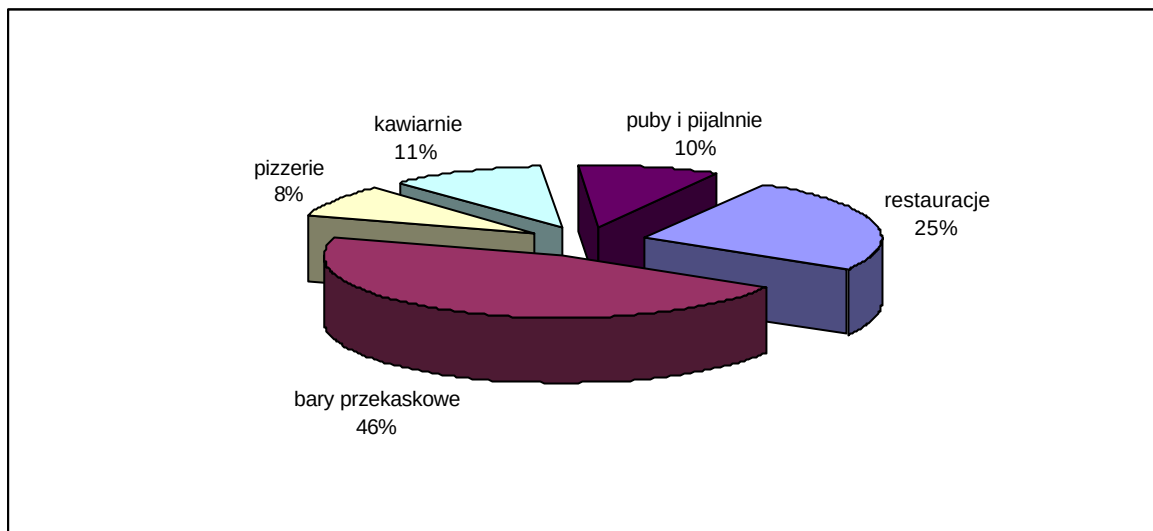
Zródło: Opracowanie własne na podstawie K. Klementowski, Baza gastronomiczna w Polsce i jej struktura w 2000 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2001, s. 33-42.

Rysunek 13. Szczegółowa struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w różnego rodzaju obiektach noclegowych województwa



Zródło: Opracowanie własne na podstawie K. Klementowski, Baza gastronomiczna w Polsce i jej struktura w 2000 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2001, s. 33-42.

Rysunek 14. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej województwa według „Panoramy Firm”



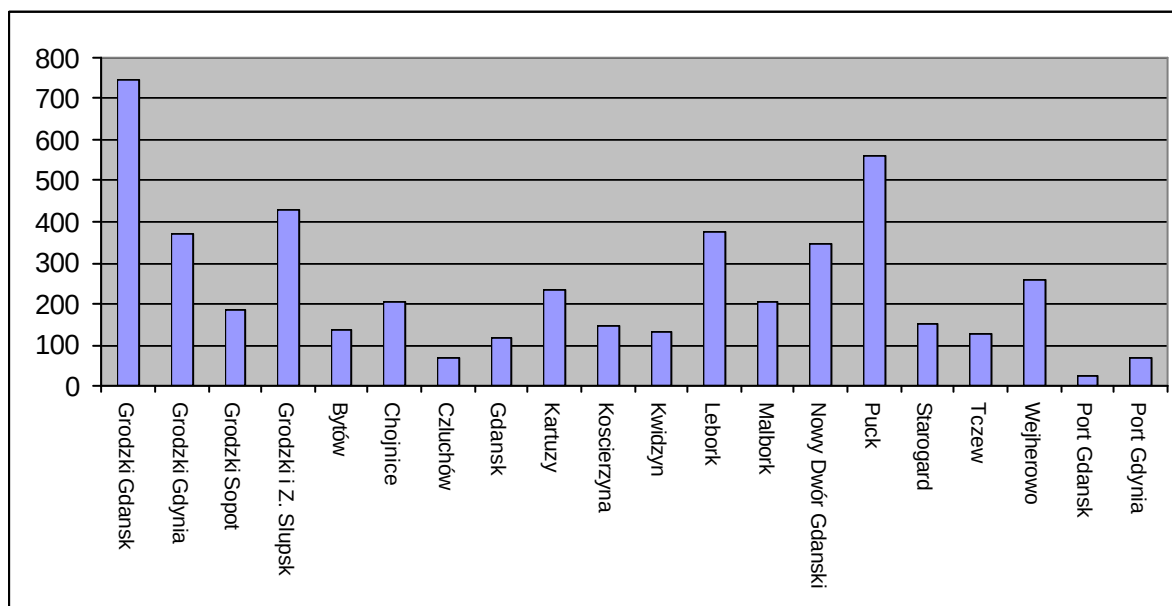
Zródło: Opracowanie własne na podstawie „Panorama firm województwa pomorskiego 2001/2002”, Panorama Polska, Warszawa 2001

2.7.5. Struktura przestrzenna infrastruktury gastronomicznej województwa

Baza gastronomiczna rozłożona jest w województwie bardzo nierównomiernie.

Największym centrum gastronomicznym województwa jest powiat grodzki Gdansk, w którym znajduje się 747 obiektów. Na drugim miejscu znajduje się powiat ziemski Puck z liczbą 5611 obiektów. Najsłabiej w bazę gastronomiczną wyposażony jest powiat człuchowski – 68 obiektów. Ponad połowa bazy gastronomicznej (57,9%) koncentruje się w powiatach nadmorskich.

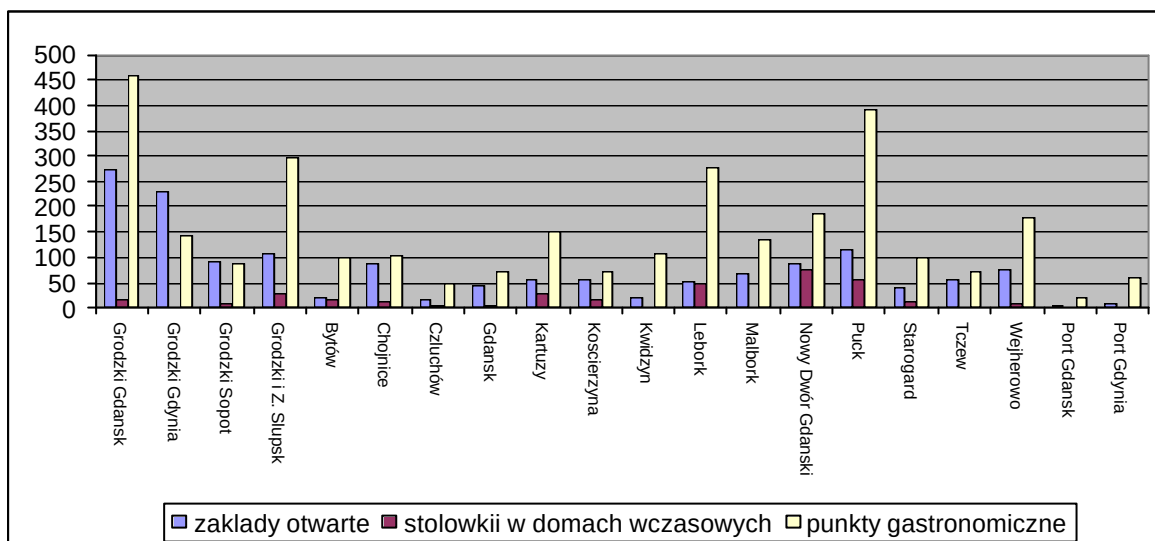
Rysunek 15. Struktura przestrzenna bazy gastronomicznej województwa



Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno - Epidemiologicznej w Gdansku.

Analizując szczegółową strukturę przestrzenną infrastruktury gastronomicznej, należy zauważyć, że w prawie każdym powiecie więcej jest punktów gastronomicznych niż zakładów gastronomicznych. Wyjątek stanowią powiaty grodzkie Gdynia i Sopot. Pod względem liczby stolówek w domach wczasowych na pierwszym miejscu znajduje się powiat nowodworski.

Rysunek 16. Struktura przestrzenna bazy gastronomicznej województwa



Zródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdansk

Struktura przestrzenna bazy gastronomicznej dokonana na podstawie „Panoramy Firm” wskazuje Trójmiasto jako centrum gastronomiczne województwa, skupiające prawie połowę całej bazy gastronomicznej województwa

- Gdansk – 22,1% bazy
- Gdynia – 12,7 % bazy
- Sopot – 5,8% bazy.

Skoro w pozostałych 12 gminach nadmorskich znajduje się 12,6 % potencjału, można postawić tezę, że gminy nadmorskie, których jest łącznie 17, skupiają ponad potencjału gastronomicznego – 53,2%.

Lokalizacja nadmorska oraz wynikająca z niej atrakcyjność turystyczna, jest zatem istotnym czynnikiem rozwoju infrastruktury gastronomicznej. W 8 powiatach nadmorskich spośród 20 wchodzących w skład województwa zlokalizowanych jest 63% placówek gastronomicznych. Oprócz wymienionych wyżej gmin nadmorskich koncentracja potencjału infrastruktury gastronomicznej występuje również w gminach atrakcyjnych turystycznie, pod względem walorów kulturowych, np. Malbork, oraz walorów przyrodniczych, np. Chojnice.

2.7.6. Tabelaryczne ujęcie struktury przestrzennej bazy gastronomicznej woj. pomorskiego

Tabela 30. Formularz KT - 1

Powiaty	Gminy	Restauracje	Bary przekaskowe i jadalajnie	Pizzerie	Kawiarnie	Puby i piwiarnie	Ogółem Placówki gastronomiczne
1. Grodzki Gdansk	1. M. Gdansk	54	73	23	18	28	196
2. Grodzki Gdynia	2. M. Gdynia	37	43	13	9	11	113
3. Grodzki Sopot	3. M. Sopot	25	73	6	11	38	153
4. Grodzki Słupsk	4. M. Słupsk	10	10	6	4	3	33
5. Bytów		5	10	2	1	-	18
	5. M. i G. Bytów	2	7	1	1	-	11
	6. M. i G. Miastko	1	2	1	-	-	4
	7. G. Borzytuchom	1	-	-	-	-	1
	8. G. Cz. Dabrowka	-	-	-	-	-	-
	9. G. Kolczyglowy	-	-	-	-	-	-
	10. G. Lipnica	-	-	-	-	-	-
	11. G. Parchowo	-	1	-	-	-	1
	12. G. Studzienice	-	-	-	-	-	-
	13. G. Trzebielino	-	-	-	-	-	-
	14. G. Tuchomie	1	-	-	-	-	1
6. Chojnice		9	30	2	4	2	47
	15. M. i G. Brusy	1	2	2	1	7	13
	16. M. Chojnice	5	10	2	-	1	18
	17. M. i G. Czersk	2	10	-	2	-	14
	18. G. Chojnice	2	5	-	1	-	8
	19. G. Konarzyny	-	-	-	-	-	-
7. Człuchów		2	3	-	4	-	9
	20. M. i G. Czarne	-	-	-	-	-	-
	21. M. Człuchów	1	2	-	3	-	6

	22. M. i G. Debrzno	-	-	-	-	-	-
	23. G. Człuchów	-	1	-	1	-	2
	24. G. Koczala	-	-	-	-	-	-
	25. G. Przechlewo	-	-	-	-	-	-
	26. G. Rzeczenica	1	-	-	-	-	1
8. Gdansk		7	18	2	4	1	32
	27. M. Pruszcz Gd.	2	6	1	2	-	11
	28. G. Cedry Wlk.	1	1	-	-	-	2
	29. G. Kolbudy	1	2	1	1	-	5
	30. G. Pruszcz Gd.	1	2	-	-	-	3
	31. G. Przywidz	1	3	-	-	1	4
	32. G. Pszczółki		3	-	-	-	3
	33. G. Suchy Dab	1	-	-	1	-	2
	34. Trabki Wlk.		2	-	-	-	2
9. Kartuzy		13	15	4	3	3	38
	35. M. i G. Kartuzy	4	9	4	2	-	19
	36. M. i G. Zukowo	4	4	-	-	1	9
	37. G. Chmielno	1	-	-	-	1	2
	38. G. Przodkowo	1	-	-	-	1	2
	39. G. Sierakowie	1	-	-	-	-	1
	40. G. Somonino	-	-	-	-	-	-
	41. G. Stezycza	1	1	-	-	-	2
	42. G. Suleczyno	1	1	-	1	-	3
10. Koscierzyna		6	14	-	4	3	27
	43. M. Koscierzyna	1	11	-	1	1	14
	44. G. Dziemiany	1	-	-	-	-	1
	45. G. Karsin	2	2	-	1	1	6
	46. G. Koscierzyna	-	1	-	1	-	2
	47. G. Liniewo	-	-	-	-	-	-
	48. G. Lipusz	1	-	-	-	-	1
	49. G. N. Karczma	1	-	-	1	-	2
	50. G. St. Kiszewa	-	-	-	-	1	1

11. Kwidzyn		3	8	3	2	3	19
	51. M. Kwidzyn	2	6	3	2	3	16
	52. M. i G. Prabuty	1	-	-	-	-	1
	53. G. Gardeja	-	1	-	-	-	1
	54. G. Kwidzyn	-	-	-	-	-	-
	55. G. Ryjewo	-	1	-	-	-	1
	56. G. Sadlinki	-	-	-	-	-	-
12. Lebork		5	11	2	5	1	24
	57. M. Lebork	3	4	2	3	1	13
	58. M. Leba	1	7	-	2	-	10
	59. G. Cewice	-	-	-	-	-	-
	60. G. N. Wies Leb.	1	-	-	-	-	1
	61. G. Wicko	-	-	-	-	-	-
13. Malbork		3	11	4	2	-	20
	62. M. Malbork	2	8	4	2	-	16
	63. M. i G. N. Staw	-	-	-	-	-	-
	64. G. Lichnowy	-	-	-	-	-	-
	65. G. Malbork	-	-	-	-	-	-
	66. G. Miloradz	-	1	-	-	-	1
	67. G. Stare Pole	1	2	-	-	-	3
14. N. Dwór Gd.		4	13	1	1	-	19
	68. M. Krynica Morska	1	4	-	-	-	5
	69. M. i G. N. Dwór Gd.	-	6	-	1	-	7
	70. G. Ostaszewo	-	1	-	-	-	1
	71. G. Stegna	3	1	1	-	-	5
	72. G. Sztutowo		1	-	-	-	1
15. Puck		13	50	-	5	11	79
	73. M. Hel	6	6	-		2	14
	74. M. Jastarnia	-	10	-		1	11
	75. M. Puck	3	8	-	2	4	17
	76. M. Władysławowo	1	16	-	2	3	22
	77. G. Kasakowo	-	3	-	-	-	3
	78. G. Krokowa	2	2	-	1	1	6
	79. G. Puck	1	5	-	-	-	6
16. Słupsk		5	18	-	4	-	27
	80. M. Ustka	1	5	-	1	-	7

	81. M. i G. Kepice	-	1	-	-	-	1
	82. G. Damnica	1	-	-	-	-	1
	83. G. Debnica Kasz.	-	4	-	-	-	4
	84. G. Główny	1	-	-	2	-	3
	85. G. Kobylnica	1	3	-	-	-	4
	86. G. Potegowo	1	2	-	1	-	4
	87. G. Słupsk	-	-	-	-	-	-
	88. G. Smoldzino	-	1	-	-	-	1
	89. G. Ustka	-	2	-	-	-	2
17. Starogard Gd.		13	19	2	5	1	40
	90. M. Czarna Woda	2	1	-	-	-	3
	91. M. Skórcz	1	2	-	-	1	4
	92. M. Starogard Gd.	7	9	2	3	-	21
	93. G. Bobowo	-	-	-	-	-	-
	94. G. Kaliska	-	-	-	1	-	1
	95. G. Lubichowo	1	-	-	1	-	2
	96. G. Osieczna	-	-	-	-	-	-
	97. G. Osiek	-	2	-	-	-	2
	98. G. Skarszewy	-	4	-	-	-	4
	99. G. Skórcz	-	-	-	-	-	-
	100. G. Smetowo Gr.	-	-	-	-	-	-
	101. G. Starogard Gd.	1	1	-	-	-	2
	102. G. Zblewo	1	-	-	-	-	1
18. Sztum		-	7	-	1	-	8
	103. M. i G. Dzierzgon	-	3	-	1	-	4
	104. M. i G. Sztum	-	3	-	-	-	3
	105. G. Mikolajki Pom.	-	-	-	-	-	-
	106. G. St. Dzierzgon	-	1	-	-	-	1
	107. G. St. Targ	-	-	-	-	-	-
19. Tczew		9	17	2	5	4	37
	108. M. Tczew	5	10	1	2	1	19
	109. M. i G. Gniew	1	4	-	1	3	9

	110. M. i G. Pelplin	-	1	1	2	-	4
	111. G. Morzeszczyn	-	-	-	-	-	-
	112. G. Subkowy	-	1	-	-	-	1
	113. G. Tczew	3	1	-	-	-	4
20. Wejherowo		10	25	5	5	5	50
	114. M. Reda	1	4	1	-	2	8
	115. M. Rumia	2	6	2	2	1	13
	116. M. Wejherowo	4	7	2	2	-	15
	117. G. Choczewo	1	1	-	-	-	2
	118. G. Gniewino	1	1	-	-	-	2
	119. G. Linia	-	-	-	1	1	2
	120. G. Luzino	-	2	-	-	-	2
	121. G. Leczyce	1	1	-	-	1	3
	122. G. Szemud	-	1	-	-	-	1
	123. G. Wejherowo	-	2	-	-	-	2
RAZEM		234	465	78	95	90	962

Tabela 31. Struktura przestrzenna bazy gastronomicznej województwa według Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdańsku

Powiaty	Obiekty gastronomiczne							
	Ogółem w powiecie	w tym zakłady żywienia otwartego	w tym zakłady żywienia zamkniętego w domach wczasowych	W tym zakłady malej gastronomii				
				Ogółem zakłady malej gastronomii	w tym smazalnice	w tym bary typu fast food	w tym pijalnie	w tym inne
Grodzki Gdańsk	747	273	14	460	12	98	43	307
Grodzki Gdynia	369	228	1	140	34	67	38	1
Grodzki Sopot	187	92	7	88	1	52	4	31
Grodzki i Z. Słupsk	431	106	28	297	89	90	108	10
Bytów	134	20	16	98	25	3	66	4
Chojnice	203	87	12	104	8	75	17	4
Człuchów	68	18	2	48	7	22	17	2
Gdańsk	115	43	3	69	-	13	9	47
Kartuzy	232	54	29	149	21	93	32	3
Kosierzyna	145	56	18	71	39	8	23	1
Kwidzyn	131	22	1	108	-	32	46	30
Lebork	376	52	46	278	84	128	38	28
Malbork	202	66	-	136	2	21	16	87
Nowy Dwór Gdański	346	87	74	185	107	41	7	30
Puck	561	116	55	390	229	18	42	1
Starogard	151	40	11	100	32	53	12	3
Tczew	124	54	-	70	6	24	24	16
Wejherowo	259	74	7	178	8	74	69	27
Port Gdańsk	23	3	-	20	-	-	-	20
Port Gdynia	69	8	-	61	14	29	7	11
Razem	4873	1499	324	3050	718	941	618	663

3 **Walory przyrodnicze i kulturowe oraz ich dostępność funkcjonalna**³¹

Atrakcyjność turystyczna każdego regionu może być oceniana w kontekście wielu elementów, odgrywających istotną rolę w rozwoju turystyki. Do czynników tych należy m.in. analiza walorów naturalnych oraz walorów kulturowych.

Potencjał turystyczny (rekreacyjny)³² środowiska przyrodniczego określa następujące uwarunkowania (Przewoźniak, 1999a):

- atrakcyjność turystyczna środowiska przyrodniczego interpretowana jako istnienie walorów przyrodniczych stwarzających podstawę wykształcenia i rozwoju tej funkcji;
- możliwości rozwoju różnych form turystyki wynikające z predyspozycji przyrodniczych;
- ograniczenia turystycznego wykorzystania środowiska przyrodniczego w aspektach ilościowym, czasowym, przestrzennym i jakościowym, wynikające z potencjału samoregulacyjno-odpornościowego środowiska, związanego przede wszystkim z funkcjami ekologicznymi struktur przyrodniczych, z ich naturalną chłonnością turystyczną i ze stopniem ich antropogenicznego obciążenia;
- wymogi w zakresie zagospodarowania środowiska przyrodniczego w celu przystosowania go dla funkcji turystycznej, w aspekcie dostępności i ochrony walorów przyrodniczych;
- ustanowienie przestrzennych form ochrony środowiska przyrodniczego i wynikające z tego uwarunkowania jego wykorzystania;
- pełnienie lub możliwości pełnienia przez środowisko równoległe z funkcją turystyczną innych, przyrodniczo uwarunkowanych funkcji społeczno-gospodarczych i wynikające z tego ograniczenia.

Z wymienionych uwarunkowań pierwsze dotyczy bezpośrednio atrakcyjności turystycznej. Wszystkie pozostałe bezpośrednio lub pośrednio związane są z przydatnością turystyczną. Potencjał turystyczny środowiska przyrodniczego stanowi pochodną jego atrakcyjności i przydatności turystycznej.

Na poziomie planowania regionalnego następuje konfrontacja uwarunkowań wykorzystania potencjału turystycznego środowiska przyrodniczego, wynikających z atrakcyjności i przydatności turystycznej środowiska. Atrakcyjność ma formalne znaczenie dla wyznaczenia rejonów turystycznych, a przydatność ma rzeczywiste

³¹ Autorem analizy walorów przyrodniczych jest dr hab. Maciej Przewoźniak, a analizy walorów kulturowych dr inż. arch. Artur Kostarczyk.

³² W całym opracowaniu jako nadrzędny przyjęto termin „turystyka”, obejmujący swym zakresem pojęciowym wszelkie formy rekreacji.

znaczenie dla określenia zasad zagospodarowania rejonów, w tym stopnia ich obciążenia.

3.1. Atrakcyjność turystyczna środowiska przyrodniczego woj. pomorskiego - walory przyrodniczo-turystyczne regionów fizycznogeograficznych

Na obszarze woj. pomorskiego występują następujące mezoregiony fizycznogeograficzne, wydzielone w ramach makroregionów fizycznogeograficznych - nazwy pogrubione (Przewozniak, 2002):

- **Pobrzeże Południowobałtyckie:**

1. Wybrzeże Słowińsko-Kaszubskie
2. Półwysep Helski
3. Mierzeja Wiśłana
4. Pobrzeże Słupskie
5. Pobrzeże Kaszubskie
6. Żuławy Wiślane

- **Pojezierze Pomorskie:**

7. Pojezierze Bytowskie
8. Pojezierze Kaszubskie
9. Pojezierze Starogardzkie
10. Bory Tucholskie Zachodnie
11. Bory Tucholskie Wschodnie
12. Pojezierze Krajenskie

- **Dolina Dolnej Wisły:**

13. Dolina Kwidzińska

- **Pojezierze Mazurskie:**

14. Pojezierze Iławskie

Poszczególne regiony charakteryzują się specyfiką środowiska przyrodniczego i indywidualnością krajobrazową oraz wynikającymi z tego charakterem i rangą przyrodniczych walorów turystycznych.



1. Wybrzeże Słowinsko-Kaszubskie

Wybrzeże Słowinsko-Kaszubskie obejmuje nadmorskie mierzeje między Kepa Swarzewska na wschodzie a granica województwa na zachodzie oraz przylegający do nich od południa pas podmokłych równin przymorskich z jeziorami przybrzeżnymi (Lebsko, Gardno i Sarbsko). Szerokość pasa wydm wynosi do 1,5 km, a ich wysokości zawierają się w przedziale do 43 m n.p.m. Wśród zbiorowisk roślinnych na wydmach dominuje nadmorski bór sosnowy. Na równinach hydrogenicznych przeważają laki i pastwiska. Znaczne powierzchnie zajmuje także roślinność torfowiskowa.

Wybrzeże Słowinsko-Kaszubskie obejmuje unikalną w skali krajowej i europejskiej strukturę przyrodniczą ruchomych wydm nadmorskich (objęte ochroną w Słowinskim Parku Narodowym). Bardzo dużą wartość przyrodniczą mają rozległe torfowiska i ostaje ptaków rangi krajowej (jeziora Gardno i Lebsko z otoczeniem, Bielawskie Blota), objęte ochroną w Słowinskim Parku Narodowym i w kilku rezerwach przyrody.

Pasmowy układ podstawowych struktur przyrodniczych wybrzeża (wydm-równiny - jeziora) i ich ograniczenie od południa wysoczyznami morenowymi wpływają na bardzo dużą ekspozycyjność krajobrazowa regionu. Ochronie zarówno przyrody, jak i krajobrazu, oprócz Słowinskiego Parku Narodowego i rezerwatów przyrody, służą Nadmorski Park Krajobrazowy i Obszary Chronionego Krajobrazu: Nadmorski oraz Na Wschód i Zachód od Ustki.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to nadmorskie plaże i ich lesne zaplecze, specyficzny bioklimat o właściwościach balneologicznych i atrakcyjne, w tym unikalne krajobrazy.

Podsumowanie: Wybrzeże Słowinsko-Kaszubskie to region o wybitnych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego i wynikających z tego wybitnych walorach turystycznych.

2. Półwysep Helski

Półwysep Helski rozciąga się w zachodniej części Zatoki Gdańskiej, w kształcie rozszerzającej się w kierunku południowo-wschodnim, od nasady ku cypłowi, kosa o długości 35 km. Powierzchnia półwyspu wynosi tylko 32,3 km², a szerokość waha się od 150 m w części zachodniej do 3 km w części wschodniej. Półwysep Helski jest unikalny w skali krajowej i europejskiej strukturą geomorfologiczną. Na jego obszarze przeważają wydmy z nadmorskim borem sosnowym. Naturalne plaże wykształcone są od strony otwartego morza. Większość plaż od strony Zatoki Puckiej (jedyne w Polsce plaże nadmorskie o ekspozycji południowej) ukształtowana została sztucznie.

Środowisko przyrodnicze Półwyspu Helskiego jest w znacznym stopniu zantropizowane przede wszystkim w wyniku rozwoju osadnictwa, wieloletniego, intensywnego użytkowania turystycznego oraz w coraz większym zakresie w wyniku umacniania brzegów morza metodami technicznymi.

Położenie Półwyspu wpływa na bardzo dużą jego ekspozycyjność krajobrazowa, zarówno od strony lądu, z południa i z zachodu, jak i z morza ze wszystkich stron. Ochronie przyrody i krajobrazu Półwyspu Helskiego służy Nadmorski Park Krajobrazowy.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to nadmorskie plaże i ich lesne zaplecze, specyficzny bioklimat o właściwościach balneologicznych, sąsiedztwo odmiennych akwenów morskich i atrakcyjne krajobrazy.

Podsumowanie: Półwysep Helski to region unikalny w skali europejskiej pod względem śródmorskiego położenia, o dużych walorach środowiska przyrodniczego i o bardzo dużej randze krajobrazu – wynika z tego jego wybitna wartość turystyczna.

3. Mierzeja Wisłana

Mierzeja Wisłana sięga od Sopotu po Półwysep Sambia w Obwodzie Kaliningradzkim, w Rosji. Jej długość wynosi ok. 115 km, z czego w Polsce, i zarazem w woj. pomorskim, znajduje się odcinek o długości ok. 75 km. Szerokość Mierzei Wislanej wynosi od kilkudziesięciu metrów w rejonie Sopotu i Jelitkowa do około 2 km w rejonie Sztutowa. Jej ciągłość przerywają ujścia Wisły: naturalne – czyli ujście Wisły Martwej i ujście Wisły Śmiałej oraz sztuczne – Przekop Wisły. Mierzeja w części wschodniej stanowi północne obramowanie Zalewu Wiślanego. Mierzeje tworzą zespoły wydm nadmorskich o wysokości wzrastającej generalnie w kierunku wschodnim, od 2 - 3 m n.p.m. w Jelitkowie, do ponad 30 m w części wschodniej. Mierzeja Wisłana jest unikalna w skali krajowej strukturą geomorfologiczną. Wydmy są ustabilizowane przez porastające je lasy. Plaże występują wyłącznie od strony otwartego morza.

W rejonach jednostek osadniczych, zwłaszcza w Gdańsku, środowisko Mierzei jest silnie przekształcone.

Położenie Mierzei wpływa na bardzo dużą jej ekspozycyjność krajobrazową, zarówno od strony lądu, z południa, jak i z morza, od południa, z Zalewu Wiślanego i od północy z otwartego morza. Ochronie przyrody i krajobrazu Mierzei Wislanej służą cztery rezerваты przyrody (w tym trzy ornitologiczne), Park Krajobrazowy „Mierzeja Wisłana” i Obszar Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to nadmorskie plaże i ich lesne zaplecze, specyficzny klimat o właściwościach balneologicznych, sąsiedztwo odmiennych akwenów morskich i atrakcyjne krajobrazy.

Podsumowanie: Mierzeja Wisłana to region unikalny w skali krajowej, o dużych walorach środowiska przyrodniczego i o wybitnej randze krajobrazu przyrodniczego na poziomie regionalnym – wynika z tego jego wybitna wartość turystyczna.

4. Pobrzeże Słupskie

Pobrzeże Słupskie obejmuje północno-zachodnią część województwa pomorskiego. Pod względem morfologicznym teren jest mało zróżnicowany. Przeważają równinne i faliste wysoczyzny morenowe. Sieć hydrograficzna regionu tworzą w granicach woj. pomorskiego dolne odcinki Słupi i Łupawy oraz ich dopływy. Brak tu całkowicie jezior. W użytkowaniu ziemi przeważają grunty orne. Mała jest lesistość regionu.

Równinne i faliste ukształtowanie terenu Pobrzeża Słupskiego oraz przewaga rolniczego użytkowania terenu sprawiają, że krajobraz jest monotony, o małych walorach widokowych.

Ochrona objęta jest jedynie fragment doliny Słupi na południe od Słupska w Parku Krajobrazowym Dolina Słupi. Lokalnie przyroda chroniona jest też w jednym rezerwacie przyrody.

Podsumowanie: Pobrzeże Słupskie to region o małych walorach środowiska przyrodniczego i o małej wartości krajobrazu przyrodniczego w skali woj. pomorskiego, z czego wynika mała wartość przyrodniczo-turystyczna.

5. Pobrzeże Kaszubskie

Pobrzeże Kaszubskie zajmuje północno-wschodnią część województwa. Jego najbardziej specyficzna cecha jest występowanie kepi wysoczyznowych i oddzielających je, głęboko z reguły wciętych, form dolinnych. Na równinnych i falistych wierzchołkach wysoczyzn oraz w dnach dolin przeważają użytki rolne. Największy kompleks leśny tworzy Puszcza Darłubska na Kępie Puckiej. Duże kompleksy leśne występują też na terenach strefy krawędziowej kepi wysoczyznowych. Największymi rzekami regionu są Leba i Reda (obie na obrzeżach regionu), w części centralnej występuje kilka większych jezior. Osobliwością przyrodniczą i krajobrazową Pobrzeża Kaszubskiego są wysokie klify nadmorskie.

Środowisko przyrodnicze Pobrzeża Kaszubskiego jest w dużym stopniu zantropizowane. Rejony silnej antropizacji środowiska stanowią miasta - wszystkie położone na obrzeżach regionu (Władysławowo, Puck, Gdynia, Sopot, Gdańsk, Rumia, Reda, Wejherowo i Leba), a w jego centralnej części kompleks przemysłowy nad Jez. Żarnowieckim. Statystycznie Pobrzeże Kaszubskie jest najbardziej zurbanizowanym mezoregionem fizycznogeograficznym woj. pomorskiego.

Ukształtowanie Pobrzeża Kaszubskiego w postaci kepi wysoczyznowych i rozcinających je form dolinnych powoduje dużą, wewnętrzną ekspozycyjność krajobrazową.

Lokalnie przyroda i krajobraz chronione są na niewielkich fragmentach Nadmorskiego Parku Krajobrazowego i w kilku rezerwach przyrody oraz w trzech Obszarach Chronionego Krajobrazu: Puszczy Darłubskiej, Salńskim i Pradoliny Leby-Redy.

Podsumowanie: Pobrzeże Kaszubskie ma umiarkowane walory przyrodniczo-turystyczne, największe w strefie nadmorskiej oraz w otoczeniu jezior.

6. Żuławy Wiślane

Żuławy Wiślane, jako delta Wisły, stanowią rozległą równinę, obniżającą się od około 10 m n.p.m. u nasady do ok. 1,8 m p.p.m. w licznych depresjach. Obok Wisły główne elementy sieci hydrograficznej to Nogat i Szkarpa z ujściami do Zalewu Wiślanego oraz Martwa Wisła z ujściem do Zatoki Gdańskiej (jej główny dopływ to Motława, której z kolei głównym dopływem jest Radunia). Powodź od Wisły zagrożony jest obszar całych Żулaw, a powódź odmorska głównie północna część regionu. Lokalne zagrożenie stwarzają Motława z Radunia. Ze względu na żyzne gleby typu maď, w użytkowaniu ziemi dominują grunty orne oraz łąki i pastwiska.

Środowisko przyrodnicze Żулaw Wiślanych w dużym stopniu sztucznie stworzone przez człowieka (osuszenie, likwidacja lasów, przystosowanie dla potrzeb rolnictwa i osadnictwa) i sztucznie przez niego podtrzymywane dzięki funkcjonowaniu systemów melioracyjnych oraz modyfikowane przez nasadzenia klimatyczne. Całkowite przekształcenie środowiska przyrodniczego nastąpiło na terenach zurbanizowanych, a zwłaszcza w Gdańsku. Seminaturalny charakter przyrodniczy mają tylko obrzeża rzek.

Na Zulawach Wislanych poza obrzeżami rzek nie występuje krajobraz przyrodniczy. Dominuje tu krajobraz kulturowy, którego główna cecha jest silne zgeometryzowanie przez nasadzenia zadrzewień klimatycznych oraz przez systemy kanałów i rowów melioracyjnych. Krajobraz kulturowy Zulaw na zachód od Wisły Gdanskich objęty jest Obszarem Chronionego Krajobrazu Zulaw Gdanskich, a krajobraz kulturowo-przyrodniczy linijnymi Obszarami Chronionego Krajobrazu Środkowozulawskim, Rzeki Szkarpawy i Rzeki Nogat.

Podsumowanie: Zulawy Wislane to region o małych walorach środowiska przyrodniczego i o małych walorach krajobrazu przyrodniczego, skoncentrowanych linijnie wzdłuż rzek. Wynikają z tego małe walory przyrodniczo-turystyczne.

7. Pojezierze Bytowskie

Pojezierze Bytowskie zajmuje centralną część zachodniego pasa województwa pomorskiego. Charakterystyczne jest pasmowe zróżnicowanie morfologii Pojezierza Bytowskiego. Najwyższy jest pas południowy, obejmujący ciągi moren czołowych, z kulminacjami na południowo-zachód od Bytowa (Siemierzycza Góra 236 m n.p.m.) i na południowo-zachód od Miastka (Góry Szybskie 236 m n.p.m.). W kierunku południowym pas moren czołowych opada ku sandrom Borów Tucholskich, a w kierunku północnym obniża się stopniowo w postaci równinnych i falistych wierzchołków wysoczyzn morenowych oraz sandrów. Bardzo duże urozmaicenie ukształtowania terenu ma miejsce w rejonie doliny Ślupi, głęboko wciętej w obszary wysoczyznowe. Bogata jest sieć hydrograficzna regionu, która tworzą Ślupia, Wieprza i Łupawa z dopływami oraz liczne jeziora, w większości o niewielkiej powierzchni. Osobliwością przyrodniczą jest bogactwo jezior łobeliowych. Duża jest lesistość regionu.

Największa forma ochrony przyrody i krajobrazu jest Park Krajobrazowy „Dolina Ślupi”. Oprócz tego przyroda chroniona jest w kilkunastu rezerwach przyrody, a wzmoczonej ochronie krajobrazu służą trzy niewielkie Obszary Chronionego Krajobrazu: Jezioro Letowskie i okolice Kepic, Jezioro Bobiecinie ze Skibskiej Góry i Źródłkowy Obszar Brdy i Wieprzy na wschód od Miastka.

Specyfika środowiska przyrodniczego Pojezierza Bytowskiego, a zwłaszcza duże urozmaicenie ukształtowania terenu przy jednoczesnej dużej lesistości powodują, że wewnętrzna ekspozycyjność krajobrazowa jest tu duża w południowej części regionu, a w całym regionie występuje nagromadzenie wielu lokalnych wnetrz krajobrazowych.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to urozmaicone ukształtowanie terenu, znaczna jeziorność i rozwinięta sieć rzeczna, duża lesistość i atrakcyjny krajobraz.

Podsumowanie: Pojezierze Bytowskie to region o bardzo dużych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego, z czego wynikają duże walory przyrodniczo-turystyczne.

8. Pojezierze Kaszubskie

Pojezierze Kaszubskie jest regionem najbardziej zróżnicowanym przyrodniczo w granicach woj. pomorskiego. Powierzchniowo przeważają na Pojezierzu Kaszubskim fałdy i pagórkowate wysoczyzny morenowe. Kulminacje osiągają one na Wzniesieniach Szymbarskich, z najwyższym szczytem - Wierzyca (329 m n.p.m.). Silne zróżnicowanie ukształtowania terenu wprowadzają głęboko wcięte rynny subglacjalne, w wielu miejscach wypełnione wodami jezior. Szczegółne ich zagęszczenie ma miejsce w centralnej części Pojezierza Kaszubskiego, w rejonie zespołu Jezior Raduńsko-Ostrzyckich. Wśród zbiorowisk leśnych przeważają na

obszarach morenowych lasy bukowo-debowe, a na obszarach sandrowych lasy sosnowe.

Obszarem o szczególnych warunkach przyrodniczych jest strefa krawedziowa wysoczyzny morenowej Pojezierza Kaszubskiego, występująca na północnych i północno-wschodnich obrzeżach regionu. Jest to obszar silnie rozcięty licznymi dolinami erozyjnymi, które utworzyły rozległe zgrupowania odosobnionych pagórków, o wysokościach względnych sięgających nawet 100 m i nachyleniach stoków przekraczających 40°. Szczególna rola przyrodnicza w strefie krawedziowej pełnią lasy, głównie bukowe.

Specyfika środowiska przyrodniczego Pojezierza Kaszubskiego, a zwłaszcza duże urozmaicenie ukształtowania terenu i charakter jego użytkowania (duże rozdrobnienie, w tym także lasów) powodują, że występuje tu zarówno duża wewnętrzna ekspozycyjność krajobrazowa, jak i nagromadzenie wielu lokalnych wnetrz krajobrazowych.

Unikalna struktura przyrodniczo-krajobrazowa w skali krajowej i europejskiej jest strefa krawedziowa pojezierza. Wybitną wartość faunistyczną mają Jeziora Raduńskie, a wartość botaniczną Lasy Mirachowskie. Przyroda chroniona jest tu przede wszystkim w kilkunastu rezerwach przyrody, a ochronie przyrody i krajobrazu służą Parki Krajobrazowe Kaszubski i Trójmiejski oraz kilka Obszarów Chronionego Krajobrazu: Dolina Leby, Gowidlinski, Kartuski, Otominski, Doliny Raduni, Przywidzki, Polaszkowski, Doliny Wierzycy (częściowo), a także w częściach obejmujących strefę krawedziową Pradolina Leby-Redy oraz Fragment Pradoliny Leby i Wzgórza Morenowe na południe od Leborka.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to bardzo urozmaicone ukształtowanie terenu, duża jeziorność i lesistość oraz atrakcyjny krajobraz.

Podsumowanie: Pojezierze Kaszubskie to region o bardzo dużych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego, z czego wynikają duże walory przyrodniczo-turystyczne.

9. Pojezierze Starogardzkie

Na Pojezierzu Starogardzkim przeważają duże, względnie jednorodne powierzchnie wysoczyzn morenowych falistych i równinnych, użytkowane rolniczo. Podstawowe urozmaicenie struktury środowiska przyrodniczego wprowadzają tu doliny rzek, a zwłaszcza doliny Wierzycy i jej dopływów: Wietcisy, Węgiermucy i Janki oraz dolina Motławy i jej dopływu Szpegawy. Charakterystyczną cechą Pojezierza Starogardzkiego jest mała jeziorność. Skupienie kilku większych jezior (Godziszewskie, Damaszkę, Duży Mergiel, Zdunskie i in.) ma miejsce na północ od Starogardu Gdańskiego. Na południowo-zachodnim krancu regionu, w strefie przejściowej z Borami Tucholskimi, występuje zespół jezior: Borzechowskie Wielkie, Sumińskie, Steklin i kilku mniejszych zbiorników.

Środowisko przyrodnicze Pojezierza Starogardzkiego jest w dużym stopniu zantropizowane. Wynika to przede wszystkim z wielowiekowego użytkowania rolniczego większości obszaru regionu. Rejony silnej antropizacji środowiska stanowią miasta: Starogard Gdański, Skarszewy i Pelplin oraz na obrzeżach regionu Tczew i Gniew.

Lokalnie przyroda chroniona jest głównie w czterech niewielkich rezerwach przyrody, skoncentrowanych na południowo-wschodnim skraju regionu, w strefie granicznej z doliną Wisły. Ukształtowanie Pojezierza Starogardzkiego i mała lesistość powodują, że krajobraz ma tu w przewadze charakter rozległych,

sfalowanych panoram terenów rolniczych. Ochronie, głównie krajobrazu dolin regionu, służą cztery obszary chronionego krajobrazu: Doliny Wierzycy, Doliny Wietcisy, Gniewski i częściowo Nadwisłanski.

Podsumowanie: Pojezierze Starogardzkie to region o umiarkowanych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego w skali woj. pomorskiego, z czego wynikają umiarkowane walory przyrodniczo-turystyczne.

10. Bory Tucholskie Zachodnie

Bory Tucholskie Zachodnie obejmują południowo-zachodnią część województwa pomorskiego, tworząc rozległe pola sandrowe, częściowo wykształcone w postaci poziomów terasowych. Ukształtowanie powierzchni równinnych sandrów urozmaicają rynny jeziorne, doliny rzeczne i liczne wytopiska. Głównym ciekim regionu jest Brda. Przepływa ona m.in. przez Jeziora Charzykowskie i Karsinskie, tworząc wraz z występującymi w otoczeniu mniejszymi zbiornikami największy kompleks jeziorny regionu. Zachodnią część regionu odwadniają dopływy Gwdy. Bardzo mały jest udział gruntów rolnych, dominują powierzchniowo sosnowe bory.

Generalnie równinne ukształtowanie terenu i bardzo duża lesistość powodują, że krajobraz Borów Tucholskich Zachodnich jest mało zróżnicowany. Jego główne cechy to brak rozległych panoram widokowych i koncentracja walorów widokowych w rejonach zbiorników wodnych, dolin rzecznych i enklaw nielesnych.

Region ten objęty jest ochroną głównie w części wschodniej. Występują tu: Park Narodowy „Bory Tucholskie”, Parki Krajobrazowe Zaborski i Tucholski (częściowo w woj. pomorskim), kilka rezerwatów przyrody oraz Chojnicko-Tucholski Obszar Chronionego Krajobrazu i Obszar Chronionego Krajobrazu Fragment Borów Tucholskich.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to bardzo duża lesistość, liczne jeziora i rzeka Brda oraz mały stopień antropizacji środowiska.

Podsumowanie: Bory Tucholskie Zachodnie to region o dużych walorach środowiska przyrodniczego i o umiarkowanych walorach krajobrazu przyrodniczego – duże walory przyrodniczo-turystyczne charakterystyczne są głównie dla centralnej części regionu.

11. Bory Tucholskie Wschodnie

Bory Tucholskie Wschodnie obejmują centralną część południowego pasa województwa pomorskiego. Granica między Borami Tucholskimi Zachodnimi i Wschodnimi ma umowny charakter. Wynika ona głównie z występowania w części wschodniej rozległych, śródlęsnych enklaw rolno-osadniczych, których brak w części zachodniej. Bory Tucholskie Wschodnie, podobnie jak Zachodnie, tworzą rozległe pola sandrowe, częściowo wykształcone w postaci poziomów terasowych. Ukształtowanie powierzchni równinnych sandrów urozmaicają rynny jeziorne, doliny rzeczne i liczne wytopiska. Głównym ciekim regionu jest Wda. Przepływa ona m.in. przez zespół Jezior Wdzydzkich, stanowiących największy i najpiękniejszy krajobrazowo kompleks jeziorny regionu. Oprócz nich występuje tu duża liczba zróżnicowanych morfometrycznie jezior. Powierzchniowo przeważają lasy reprezentowane przez sosnowe bory.

Środowisko przyrodnicze Borów Tucholskich Wschodnich jest w nieco większym stopniu zantropizowane niż środowisko Borów Tucholskich Zachodnich. Centrami lokalnej antropizacji środowiska są małe miasta: Brusy, Czersk i Czarna Woda.

Generalnie równinne ukształtowanie terenu i duża lesistość powodują, że krajobraz Borów Tucholskich Wschodnich jest umiarkowanie zróżnicowany, ale bardziej niż Borów Tucholskich Zachodnich. W rejonach dużych enklaw nielesnych występują tu rozległe panoramy widokowe, a koncentracja lokalnych walorów krajobrazowych ma miejsce w okolicy jezior, dolin rzecznych i polan śródlesnych, tworzących wnętrza krajobrazowe.

Region ten objęty jest w woj. pomorskim ochroną w kilku rezerwach przyrody, we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym, a poza nim prawie w całości w Obszarach Chronionego Krajobrazu: Borów Tucholskich i Lipuskim. Funkcjonuje tutaj także Północny Obszar Krajobrazu Chronionego oraz Obszar Najwyższej Ochrony Wód Podziemnych.

Podstawowe wartości przyrodniczo-turystyczne regionu to bardzo duża lesistość, liczne jeziora i rzeka Wda oraz mały stopień antropizacji środowiska.

Podsumowanie: Bory Tucholskie Wschodnie to region o dużych walorach środowiska przyrodniczego i o znacznych walorach krajobrazu przyrodniczego z czego wynikają duże walory przyrodniczo-turystyczne.

12. Pojezierze Krajenskie

Pojezierze Krajenskie obejmuje południowo-zachodni skraj woj. pomorskiego. Znajduje się tu tylko jego północna, najwyższa położona część. Struktura hydrograficzna tej części regionu położonej w woj. pomorskim tworzą: na niewielkim odcinku Brda, dopływy Gwdy i nieliczne jeziora. W użytkowaniu terenu przeważają grunty rolne. Lasy występują głównie w północnej i centralnej części regionu w granicach województwa.

Środowisko przyrodnicze Pojezierza Krajenskiego jest w znacznym stopniu zantropizowane. Centra antropizacji środowiska stanowią miasta: przede wszystkim Chojnice, a także znacznie mniejsze: Człuchów, Czarne i Debrno.

Krajobraz Pojezierza Krajenskiego ma znaczne walory w części o większej lesistości, zwłaszcza w rejonie jezior Szczytno i Krepsko. W części południowej w granicach województwa, o charakterze rolniczym, jest bardziej monotonna. Przyroda i krajobraz chronione są w kilku rezerwach przyrody i w dwóch Obszarach Chronionego Krajobrazu: Okolice Jezior Krepsko i Szczytno oraz Zespół Jezior Człuchowskich (bardzo mały).

Podsumowanie: Pojezierze Krajenskie to region o umiarkowanych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego – umiarkowane są też jego walory przyrodniczo-turystyczne.

13. Dolina Kwidzyńska

Dolina Kwidzyńska stanowi jeden z trzech mezoregionów wchodzących w skład Doliny Dolnej Wisły. Jest to forma o szerokości do 8 km (średnio 6 km), wcięta na głębokość około 50 m w otaczające wysoczyzny morenowe. Północna granica doliny z delta Zław jest umowna - znajduje się ona w rejonie rozwidlenia Wisły i Nogatu. Dno doliny, zagrożone powodziowo, pocięte jest gęstą siecią rowów melioracyjnych. W użytkowaniu dna doliny dominują pola i użytki zielone. Wschodnie zbocze doliny jest prawie w całości zalesione. Zbocze zachodnie jest częściowo zalesione na południe od Gniewa. Na niektórych jego fragmentach występują kserotermiczne murawy.

Środowisko przyrodnicze Doliny Kwidzyńskiej jest w dużym stopniu sztucznie ukształtowane przez człowieka w wyniku intensywnych prac melioracyjnych i przeciwpowodziowych oraz przystosowania terenu dla funkcji rolniczej.

Krajobraz Doliny kwidzyńskiej ma charakter krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, którego wiodącą cechą jest występowanie bardzo rozległych panoram widokowych z niezalesionych zboczy doliny i wzdłuż osi doliny – przede wszystkim z rzeki.

Region objęty jest częściowo ochroną na zachód od rzeki jako Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu i na wschód od rzeki jako Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kwidzyńskiej (obejmuje tylko międzywale Wisły). Występują tu także niewielkie fragmenty Obszarów Chronionego Krajobrazu Gniewskiego i Białej Góry oraz dwa rezerваты przyrody.

Podsumowanie: Dolina Kwidzyńska to region o dużym znaczeniu przyrodniczym jako część krajowego korytarza ekologicznego doliny Wisły, o umiarkowanych, lokalnych walorach środowiska przyrodniczego i o znacznych walorach krajobrazu przyrodniczo-kulturowego – jego walory przyrodniczo-turystyczne są umiarkowane.

14. Pojezierze Iławskie

Pojezierze Iławskie obejmuje południowo-wschodnią część województwa. Jest to typowy region pojezierny, którego najwartościowsza przyrodniczo i krajobrazowo wschodnia część znajduje się w woj. warmińsko-mazurskim. W woj. pomorskim region ten reprezentowany jest przez faliste i równinne wysoczyzny morenowe, bogato urzeźbiona jest strefa krawędziowa pojezierza od strony doliny Wisły. Struktura hydrograficzna części regionu należącej do woj. pomorskiego tworzy słabo rozwiniętą sieć rzeczna oraz jeziora, liczne zwłaszcza na południowo-wschodnim skraju województwa. Dominuje rolnicze użytkowanie ziemi. Lasy dużymi kompleksami występują w strefie krawędziowej doliny Wisły oraz w znacznym rozproszeniu w pozostałej części regionu, poza jego pasem północnym.

Rejony silnej antropizacji środowiska stanowią miasta: Kwidzyn, Malbork, Sztum, Prabuty i Dzierżon – wszystkie położone na obrzeżach części regionu należącej do woj. pomorskiego.

Ukształtowanie terenu Pojezierza Iławskiego i mała lesistość powodują, że krajobraz ma tu w przewadze charakter rozległych, sfalowanych panoram terenów rolniczych. Przyroda chroniona jest lokalnie w czterech rezerwach przyrody, a ochronie przyrody i krajobrazu regionu służy skomplikowany układ Obszarów Chronionego Krajobrazu: Sadlńskiego, Ryjewskiego, Białej Góry, Morawskiego, Rzeki Liwy, Jeziora Dzierżon i Rzeki Dzierżon.

Podsumowanie: Pojezierze Iławskie to w granicach woj. pomorskiego region o umiarkowanych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu przyrodniczego – wynikają z tego umiarkowane walory przyrodniczo-turystyczne.

Przybrzeżne wody Bałtyku

Ze względu na nadmorskie położenie woj. pomorskiego bardzo istotną rolę jako czynnik jego atrakcyjności przyrodniczo-turystycznej odgrywają wody przybrzeżne Bałtyku. Zachodnią część wybrzeża woj. pomorskiego leży nad wodami otwartego morza, a część zachodnią nad Zatoką Gdańską. Do Zatoki Gdańskiej należą Zatoką Pucką i Zalew Wiślany. Te dwa akweny stwarzają największe potencjalne możliwości rozwoju różnych form turystyki.

Zatoka Pucka ograniczają Półwysep Helski i wschodni brzeg Pobrzeża Kaszubskiego. Od południa jej granice stanowi umowna linia łącząca cypel Półwyspu Helskiego z Cyplem Orłowskim. Jest to wyraźnie dwudzielny akwen. Część północna, ograniczona Cyplem Rewskim i na jego przedłużeniu Ryfem Mew, to bardzo płytki akwen (średnia głębokość 3,5 m), silnie wysłodzony, o ograniczonej wymianie wody z drugą częścią zatoki. Mała Zatoka Pucka należy do Nadmorskiego Parku Krajobrazowego. Otwarta część Zatoki Puckiej ma bardziej morski charakter. Występują tu głębokości rzędu kilkudziesięciu metrów, większe zasolenie, większa dynamika wód itd.

Zalew Wiślaný zajmuje powierzchnię 838 km², z czego 328 km² znajduje się w Polsce, z czego ok. 45% położone jest w woj. pomorskim. Zalew wyróżnia przede wszystkim mała średnia (2,4 m) i maksymalna głębokość (4,4 m). Jest to zbiornik silnie wysłodzony (średnie zasolenie wynosi 3,2%, charakterystyczny jest zaawansowany proces eutrofizacji zbiornika. Wzdłuż brzegów Zalewu, w tym wzdłuż brzegu Mierzei Wiślanej i Żuław w woj. pomorskim, występują rozległe szuwały. Zalew Wiślaný stanowi ostoję ptaków rangi europejskiej i położony jest na trasie przelotów ptaków wzdłuż południowego brzegu Bałtyku.

Podsumowanie

Regiony fizycznogeograficzne występujące na obszarze województwa pomorskiego wyróżniają się silną indywidualnością przyrodniczą. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w dużym zróżnicowaniu środowiska przyrodniczego województwa i jego oblicza krajobrazowego, a w konsekwencji w zróżnicowaniu walorów przyrodniczo-turystycznych. Charakterystyczną cechą zróżnicowania środowiska przyrodniczego województwa pomorskiego jest jego regionalna pasmowość. Poczynając od północy występują:

- mierzeje nadmorskie;
- hydrogeniczne równiny przymorskie i równiny deltowe;
- pobrzeża wysoczyznowe;
- wysoczyzny pojezierne;
- pojezierne równiny sandrowe z borami.

Jedynym regionem „astrefowym” jest dolina Wisły.

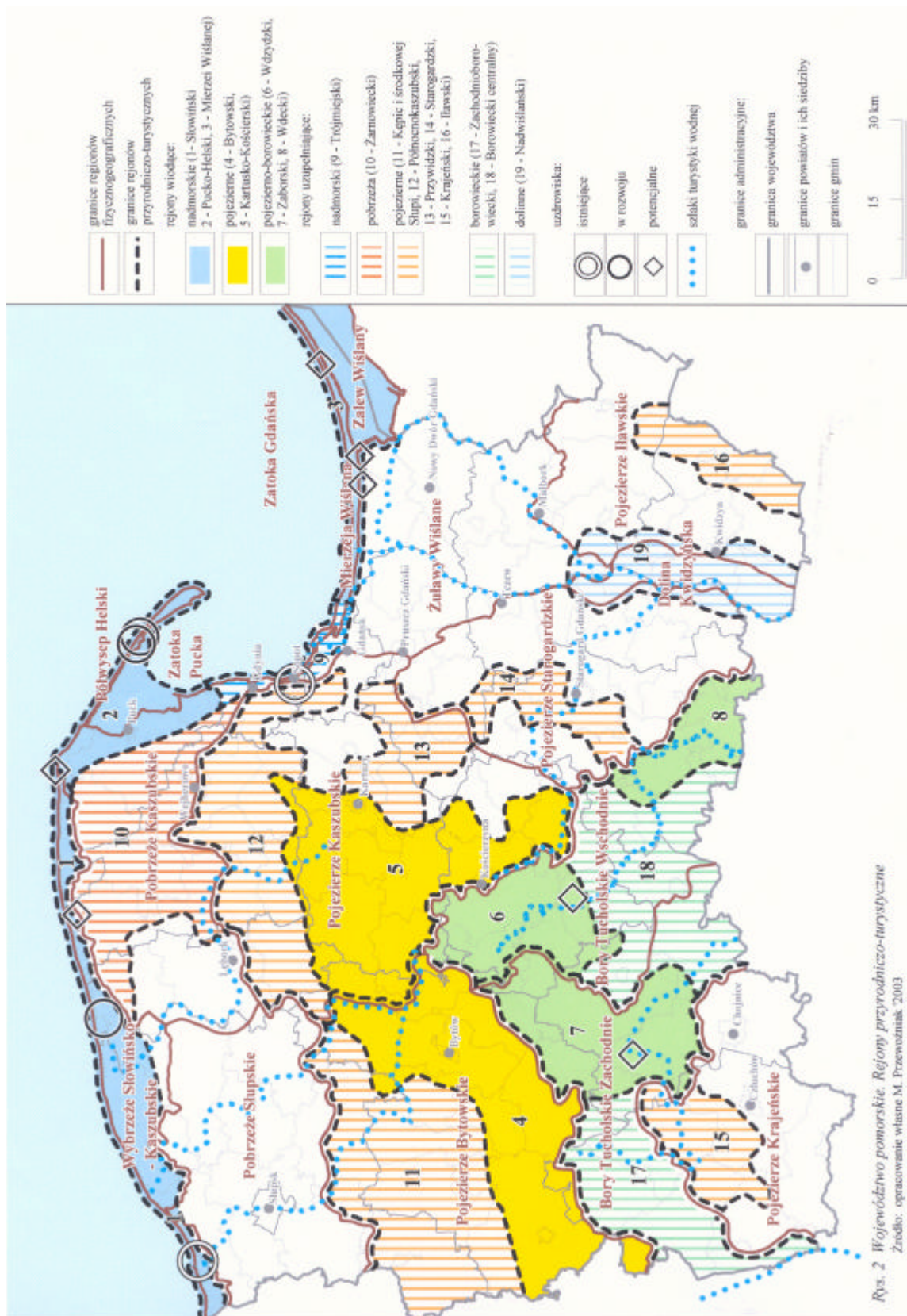
Wybitne walory przyrodniczo-turystyczne wyróżniają regiony nadmorskie: Wybrzeże Słowińsko-Kaszubskie, Półwysep Helski i Mierzeje Wiślane (rys. 17). Dopelnienie ich walorów stanowią przybrzeżne wody morskie.

Pas pobrzeży charakteryzują walory przyrodniczo-turystyczne umiarkowane (Pobrzeże Kaszubskie) i małe (Pobrzeże Słupskie i Żuławy Wiślane).

W pasie pojezierzy i borów dużymi walorami przyrodniczo-turystycznymi charakteryzują się Pojezierza Bytowskie i Kaszubskie oraz Bory Tucholskie Zachodnie i Wschodnie. Umiarkowane walory występują na Pojezierzach Iławskim, Starogardzkim i Krajenskim oraz w obrębie rozcinającej pojezierza Doliny Kwidzyńskiej (Dolina Dolnej Wisły).

3.2. Rejonizacja przyrodniczo-turystyczna

Przedstawiona w tym rozdziale waloryzacja przyrodniczo-turystyczna mezoregionów fizycznogeograficznych woj. pomorskiego zawiera usredniona ocene calych ich obszarów. W rzeczywistosci rozkład walorów przyrodniczo-turystycznych jest nierównomierny – występują ich wyraźne koncentracje terytorialne.



Wiodące rejon przyrodniczo-turystyczne na obszarze woj. pomorskiego stanowią:

- Rejon nadmorskie:
 1. Słowiński (unikalne, nadmorskie struktury wydymowe, jeziora przybrzeżne, uzdrowisko statutowe – Ustka, uzdrowisko w rozwoju – Leba³³, uzdrowisko potencjalne – Lubiatowo³⁴, wybitne walory krajobrazu przyrodniczego, Słowiński Park Narodowy należący do sieci rezerwatów biosfery UNESCO).
 2. Pucko-Helski (suma walorów przyrodniczych i krajobrazowych Półwyspu Helskiego, strefy brzegowej Pobrzeża Kaszubskiego i Małej Zatoki Puckiej, uzdrowiska w rozwoju – Jastarnia i Jurata, uzdrowisko potencjalne – Jastrzebia Góra, Nadmorski Park Krajobrazowy).
 3. Mierzei Wislanej i Zalewu Wislanego (wydymowa strefa nadmorska, akwen zalewu, duże walory krajobrazu przyrodniczego w skali regionalnej, potencjalne uzdrowiska Katy Rybackie, Krynica Morska i Stegna, Park Krajobrazowy „Mierzeja Wisłana”).
- Rejon pojezierne:
 4. Bytowski (różnicowane ukształtowanie terenu, duża jeziorność, mozaika użytkowania terenu, szlaki wodne Słupi i Brdy, duże walory krajobrazu przyrodniczego, częściowo Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”, OChK³⁵).
 5. Kartusko-Kosciński (bardzo różnicowane ukształtowanie terenu - zespół najwyższych wzniesień morenowych na Niziu Europejskim, duża jeziorność, mozaika użytkowania terenu, szlaki wodne Raduni i Wierzycy, bardzo duże walory krajobrazu przyrodniczego, Kaszubski Park Krajobrazowy, OChK).
- Rejon pojezierno-borowieckie
 6. Wdzydzki (duża lesistość i jeziorność, unikalny zespół przyrodniczo-krajobrazowy Jezior Wdzydzkich, szlak wodny Wdy, potencjalne uzdrowisko – Wdzydze Tucholskie³⁶, Wdzydzki Park Krajobrazowy, OChK).
 7. Zaborski (duża lesistość i jeziorność, unikalny zespół przyrodniczo-krajobrazowy Jezior Charzykowskiego i Karskiego, szlak wodny Brdy, potencjalne uzdrowisko – Swonogacie³⁷, Park Narodowy „Bory Tucholskie”, Zaborski Park Krajobrazowy, OChK, unikalne zabytki architektoniczne).
 8. Wdecki (duża lesistość i jeziorność, szlak wodny Wdy, lokalnie duże walory krajobrazu przyrodniczego, OChK).

Uzupełniające znaczenie mają następujące rejon przyrodniczo-turystyczne na obszarze woj. pomorskiego:

- Rejon nadmorski:

³³ Klasyfikacja uzdrowisk wg „Atlasu uzdrowisk polskich” (1990).

³⁴ Walory uzdrowiskowe dyskusyjne.

³⁵ OChK – obszary chronionego krajobrazu.

³⁶ Walory uzdrowiskowe dyskusyjne.

³⁷ Walory uzdrowiskowe dyskusyjne.

9. Trójmiejski (strefa brzegowa morza w sąsiedztwie terenów zainwestowania miejskiego, uzdrowisko statutowe - Sopot).
- Rejon pobraża:
 10. Żarnowiecki (znaczna lesistość, zespoły jezior, walory krajobrazu przyrodniczego w skali regionalnej, OChK).
- Rejony pojezierne:
 11. Kępie i środkowej Słupi (duża lesistość, szlaki wodne Słupi, częściowo Park Krajobrazowy Dolina Słupi).
 12. Północnokaszubski (zalesiona strefa krędeziowa wysoczyzny, Trójmiejski Park Krajobrazowy).
 13. Przywidzki (znaczna lesistość, zespoły jezior, OChK).
 14. Starogardzki (zespoły jezior, szlak wodny Wierzyca, OChK).
 15. Krajenski (znaczna lesistość, zespoły jezior, szlak wodny Brdy, OChK).
 16. Iławski (znaczna lesistość, zespoły jezior, OChK).
- Rejony borowieckie:
 17. Zachodnioborowiecki (bardzo duża lesistość, szlak wodny Brdy, OChK).
 18. Borowiecki centralny – Czerski (duża lesistość, szlak wodny Brdy, częściowo Tucholski Park Krajobrazowy, OChK).
- Rejony dolinne:
 19. Nadwiślański (Wisła, znaczna lesistość stref zboczowych, duże walory krajobrazu przyrodniczego, OChK).

Na pozostałych obszarach woj. pomorskiego występują albo walory jednostkowe (np. szlaki wodne), albo zróżnicowane walory, ale w małym natężeniu, albo brak ich w ogóle. Brak walorów dotyczy dużych powierzchni użytkowanych rolniczo na Pojezierzach Krajenskim, Starogardzkim i Iławskim oraz na Pobrzeżu Słupskim i częściowo na Pobrzeżu Kaszubskim. Małe natężenie różnych walorów ma miejsce na części Pojezierza Kaszubskiego, a szlaki wodne są jedynym walorem przyrodniczym Żuław Wiślanych.

Generalnie potencjał turystyczny środowiska przyrodniczego, wynikający z jego atrakcyjności turystycznej, jest na obszarze woj. pomorskiego duży, strefowo zróżnicowany, stwarzający możliwości rozwoju różnorodnych form turystyki.

3.3. Zróżnicowanie chłonności turystycznej środowiska przyrodniczego

Dla rozpoznania potencjału turystycznego środowiska przyrodniczego wiodące znaczenie ma przydatność turystyczna, co wynika przede wszystkim z tego, że jej rozpoznanie umożliwi optymalizację wykorzystania środowiska przyrodniczego, polegającą na zabezpieczeniu właściwego funkcjonowania przyrody i trwałości walorów, stanowiących podstawę rozwoju turystyki.

Głównym problemem związanym z turystycznym wykorzystaniem środowiska przyrodniczego jest takie określenie charakteru i natężenia tej funkcji, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów przyrodniczych, które były lub są podstawą jej wykształcenia. Problem ten, jak wynika z licznych

deklaracji w literaturze przedmiotu, może być częściowo rozwiązany przez wykorzystanie koncepcji chłonności turystycznej. Chłonność turystyczna według teoretycznych założeń określa możliwości trwałego użytkowania turystycznego środowiska przyrodniczego bez jego dewaloryzacji, a zwłaszcza bez zniszczenia wartości przyrodniczych, które stanowiły podstawę rozwoju funkcji turystycznej. Chłonność uwzględnia w swej istocie potencjał samoregulacyjno-odpornościowy środowiska przyrodniczego – wielkość chłonności jest od niego ściśle uzależniona. Chłonności turystycznej nie można absolutyzować, a liczenie jej wartości brutto dla określonych obszarów, jak wskazują liczne przykłady, jest niecelowe. Uzasadnione jest rozpoznanie zróżnicowania odporności typów struktur przyrodniczych i jakościowe określenie ich chłonności turystycznej. Błędem jest liczenie chłonności dla całego regionu lub jego subregionów. Prowadzi to często do uzyskiwania absurdalnych wartości liczbowych, nie mających żadnego odniesienia do rzeczywistych uwarunkowań przyrodniczych, zwłaszcza ekologicznych.

Najmniejsza, przyrodnicza odporność na użytkowanie turystyczne mają nadmorskie obszary wydymowe, w obrębie których występuje „naturalny konflikt” bardzo dużej chłonności turystycznej plaż i bardzo małej chłonności turystycznej wydym na ich zapleczu. Specyficznym problemem związanym z turystycznym użytkowaniem strefy brzegowej morza na jej odcinkach klifowych jest trudna, naturalna dostępność plaż.

Na obszarach pojeziernych wysoczyzn morenowych (rejon pojezierne) chłonność turystyczna limitują przede wszystkim typy zbiorowisk roślinnych, nachylenia terenu i tolerancja systemów jeziornych. Wobec mozaikowego zróżnicowania struktury środowiska przyrodniczego chłonność jest lokalnie bardzo zróżnicowana, ale w ocenie regionalnej duża.

Na obszarach pojeziernych równin sandrowych (rejon pojezierno-borowieckie) głównymi czynnikami limitującymi chłonność turystyczną są zbiorowiska lesne wykształcone na ubogich siedliskach, a przez to mało i umiarkowanie odporne na użytkowanie turystyczne oraz tolerancja systemów jeziornych, która jest tu mniejsza niż w przypadku jezior obszarów wysoczyznowych. W ocenie regionalnej chłonność tych terenów jest umiarkowana.

Z zestawienia oceny atrakcyjności i chłonności turystycznej wynika, że na obszarze woj. pomorskiego najbardziej konfliktogennym obszarem w relacji „turystyka – środowisko przyrodnicze” jest strefa nadmorska, gdzie bardzo dużej atrakcyjności turystycznej odpowiada mała, naturalna chłonność turystyczna. Na wysoczyznowych obszarach pojeziernych (rejon pojezierne) dużej i umiarkowanej atrakcyjności odpowiada zróżnicowana, generalnie duża chłonność. Na pojezierzach równin sandrowych (rejon borowieckie) dużej i umiarkowanej atrakcyjności odpowiada umiarkowana chłonność.

Powyższa ocena wskazuje, że rejonami wymagającymi największego nasycenia infrastruktura turystyczna są rejon nadmorskie, gdzie duże obciążenie turystyczne (efekt atrakcyjności) musi być zneutralizowane przystosowaniem mało odpornego środowiska przez jego zagospodarowanie turystyczne. W mniejszym stopniu wymagają tego obszary pojezierzy wysoczyzn morenowych (rejon pojezierne), a w przypadku pojezierzy równin sandrowych (rejon borowieckie) problem sprowadza się do utrzymywania umiarkowanego, aktualnego obciążenia turystycznego przy równie umiarkowanym zagospodarowaniu.

Efekt przekroczenia chłonności jest przekształcenie lub zniszczenie środowiska przyrodniczego obszaru, na stopień, którego oprócz liczby użytkowników, wpływają:

- stan infrastruktury turystycznej i sposób (lub brak) urządzenia zieleni terenów ogólnodostępnych;
- sposób spędzania czasu przez ludzi, a przede wszystkim ich mobilność przestrzenną;
- poziom kultury proekologicznej ludzi.

W przypadku przekroczenia chłonności turystycznej niezbędne są takie działania, jak:

- zmniejszenie liczby użytkowników;
- zmiany struktury form turystyki;
- przystosowanie części „naturalnych” terenów dla potrzeb turystycznych przez ich zagospodarowanie jako ogólnodostępnych terenów zielonych;
- rewaloryzacja przyrodnicza terenów zniszczonych w wyniku nadmiernego obciążenia turystycznego.

3.4. Obciążenie środowiska przyrodniczego – stan i potencjalne zagrożenia

3.4.1. Podstawowe zagadnienia sozologiczne

Kompleksowa ocena stanu środowiska przyrodniczego w województwie pomorskim zawiera praca Przewoźniaka (1999b). Najnowsza, upowszechniona ocena stanu środowiska w woj. pomorskim wykonana przez WIOS w Gdańsku zawiera „Raport o stanie środowiska województwa pomorskiego według badań monitoringowych przeprowadzonych w 2001 roku” (2002). W „Raporcie...” (2002) stwierdzono m.in. następujące fakty i trendy z zakresu zanieczyszczenia środowiska, istotne w aspekcie jego wykorzystania turystycznego.

W ostatnich latach stan jakości powietrza w województwie pomorskim uległ zdecydowanej poprawie. Obserwowany trend poziomu głównych zanieczyszczeń ma charakter malejący. Są jednak miejsca, gdzie dla niektórych zanieczyszczeń stężenia średnioroczne pozostają na nie zmienionym poziomie lub wzrastają. Dotyczy to głównie zanieczyszczeń związanych bezpośrednio z komunikacją samochodową, jak dwutlenek azotu czy ozon – jest to charakterystyczne dla głównych ciągów komunikacyjnych w miastach.

W zakresie hałasu najpoważniejszy problem stanowi hałas komunikacyjny, utrzymujący się od kilku lat na wysokim poziomie. Na hałas ten narażonych jest ok. 40% mieszkańców województwa. Stan klimatu akustycznego w miastach systematycznie pogarsza się. Na najbliższe lata przewiduje się wzrost presji motoryzacji na klimat akustyczny. Następuje wyraźne obniżenie poziomu hałasu przemysłowego.

Dominująca rola w zanieczyszczeniu wód powierzchniowych odgrywają ścieki komunalne. Większość spośród badanych odcinków rzek odznaczała się dobrą jakością fizyko-chemiczną. Przyczyną niezadowolającej jakości wód (III klasa lub poza klasą) był najczęściej ich stan sanitarny. Działania inwestycyjne, zmierzające do poprawy efektywności oczyszczania i eliminacji ścieków nie oczyszczonych, odprowadzanych do wód powierzchniowych przyczyniły się do poprawy jakości wód rzek, które były dotychczas nadmiernie zanieczyszczone. Zdecydowanie

poprawił się stan sanitarny prawie wszystkich badanych rzek, chociaż nie zawsze wiązało się to ze zmianą klasyfikacji ich wód. Obserwuje się również tendencję spadkową stopnia zanieczyszczenia wód substancjami organicznymi i mineralnymi oraz związkami biogennymi, zwłaszcza azotem. Pod względem stanu chemicznego większość rzek prezentowała poziom zbliżony do lat ubiegłych, a ewentualne zmiany klasyfikacji wyrażały się drobnymi zmianami w udziale wyników w danej klasie.

Stan sanitarny badanych jezior przeważnie nie budził zastrzeżeń i odpowiadał I klasie czystości. Podwyższony, II-klasowy, stan sanitarny notowano tylko w nielicznych jeziorach. Dla wielu powtórnie badanych zbiorników nie stwierdzono istotnych zmian w stanie czystości ich wód zarówno pod względem chemicznym, jak i sanitarnym.

W 2001 r. organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej w województwie pomorskim objęły nadzorem 56 kąpielisk morskich, z których 49 dopuściły do kąpieli (rys. 3). Nie dopuszczono do organizowania kąpielisk w następujących miejscowościach:

nad Zatoką Pucką: Swarzewo, Rzućewo, Oslonino i Mechelinki;

nad Zatoką Gdańską: Gdynia Orłowo w rejonie mola i rzeki Kaczej (odcinek 1000 m), Gdańsk Swibno i Mikoszewo.

Są to odcinki brzegu od kilku lat zamknięte dla kąpieli, zlokalizowane w rejonach oddziaływania lokalnych zrzutów śródlądowych wód powierzchniowych zanieczyszczonych ściekami. W rejonach nie dopuszczonych do kąpieli zezwala się na korzystanie z plaż na odcinkach nie zalewanych wodą.

Pomorski Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Gdańsku dopuścił do kąpieli i uprawiania sportów wodnych 197 kąpielisk zorganizowanych i miejsc zwyczajowo wykorzystywanych do kąpieli na śródlądowych wodach powierzchniowych. Do eksploatacji nie dopuszczono pięciu kąpielisk (trzy na jeziorach i dwa na rzekach). Możliwość kąpieli została zawieszona w pięciu kąpieliskach zlokalizowanych nad jeziorami.

Stan środowiska w woj. pomorskim można ogólnie ocenić jako zadowalający - ulega on poprawie w zakresie podstawowych zanieczyszczeń z wyjątkiem hałasu. Ograniczenia w turystycznym wykorzystaniu przyrodniczych zasobów województwa stwarza przede wszystkim stan sanitarny części rzek i w znacznie mniejszym zakresie stan sanitarny niektórych kąpielisk jeziornych i morskich. Problem hałasu występuje głównie w miastach i ma szczególne znaczenie w uzdrowiskach statutowych (Sopot i Ustka) oraz w uzdrowiskach w rozwoju (Leba, Jastarnia z Jurata). Niezadowalający jest stan czystości wód Zalewu Wiślanego.

3.4.2. Obciążenie turystyczne

Nadmierne obciążenie turystyczne środowiska przyrodniczego prowadzi do jego dewaloryzacji i utraty wartości, które były podstawą rozwoju funkcji turystycznej. Proces taki w największym stopniu występuje od kilkunastu lat w centralnej części Pojezierza Kaszubskiego i w strefie nadmorskiej. Efektem jest powstanie rozległych obszarów nagromadzenia sytuacji konfliktowych między zagospodarowaniem i użytkowaniem turystycznym a ochroną wartości przyrodniczych i krajobrazowych. Konflikty na tych obszarach pojawiają się i potęgują w postaci (Pankau, Przewoźniak 1996):

- coraz liczniejszej zabudowy turystycznej i towarzyszącej lokalizowanej często w sposób nielegalny, w miejscach zagrożających wartościom przyrodniczym lub w sposób je degradujący, bez odpowiednich zabezpieczeń przed negatywnym oddziaływaniem na środowisko;
- wzrastającej penetracji terenów pozbawionych przystosowania do masowego użytkowania turystycznego lub niemożliwych do takiego przystosowania ze względu na potrzeby ochrony wartości przyrodniczych, w tym też wartości użytkowych dla innych funkcji;
- wzrastającego turystycznego ruchu samochodowego i zagospodarowania towarzyszącego, obsługującego turystykę (mieszkalnictwo, produkcja i usługi dla turystyki), powodujących przekształcanie tych rejonów w obszary często zbliżone charakterem do zurbanizowanych.

W związku z taką sytuacją proponowane było hamowanie istniejących i kształtujących się procesów destrukcyjnych powodujących tworzenie się ognisk nadkoncentracji zagospodarowania i prowadzących do powstawania struktur przestrzennych dewaloryzujących środowisko odpowiednie dla turystyki. W szczególności proponowano (Pankau, Przewoźniak 1996):

- wzmoczenie aktywnych działań ochronnych i rewaloryzacyjnych w rejonach mających zasadnicze znaczenie dla zahamowania dotychczasowej degradacji środowiska i jego walorów turystycznych, a zwłaszcza w parkach krajobrazowych;
- ograniczenie negatywnego oddziaływania ruchu i zagospodarowania turystycznego na zasoby przyrodnicze i krajobraz rejonów turystycznych, w tym ograniczenie nacisku turystycznego na rejony o dużym zagęszczeniu zainwestowania;
- dla odciążenia rejonów nadmiernie eksploatowanych stymulowanie rozwoju turystyki na obszarach dotychczas ekstensywnie wykorzystywanych (niektóre rejony Borów Tucholskich) i o małych walorach przyrodniczych ale bogatych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego (Kociewie i fragmenty północnych Kaszub).

Zapewnienie trwałego ekologicznie i efektywnego ekonomicznie użytkowania przyrodniczych walorów turystycznych wymaga m. in. następujących działań:

- Odciążenie terenów nadmiernie eksploatowanych w rejonach jeziornych, zwłaszcza w obrębie terenów poddanych szczególnym formom ochrony przyrody i krajobrazu.
- Większe przystosowanie dla turystyki środowiska przyrodniczego w rejonach nadmorskich, o wybitnych walorach turystycznych, gdzie brak alternatywy terytorialnej dla deglomeracji ruchu turystycznego.
- Zagospodarowanie szlaków turystyki wodnej, zarówno pojeziernych jak i Wisły oraz zulańskich.
- Kształtowanie ład przestrzennego w zagospodarowaniu turystycznym rejonów oraz podniesienie estetyki zagospodarowania.
- Poprawa stanu istniejących oraz budowa nowych obiektów i urządzeń ochrony środowiska służących obiektom turystycznym.

Pozadane są następujące przedsięwzięcia:

- Opracowanie planów zagospodarowania turystycznego rejonów zawierających:

- inwentaryzacje i ocene stanu technicznego oraz stopnia wykorzystania istniejącego zagospodarowania turystycznego;
- ocene odpornosci srodowiska przyrodniczego na uzytkowanie turystyczne;
- koncepcje kształtowania istniejącego i nowego zainwestowania turystycznego.
- Wdrożenie planów, w tym:
 - ukierunkowanie lub zmiana nateżenia aktywności turystycznej;
 - budowa nowych obiektów turystycznych z preferencją dla form ogólnodostępnych, całorocznych;
 - przebudowa lub eliminacja części bazy turystycznej;
 - neutralizacja fizjonomiczna zainwestowania;
 - realizacja urządzeń ochrony srodowiska w szczególności w zakresie ochrony wód i gospodarki odpadami, w powiązaniu z realizacją tych urządzeń dla zainwestowania wiejskiego i miejskiego w otoczeniu.

Potencjalne korzyści z realizacji ww. działań to:

- Poprawa stanu srodowiska przyrodniczego i krajobrazu.
- Wzrost atrakcyjności turystycznej rejonów.
- Większe nateżenie ruchu turystycznego i w efekcie aktywizacja gospodarcza.
- Zmiany strukturalne zatrudnienia i zmniejszenie bezrobocia.

3.5. Ochrona przyrody i krajobrazu a rozwój turystyki

3.5.1. Ustanowione formy ochrony

Na terenie województwa pomorskiego znajdują się **2 parki narodowe** :

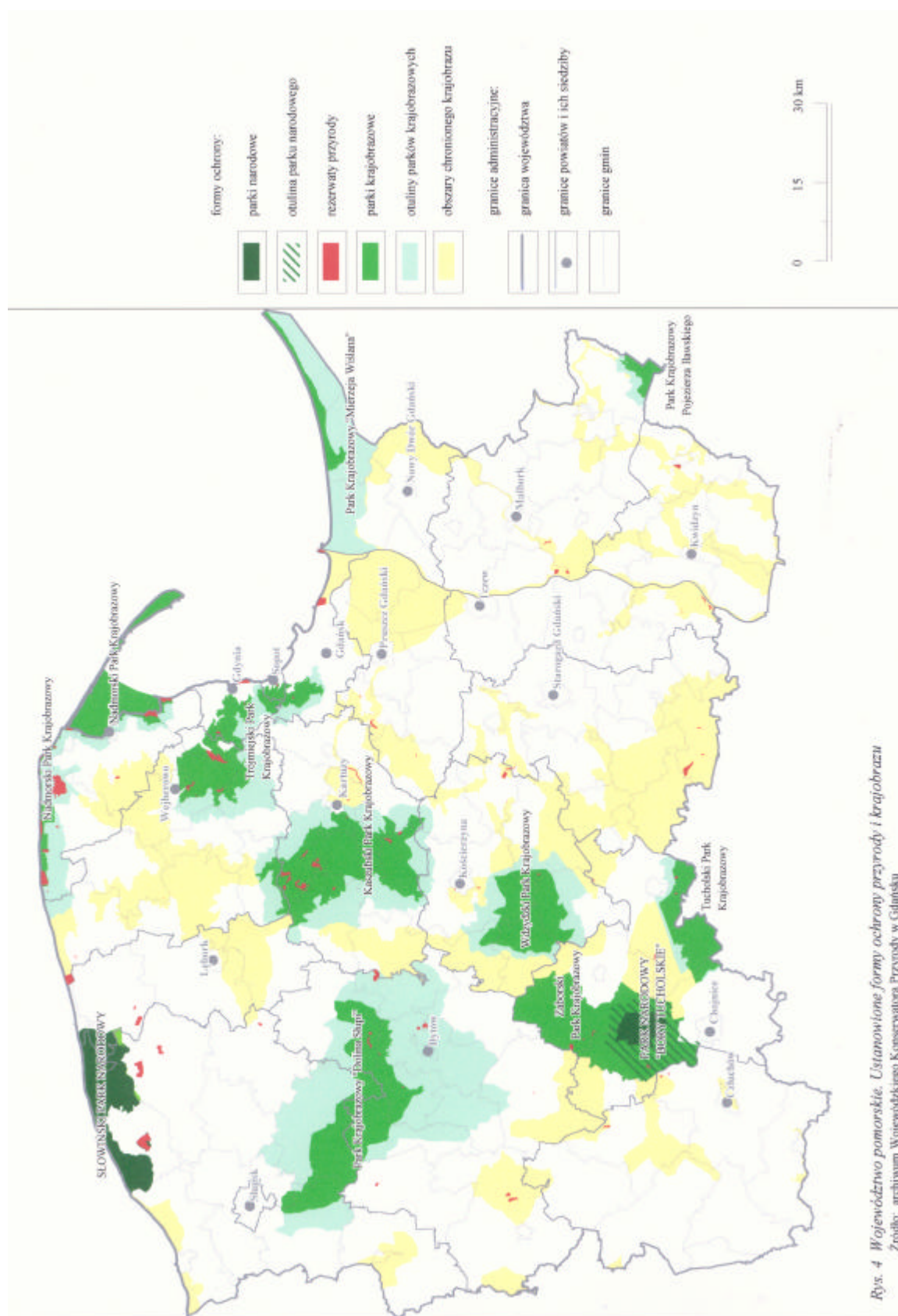
- Słowiński Park Narodowy – utworzony w 1967 roku, od 1977 r. stanowi światowy rezerwat biosfery, powierzchnia 18 618,2 ha (1,02% powierzchni województwa), park nie posiada otuliny;
- Park Narodowy „Bory Tucholskie”- utworzony w 1996 roku. Jego powierzchnia wynosi 4 798 ha (0,26% powierzchni województwa), otulina parku zajmuje 10 286,2 ha.

W granicach województwa pomorskiego ustanowiono **116 rezerwatów przyrody** o ogólnej powierzchni 7 209,67 ha (2002 r. - 0,39% powierzchni województwa). Ze względu na przedmiot ochrony są to:

- 38 rezerwatów leśnych;
- 17 rezerwatów florystycznych;
- 16 rezerwatów faunistycznych (głównie ornitologiczne);
- 16 rezerwatów torfowiskowych;
- 14 rezerwatów krajobrazowych;
- 12 rezerwatów wodnych;

- 1 rezerwat przyrody nieożywionej;
- 1 rezerwat stepowy;
- 1 rezerwat slonoroslowy.

Na obszarze województwa pomorskiego utworzono **9 parków krajobrazowych**, w tym dwa znajdują się częściowo w granicach województwa, o łącznej powierzchni 167 856,2 ha (9,17% powierzchni województwa).



Rys. 4 Województwo pomorskie. Ustanowione formy ochrony przyrody i krajobrazu
Źródło: archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku

Tabela 32. Parki krajobrazowe województwa pomorskiego (2002 r.)

Lp.	Park krajobrazowy	Rok utworzenia	Powierzchnia [ha]	
			parku	otuliny
1.	Park Krajobrazowy „Dolina Słupi”	1981	37 040	83 170
2.	Kaszubski Park Krajobrazowy	1983	33 202	30 620
3.	Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”	1985	4 410	18 503*
4.	Nadmorski Park Krajobrazowy	1978	18 804**	17 540
5.	Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego	1993	2 641***	2 284***
6.	Trójmiejski Park Krajobrazowy	1979	19 930	15 208
7.	Tucholski Park Krajobrazowy	1985	11 323***	3 887***
8.	Wdzydzki Park Krajobrazowy	1983	17 832	15 208
9.	Zaborski Park Krajobrazowy	1990	34 026	-

* powierzchnia otuliny wraz z Zalewem Wiślanym

** powierzchnia parku wraz z Zatoką Pucką

*** powierzchnia w województwie pomorskim

Zróżdło: Materiały archiwalne Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku

Na terenie województwa pomorskiego wyznaczono **43 obszary chronionego krajobrazu (OChK)**, które łącznie zajmują 392 713 ha, to jest 21,47% powierzchni województwa.

Tabela 33. Obszary chronionego krajobrazu w województwie pomorskim (2002 r.)

Lp.	Nazwa obszaru chronionego krajobrazu	Powierzchnia [ha]
1.	Pas pobraża na W od Ustki	2 500*
2.	Pas pobraża na E od Ustki	3 336
3.	Nadmorski Obszar Chronionego Krajobrazu	14 940
4.	Wyspy Sobieszewskiej	1 228
5.	Choczewsko-Salinski	8 684
6.	Puszczy Darżlubskiej	15 908
7.	Jezioro Letowskie i okolice Kepic	5 600*
8.	Fragment Pradoliny Leby i Wzgórza Morenowe na południe od Leborka	16 731
9.	Pradoliny Redy Leby	19 516
10.	Doliny Leby	5 525
11.	Jezioro Bobecinskie ze Skibskiej Góra	3 328
12.	Zróżdliskowy Obszar Brdy i Wieprzy na wchód 7od Miastka	11 776
13.	Gowidlinski	14 736
14.	Kartuski	6 661
15.	Doliny Raduni	3.340
16.	Otominski	2 072

17.	Przywidzki	10 888
18.	Doliny Wietcisy	3 352
19.	Polaszkowski Obszar Chronionego Krajobrazu	2 448
20.	Doliny Wierzycy	10 784
21.	Obszar na SE od Jeziora Bielsko	388
22.	Fragment Borów Tucholskich	16 632
23.	Okolice Jezior Krepsko i Szczytno	12 428
24.	Zespół Jezior Człuchowskich	1 108
25.	Lipuski	17 148
26.	Północny czesc zachodnia	4 000
27.	Północny czesc wschodnia	3 800
28.	Chojnicko-Tucholski	15 000
29.	Borów Tucholskich	65 780
30.	Zulaw Gdanskich	30 092
31.	Srodkowozulawski	2 513
32.	Rzeki Szarpawy	4 296
33.	Rzeki Nogat	11 578*
34.	Doliny Kwidzyńskiej	1 597
35.	Gniewski	2 336
36.	Nadwislanski	4 676
37.	Białej Góry	3 971
38.	Ryjewski	3 065
39.	Sadlinski	6 879
40.	Morawski	10 700
41.	Rzeki Liwy	1 372*
42.	Jeziora Dzierzgon	5 630
43.	Rzeki Dzierzgon	4 371
44.	Szarlocki**	2 585
45.	Dolina rzeki Debrzynki**	1 007
Razem		396 305

Zródło: Materiały archiwalne Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku

* Powierzchnia w województwie pomorskim.

** Obszary ustanowione przez rady gmin, pozostałe przez wojewodów

System obszarów chronionych województwa dopełniają indywidualne formy ochrony przyrody (2002 r.):

- **2 352 pomniki przyrody:** pojedyncze drzewa, grupy drzew oraz ich aleje, glazy narzutowe oraz inne twory przyrody, jak grota stalaktytowa, krzewy, bluszcze na drzewach;
- **7 stanowisk dokumentacyjnych przyrody nieożywionej:** trzy odkrywki, fragment klifu oksywskiego, wyrobisko torfu, oz i pozostałosc po kopalni bursztynu, o łącznej powierzchni 30,05 ha;
- **536 użytków ekologicznych:** głównie tereny hydrogeniczne (torfowiska, bagna, mokradla itp.), o łącznej powierzchni 2465 ha (0,13% powierzchni województwa);
- **11 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych:** 8 w obrebie Kaszubskiego Parku Krajobrazowego, 2 w granicach Gdańska i jeden w Uście.

Parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu tworzą tzw. wojewódzki system obszarów chronionych o różnym stopniu spójności przestrzennej (rys. 19). Spójność ta ma zapewniać zachowanie wzajemnych powiązań przyrodniczych między obiektami objętymi ochroną. Zbiórce zestawienie nt. podstawowych składowych systemu obszarów chronionych na terenie województwa pomorskiego przedstawia tabela 34.

Tabela 34. Wojewódzki system obszarów chronionych (2002 r.)

Forma ochrony	Liczba obiektów	Powierzchnia [ha]	Udział % w pow. województwa
Parki narodowe	2	23 416,20	1 28
Rezerваты przyrody	116	7 209,67	0 39
Parki krajobrazowe	9	167 856,20	9 18
Obszary chronionego krajobrazu	45	396 305,00	21 66
ogółem		594 778,87	32 51

Źródło: materiały archiwalne Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku

Rozkład przestrzenny obszarów i obiektów ochrony przyrody i krajobrazu jest nierównomierny (rys. 19), ale wynika to częściowo z uwarunkowań naturalnych. W czterech powiatach (koscierski, chojnicki, gdański i kartuski) powierzchnia obszarów chronionych jest bliska lub przekracza 50%, a w niektórych, jak w powiatach człuchowskim, tczewskim, malborskim i słupskim, nie przekracza 20%. W gminach procentowy udział powierzchni chronionej zawiera się w przedziale od 0 do 100%.

3.5.2. Planowane formy ochrony

Informacje o planowanych formach ochrony przyrody i krajobrazu zawarte są w opracowaniu Kostarczyka i Przewoźniaka (2002), w „Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego” (2002) i w „Programie ochrony środowiska województwa pomorskiego na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010” (2003).

Ustanowione i planowane formy ochrony pokrywają przeważającą część woj. pomorskiego. Wynika to przede wszystkim z bogactwa przyrodniczego regionu i w dużym stopniu ze zróżnicowanych, generalnie dużych walorów krajobrazowych. Proponowane zmiany w systemie obszarów chronionych w woj. pomorskim obejmują (Kostarczyk, Przewoźniak – red. 2002):

- powiększenie istniejących parków narodowych;
- powiększenie istniejących parków krajobrazowych;
- utworzenie nowych parków krajobrazowych o statusie parków przyrodniczych, przyrodniczo-kulturowych i kulturowych;
- utworzenie wielu nowych obszarów chronionego krajobrazu;
- określenie kierunków ustanawiania rezerwatów przyrody i indywidualnych form ochrony przyrody (pomniki przyrody, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe).



Powiekszenie istniejących parków narodowych

Slowinski Park Narodowy (SPN) wymaga przede wszystkim powiększenia o przyległy do niego akwen morski w zasięgu wyznaczonym co najmniej przez ekwidystantę 2 mile morskie od brzegu morza lub najlepiej przez izobate 20 m. Konieczność ta wynika zarówno z uwarunkowań przyrodniczych, jak i z formalnych (zobowiązania międzynarodowe Polski, generalnie określone w Konwencji Helsińskiej z 1992 r., uszczegółowione w późniejszych rekomendacjach Helcomu).

Park Narodowy „Bory Tucholskie” (PNBT) zajmuje małą powierzchnię, co nie sprzyja osiąganiu celów ochrony przyrody w warunkach intensywnego użytkowania osadniczego i turystycznego terenów otaczających. Istnieje możliwość strategicznego, co najmniej dwukrotnego powiększenia PNBT w kierunku północnym, tak jak było to pierwotnie projektowane na etapie tworzenia parku. PNBT wymaga także włączenia do niego niewielkich terenów położonych na południe i na wschód od parku. Przestrzenna specyfika PNBT polega na tym, że w całości położony jest on w obrębie Zaborskiego Parku Krajobrazowego (ZPK), kosztem którego może zostać powiększony.

Powiekszenie istniejących parków krajobrazowych

Spśród istniejących w woj. pomorskim dziewięciu parków krajobrazowych (w tym dwa na pograniczu z sąsiednimi województwami) powiększenia wymagają:

- Nadmorski Park Krajobrazowy (NPK) o pas Mierzei Kaszubskiej do rezerwatu przyrody „Mierzeja Sarbska” i Jez. Sarbskie włącznie oraz o przyległy do niego akwen morski w zasięgu wyznaczonym co najmniej przez ekwidystantę 2 mile morskie od brzegu morza a najlepiej przez izobate 20 m.
- Kaszubski Park Krajobrazowy (KPK) o rejon Jez. Kamienieckiego i Świete w ich północnej części, odciętej do 1999 r. granica dawnych województw gdańskiego i słupskiego.
- Zaborski Park Krajobrazowy (ZPK) o rejon Jez. Somińskiego w jego północnej części, odciętej do 1999 r. granica dawnych województw bydgoskiego, gdańskiego i słupskiego oraz w rejonie jezior Ksieże i Słuza.
- Wdzydzki Park Krajobrazowy (WPK) o tereny przylegające do części północno-wschodniej i wschodniej parku, w przewadze należące do otuliny parku.
- Krajenski Park Krajobrazowy utworzony w woj. kujawsko-pomorskim o przyległe od zachodu tereny w woj. pomorskim..
- Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślane” (PKMW) wymaga powiększenia o pas Mierzei Wiślanej od okolic Sztutowa (aktualna granica parku) w kierunku zachodnim do ujścia Przekopu Wisły oraz o przyległy do niego akwen morski w zasięgu wyznaczonym co najmniej przez ekwidystantę 2 mile morskie od brzegu morza, a najlepiej przez izobate 20 m.

Nowe parki krajobrazowe

Proponowane jest utworzenie pięciu nowych parków krajobrazowych. Są to: Park Krajobrazowy nad Zalewem Wiślanym, Leborski Park Krajobrazowy, Bytowski

Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Doliny Wdy i Nadwislański Park Krajobrazowy.

- Park Krajobrazowy nad Zalewem Wislanym (PKZW) powinien powstać z połączenia powiększonego Parku Krajobrazowego „Mierzeja Wisłana”, z Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elblaskiej (w woj. warmińsko-mazurskim) i z włączenia do niego Zalewu Wisłanego (położony w woj. pomorskim i warmińsko-mazurskim).
- Leborski Park Krajobrazowy (LPK) powinien objąć strefę krawędziową wysoczyzny morenowej północnej części Pojezierza Kaszubskiego, w rejonie od Doliny Leby na wschodzie po doliny Unieszynki i Pogorzeliczanki na zachodzie.
- Bytowski Park Krajobrazowy (BPK) powinien objąć centralną, najwyższą wyniesioną część wysoczyzny morenowej Pojezierza Bytowskiego, od okolic Parchowa na wschodzie po Miastko na zachodzie.
- Park Krajobrazowy Doliny Wdy (PKDW) powinien objąć dolinę rzeki i jej sandrowe otoczenie na odcinku od miasteczka Czarna Woda do granicy woj. pomorskiego, na styku z Wdeckim Parkiem Krajobrazowym (woj. kujawsko-pomorskie).
- Nadwislański Park Krajobrazowy (NPK) powinien objąć dolinę Dolnej Wisły na odcinku od granicy woj. pomorskiego po rozwidlenie Wisły i Nogatu oraz jej wysoczyznowe otoczenie w zasięgu istotnych powiązań przyrodniczych i krajobrazowych.

Nowe obszary chronionego krajobrazu

Istniejący w woj. pomorskim układ obszarów chronionego krajobrazu wymaga następujących uzupełnień, a w rzeczywistości stworzenia go w znacznym stopniu od podstaw. Proponowane są (Kostarczyk, Przewoźniak 2002):

- Powiększenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Pas Półwyspu na zachód od Ustki o przylegającego do niego od południa teren hydrogeniczny.
- Utworzenie Słowińskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu obejmującego równiny przybrzeżne i północne fragmenty kępy wysoczyznowej w otoczeniu Słowińskiego Parku Narodowego, głównie o funkcji ekologicznej i otulinowej wobec SPN.
- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Dolnej Słupi o podstawowej funkcji korytarza ekologicznego.
- Powiększenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Pradoliny Redy-Leby tak aby obejmował całą pradolinę od Zatoki Puckiej po okolice jez. Lebsko, z przerwami w Redzie i Leborku (odcinki wschodni, centralny, zachodni), o podstawowej funkcji korytarza ekologicznego.
- Dopelnienie układu obszarów chronionego krajobrazu Półwyspu Kaszubskiego przez utworzenie OCHK Pradoliny Plutnicy o funkcji korytarza ekologicznego.
- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Trójmiejsko-Leborskiego, łączącego Trójmiejski Park Krajobrazowy z projektowanym Leborskim Parkiem Krajobrazowym i z Kaszubskim Parkiem Krajobrazowym.
- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Górnej Słupi, Bukowiny i Lupawy, obejmującego istniejący Gowidliński OChK, stanowiącego

polaczenie Parków Krajobrazowych Kaszubskiego i Doliny Słupi oraz tego układu przez dolinę Łupawy z rejonem Słowińskiego Parku Narodowego – polaczenie funkcji ekologicznych i turystycznych.

- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Zlewni Wieprzy zapewniającego polaczenie Parku Krajobrazowego Doliny Słupi i projektowanego Bytowskiego ze strukturami przyrodniczymi woj. zachodniopomorskiego oraz obejmującego tereny o walorach turystycznych (tzn. istniejące niewielkie OChK Jezioro Letowskie i Okolice Kepic oraz Jezioro Bobiecinie ze Skibka Góra).
- Powiększenie Przywidzkiego Obszaru Chronionego Krajobrazu po OChK Dolina Raduni ze względów ekologicznych.
- Powiększenie Przywidzkiego Obszaru Chronionego Krajobrazu tak żeby nastąpiło jego polaczenie z Szrockim i Polaszkowskim OChK.
- Powiększenie Polaszkowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu tak żeby nastąpiło jego polaczenie z OChK Doliny Wietcisy i Doliny Wierzycy.
- Utworzenie Skarszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu w celu wzmocnienia układu terenów chronionych w północnej części Poj. Starogardzkiego.
- Utworzenie Kocińskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu obejmującego doliny Wierzycy i Motławy i ich dopływów (przede wszystkim ze względu na ich funkcje korytarzy ekologicznych) oraz północna część Poj. Starogardzkiego - na północ od Skarszew po Przywidzki OChK (ze względu na znaczenie ekologiczne i turystyczne).
- Powiększenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wierzycy o dolinę Piesienicy w celu polaczenia z OChK Borów Tucholskich Wschodnich.
- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich Wschodnich obejmującego dotychczasowe Obszary Chronionego Krajobrazu od okolic Skórcza po Zaborski Park Krajobrazowy (OChK Borów Tucholskich, Lipuski, Północny i Chojnicko-Tucholski) z uzupełnieniami korygującymi ich ciągłość przestrzenną i polaczenia z innymi formami ochrony, w tym z Kaszubskim Parkiem Krajobrazowym.
- Utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich Zachodnich obejmującego dotychczasowy Obszar Chronionego Krajobrazu Fragment Borów Tucholskich oraz liczne nowe tereny od Zaborskiego Parku Krajobrazowego po zachodnią granicę województwa pomorskiego - funkcje ekologiczne i turystyczne.
- Na Pojezierzu Krajenskim radykalne powiększenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Jezior Krepsko-Szczytno i nadanie mu nazwy Krajenski OChK – funkcje ekologiczne i turystyczne.
- Utworzenie Człuchowskiego OChK z włączeniem do niego niewielkiego istniejącego OChK Zespół Jezior Człuchowskich na południowy-wschód od Człuchowa – wymaga utworzenia ze względu na istotną funkcję korytarza ekologicznego i w okolicy Człuchowa turystyczną.

W gminie Kobylnica powstał projekt „Parku Lososia”, który jest ściśle związany z istniejącą już ścieżką przyrodniczą „Szlakiem troci i lososia”. Jest to przedsięwzięcie promujące rozwój gospodarki lokalnej opartej na hodowli lososia.

Kierunki ustanawiania rezerwatów przyrody i indywidualnych form ochrony przyrody

Rezerваты przyrody i indywidualne formy ochrony przyrody, czyli pomniki przyrody, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe wymagają dla ich wyznaczenia szczegółowych badań przyrodniczych. Z reguły są to obiekty niewielkie (z wyjątkiem zespołów przyrodniczo-krajobrazowych), poza rezerwatami nie wchodzące, zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody, do krajowego systemu obszarów chronionych.

W woj. pomorskim objęcia ochroną wymagają przede wszystkim:

- liczne tereny hydrogeniczne, jak torfowiska różnych typów, mokradła, bagna, zalewowe laki itp. - w zależności od wartości przyrodniczej powinny być objęte ochroną jako rezerваты przyrody lub użytki ekologiczne;
- ekosystemy leśne z naturalnymi zbiorowiskami leśnymi jako rezerваты;
- jeziora i cieki stanowiące ostoje rzadkich gatunków zwierząt jako rezerваты;
- jeziora lobeliowe jako rezerваты przyrody;
- aktywne klify nadmorskie jako stanowiska dokumentacyjne;
- lokalne struktury przyrodnicze i przyrodniczo-kulturowe o dużych walorach krajobrazowych jako zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- drzewa, aleje, glazy jako pomniki przyrody.

W większości ww. obiekty znajdują się w obrębie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Rezerwat „Kepa Redłowska” wymaga powiększenia o przyległy akwen Zatoki Gdańskiej.



3.5.3. System „Natura 2000”

Trwają aktualnie prace nad zaprojektowaniem polskiej części europejskiego systemu ochrony przyrody „Natura 2000”. W zakresie ochrony przyrody podstawowymi aktami prawnymi w Unii Europejskiej są:

- Dyrektywa Ptasia (Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków);
- Dyrektywa Siedliskowa (Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory).

Pełne teksty obu dyrektyw wraz z załącznikami zawiera praca pt. „Natura 2000. Europejska sieć ekologiczna” (2002). Dyrektywy mają na celu utrzymanie bioróżnorodności państw członkowskich UE przez ochronę cennych siedlisk oraz gatunków flory i fauny. Cel ten realizowany będzie m.in. przez utworzenie spójnej europejskiej sieci ekologicznej pod nazwą „Natura 2000”. Sieć ta będzie złożona z tzw. obszarów specjalnej ochrony (OSO) wytypowanych na podstawie Dyrektywy Ptasiej oraz tzw. specjalnych obszarów ochrony (SOO) wyznaczonych na podstawie Dyrektywy Siedliskowej.

Według opracowania „Natura 2000. Europejska sieć ekologiczna” (2002):

- obszary specjalnej ochrony (OSO) to obszary o kluczowym znaczeniu dla ochrony gatunków ptaków wymienionych w załączniku 1. Dyrektywy Ptasiej na obszarach występowania tych gatunków, a także regularnie występujących gatunków migrujących, nie wymienionych w załączniku, z uwzględnieniem obszarów legowych, pierzenia się, zimowania oraz miejsc przestankowych na trasach wędrówek. Szczególną uwagę należy zwrócić na ochronę terenów podmokłych, zwłaszcza o międzynarodowym znaczeniu;
- specjalne obszary ochrony (SOO) to obszary o znaczeniu dla Wspólnoty, wyznaczone przez akt prawny, administracyjny i/lub umowę, w którym stosowane są konieczne działania ochronne w celu zachowania w stanie naturalnym siedlisk i/lub populacji gatunków (za wyjątkiem ptaków), dla których obszar został wyznaczony w stanie naturalnym lub w celu odtworzenia takiego stanu.

Zgodnie z roboczymi wersjami delimitacji systemu „Natura 2000” w Polsce na terenie województwa pomorskiego wytypowano do niego 13 OSO, w tym 3 morskie i 34 SOO, w tym 2 częściowo morskie. W większości pokrywają się w całości lub częściowo z istniejącymi formami ochrony przyrody, rangi parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Podstawowe różnice dotyczą akwenów morskich, gdzie brak obecnie form ochrony (poza Nadmorskim Parkiem Krajobrazowym).

3.5.4. Uwarunkowania rozwoju turystyki wynikające z ochrony przyrody i krajobrazu

Parki narodowe i rezerваты przyrody służą głównie ochronie przyrody a ich użytkowanie, w tym turystyczne, jest ograniczone przestrzennie, ilościowo, czasowo i jakościowo. Parki narodowe stanowią niewatpliwa atrakcje dla turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej oraz stanowią czynnik lokalizacji bazy turystycznej

w otoczeniu. Z dwóch parków narodowych położonych w woj. pomorskim dotyczy to w szczególności Słowińskiego Parku Narodowego, który ma rangę atrakcji turystycznej o znaczeniu europejskim. Rezerwaty przyrody są interesujące przede wszystkim dla edukacji ekologicznej (turystyki ekologicznej). Ze względu na niewielkie zajmowane powierzchnie i specyficzne cele ochrony nie stanowią one istotnego czynnika rozwojowego dla turystyki. Można je traktować jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej.

Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu to formy ochrony wielofunkcyjne. Zgodnie z ustawowymi definicjami (Ustawa o ochronie przyrody):

- park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie tych wartości w warunkach zrównowalonego rozwoju;
- obszar chronionego krajobrazu jest terenem chronionym ze względu na:
 - wyróżniające się krajobrazowo tereny o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe w szczególności ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z masową turystyką i wypoczynkiem, lub
 - istniejące albo odtwarzane korytarze ekologiczne.

Działalność gospodarcza i życie społeczne, rozwijane na obszarze parków krajobrazowych zgodnie z zasadami rozwoju zrównowalonego, nie mogą powodować pomniejszenia lub utraty wartości parków. Poszczególne rodzaje działalności gospodarczej, w tym turystyka, powinny być nieuciążliwe dla przyrody i zharmonizowane z krajobrazem, a jednocześnie muszą umożliwiać odpowiednie warunki życia mieszkańców parków i podnoszenie ogólnego poziomu cywilizacyjnego (Pankau, Przewoźniak, 1998). W parkach krajobrazowych preferowane powinny być rodzaje działalności gospodarczej i aktywności społecznej o ugruntowanej, regionalnej tradycji, wykorzystujące specyfiki dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Należą do nich m.in. turystyka krajoznawcza i kwalifikowana oraz agroturystyka. Pod względem społecznym szczególnie pożądane w parkach są:

- poprawa warunków życia społeczności lokalnej przez wykorzystanie możliwości wynikających z istnienia parku,
- stymulowanie rozwoju form aktywności zawodowej mieszkańców w dziedzinach obsługi funkcji parku, w tym w szczególności w zakresie obsługi turystyki.

Obszary chronionego krajobrazu są ustawowo ukierunkowane na ochronę walorów zaspokajających potrzeby związane z masową turystyką i wypoczynkiem.

Zarówno parki krajobrazowe jak, i obszary chronionego krajobrazu w długookresowej perspektywie służą aktywizacji gospodarczej rejonów ich położenia, przez utrzymanie i kształtowanie warunków dla trwałego użytkowania turystycznego ich obszarów.

Indywidualne formy ochrony przyrody i krajobrazu (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody), podobnie jak rezerwaty przyrody, postrzegac należy jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej.

Aktualnie (jesień 2003 r.) nie wiadomo, jakie zasady turystycznego udostępnienia obowiązywać będą na obszarach włączonych do systemu „Natura 2000”.

Prawdopodobnie przynależność do „Natury 2000” podniesie ich znaczenie dla specjalistycznej turystyki edukacyjno-ekologicznej.

3.6. Rezerваты biosfery a rozwój turystyki

Rezerваты biosfery to obszary obejmujące unikalne, szczególnie wartościowe ekosystemy lądowe i wodne, które posiadają znaczenie międzynarodowe i są wyznaczane jako główny element realizacji programu „Człowiek i Środowisko” w ramach funkcjonowania UNESCO. Rezerваты biosfery mają zapewnić realizację następujących podstawowych funkcji:

- konserwatorskiej – ochrona krajobrazów, ekosystemów, gatunków, różnorodności genetycznej;
- ekonomicznej – promocja rozwoju ekonomicznego zrównowazanego pod względem ekologicznym, kulturowym i społecznym.

Rezerваты biosfery nie są kolejną formą ochrony przyrody. Tworzy się je w celu promocji i wdrażania zrównowazanego rozwoju obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, co stanowi nawiązanie do koncepcji trójochrony (Pankau, Przewoźniak, 1998). Podstawą ustanawiania rezerwatów biosfery są istniejące formy i obszary chronione (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody itd.), których funkcjonowanie określa polskie prawo.

W województwie pomorskim za rezerwat biosfery uznano dotychczas Słowiński Park Narodowy – ma to głównie znaczenie propagandowe i promocyjne dla parku. Zupełnie inny charakter ma mieć planowany rezerwat biosfery „Bory Tucholskie”, który obejmie gminy Borów Tucholskich w woj. pomorskim i w woj. kujawsko-pomorskim (rys. 5). Jednym z podstawowych, prognozowanych problemów projektowanego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie” będzie wdrożenie wspólnej dla całego obszaru strategii zagospodarowania turystycznego, z preferencjami dla ogólnodostępnych form bazy i turystyki kwalifikowanej.

Nadanie danemu obszarowi rangi rezerwatu biosfery niewątpliwie podnosi formalnie jego atrakcyjność turystyczną i stanowi przesłankę dla intensyfikacji turystyki w warunkach zrównowazanego rozwoju.

3.7. Synteza – wnioski do strategii rozwoju turystyki w województwie pomorskim

Regiony fizycznogeograficzne występujące na obszarze województwa pomorskiego wyróżniają się silną indywidualnością przyrodniczą. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w dużym zróżnicowaniu środowiska przyrodniczego województwa i jego oblicza krajobrazowego, a w konsekwencji w zróżnicowaniu walorów przyrodniczo-turystycznych. Charakterystyczną cechą zróżnicowania środowiska przyrodniczego województwa pomorskiego jest jego regionalna pasmowość:

- wybitne walory przyrodniczo-turystyczne wyróżniają regiony nadmorskie: Wybrzeże Słowińsko-Kaszubskie, Półwysep Helski i Mierzeje Wiślane, dopełnienie ich walorów stanowią przybrzeżne wody morskie;
- pasy przybrzeżne charakteryzują walory przyrodniczo-turystyczne umiarkowane (Pobrzeże Kaszubskie) i małe (Pobrzeże Słupskie i Żuławy Wiślane);

- w pasie pojezierzy i borów dużymi walorami przyrodniczo-turystycznymi charakteryzują się Pojezierza Bytowskie i Kaszubskie oraz Bory Tucholskie Zachodnie i Wschodnie; umiarkowane walory występują na Pojezierzach Iławskim, Starogardzkim i Krajenskim oraz w obrębie rozcinającej pojezierza Doliny Kwidzyńskiej (dolina Dolnej Wisły).

Wiodące rejonu przyrodniczo-turystyczne na obszarze woj. pomorskiego stanowią:

- rejonu nadmorskie: Słowiński, Pucko-Helski, Mierzei Wiślanej i Zalewu Wiślanego,
- rejonu pojezierne: Bytowski i Kartusko-Kosciński;
- rejonu pojezierno-borowieckie: Wdzydzki, Zaborski i Wdecki.

Uzupełniające znaczenie mają następujące rejonu przyrodniczo-turystyczne na obszarze woj. pomorskiego:

- rejon nadmorski: Trójmiejski;
- rejon pobraża: Żarnowiecki;
- rejonu pojezierne: Kępicki i środkowej Słupi, Północnokaszubski, Przywidzki, Starogardzki, Krajenski i Iławski;
- rejonu borowieckie: Zachodnioborowiecki i Borowiecki Centralny – Czerski;
- rejonu dolinne: Nadwiślański.

Na pozostałych obszarach woj. pomorskiego występują albo walory jednostkowe (np. szlaki wodne), albo zróżnicowane walory ale w małym natężeniu, albo brak ich w ogóle. Brak walorów dotyczy dużych powierzchni użytkowanych rolniczo na Pojezierzach Krajenskim, Starogardzkim i Iławskim oraz na Pobrzeżu Słupskim, częściowo na Pobrzeżu Kaszubskim. Małe natężenie różnych walorów ma miejsce na części Pojezierza Kaszubskiego, a szlaki wodne są jedynym walorem przyrodniczym Żuław Wiślanych.

Generalnie potencjał turystyczny środowiska przyrodniczego, wynikający z jego atrakcyjności turystycznej, jest na obszarze woj. pomorskiego duży, strefowo zróżnicowany, stwarzający możliwości rozwoju różnorodnych form turystyki.

W woj. pomorskim najbardziej konfliktogennym obszarem w relacji "turystyka - środowisko przyrodnicze" jest strefa nadmorska, gdzie bardzo dużej atrakcyjności turystycznej odpowiada mała, naturalna chłonność turystyczna. Na wysoczyznowych obszarach pojeziernych (rejonu pojezierne) dużej i umiarkowanej atrakcyjności odpowiada zróżnicowana, generalnie duża chłonność. Na pojezierzach równin sandrowych (rejonu borowieckie) dużej i umiarkowanej atrakcyjności odpowiada umiarkowana chłonność.

Rejonami wymagającymi największego nasycenia infrastruktura turystyczna są rejonu nadmorskie, gdzie duże obciążenie turystyczne (efekt atrakcyjności) musi być zneutralizowane przystosowaniem mało odpornego środowiska przez jego zagospodarowanie turystyczne. W mniejszym stopniu wymagają tego obszary pojezierzy wysoczyzn morenowych (rejonu pojezierne), a w przypadku pojezierzy równin sandrowych (rejonu borowieckie) problem sprowadza się do utrzymywania aktualnego, umiarkowanego obciążenia turystycznego przy równie umiarkowanym zagospodarowaniu.

Stan środowiska przyrodniczego w woj. pomorskim jest zadowalający - ulega on poprawie w zakresie podstawowych zanieczyszczeń z wyjątkiem hałasu. Ograniczenia w turystycznym wykorzystaniu przyrodniczych zasobów

województwa stwarza przede wszystkim stan sanitarny części rzek i w znacznie mniejszym zakresie stan sanitarny niektórych kąpielisk jeziornych i morskich. Problem halasu występuje głównie w miastach i ma szczególne znaczenie w uzdrowiskach statutowych (Sopot i Ustka) oraz w uzdrowiskach w rozwoju (Leba, Jastarnia z Jurata). Niezadowolający jest stan czystości wód Zalewu Wiślanego.

Zapewnienie trwałego ekologicznie i efektywnego ekonomicznie użytkowania przyrodniczych walorów turystycznych wymaga m.in. następujących działań:

- odciążenie terenów nadmiernie eksploatowanych w rejonach jeziornych, zwłaszcza w obrębie terenów poddanych szczególnym formom ochrony przyrody i krajobrazu;
- większe przystosowanie dla turystyki środowiska przyrodniczego w rejonach nadmorskich i pojeziernych, o wybitnych walorach turystycznych, gdzie brak alternatywy terytorialnej dla deglomeracji ruchu turystycznego;
- zagospodarowanie szlaków turystyki wodnej, zarówno pojeziernych, jak i Wisły oraz zulańskich;
- kształtowanie ład przestrzennego w zagospodarowaniu turystycznym rejonów oraz podniesienie estetyki zagospodarowania;
- poprawa stanu istniejących oraz budowa nowych obiektów i urządzeń ochrony środowiska służących obiektom turystycznym.

Istotne znaczenie stymulujące i ukierunkowujące rozwój turystyki w woj. pomorskim mają przestrzenne formy ochrony przyrody i krajobrazu:

- parki narodowe i rezerваты przyrody służą głównie ochronie przyrody a ich użytkowanie, w tym turystyczne, jest ograniczone przestrzennie, ilościowo, czasowo i jakościowo; parki narodowe są atrakcją dla turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej oraz stanowią czynnik lokalizacji bazy turystycznej w otoczeniu; z dwóch parków narodowych położonych w woj. pomorskim dotyczy to w szczególności Słowińskiego Parku Narodowego, który ma rangę atrakcji turystycznej o znaczeniu europejskim;
- rezerваты przyrody są interesujące przede wszystkim dla edukacji ekologicznej (turystyki ekologicznej). Ze względu na niewielkie zajmowane powierzchnie i specyficzne cele ochrony nie stanowią one istotnego czynnika rozwojowego dla turystyki; można je traktować jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej;
- parki krajobrazowe to formy ochrony wielofunkcyjne - działalność gospodarcza i życie społeczne, rozwijane na obszarze parków krajobrazowych zgodnie z zasadami rozwoju zrównowalonego, nie mogą powodować pomniejszenia lub utraty wartości przyrodniczo-krajobrazowych parków; poszczególne rodzaje działalności gospodarczej, w tym turystyka, powinny być nieuciążliwe dla przyrody oraz zharmonizowane z krajobrazem; do preferowanych form turystyki należą m.in. turystyka krajoznawcza i kwalifikowana oraz agroturystyka. Pod względem społecznym szczególnie pożądaną jest stymulowanie rozwoju form aktywności zawodowej mieszkańców parków w dziedzinach obsługi funkcji parku, w tym w szczególności w zakresie obsługi turystyki;
- obszary chronionego krajobrazu są ustawowo ukierunkowane na ochronę walorów, zaspokajających potrzeby związane z masową turystyką i wypoczynkiem;

- zarówno parki krajobrazowe jak i obszary chronionego krajobrazu w długookresowej perspektywie służą aktywizacji gospodarczej rejonów ich położenia, poprzez utrzymanie i kształtowanie warunków dla trwałego użytkowania turystycznego ich obszarów;
- indywidualne formy ochrony przyrody i krajobrazu (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody), podobnie jak rezerваты przyrody, traktować można jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej;
- aktualnie (jesień 2003 r.) nie wiadomo, jakie zasady turystycznego udostępnienia obowiązywać będą na obszarach włączonych do systemu „Natura 2000”; prawdopodobnie przynależność do „Natury 2000” podniesie ich znaczenie dla specjalistycznej turystyki edukacyjno-ekologicznej.

Ranga rezerwatu biosfery podnosi formalnie atrakcyjność turystyczną obszaru i stanowi przesłankę dla intensyfikacji turystyki w warunkach zrównowalonego rozwoju. Dla istniejącego Rezerwatu Biosfery Słowińskiego Parku Narodowego ma to głównie znaczenie propagandowe i promocyjne. Dla gmin planowanego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie” może to być wiążąca szansa rozwojowa.

3.8. Ocena walorów środowiska kulturowego województwa pomorskiego oraz ich dostępności dla turystyki kulturowej

Podjęcie w ramach tej ekspertyzy tematu walorów środowiska kulturowego wynika z głębokiego przekonania autora, że tożsamość kulturowa regionu jest podstawą budowania wspólnoty jego mieszkańców, a to zaś poczucie wspólnoty jest warunkiem *sine qua non* dalszego rozwoju. Z kolei postulowany rozwój turystyki kulturowej w regionie jest uwarunkowany stanem ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego i poziomem kultury kształtowania środowiska kulturowego – i tu dochodzimy do istoty problemu występującego również w województwie pomorskim.

Rozważania o tym, czym jest „regionalne dziedzictwo kulturowe” zacząć wypada od fundamentalnych pytań z zakresu „filozofii ochrony dziedzictwa”: co, dlaczego i jak chronić? Odpowiedź na pytanie CO? zależy od badawczych i opisowych narzędzi stosowanych przez daną dziedzinę nauki. Innymi słowy: im bardziej powiększające jest szkło badacza, tym mniejszy sektor zasobów dziedzictwa kulturowego może być postrzegany. W takim kontekście inny sektor zasobów dziedzictwa kulturowego będzie eksplorowany przez historyka sztuki – a inny przez np. geografów kultury. Przez „regionalne dziedzictwo kulturowe” rozumiemy tu taką część zasobów dziedzictwa kulturowego, której właściwości są rozpoznawalne przez instrumentarium warsztatu badawczego geografów środowiska kulturowego. To dziedzictwo zapisane jest bardziej w historycznej strukturze krajobrazu kulturowego niż w jego pokroju architektonicznym, które co najmniej od połowy XIX wieku jest efektem kolejnych mód europejskich (wzorniki architektoniczne) lub ukazów imperialnych (Rosja). Także moda na kreacje tzw. „stylów narodowych”, która przeszła przez Europę na przełomie XIX/XX wieku (a miała swoje echa jeszcze do połowy XX wieku) doprowadziła do zafalszowania i prawie całkowitego zatarcia autentycznego regionalnego dziedzictwa architektonicznego. Najbardziej efektownym przykładem jest tu tzw. „styl zakopiański”. Pracując nad nim Witkiewicz szukał inspiracji m.in. na Litwie.

Regionalna tożsamość kulturowa nie jest w Polsce zjawiskiem prostym i jednoznacznym. Tak jak bardzo złożone jest dziedzictwo naszej historii. Ta polska

specyfika wiąże się z podwójną historyczną nieciągłością: terytorialną i cywilizacyjno-kulturową. Polska jest w Europie krajem szczególnym, w którym po roku 1939 nastąpiło dramatyczne przerwanie ciągłości organicznego procesu budowy i transformacji środowiska kulturowego. Większość Polaków została zmuszona do zmiany miejsca zamieszkania, a wszyscy – którzy pozostali w kraju – do życia w latach 1945-1989 w formacji cywilizacyjnej zasadniczo kulturowo całkowicie im obcej. Takie było tło historyczne postępującej zbiorowej amnezji. Z perspektywy początków XXI wieku widac wyraźnie, jakim kolosalnym czynnikiem destrukcji była likwidacja samorządu terytorialnego w roku 1950. Jak przywrócić kulturową ciągłość po 40-letniej przerwie? Historia dekad lat 90-tych nauczyła nas pokory i każe szukać przyczyn takiego stanu rzeczy już w okresie międzywojennym, a nawet jeszcze wcześniej.

Swoisty stosunek Polaków do dziedzictwa kultury gospodarowania przestrzeni ma swoją genezę w XIX wieku. W ponad trzech czwartych jesteśmy – my Polacy – dziećmi, wnukami i prawnukami poddanych Imperium Rosyjskiego. Tu warto przytoczyć cytaty z książki Karola Borchardta: „Znaczący kapitan”: „W odrodzonej Rzeczypospolitej lekcje historii w gimnazjum rozpoczyna nauczyciel tak: *Otczizna nasza była rozdzielona na czci czensti: jednom wzieli Awstryjcy, druga Prusaki a czecia my.*”. Dlatego w okresie międzywojennym istniały w Polsce tendencje do „unaradawiania” mieszkańców dawnych zaborów: pruskiego i austriackiego; ale nikt nie podnosił sprawy derusyfikacji mieszkańców dawnego zaboru rosyjskiego. Przeciwnie – tylko mieszkańcy Kongresówki uważali się za prawdziwych Polaków! I tu dochodzimy do genezy problemów specyficznych dla województwa pomorskiego. Jest faktem historycznym, że II Rzeczpospolita – w rezultacie procesu (trwającego od 1916 do co najmniej 1934 roku) restytucji państwa polskiego – stała się cywilizacyjnie i kulturowo bardziej kontynuatorką Królestwa Kongresowego niż Galicji a tym bardziej Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Organizacja terytorialna państwa po 1934 roku zdecydowanie nawiązywała do tradycji carskich guberni, powiatów i gromad (gminy zbiorowe). Silny zwłaszcza w zaborze pruskim samorząd terytorialny został w II Rzeczypospolitej osłabiony, a najlepszy w XIX-wiecznej Europie pruski system katastralny (geodezyjny i fiskalny) nie doczekał się godnej kontynuacji, bo ziemie pod zaborem rosyjskim w ogóle nie znalazły systemu katastralnego. Z kolei, zniesienie przez Bieruta w roku 1950 samorządu terytorialnego i systemu katastralnego w Polsce oraz przeniesienie z II Rzeczypospolitej – jednego z najlepszych w Europie – systemu planowania przestrzennego, doprowadziło do 40-letniej luki cywilizacyjnej i całkowitego przerwania ciągłości rozwoju kultury gospodarowania przestrzenią.

Genezy obecnego stanu rzeczy należy poszukiwać również w postępującym od początku lat 60-tych XX wieku w Polsce, upadku kultury gospodarowania przestrzenią, wyrażającym się w coraz bardziej powszechnym lekceważeniu sztuki kształtowania przestrzeni oraz kultury użytkowania tej przestrzeni. Równoległe z tym procesem – którego punktem kulminacyjnym stały się osiedla mieszkaniowe budowane z wielkiej płyty – postępował regres w badaniach nad dziedzictwem kultury gospodarowania przestrzenią. Dzisiaj, po ponad 70 latach rozwoju wąskich specjalizacji, nikt już nie czuje się odpowiedzialny za ochronę tego dziedzictwa – a co więcej – nikt nie dba o dobrą kontynuację sztuki kształtowania przestrzeni.

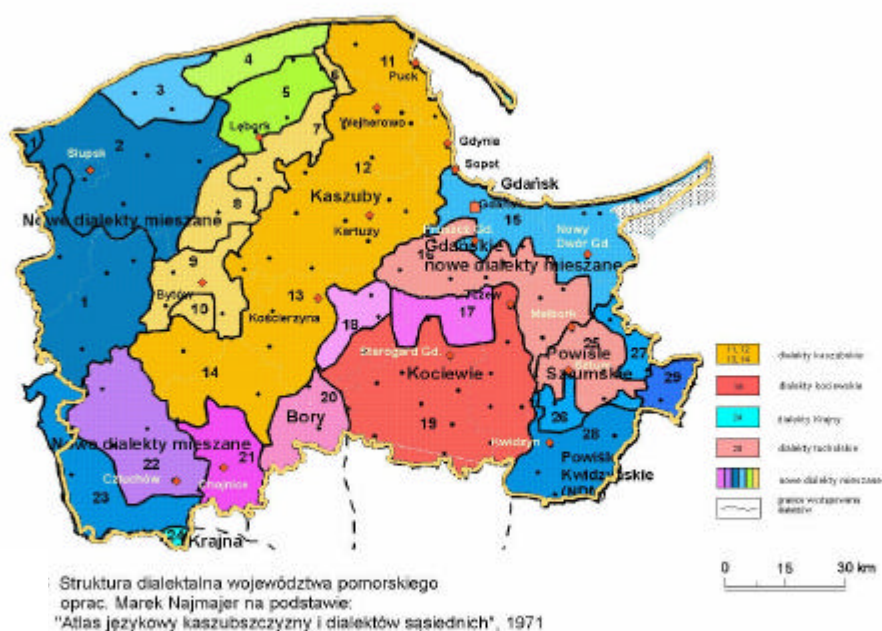
Zawłaszczenie przez współczesnych architektów krajobrazu problematyki ochrony i kształtowania krajobrazów kulturowych i – wynikające z tego – jednostronne ukierunkowanie badań ograniczyło pole problematyki konserwatorskiej do zagadnień ochrony estetyki krajobrazu kulturowego. Tymczasem ochrona krajobrazów historycznych, ochrona regionalnej przestrzeni historycznej to przede wszystkim sfera niematerialnych wartości kulturowych, których nośnikiem są

zachowane, autentyczne relikty miejsc, procesów i zdarzeń. Celem strategicznym powinno być rozpoznanie tego, co zapomniane i uruchomienie procesu przywracania pamięci zbiorowej.

3.8.1. Regionalizacja historyczno-kulturowa województwa pomorskiego

Regiony historyczno-kulturowe są w 75% dziedzictwem kultury organizacji terytorialnej państwa. Rozważając uwarunkowania historyczne organizacji terytorialnej w krajach zachodnioeuropejskich nie ma merytorycznej potrzeby, aby cofać się poza wiek XIX. Zreby współczesnej organizacji samorządu terytorialnego powstawały tam stopniowo – w procesie organicznym – w ciągu ostatnich 150 lat. W Polsce sprawy mają się zupełnie inaczej. I Rzeczpospolita miała w swojej historii zupełnie wyjątkowy w skali europejskiej 300-letni okres stabilizacji organizacji terytorialnej państwa – ale było to w latach 1466-1766. Natomiast o historii ostatnich 235 lat można powiedzieć wszystko, ale nie to, że był to okres spokojnego i organicznego rozwoju struktury środowiska kulturowego na obecnych ziemiach Polski. Ta uwaga w niewielkim tylko stopniu dotyczy Śląska i Pomorza Zachodniego, ale w bardzo dużym stopniu dotyczy Pomorza Wschodniego, a w szczególności obszaru obecnego województwa pomorskiego.

Rysunek 17. Podział województwa ze względu na używany dialekt



Pomorze Wschodnie – Pomorze Gdanskie

Próba regionalizacji historyczno-kulturowej utworzonego 1 stycznia 1999 r. województwa pomorskiego winna być poprzedzona prezentacją szerszego tła makroregionu pomorskiego dzielonego w tradycyjnej polskiej historiografii na Pomorze Wschodnie i Zachodnie.

Pierwszym problemem, na jaki napotyka każdy, kto chciałby pisać o Pomorzu Wschodnim, jest kwestia delimitacji tego regionu. Trudności, z jakimi borykamy się próbując określić, czym było i czym jest obecnie Pomorze Wschodnie są dwójakiej natury:

- wynikające z dziedzictwa procesu budowy środowiska kulturowego,
- oraz z optyki współczesnej interpretacji historii tego regionu.

Pierwsza trudność wiąże się z bardzo skomplikowanymi losami tego obszaru już od wczesnego średniowiecza; druga jest silnie związana z percepcją dziedzictwa historii – typowa dla człowieka współczesnego obciążonego XX wieczną tradycją interpretacyjną.

Problem zasięgu terytorialnego regionu pojawił się już we wczesnym średniowieczu, kiedy to pomiędzy Prusami a Pomorzanami wykształciła się szeroka strefa przejściowa, która obejmowała dolinę dolnej Wisły, obszar delty i Mierzeje Wiślane. Wydaje się, że w XI-XII wieku władcy Pomorza Gdańskiego opanowali oba brzegi Wisły i cały obszar delty oraz Mierzeje Wiślane. Z kolei, na przełomie XII/XIII wieku, władztwo książąt gdańskich obejmowało już znaczną część środkowego Pomorza w postaci księstwa słupsko-sławińskiego. W połowie wieku XIII terytorium Pomorza Gdańskiego osiągnęło maksymalną wielkość, by w ciągu następnych 60 lat ulec całkowitemu rozpadowi. Opanowanie Gdańska przez Krzyżaków (1308 r.) i włączenie większości ziem Pomorza Gdańskiego do Państwa Zakonu miało dalekosieczne konsekwencje, doprowadzając do definitywnego podziału Pomorza pomiędzy Krzyżaków (Pomorze Wschodnie) i Gryfitów (Pomorze Zachodnie). Ostatecznie – pomimo usiłowań Zakonu księstwo słupskie znalazło się na trwałe w obrębie państwa książąt zachodniopomorskich.

W ciągu pierwszej połowy XIV w. doszło do ostatecznego zespolenia ziem leżących nad Zatoką Gdańską w obrębie państwa Zakonu Krzyżackiego. Główne zreby struktury środowiska kulturowego regionu Zatoki Gdańskiej pojawiły się w procesie dziejowym w następującej kolejności:

- struktury kulturowe strefy krawędziowej doliny dolnej Wisły i Zalewu Wiślanego,
- struktury kulturowe strefy nadmorskiej,
- struktury kulturowe delty Wisły i Mierzei Wiślanej.

Te trzy strefy w granicach Pomorza Wschodniego okazały się kluczowe dla budowania środowiska kulturowego. Bogactwo środowiska naturalnego w strefie krawędziowej doliny Wisły okazało się niezwykle atrakcyjne dla tworzonej od początków naszej ery struktury osadniczej, która właśnie w tej części stała się z czasem bardzo gęsta, trwała i zróżnicowana. Z kolei, specyficzne interakcje w relacjach: morze – ląd wytworzyły warunki dla powstawania struktur osadniczych wykorzystujących rentę położenia w strefie brzegowej Bałtyku. I wreszcie – *last but not least* – dynamiczny rozwój i transformacje delty Wisły sprawiły, że proces budowy środowiska kulturowego stał się tam bogaty treściowo – i doprowadził do ukształtowania się unikatowej i złożonej struktury środowiska kulturowego.

Warunki naturalne i silne zagospodarowanie doliny i delty Wisły sprzyjały wewnętrznej integracji regionu, ale podział dokonany po pokoju torunskim (1466)

stal sie poczatkiem powolnego procesu ponownej dezintegracji terytorialnej potencjalnego regionu Zatoki Gdanskiej. Lenny status Prus Ksiazecych i okregu leborsko-bytowskiego stal sie poczatkiem procesu dezintegracji regionu w wieku XVIII.

W pierwszej polowie XIX wieku region Zatoki Gdanskiej znalazl sie wcalosci w obrebie prowincji pruskiej Królestwa Prus. Reforma organizacji terytorialnej z 1878 r. doprowadzila do utworzenia dwóch prowincji pruskich: Prus Zachodnich i Wschodnich. Prusy Zachodnie poza wiekszoscia ziem przedrozbiorowych Prus Królewskich objely takze czesc ziem dawnej Wielkopolski (Krajna).

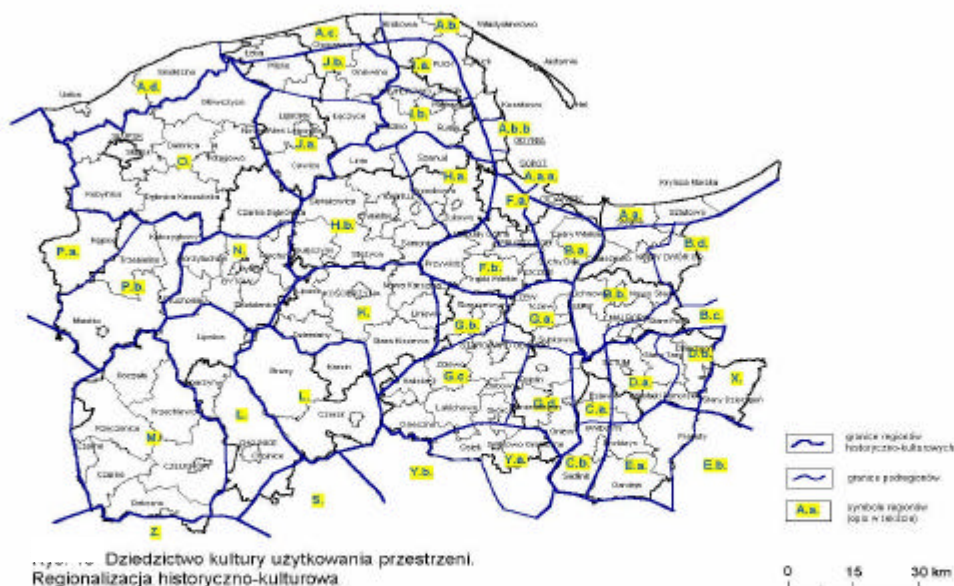
Województwo pomorskie

Województwo pomorskie utworzone w roku 1999 sklada sie z ziem, które w wiekszosci nalezaly do przedrozbiorowej prowincji Prusy Królewskie, oraz z ziem, które byly wtedy lennami Korony, a takze z ziem, które odpadly od Pomorza Wschodniego juz w sredniowieczu (ksiestwo slupskie oraz niewielkie fragmenty dalszych ziem zachodniopomorskich oraz Krajny).

Struktura srodowiska kulturowego województwa pomorskiego jest wytworem procesu dziejowego rozwoju i przemian kultury gospodarowania przestrzeni (kultury organizacji i uzytkowania przestrzeni). To dziedzictwo różnicuje krajobrazy kulturowe regionu w sposób niezwykle wyrazisty i – w rezultacie – dzieli go na kilkanascie subregionów i kilkadziesiat mikroregionów kulturowych.

Na podstawie kryteriów historyczno-geograficznych oraz waloryzacji dziedzictwa kultury gospodarowania przestrzeni dokonalem nastepujacego autorskiego (Kostarczyk, 2002) podzialu województwa na subregiony historyczno-kulturowe.

Rysunek 18. Subregiony historyczno-kulturowe w województwie pomorskim



Zródło: Opracowanie własne

A. Pas Nadmorski

Ze względu na swoją wyjątkową specyfikę, wynikającą z procesu kształtowania środowiska kulturowego w ciągłej interakcji „morze – ląd”, ten mikroregion składa się z jednostek strukturalnych należących co prawda do historycznie różnych podmiotów terytorialnych, ale o podobnej strukturze osadniczej, organizacji przestrzennej i programie użytkowym niw siedliskowych i siedlisk (tu unikatowe w skali kraju osady rybackie typu wyspowego) oraz o zbliżonych typach budownictwa i kulturze użytkowania gruntów. Subregion ten dzieli się na następujące mikroregiony:

- Mierzeja Wiślna i dolny taras Gdanska, Oliwy i Sopotu – związany historycznie z terytorium domeny miasta Gdanska (Wyspa Sobieszewska i Wyspa Stogi wraz z Wiśloujściem i Westerplatte) i opackim zarządem dóbr cystersów oliwskich (Nowy Port, Brzeźno, Jelitkowo, Sopot);
- Pas Nadmorski Pucki i dolny taras Orłowa, Gdyni i Oksywie związane historycznie z Ziemią Pucką;
- Pas Nadmorski Leborski (związany historycznie z Ziemią Leborską);
- Pas Nadmorski Słupski (związany historycznie z Ziemią Słupską).

B. Zulawy

Obszar w delcie Wisły stał się – pod silną presją warunków naturalnych – najbardziej kulturowym krajobrazem regionu, a warunki gospodarki polderowej silnie zintegrowały ziemie zulańskie (pomimo historycznej przynależności poszczególnych jednostek do różnych podmiotów terytorialnych); charakterystycznym rysem tożsamości kulturowej subregionu było oddziaływanie i obecność przez setki lat kultury fryzyjskiej, niderlandzkiej i menonickiej. Podstawowa cecha struktury środowiska kulturowego Zulań jest jej złożoność morfogenetyczna oraz różnorodność form kultury gospodarowania przestrzenią. Te swoiste właściwości wynikają z:

- labilności warunków naturalnych w delcie wielkiej rzeki,
- ze zmian politycznych i gospodarczych koniunktur w jakie obfitowały dzieje tego subregionu od XIII do XX wieku.

Rozwój struktury osadniczej na Zulań nie doprowadził do wykształcenia jednego centralnego ośrodka osadniczego całego subregionu – który był zarządzany głównie „z zewnątrz”. Domena Gdańska zarządzana była praktycznie z miasta, dobra miasta Elbląga podobnie, a ekonomia malborska z Malborka i częściowo z Nowego Dworu Gdańskiego. To tłumaczy dlaczego jedyne miasto założone na Zulań w średniowieczu – Nowy Staw – nie rozwinęło się w czasach koniunktury gospodarczej w XVI i XVII wieku. Pozycja Malborka – głównego ośrodka i miejsca sejmików generalnych prowincji Prusy Królewskie (w latach 1466-1766) jest tu zupełnie wyjątkowa.

Dlatego ten subregion dzieli się na następujące mikroregiony:

- a) Zulań Gdańskie (obszar w 90% stanowi fragment historycznego terytorium domenalnego Miasta Gdańska);
- b) Zulań Malborskie Wielkie (do 1772 r. administrowane przez królewską Ekonomię Malborską);
- c) Zulań Malborskie Małe (część historycznej Ekonomii Malborskiej na prawym brzegu Nogatu – tylko połowa w obecnych granicach województwa pomorskiego);
- d) Zulań Elbląskie (obszar stanowiący od 1457 do 1772 r. terytorium domeny miasta Elbląga) – tylko tereny na lewym brzegu Nogatu znalazły się w obecnych granicach województwa pomorskiego.

C. Dolina Dolnej Wisły

Subregion obejmuje dolinę Wisły i jej strefę krędeziową. Dzieli się historycznie na dwie jednostki strukturalne:

- a) Dolina Gniewska (związana historycznie z krzyżackim ośrodkiem władzy i zarządem dóbr królewskich w Gniewie);
- b) Dolina Kwidzyńska (związana historycznie z ośrodkiem władzy – stolicą biskupstwa pomezńskiego w Kwidzynie).

D. Ziemia Sztumska

Ukształtowana już we wczesnym średniowieczu i silnie kulturowo zintegrowana kraina z dwoma historycznymi ośrodkami władzy i zarządu dóbr królewskich, które do 1772 r. odgrywały dominującą rolę:

- a) Starostwo Sztumskie z ośrodkiem w Sztumie;

- b) Starostwo Dzierzgonskie z osrodkiem w Dzierzgoniu.

W 2002 r. restytuowano powiat sztumski.

E. Ziemia Kwidzyńska

Sredniowieczne panstwo biskupów pomezanskich dzielilo sie na czesc zachodnia, zarzadzana bezposrednio przez biskupa i czesc wschodnia, zarzadzana przez kapitułę. Układ tych zarządów przetrwał okres Reformacji i był adaptowany przez administrację Prus Książęcych. Stąd podział na dwa mikroregiony:

- a) Ziemia Kwidzyńska z osrodkiem w Kwidzynie;
- b) Ziemia Kapituły Pomezanskiej – z osrodkiem w Suszu (obecnie prawie w calosci poza granicami województwa pomorskiego).

F. Ziemia Gdanska

Subregion obejmujacy terytorium Gdanska historycznego i wyzynna czesc jego domeny oraz fragmenty terytorium Wolnego Miasta Gdanska; dzieli sie na dwa mikroregiony:

- a) Miasto Gdansk w granicach z 1939 r.;
- b) „Gdanskie Wyzyny” – obszar powiatu Gdanskie Wyzyny w granicach z lat 1920-1939.

G. Kociewie Polne

Subregion zwany umownie „Kociewiem Polnym” – obejmuje zasadniczo wschodnia i srodkowa czesc historycznego powiatu tczewskiego, istniejacego do 1772 r. Jet to jeden z najsilniej zintegrowanych subregionów, co wynikalo ze znaczenia i specyficznej funkcji, jaka pelnil Starogard Gdanski – przez 300 lat (1466-1766) siedziba sejmików województwa pomorskiego. Z uwagi na dziedzictwo XIX wieku zostal podzielony na nastepujace mikroregiony:

- a) Ziemia Tczewska – pierwotnie z duzym udzialem dóbr rycerskich oraz dóbr biskupa kujawskiego i stosunkowo niewielkich dóbr królewskich (starostwa: tczewskie i sobowidzkie);
- b) Ziemia Skarszewska – z siedziba wojewody pomorskiego w Skarszewach, pierwotnie z dominujacym udzialem dóbr królewskich (starostwo skarszewskie) i dóbr klasztoru cystersów pelplinski (z osrodkiem w Pogódkach);
- c) Ziemia Starogardzka – pierwotnie z duzym udzialem dóbr rycerskich i znacznym dóbr królewskich (starostwa: borzechowskie i gniewskie);
- d) Ziemia Pelplinska – do likwidacji klasztoru (po 1815 r.) z calkowicie dominujacym udzialem dóbr klasztornych cystersów pelplinski (z osrodkiem w Pelplinie).

H. Ziemia Kartusko-Zukowska

Ziemia Kartusko-Zukowska w obecnym ksztalcie jest tworem stosunkowo późnym – XIX-wiecznym. Do 1772 r. trzy czwarte obszaru zajmowal powiat mirachowski, a pozostala czesc powiat gdanski z osrodkiem w Zukowie. Do poczatków XIX wieku pozycja Zukowa byla o wiele silniejsza od znaczenia Kartuz (pomimo kulturowego i ekonomicznego znaczenia klasztoru kartuzów). Ustanowienie po 1815 roku powiatu kartuskiego stworzylo nowa sytuacje, choc jest on kontynuacja tradycji powiatu mirachowskiego (1466-1772). Przyczynilo sie to do rozwoju

osrodka powiatowego w Kartuzach, który w III ćwierci XIX wieku uzyskał prawa miejskie. Wczesniejsze dziedzictwo tego subregionu wskazuje na następujący podział mikroregionalny:

- a) Ziemia Zukowska – pierwotnie zachodnia część powiatu gdańskiego z osrodkiem z Zukowie i z dominującym udziałem dóbr klasztorów w Zukowie i Oliwie;
- b) Ziemia Kartuska – pierwotnie większa część powiatu mirachowskiego z dominującym udziałem dóbr królewskich (starostwo mirachowskie) i dóbr klasztorów (klasztora w Kartuzach).

I. Ziemia Pucko-Wejherowska

Do 1772 r. był to powiat pucki, którego osrodek decyzją zaborcy został przeniesiony do Wejherowa. Subregion ten ma wczesnosredniowieczną tradycję z ugruntowanym już od XII wieku osrodkiem kasztelanii w Pucku. Przeniesienie stolicy powiatu do Wejherowa wytworzyło z czasem układ dwóch konkurujących osrodków. Nowe duże miasto portowe zbudowane w 20-leciu międzywojennym nie zakorzeniło się jeszcze w strukturze subregionu. W II połowie XX wieku utrwalił się podział na dwa powiaty i miasto Gdynia:

- a) Ziemia Pucka z osrodkiem w Pucku – pierwotnie z równowagą dóbr królewskich starostwa puckiego, dóbr klasztorów w Oliwie i Żarnowcu oraz dóbr rycerskich;
- b) Ziemia Wejherowska z osrodkiem w Wejherowie – pierwotnie z dominującym udziałem dóbr królewskich i rycerskich;
- c) Gdynia – miasto XX wieku, które całkowicie przekształciło krajobraz kulturowy południowo-wschodniej części dawnego powiatu puckiego.

J. Ziemia Leborska

W państwie Zakonu Krzyżackiego była to silna jednostka terytorialna z osrodkiem w Leborgu. Skomplikowane dzieje tej ziemi w czasach nowożytnych (określone odłączone ostatecznie od Rzeczypospolitej po 1657 roku) pozostawiły trwały ślad w krajobrazie kulturowym. W XVIII wieku zintegrował się z ziemiami dawnego księstwa słupskiego w obrębie prowincji pruskiej „Pommern”, w rejencji koszalińskiej. Dziedzictwo kulturowe dzieli te ziemie na dwa mikroregiony:

- a) Ziemia Leborska Południowa z osrodkiem w Leborgu – pierwotnie z dużym udziałem dóbr książęcych/królewskich;
- b) Ziemia Leborska Północna – z dużym udziałem dóbr rycerskich.

K. Ziemia Koscierska (Kiszewska)

Pierwotnie w średniowieczu Ziemia Kiszewska z osrodkiem w Zamku Kiszewskim; w czasach nowożytnych dzieliła się na część (mniejszą) należąca do powiatu mirachowskiego (zachodnia) i na część (wschodnią) należąca do powiatu tczewskiego (do 1772 r.). Powstanie powiatu kocierskiego w XIX wieku zintegrowało ten subregion – pierwotnie z dominującym udziałem dóbr królewskich (starostwa: mirachowskiego, kocierskiego i kiszewskiego).

L. Ziemia Czerska

Obszar ten należał do 1772 r. do powiatu tucholskiego – z całkowicie dominującym udziałem dóbr królewskich starostwa tucholskiego.

L. Ziemia Chojnicka

Historyczny fragment powiatu człuchowskiego (do 1772 r.). Chojnice już w połowie XIX w. stały się głównym ośrodkiem miejskim subregionu. Granica z 1920 r. pozostawiła zachodnią część powiatu z Człuchowem z Niemczech.

M. Ziemia Człuchowska

Historyczny powiat człuchowski – pierwotnie z dominującym udziałem dóbr królewskich starostwa człuchowskiego.

N. Ziemia Bytowska

Ukształtowana już w I poł. XIV w. jednostka terytorialna państwa Zakonu Krzyżackiego – w czasach nowożytnych lenno Rzeczypospolitej. Skomplikowane dzieje tej ziemi w czasach nowożytnych (określony odcinek ostatecznie od Rzeczypospolitej po 1657 roku) pozostawiły trwały ślad w krajobrazie kulturowym. Silnie zintegrowana kulturowo jednostka, która kontynuuje swój byt powiatowy współcześnie.

O. Ziemia Słupska

Wschodnią część średniowiecznego księstwa słupskiego, które w połowie XIV wieku ostatecznie na trwałe przyłączone zostało do księstwa zachodniopomorskiego. Pierwotnie z dominującym udziałem dóbr rycerskich, w pocz. XIX w. zintegrowała się jako powiat słupski z ośrodkiem w Słupsku.

P. Ziemia Sławińska

Zachodnią część średniowiecznego księstwa słupskiego – pierwotnie z dużym udziałem wsi kmiecych (dóbr książęcych) – w XIX wieku podzielona na dwa powiaty: sławieński i miastecki. Stąd podział na dwa mikroregiony:

- a) Ziemia Sławińska – z ośrodkiem w Sławnie;
- b) Ziemia Miastecka – z ośrodkiem w Miastku.

R. Księstwo Biskupie Kamińskie

Dobra biskupów kamińskich stały się po reformacji odrębną jednostką terytorialną w ramach państwa zachodniopomorskiego. Niewielki fragment tej ziemi znalazł się w obecnych granicach powiatu bytowskiego.

S. Ziemia Tucholska

Historyczny powiat tucholski z ośrodkiem w Tucholi – niewielki fragment tej ziemi znalazł się w obecnych granicach powiatu chojnickiego.

T. Ziemia Grudziądzka

Bardzo mały fragment tej ziemi znalazł się w granicach obecnego powiatu kwidzyńskiego.

X. Ziemia Ostródzka

W obecnych granicach powiatu sztumskiego znalazł się niewielki fragment historycznej Ziemi Ostródzkiej (związanej z Prusami Książęcymi) – gmina Stary Dzierżon.

Y. Kociewie Lesne

Istniejące do 1772 r. powiaty nowski i świecki zachowały wiele elementów swojego dziedzictwa kulturowego, stąd podział na mikroregiony:

- a) Ziemia Nowska – z ośrodkiem w Nowem (jej północna część znalazła się w granicach obecnego powiatu starogardzkiego);
- b) Ziemia Świecka – bardzo małe obszary północnych kranców jednostki znalazły się w obecnych granicach powiatu starogardzkiego.

Z. Krajna

Bardzo mały fragment regionu historyczno-geograficznego graniczącego od południa z Pomorzem znalazł się w obecnych granicach powiatu człuchowskiego.

3.8.2. Zasoby dziedzictwa kulturowego o znaczeniu krajowym i regionalnym

Główne środkowoeuropejskie granice makroregionów kulturowych nie przebiegają w pobliżu regionu Zatoki Gdńskiej. Najbliższa europejska krawędź cywilizacyjno-kulturowa przebiega pomiędzy Ziemią Chełmińską i Mazurami z jednej strony – a Mazowszem z drugiej. To sprawia, że Pomorze Wschodnie w całości jest najdalej na wschód wysuniętym regionem europejskim o typowo zachodnioeuropejskim uformowaniu krajobrazu kulturowego z charakterystycznymi dla lokacji na prawie niemieckim wsiami kmiecymi z nawsiem (tzw. wsie placowe). XIX-wieczne pruskie reformy samorządu terytorialnego, administracji publicznej i systemu katastralnego wprowadziły ten region do grupy najbardziej cywilizacyjnie rozwiniętych regionów zachodnioeuropejskich przełomu XIX/XX wieku.

Dziedzictwo kultury gospodarowania przestrzeni i dziedzictwo krajobrazowe

Kiedy – patrząc z okna samolotu na ziemię województwa pomorskiego – próbujemy przez fizjonomię środowiska geograficznego dostrzec jego kulturową strukturę, to zobaczymy także wczesnosredniowieczne, a nawet starożytne elementy konstrukcji krajobrazu kulturowego regionu. Są to relikty struktur osadniczych i sieci dróg tworzonych w pierwszych wiekach naszej ery przez Gotów i Gepidów, a później adaptowanych i rozwijanych przez Prusów (na wschód od Wisły) i przez Słowian (na zachód od Wisły). Mamy tutaj później u początków wczesnego średniowiecza wpływy i obecność Anglosasów, Fryzów i Wikingów – później Dunczyków i Gotlandczyków. Odkrycie w 1996 r. pod Świętym Gajem koło Dzierzgonia drogi na grobli poprzez bagna, wydатовanej dendrochronologicznie na fazy z I w. p.n.e., I wieku n.e. i II w. n.e., sensacyjnie unaocznili to, co historycy i archeolodzy podejrzewali już od dawna: struktury starożytnego dziedzictwa kultury gospodarowania przestrzenią są nadal obecne w krajobrazie kulturowym Polski. Przecież ta grobla pod Świętym Gajem była zaznaczona już na XIX-wiecznych mapach – ale nikt nie przypuszczał, że istniała już w czasach Nerona.

Region Zatoki Gdńskiej posiadał szczególnie sprzyjające warunki naturalne dla budowy środowiska kulturowego. Specyficzne przenikanie się kolejno:

- strefy brzegowej Bałtyku,
- strefy krawędziowej doliny Wisły,
- oraz strefy delty i Mierzei Wiślanej

- utworzyło zupełnie wyjątkowy układ, który stał się kanwą dla formowania w rezultacie procesu dziejowego bardzo złożonej i różnorodnej struktury kulturowej. Od początków XIV wieku dolna Wisła łączy ziemie na obu jej brzegach, a obszar delty tej wielkiej rzeki stał się miejscem najbardziej intensywnego osadnictwa w całym regionie pomorskim.

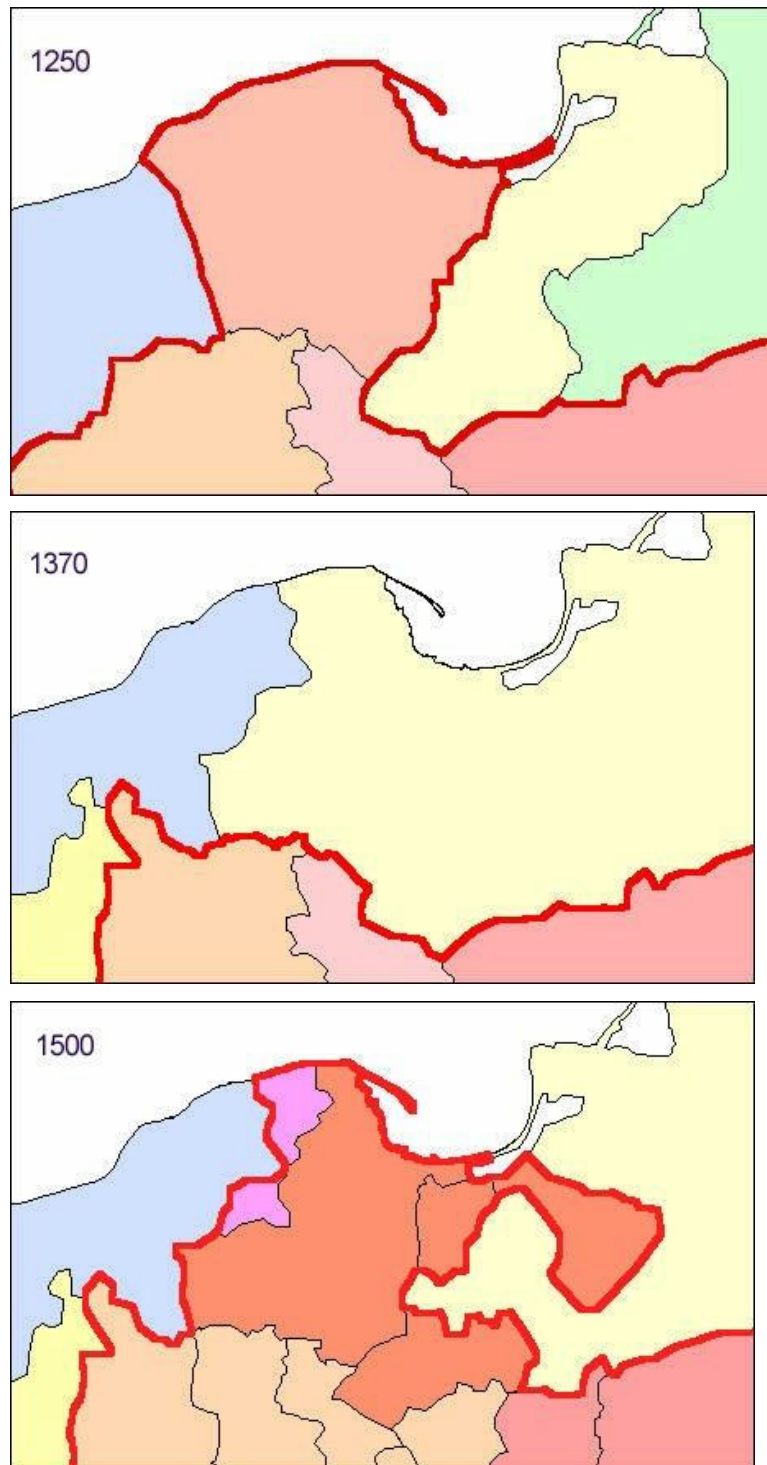
Dziedzictwo kultury gospodarowania przestrzenią jest zapisane w strukturze środowiska kulturowego regionu, której istotną cechą jest następująca budowa systemu terytorialnego i osadniczego (od poziomu mikro do poziomu makro):

- mikrojednostka osadnicza (każda, nawet jednodworcza osada),
- mezojednostka osadnicza (główna osada wraz z zależnymi osadami jednodworczymi, koloniami i wybudowaniami),
- makrojednostka osadnicza (parafia, wójtostwo, gmina zbiorowa od 1934 r.),
- mikroregion (miasteczko i jego region miejscowy),
- subregion (historyczny powiat, okreg),
- region historyczno-geograficzny.

Jednym z podstawowych elementów kodu genetycznego regionu Zatoki Gdańskiej jest charakterystyczny łańcuch miast lokowanych w strefie kręwej delty Wisły i Zalewu Wiślanego. Są to: Gdańsk, Tczew, Sztum, Malbork, Dzierżon, Pasiek, Elbląg, Tokmicko, Frombork i Braniewo.

Warunki fizjograficzne i renty położenia sprzyjały razem powstawaniu specyficznych ośrodków – emporiów handlowych – powiązanych z portami zamorskimi lub z odległymi często regionami europejskimi bardziej, niż z sąsiednimi subregionami pomorskimi. Gdańsk – jako port u ujścia Wisły do morza – pojawia się dość nagle pod koniec X wieku. Sto lat wcześniej portem znanym w całym basenie Bałtyku i Morza Północnego było Truso. Rozwój delty Wisły i zmiany dróg wodnych z Zatoki Gdańskiej poprzez przesmyki w Mierzei Wiślanej na Zalew Wiślany oraz dróg wodnych w głównych ramionach delty przesadziły łącznie o błyskawicznej karierze portu w Truso. Mierzeja Wiślana – a raczej kwestia kontroli nad żeglownymi w niej przesmykami – była ważnym motywem wojny komtura elbląskiego z księciem gdańskim w 1288 r. Późniejsza – po 1466 r. – rywalizacja Gdańska z Elblągiem wynikała ze świadomości absolutnie strategicznego znaczenia położenia nad żeglownym ramieniem delty Wisły oraz w bezpośrednim sąsiedztwie stałej i żeglownej cieśniny w Mierzei Wiślanej. Uzyskanie przez Gdańsk w roku 1457 szczytowego „Wielkiego Przywileju” od Kazimierza Jagiellończyka stworzyło zasadnicze podstawy stałej przewagi portu gdańskiego nad portem elbląskim. Blokowanie przez Gdańsk realizacji projektu przekopania kanału przez Mierzeję Wiślaną (która aż do granicy z Prusami Książęcymi była własnością Miasta Gdańska) skutecznie i trwale pomniejszyło walory nawigacyjne portu w Elblągu, który zmuszony był do korzystania z pruskiej komory celnej w Pilawie. Tradycja rywalizacji o pozycję głównego miasta portowego Zatoki Gdańskiej jest istotnym elementem regionalnej tożsamości kulturowej.

Rysunek 19. Krainy kulturowo-historyczne na przestrzeni lat





Główne zreby struktury terytorialnej i sieci osadniczej regionu ukształtowały się w okresie intensywnej akcji zakładania miast i wsi na prawie lubeckim i chełmińskiej wersji prawa magdeburskiego. W pierwszej fazie dominowało prawo lubeckie (ok. poł. XIII w.) eksportowane przez kupców lubeckich na ośrodki handlowe naznaczone ich stałą obecnością. Jednakże główna faza kolonizacji wiąże się z ekspansją terytorialną i gospodarczą państwa Zakonu Krzyżackiego, które stworzyło własną wersję prawa magdeburskiego i lokowało na prawie chełmińskim dziesiątki miast i setki wsi – w drugiej połowie XIII wieku na prawym brzegu Wisły, a po roku 1308 również na brzegu lewym. W obecnych granicach województwa pomorskiego tylko obszar należący w średniowieczu do księstwa słupskiego nie został bezpośrednio objęty akcją kolonizacyjną Krzyżaków – co stanowi do dziś morfogenetyczną cechę odrębności krajobrazu kulturowego ziemi słupskiej.

Do unikatowych i swoistych zasobów dziedzictwa ruralistycznego w województwie pomorskim – będących dziedzictwem kultury gospodarowania przestrzenią – trzeba zaliczyć charakterystyczne duże średniowieczne wsie kmiece o układzie placowym (wies z nawsiem) lokowane na prawie chełmińskim na obszarze państwa Zakonu Krzyżackiego oraz wsie kmiece w dawnym księstwie słupskim relokowane po wojnie 30-letniej (1618-1648) z charakterystycznymi „frankonskimi” układami zabudowy zagród (z budynkiem bramnym). Wpasy nadmorskie zachowały się także kilkanaście osad rybackich typu wyspowego, który występuje na wyspach dunskich i fryzyjskich.

Większość ośrodków subregionalnych i mikroregionalnych ukształtowało się już w późnym średniowieczu. Specyficzny w skali Rzeczypospolitej silny system samorządu terytorialnego (funkcjonujący przez 300 lat!) wykształcił bardzo stabilną strukturę terytorialną i osadniczą:

- z siedzibami sejmików generalnych prowincji Prusy Królewskie na przemian w Malborku i Grudziądzu,
- z siedzibami sejmików wojewódzkich: odpowiednio w Starogardzie (dla pomorskiego) i Sztumie (dla malborskiego),
- z siedzibami wojewodów odpowiednio w Skarszewach (pomorskiego) i w Malborku (malborskiego),
- z siedzibami ośrodków powiatowych: w Pucku, Mirachowie, Zukowie, Tczewie, Nowem, Malborku, Świeciu, Tucholi i Człuchowie.

W czasach nowożytnych system ten nie uległ praktycznie żadnym zmianom i trwał prawie do pierwszego rozbioru Polski w 1772 r. Tak jak w średniowieczu

utrzymywało się nadal specjalne znaczenie klasztorów cystersów w Oliwie i Pelplinie oraz kartuzów w Kartuzach. W połowie XVII wieku pojawił się nowy szczególny ośrodek miejski: miasto kalwaryjne Wejherowo.

Na progu współczesności Królestwo Prus wprowadziło funkcjonujący już wcześniej w Prusach Książęcych system administracji rządowej i ulokował siedziby powiatów w: Gdansk, Wejherowie, Kartuzach, Tczewie, Starogardzie Gdańskim, Kosciierzynie, Elblągu, Malborku, Sztumie, Kwidzynie, Świeciu, Tucholi, Człuchowie. Ziemie dawnego księstwa słupskiego i okręgu leborsko-bytowskiego zostały już wcześniej (w I połowie XVIII wieku) zintegrowane z administracją rządową Królestwa Prus jako fragment terytorium prowincji „Pommern”.

W II połowie XIX wieku kanclerz Bismarck rozpoczął kolejną rundę reformy samorządu terytorialnego w Prusach i ostatecznie ustalił strukturę terytorialną prowincji. W roku 1878 Gdansk stał się stolicą prowincji Prusy Zachodnie, z zachowanym nadal podziałem na dwie rejencje: gdańską i kwidzyńską. Powiaty: leborski, bytowski, słupski, sławieński i miasteczki pozostały nadal w prowincji Pomorze, w obrębie rejencji koszalińskiej.

Większe obszary z zachowaną historyczną strukturą krajobrazów kulturowych to Żuławy, Ziemia Pucka, Ziemia Leborska, Ziemia Bytowska oraz tereny obecnego powiatu tczewskiego.

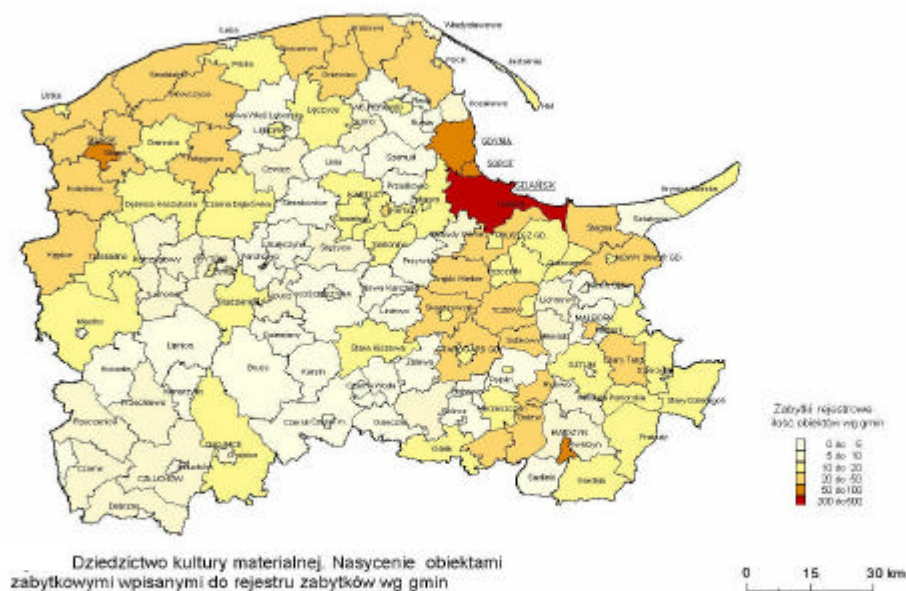
W skali europejskiej brak jest już obecnie większych obszarów z zachowaną historyczną strukturą krajobrazów kulturowych średniowiecznych i nowożytnych systemów polderowych. Tworzyli je osadnicy fryzyjscy i holenderscy oraz menonici. Nie można już takich struktur krajobrazowych oglądać w Holandii, ponieważ w ciągu XIX wieku niderlandzki krajobraz kulturowy został całkowicie zmodernizowany.

Dziedzictwo kultury materialnej

Do unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu trzeba zaliczyć specyficzne dziedzictwo archeologiczne pradziejowe i wczesnośredniowieczne związane z właściwościami środowiska geograficznego strefy brzegowej Morza Bałtyckiego i kulturową integralnością regionu południowo-bałtyckiego w starożytności i we wczesnym średniowieczu.

Na terenie województwa pomorskiego znajduje się kilka stanowisk archeologicznych, które dały swoją nazwę odkrytym kulturom pradziejowym. Stąd znane są powszechnie w środowisku archeologów europejskich. Takim miejscem dla neolitycznej kultury rzucewskiej jest Rzućewo pod Puckiem, a dla kultury wielbarskiej - Wielbark pod Malborkiem. Jednym z cenniejszych stanowisk archeologicznych jest także cmentarzysko kurhanowe w Lesnie.

Rysunek 20. Nasycenie obiektami zabytkowymi gmin woj. pomorskiego



Zasoby dziedzictwa kultury materialnej województwa pomorskiego koncentrują się w strefie doliny Wisły, na Żulawach, w strefie brzegowej Zatoki Gdańskiej oraz w pasie nadmorskim; ponadto większe koncentracje zasobów występują wokół ośrodków dóbr klasztornych, zwłaszcza cystersów oliwskich i pelplińskich. Również dawna Ziemia Pucka i Ziemia Leborska są obszarami o zdecydowanie większej gęstości zasobów niż średnia w regionie.

Na tym tle zupełnie wyjątkowymi skarbnicami zasobów kulturowych dziedzictwa urbanistycznego i architektonicznego pozostają miasta Gdańsk i Malbork. Gdańsk dodatkowo jest jedną z europejskich skarbnic gotyckich i renesansowych dzieł sztuki sakralnej i świeckiej oraz jednym z tych miast hanzeatyckich gdzie w sposób szczególny koncentrują się dzieła architektury obronnej szkoły niderlandzkiej, a morska twierdza Wisłoujście jest unikatem na skalę europejską.

Na kształtowanie kultury i tożsamości Regionu miała niewątpliwie wpływ wytwórczość zamieszkującego te ziemie ludów (m.in. kaszubów). Materialne przejawy ich działalności można do dziś oglądać w wielu miejscowościach Kaszub – m.in. we Wdzydżach, Klukach, Kartuzach.

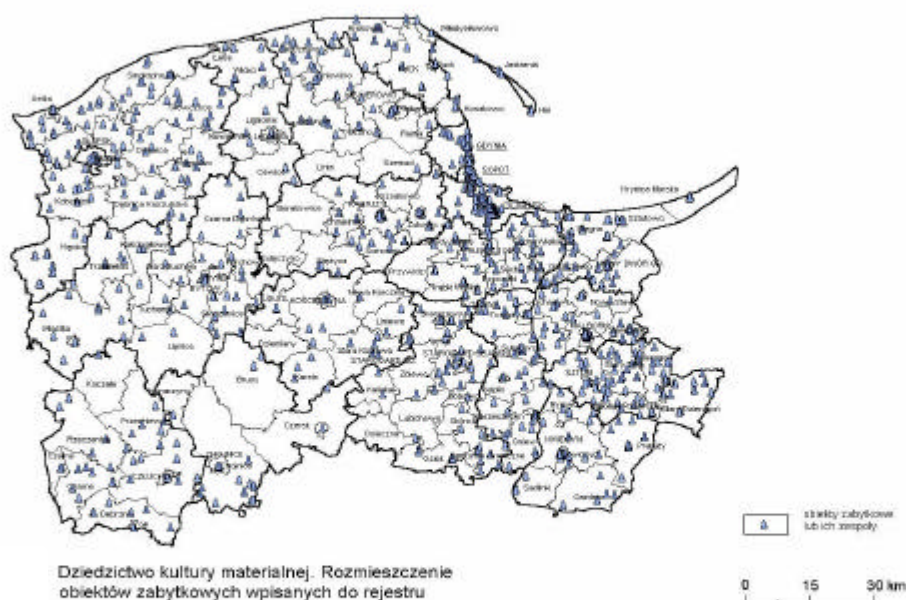
Rysunek 21. Rozmieszczenie układów zabytkowych w woj. pomorskim



Od co najmniej 5 tysięcy lat bursztyn jest polawiany i obrabiany na brzegach Zatoki Gdanskiej. Tylko w tym miejscu w Europie jest takie wybrzeże. Ludy kultury rzucewskiej zaczęły w III tysiącleciu p.n.e. obrabiać polawiany bursztyn na tak masową skalę, że wyroby z bursztynu stały się przedmiotem handlu. Handel ten stał się zjawiskiem europejskim, kiedy Celtowie zajęli się pośrednictwem w handlu bursztynem między plemionami Zatoki Gdanskiej a Akwileją nad Adriatykiem. Wtedy powstały regularne drogi handlowe pomiędzy basenem Morza Śródziemnego a basenem Morza Bałtyckiego. Dla wszystkich ludów, które potem zamieszkiwały region Zatoki Gdanskiej, bursztyn stał się również czymś więcej niż tylko materiałem do ozdób. W średniowieczu i czasach nowożytnych rozwijały się – zwłaszcza w Gdańsku – warsztaty bursztynowe. Rzemieślnicy osiągnęli w końcu taką doskonałość, że właśnie mistrzom gdańskim król Prus powierzył wykonanie Bursztynowej Komnaty.

Na uwagę zasługuje także restauracja pałacu w Ściegnicy i adaptacja tego obiektu zabytkowego na cele edukacyjne.

Rysunek 22. Rozmieszczenie rejestrowanych zabytków w woj.pomorskim



Dziedzictwo kultury niematerialnej i duchowej

Juz w czasach nowożytnych zarysowało się istotne zróżnicowanie kulturowe ziem obecnego województwa pomorskiego. Pod koniec XVI wieku reformacja opanowała Gdansk i jego terytoria domenalne: Hel, Mierzeje Wiślana, Zulawy Gdanskie i wyzyczne posiadlosci miasta. Podobnie stalo się z Elblagiem i z jego domenami (w tym Zulawami Elblaskimi). Takze okreg Leborga i Bytowa jako lenno protestanckiego wasala Rzeczpospolitej (ksiecia zachodniopomorskiego) stal się czesciowo obszarem panowania wyznania Marcina Lutra.

Z kolei opat cystersów oliwskich z jednej strony a biskup kujawski z drugiej strony sprzyjali osiedlaniu się w ich dobrach przesladowanych z powodów religijnych Szkotów, Fryzyjczyków czy menonitów, którzy mieli zakaz osiedlania się w miescie Gdansku.

Z czasem to zróżnicowanie kulturowe wplynelo na wzbogacenie mozaiki kulturowej Pomorza i jego krajobrazu kulturowego.

W XVIII wieku powstal znaczacy dystans cywilizacyjny pomiedzy ziemiami opanowywanymi stopniowo przez króla Prus – a reszta Prus Królewskich. Granica pomiedzy okregiem leborgsko-bytowskim a województwem pomorskim stala się granica panstwowa pomiedzy Prusami a Rzeczpospolita.

Wiek XIX bardzo silnie zintegrował cywilizacyjnie ziemie prowincji Królestwa Prus. Dopiero decyzje wersalskie w 1920 r., kreując granice państwowe i wyodrębniając terytorium Wolnego Miasta Gdanska oraz odrywając od Polski zachodnie kresy d. prowincji Prusy Zachodnie stworzył nowe kręwidzie kulturowe w granicach obszaru obecnego województwa pomorskiego.

W latach 1920-1939 stolica intelektualna Kaszubów stało się Wejherowo, a kulturalna Kartuzy – natomiast Starogard Gdański zaczął aspirować do roli stolicy Kociewia.

Migracje ludności na Pomorzu Wschodnim po 1945 r. objęły w bardzo różnym stopniu poszczególne powiaty utworzonego wtedy województwa gdańskiego. Gdańsk, Elbląg, Żuławy Gdańskie i powiat leborski były obszarami o największym odpływie ludności rdzennej. W dużo mniejszym stopniu zjawisko to dotknęło również zachodnich krańców terytorium Wolnego Miasta Gdańska.

Po prawie 60 latach procesu adaptacyjnego i integracyjnego społeczności mieszkanców regionu możemy nadal obserwować zróżnicowanie tożsamości kulturowej w poszczególnych subregionach:

Subregiony i mikroregiony o silnej i wyrazistej tożsamości kulturowej:

- Ziemia Pucka – o bardzo wyrazistej tożsamości kaszubskiej,
- Gdynia – o uformowanej w latach 30-tych wielokulturowej tożsamości dużego miasta portowego,
- Ziemia Kartuska – o wyrazistej tożsamości kaszubskiej,
- Ziemia Koscierska – o silnej przewadze tożsamości kaszubskiej,
- Ziemia Bytowska – o silnej przewadze tożsamości kaszubskiej,
- Ziemia Starogardzka – o wyrazistej tożsamości kociewskiej,
- Ziemia Chojnicka – o przewadze tożsamości południowo-kaszubskiej,

Subregiony o heterogenicznej tożsamości:

- Ziemia Wejherowska – wielka skala urbanizacji w Wejherowie po roku 1945 sprawiła, że ośrodek duchowości (Kalwaria Wejherowska) i intelektualny (dwa gimnazja) przed II wojną światową, utracił funkcje stolicy intelektualnej Kaszubów;
- Ziemia Tczewska – gdzie na tożsamość kociewską nałożyły się migracje powojenne;
- Ziemia Kwidzyńska – j.w.

Subregiony o rozmytej, zanikającej lub utraconej tożsamości:

- Żuławy i Mierzeja Wiślana
- Ziemia Malborska i Sztumska
- Ziemia Leborska – o przewadze tożsamości południowo-kaszubskiej
- Ziemia Człuchowska

Subregiony i mikroregiony o tworzącej się nowej tożsamości:

- Gdańsk

- Sopot

Godne uwagi są również przypadki kontynuowania tradycyjnych rzemiosł i umiejętności. W ciągu ostatnich 15 lat odrodziło się rzemiosło i sztuka bursztynnicza oraz wyrób gdańskich mebli (do 1945 roku działało w Gdańsku kilkadziesiąt fabryk produkujących gdańskie meble na cały świat); z drugiej strony na naszych oczach ginie tradycyjne rybolówstwo morskie (również to przybrzeżne).

3.8.3. Ocena potencjalnych możliwości adaptacji dla potrzeb turystyki kulturowej

Mikroregiony i miejsca zabytkowe

Miejsca zabytkowe funkcjonujące na mapie turystyki światowej

Na Liście Światowego Dziedzictwa znajduje się już zamek w Malborku, a potencjalnym kandydatem jest Gdańsk – miasto w granicach fortyfikacji nowożytnych – uznany za pomnik historii przez Prezydenta RP.

Miejsca, od których poszły nazwy kultur pradziejowych

Wykorzystując europejską sławę kultury wielbarskiej można zagospodarować stanowisko archeologiczne w Wielbarku koło Malborka w formie rezerwatu archeologicznego a przy nim zbudować Europejskie Centrum Kultury Wielbarskiej.

Podobnie można stworzyć rezerwat archeologiczny i Europejskie Centrum Kultury Rzucewskiej w Rzućwie koło Pucka.

Dziedzictwo Gotów

Region Zatoki Gdańskiej był tym miejscem, z którego w II i III wieku n.e. wyruszały kolejne grupy Gotów, aby w końcu utworzyć nad Morzem Czarnym państwa Wizygotów i Ostrogotów. Stamtąd w IV i V wieku naszej ery ruszyli na Cesarstwo. Ostrogoci utworzyli swoje królestwo w północnej Italii, a Wizygoci opanowali wschodnią Iberię. W województwie pomorskim pozostawili po sobie cmentarzyska kurhanowe i sławne kamienne kregi w Odrach, Lesnie, Wesiorach i wielu innych miejscach.

Dziedzictwo bursztynowe

Region Zatoki Gdańskiej i jego Bursztynowe Wybrzeże jest tym zupełnie wyjątkowym miejscem w skali Europy i globu, które ma wszelkie przesłanki historyczne i kulturowe, aby stać się Światowym Regionem Bursztynu, a Gdańsk Światowym Centrum Bursztynu. Wymaga to jednak wdrożenia profesjonalnego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego związanego z tradycją polawiania i obróbki bursztynu i dobra kontynuacja tradycji bursztynowego rzemiosła gdańskiego.

Wspólne dziedzictwo kulturowe regionu Morza Bałtyckiego

Studiując główne europejskie krawędzie cywilizacyjno-kulturowe od neolitu po czasy współczesne, zauważamy znaczące przewagi okresów, w których region południowego Bałtyku jest kulturowo zintegrowany.

W średniowieczu czynnikiem integrującym był proces tworzenia nowej sieci osadniczej miast i wsi lokowanych na prawie niemieckim w XIII i XIV wieku. Dziedzictwo kultury organizacji terytorialnej, organizacji przestrzennej struktur

osadniczych i układy zabudowy miast i wsi lokowanych na prawie lubeckim, magdeburskim i chelminskim – w tym układy zabudowy siedlisk (działek miejskich i zagród wiejskich) – są do dziś podstawowym kosmosem struktury środowiska kulturowego regionów nad południowymi brzegami Bałtyku.

W regionie Bałtyku w średniowieczu i w czasach nowożytnych szczególną rolę odegrała Hanza – nie tylko w budowie wspólnego paradygmatu cywilizacyjno-kulturowego w obszarze całego regionu – lecz także w powstaniu wspólnej z Fryzami i Niderlandczykami „warstwy” dziedzictwa kulturowego w Europie Północnej.

Istnieje potrzeba podjęcia interdyscyplinarnych badań nad wspólnym dziedzictwem średniowiecza, renesansu i baroku, którego liczne elementy zasoby znajdujemy w krajobrazie kulturowym regionów nadbałtyckich. Tych wspólnych bałtyckich korzeni kulturowych należy poszukiwać zarówno w zasobach dziedzictwa kultury organizacji i użytkowania przestrzeni, dziedzictwa kultury materialnej i dziedzictwa kultury duchowej.

Pomimo negatywnego dziedzictwa historii XIX i XX wieku, na prawie całym obszarze regionów leżących nad Bałtykiem przetrwała świadomość wspólnego – od średniowiecza – dziedzictwa kulturowego.

Szlaki historyczne

Szlaki bursztynowe

Celtowie w II i I wieku przed naszą erą połączyli region Zatoki Gdańskiej szlakami handlowymi biegnącymi do starożytnej Grecji i Rzymu. Odkryty fragment „drogi bursztynowej” na grobli pomiędzy Bagartem a Świętym Gajem koło Dzierzgonia stanowi fizyczny ślad wielkiej drogi, która kończyła się w Akwilei nad Adriatykiem (gdzie był największy w Cesarstwie Rzymskim targ na wyroby z bursztynu). Rekonstrukcja pomorskich odcinków szlaków bursztynowych wychodzących z Zatoki Gdańskiej – „Bursztynowego Wybrzeża” – na południe, wschód i zachód może stworzyć synergetyczny efekt koncentracji markowych produktów turystycznych związanych z bursztynem i umiejscowić województwo pomorskie na trasie europejskiego korytarza turystycznego łączącego Bałtyk z Adriatykiem i całym regionem Morza Śródziemnego.

Szlaki Gotów

Obecny stan badań archeologicznych umożliwia bardzo precyzyjne zrekonstruowanie szlaków, którymi z nad Zatoki Gdańskiej Goci przemieszczali się nad brzegi Morza Czarnego w II i III wieku n.e. Taki projekt turystyki kulturowej może w rezultacie doprowadzić do powstania wielkiego korytarza turystycznego łączącego Skandynawię przez Morze Bałtyckie i Miedzymorze z Morzem Czarnym.

Powstaje także interesujący historyczny szlak „Śladami Bismarka na Pomorzu” oraz szlak kultury kaszubskiej „od morza po bory”.

Ludzie (nosiciele tradycyjnych wartości, umiejętności i rzemiosł dawnych)

Polawiacze bursztynu i warsztaty bursztynowe

Polawianie bursztynu jest na Bursztynowym Wybrzeżu Zatoki Gdańskiej ludowym tradycyjnym zajęciem uprawianym od co najmniej 5000 tysięcy lat – co już jest europejskim fenomenem! Rewitalizacja całego przemysłu bursztynowego, jaka

dokonała się w Gdańsku i regionie w ciągu ostatnich 15 lat, jest też niezwykle zjawiskiem, które wytworzyło ogromny potencjał również dla turystyki kulturowej.

Rzemieslnicy produkujący meble gdańskie

Również w ciągu ostatnich 15 lat nastąpiło odrodzenie wielkiego rozwijanego przez setki lat rzemiosła produkcji mebli gdańskich. Potrzeba tu jednak rozwoju współczesnego wzornictwa inspirowanego tradycją mebla gdańskiego, a nie tylko powielania kopii.

Tradycyjne rybolówstwo morskie

Stare osady i porty rybackie (głównie na Półwyspie Helskim) szukają swojej szansy w turystycznym polowaniu ryb morskich na wędkę. Wielu rybaków już się zaczęło specjalizować w takich usługach turystycznych, a wędkarstwo morskie staje się coraz bardziej popularnym hobby nie tylko zagranicznych turystów, ale i Polaków.

Kaszubi

Lud zamieszkujący te ziemie od setek lat miał niewątpliwie nieoceniony wpływ na kształtowanie kultury i tożsamości Regionu, głównie poprzez swój specyficzny język, tradycje oraz wytwórczość rekonstrukcyjną.

3.9. Synteza – wnioski do strategii rozwoju turystyki w województwie pomorskim

Wnioski do strategii rozwoju turystyki w województwie pomorskim dotyczą zasadniczo wykorzystania potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego - przez profesjonalne zarządzanie - dla potrzeb turystyki kulturowej. Zostały sformułowane trzy grupy wniosków w kontekście:

- globalnej turystyki kulturowej,
- europejskiej turystyki kulturowej,
- koncepcji wykorzystania potencjałów województwa pomorskiego.

3.9.1. Globalna turystyka kulturowa

Niektóre zasoby dziedzictwa kulturowego regionu funkcjonują już od pewnego czasu jako istotne punkty na mapie turystyki globalnej. Stało się tak jednak bardziej przez przypadek - lub jest to rezultat oddziaływania systemowych turystyki światowej - niż jako efekt realizacji określonej polityki turystycznej władz regionu. Inwentaryzacja obecnego stanu powinna skłaniać do podjęcia określonych strategii sektorowych dot. poniższych tematów:

Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO

Miejscami zabytkowymi, które już funkcjonują na mapie turystyki światowej, są Gdańsk i Malbork (Zamek w Malborku jest na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO). Bliskie sąsiedztwo Torunia i Fromborka tworzy z obszaru Pomorza Wschodniego ważny region w systemie turystyki światowej.

Polityka turystyczna władz regionu i obu miast powinna w maksymalnym stopniu wykorzystać pojawienie się tych miejsc na mapie światowej turystyki i uczynić z nich lokomotywy turystyki kulturowej w województwie pomorskim. Wymaga to podjęcia długofalowego programu poprawy standardów (zwłaszcza dot. informacji

turystycznej, logistyki i standardów hotelowo-gastronomicznych) i dalszego rozwoju turystyki kulturowej w Gdansk i Malborku. Zarówno w Gdansk, jak i w Malborku istnieja nadal duze mozliwosci podnoszenia jakosci markowych produktow turystyki kulturowej przez:

- szersze publiczne udostepnienie zasobow dziedzictwa kulturowego,
- wdrozenie profesjonalnego zarzadzania dziedzictwem kulturowym przez wladze samorzadowe (gminne, powiatowe i wojewodzkie) oraz wdrozenie europejskich standardow w zakresie informacji i logistyki dla potrzeb turystyki kulturowej,
- dostosowanie muzeow w Gdansk i Malborku do standardow europejskich w zakresie zarzadzania instytucjami muzealnymi i wdrozenia innowacyjnych rozwiazan w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego oraz najnowszych technik prezentacji i interpretacji dobr kultury.

Lista UNESCO „Pamiec Swiata”

Wpisanie na liste UNESCO „Pamiec Swiata” 21 Postulatow Sierpniowych instytucjonalizuje i umiejscawia (Plac Solidarnosci, Muzeum „Solidarnosci”) dziedzictwo historii roku 1980 na mapie turystyki swiatowej. Teraz potrzebny jest program rewitalizacji tego rejonu miasta Gdanska i stworzenie profesjonalnego „muzeum historii miejsca i czasu”.

Bursztyn

Bursztyn pozostaje nadal niewykorzystana szansa regionalnej turystyki kulturowej. Takie inicjatywy i produkty turystyczne, jak np. Targi „Amberif” i „Mistrzostwa Swiata w Polawianiu Bursztynu” nie rozwijaja sie w kierunku rzeczywistego swiatowego prestizu i slawy. Naprawde niewiele trzeba, aby osiagnac kapitalny efekt synergetyczny – a jest juz ostatnia chwila, bo moda na bursztyn (jak kazda moda) moze przeminac.

Memling

W Gdansk znajduje sie najwiekszy na swiecie obraz Memlinga. Obraz zaczal podrozowac po swiecie i jak na razie niewiele z tego wynika dla Gdanska. Wlasciwym kolejnym krokiem w polityce regionalnej powinno byc stworzenie z gdanskiego obrazu Memlinga waznego punktu na mapie turystyki globalnej.

3.9.2. Europejska turystyka kulturowa

Wejscie Polski w orbite europejskiej turystyki kulturowej, wskazuje na potrzebe ponownego odkrycia polskiego dziedzictwa kulturowego jako integralnego elementu wspolnego europejskiego dziedzictwa. Wymaga to przeorientowania regionalnej polityki konserwatorskiej i muzealnej oraz polityki regionalnych instytucji kultury. A nalezaloby zaczac od wyciagniecia daleko idacych wnioskow z bledow popelnionych przy organizacji nieslawnych obchodow Millennium Gdanska w roku 1997.

Wspolne dziedzictwo europejskie

- kultura wielbarska
- kultura bursztynu

Wspólne dziedzictwo Europy Północnej i regionu Morza Bałtyckiego

- kultura rzucewska
- dziedzictwo Wikingów
- dziedzictwo Gotlandii
- dziedzictwo Hanzy

3.9.3. Ukryte potencjały rozwojowe turystyki kulturowej w województwie pomorskim

Światowe Centrum Bursztynu

Gdańsk i region Zatoki Gdańskiej powinien się stać faktycznym Światowym Centrum Bursztynu. Cel ten można osiągnąć doprowadzając do pełnej regionalnej koordynacji działań instytucji muzealnych, korporacji bursztyenników oraz instytucji odpowiedzialnych za promocję regionu. Konstrukcja Centrum Bursztynu powinna powstać na trzech filarach:

- geologiczna ekspozycja muzealna i archeologiczna ekspozycja muzealna oraz skansen archeologiczny,
- ekomuzeum eksponujące 5000 lat tradycji poławiania i obróbki bursztynu (w tym również pokazowa kopalnia odkrywkowa bursztynu),
- specjalistyczne muzeum sztuki bursztyenniczej połączone z galerią sztuki nowoczesnej.

Światowe Centrum Memlinga

Właściwa i profesjonalna reakcja władz regionalnych na światową karierę obrazu „Sad Ostateczny” powinno być zbudowanie w Gdańsku Światowego Centrum Memlinga, które stałoby się światowym centrum badań nad twórczością tego malarza i jego szkoły oraz głównym muzeum tego malarza.

Europejskie Szlaki Bursztynowe

Należy rewitalizować historyczne szlaki i drogi bursztynowe (droga rzymska pod Dzierżgoniem), które niegdyś wychodziły z Zatoki Gdańskiej na Europę. Należy tu wykorzystać program Europejskich Dróg Kulturowych Rady Europy i stworzyć międzynarodowy program Szlaków Bursztynowych.

Goci – Wrzeczono Dziejów Europy

Najnowsze odkrycia archeologiczne w Polsce i Europie dają naukowe podstawy do stworzenia w regionie pomorskim Europejskiego Centrum Kultury Wielbarskiej (Gockiej) - najlepiej w Wielbarku koło Malborka.

Baltyk jako pomost (XX wieków wspólnego dziedzictwa bałtyckiego)

Udokumentowane wyniki badań archeologicznych XX wieków wspólnego dziedzictwa kulturowego regionów bałtyckich dają podstawę do poszerzenia programu Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku w kierunku tworzenia „Muzeum Baltiku” czyli całego regionu bałtyckiego.

Prusy Królewskie (1457-1766) – nowożytny wzorzec samorządu terytorialnego

Istnieje potrzeba powołania Muzeum Historii Regionu – tak jak Muzeum Historyczne Gdanska zajmuje się historią miasta, tak muzeum regionalne powinno zająć się historią regionu. W roku 2007 będzie okragła 550 rocznica przywilejów nadanych Prusom Królewskim przez Kazimierza Jagiellonczyka. Będzie to dobra okazja, aby otworzyć wielką wystawę regionalną poświęconą historii Prus Królewskich.

Europejskie Centrum Mebli Gdanskich

Odrodzeniu i dobrej kontynuacji gdanskiego rzemiosła artystycznego mogłoby służyć powstanie Muzeum i Galerii Mebli Gdanskich oraz zorganizowanie stałego konkursu dla projektantów mebli.

4 Diagnoza sytuacji ekonomicznej sektora turystycznego³⁸

4.1. Ogólna charakterystyka sektora turystycznego w Polsce

Działalność w sektorze turystycznym w Polsce prowadzona jest przez co najmniej trzy grupy podmiotów: biura podróży, organizacje non-profit (fundacje, stowarzyszenia) oraz szkoły wszystkich typów. Dwie ostatnie grupy w głównej mierze uczestniczą lub współuczestniczą w organizacji wyjazdów turystycznych w ramach swojej działalności statutowej dla specjalnych grup odbiorców: uczniów, osób o niskich dochodach dyspozycyjnych lub osób oczekujących specyficznych korzyści od turnusów turystycznych (np. oczekiwanie zabiegów rehabilitacyjnych wśród osób niepełnosprawnych). Mimo, iż działalność tych grup podmiotów starających się wzbogacić ofertę turystyczną nie ma charakteru komercyjnego, to ich znaczenie dla rynku turystycznego wiąże się z wypełnianiem funkcji społecznej lub społeczno-edukacyjnej za pośrednictwem turystyki i w związku z tym nie można ignorować ich społecznej roli. W szczególności organizacje non-profit, nawet jeśli sporadycznie włączają się w organizację imprez turystycznych, wypełniają szybko i elastycznie lukę w ofercie turystycznej, wzbogacając ją o produkty skierowane do tych, dla których propozycje biur podróży nie są cenowo dostępne. Najłatwiej można zidentyfikować wpływ zarejestrowanych biur podróży na rynek turystyczny i jego otoczenie ekonomiczne, natomiast brak jest pełnych danych o udziale w budowaniu tego rynku operatorów turystycznych i pośredników turystycznych wyłączonych z obowiązku uzyskiwania zezwoleń. Ogólna liczba tego typu podmiotów, według Instytutu Turystyki, szacuje się na 3,0-3,5 tys. (Byszewska-Dawidek i Kulesza, 2003, s. 2). Wiodąca rola w kształtowaniu rynku usług turystycznych przypada w tej sytuacji biur podróży zarejestrowanym w Centralnym Rejestrze Zezwoleń, obowiązek prowadzenia, jakiego spoczywa na ministrze właściwym ds. turystyki (zgodnie z Ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych oraz rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 13 czerwca 2001 w sprawie centralnego rejestru zezwoleń na działalność organizatorów turystyki i pośredników). Według stanu na dzień 20.11.2002 w Centralnym Rejestrze Zezwoleń widniało zarejestrowanych 3560 podmiotów.

Zróżnicowanie przestrzenne podmiotów turystycznych posiadających zezwolenie jest znaczne na terenie kraju, przy czym największa ich ilość przypada na województwo mazowieckie (706) a najmniejsza – 60 - na jedno z województw zachodnich. W województwie pomorskim jest zarejestrowanych 266 podmiotów, co plasuje je na piątym miejscu i stanowi 7,29% ogólnej liczby zarejestrowanych podmiotów turystycznych (Byszewska-Dawidek i Kulesza, 2003, s. 4).

³⁸ Autorem rozdziału jest prof. dr hab. Barbara Marciszewska

Największa koncentracja podmiotów turystycznych występuje na terenie województw o największej liczbie mieszkańców, a więc i największym potencjale wyjazdowym mieszkańców. Potencjał ten wynika nie tylko z liczby mieszkańców, ale również z kondycji ekonomicznej regionu mierzonej wybranymi wskaźnikami makroekonomicznymi (np. wskaźnik bezrobocia, udział osób z wykształceniem wyższym). Udział podmiotów turystycznych w ogólnej liczbie zarejestrowanych podmiotów jest najwyższy w czterech następujących województwach: mazowieckim, śląskim, małopolskim, dolnośląskim i wynosi odpowiednio 19,34%, 13,32%, 10,11%, 9,59% (Byszewska-Dawidek i Kulesza, 2003, s.4). Analogiczny wskaźnik dla województwa pomorskiego wynosi 7,29% i sytuuje je na szóstym miejscu.

Liczba zarejestrowanych biur podróży wiąże się ogólna sytuacja społeczno-ekonomiczna poszczególnych regionów ukształtowana w pierwszych latach wprowadzenia obowiązku prowadzenia rejestru przez właściwego ministra Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku. Przeanalizujemy wybrane wskaźniki makroekonomiczne w roku 1999 w województwach z wysokim udziałem liczby podmiotów turystycznych w stosunku do udziału liczby ludności w ogólnej liczbie ludności kraju:

Ludność:

- Mazowieckie – 5065 tys.
- Śląskie – 4875 tys.
- Małopolskie - 3219 tys.
- Dolnośląskie – 2980 tys.

Pomorskie zamieszkiwało w 1999 roku 2189 tys. (dziesiąte wśród województw).

Pracujący (w odsetkach do ogółu; Mały Rocznik Statystyczny, 2000, s. 587):

- Mazowieckie – 15,5
- Śląskie – 11,7
- Małopolskie – 8,8
- Dolnośląskie – 6,6

Analogiczny wskaźnik w województwie pomorskim wynosi 4,9% sytuując je na siódmym miejscu wśród województw w kraju według odsetka pracujących.

Stopa bezrobocia:

- Mazowieckie – 9,6
- Śląskie – 9,9
- Małopolskie – 10,3
- Dolnośląskie – 15,8

Analogiczny wskaźnik w województwie pomorskim wynosi 14,3% sytuując je na siódmym miejscu wśród województw o najwyższym wskaźniku bezrobocia (przy średniej krajowej stopie bezrobocia w 1999 roku 13,0%).

Produkcja sprzedana przemysłu:

- Mazowieckie - 19,8
- Śląskie – 17,6
- Małopolskie – 7,0
- Dolnośląskie – 6,6

Udział województwa pomorskiego w produkcji sprzedanej przemysłu wynosił 5,5 % co dawało jemu siódme miejsce w kraju.

Powyższa analiza wybranych wskaźników makroekonomicznych sugeruje, iż tylko częściowo można zgodzić się z poglądem, że dominująca pozycja województwa mazowieckiego wynika z atrakcyjności stolicy oraz tendencji otwierania biur w tym mieście. Główną przyczyną tej sytuacji wydaje się tkwić w odmiennych – w porównaniu do innych miast polskich – uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych rozwoju rynku i gospodarki jako całości w tych województwach, prawdopodobnie częściowo w związku z wyższymi dyspozycyjnymi dochodami społeczeństwa wywodzącymi się z niższej stopy bezrobocia (Mały Rocznik Statystyczny, 2000).

Taka sytuacja stwarza realne przesłanki do koncentracji wysiłków władz samorządowych jak i podmiotów gospodarczych województwa pomorskiego na poszukiwaniu niszy rozwojowej w sektorze usług, w tym turystycznych.

4.2. Wybrane czynniki kształtujące podaż usług turystycznych oraz popyt na produkty turystyczne na Pomorzu

4.2.1. Podaż

Podaż usług turystycznych w regionie determinują następujące czynniki:

- Walory przyrodnicze obszaru: rozmieszczenie jezior i lasów, czystość wód i lasów, ukształtowanie powierzchni, pokrycie terenu.
- Stan i funkcjonalność zagospodarowania turystycznego i paraturystycznego.
- Dziedzictwo kulturowo-cywilizacyjne.
- Atrakcyjność położenia regionu wobec miejsc stałego zamieszkania potencjalnych turystów.
- Dostępność komunikacyjna obszaru mierzona średnią odległością, jaką pokonują turyści, by dotrzeć do obszaru recepcji turystycznej lub/i średnim czasem dojazdu turystów z miejsca zamieszkania do miejsca pobytu turystycznego.
- Zasoby kapitału ludzkiego jako podstawowy podmiot warunkujący rozwój inwestycji turystycznych z jednej strony oraz ruchu turystycznego z drugiej. W szczególności etap intensyfikacji promocji funkcji turystycznej regionu wymaga zatrudnienia: wysoko wykwalifikowanego personelu usługowego, potrafiącego spełniać oczekiwania klienta w bezpośrednim kontakcie z nim; profesjonalnie przygotowanego personelu zarządzającego złożonym systemem przedsiębiorstwa lub całego regionu.

- Struktura społeczno-ekonomiczna regionu rozumiana jako stopień rozwoju poszczególnych sektorów gospodarki (wydobywczego, przetwórczego, usługowego). Inne parametry charakteryzujące strukturę społeczno-ekonomiczną regionu mogą również determinować podaż usług turystycznych, w szczególności poziom i struktura zawodowa bezrobotnych oraz mobilność siły roboczej.
- Polityka społeczno-gospodarcza regionu: w rezultacie decentralizacji systemu zarządzania samorządom zostały stworzone warunki silniejszego oddziaływania i – co ważniejsze – oddziaływania zgodnego z autonomicznie założonymi kierunkami rozwoju regionu; rozsądna polityka może się stać szansą rozwoju podaży usług turystycznych.

Warty podkreślenia jest fakt, że niektóre elementy polityki społeczno-gospodarczej powinny być przedmiotem zainteresowania nie tylko instytucji samorządowych, ale także instytucji paragospodarczych, lobbingowych i innych, którym rozwój turystyki jest bliski.

Analiza marketingowa sfery podaży powinna obejmować analizę otoczenia bliższego i dalszego regionu.

4.2.2. Popyt

Analiza popytu na usługi turystyczne wymaga identyfikacji zapotrzebowania podróżujących na te typy usług, które warunkują ruch turystyczny. Należy do nich głównie:

- usługi przewozu.
- usługi noclegowe.
- usługi żywieniowe.
- usługi składające się na program pobytu (tworzące strukturę produktu rzeczywistego).
- usługi dodatkowe rozszerzające produkt turystyczny.

Identyfikacja potencjalnej konsumpcji w zakresie wyżej wymienionych usług może nastąpić dwiema drogami: przez wykorzystanie danych ze źródeł wtórnych (głównie zawierających dane o dotychczasowej konsumpcji) lub/i poprzez specjalnie i starannie przygotowane badania empiryczne, zapewniające informacje ze źródeł pierwotnych.

Dla potrzeb tego opracowania posłużymy się wybranymi danymi pochodzącymi z GUS oraz Instytutu Turystyki, które charakteryzują wybrane tendencje w popycie turystycznym w naszym kraju, przekładając się na województwo.

W 1999 roku przyjazdy cudzoziemców do Polski osiągnęły liczbę 89,1 mln osób (wobec 18,2 w 1990 r.), natomiast 49,3 mln Polaków wyjechało za granicę. Dane te świadczą o pojawiającej się tendencji szybkiego wzrostu popytu na usługi turystyczne i paraturystyczne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Sytuacja, w tym zakresie uległa zmianie w pierwszych latach obecnego stulecia. Przyjazdy cudzoziemców do Polski kształtowały się następująco (GUS, 2003: <http://sp.stat.gov.pl>):

- 2000 – 84,5 mln
- 2001 – 61,4 mln
- 2002 – 50,7 mln

Ten znaczący spadek w przyjazdach został spowodowany ogólnoswiatowymi czynnikami (m.in. poczuciem zagrożenia ze strony terroryzmu, zmiana kierunków wyjazdów turystycznych na korzyść krajów Azji i Pacyfiku).

Liczba przyjazdów turystów zagranicznych do województwa pomorskiego utrzymała się w 2002 roku na nie zmienionym poziomie w stosunku do roku 2001 i wyniosła 0,8 mln osób (Turystyka Polska..., 2001, s.133, Turystyka Polska..., 2002, s. 131). Zaznaczył się natomiast spadek przyjazdów turystów krajowych do województwa pomorskiego z 4,6 mln osób w 2001 do 4,0 mln osób w 2002 (Turystyka Polska..., 2001, s.134.; Turystyka Polska..., 2002, s. 132). Jeśli uwzględni się fakt, iż ok. 50 % Polaków nie uczestniczy w wyjazdach turystycznych zagranicznych ze względów ekonomicznych (Laciak, 2001, s.26), można spodziewać się, iż ten segment Polaków stanowi rzeczywisty i potencjalny rynek nabywców krajowych usług turystycznych, w tym świadczonych przez województwo pomorskie i na jego obszarze.

Intensyfikacja lub pobudzenie popytu na usługi turystyczne świadczone w województwie pomorskim kształtowana będzie w przyszłości przez następujące czynniki:

- innowacyjne podejście do budowania oferty turystycznej wyrażające się m.in. w działaniach podmiotów turystycznych wyprzedzających wpływy trendów zewnętrznych na nasz rynek; oznacza to konieczność prowadzenia regularnych badań marketingowych identyfikujących oczekiwania, motywacje i postawy obecnych i potencjalnych turystów;
- podwyższanie jakości świadczonych usług składających się na produkt turystyczny, głównie poprzez doskonalenie obsługi klienta;
- obniżenie cen świadczonych usług, co pozwoli wykreować dodatkowy popyt wśród tych warstw społeczeństwa, których obecnie nie stać na wypoczynek; nowe produkty mogą być budowane w oparciu o niższe koszty;
- śledzenie kierunków w modzie na określone formy turystyki w układzie krajów, grup wiekowych, grup zawodowych itp.
- polityka samorządowa wspierająca rozwój turystyki społecznej dla warstw najuboższych, np. dla dzieci i młodzieży szkolnej (jest to tendencja dostrzegana jako ważna w polityce wielu krajów europejskich);
- wprowadzenie w życie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego jako czynnika ożywienia ruchu turystycznego wewnątrz regionu;
- intensyfikacja promocji regionu poza granicami naszego kraju poprzez staranny i przemyślany dobór jej form, zwłaszcza jej indywidualizacja (np. „study tours” dla przedstawicieli branży z innych krajów).

4.3. Konkurencyjność sektora na tle innych sektorów

Podejmując zadanie przeprowadzenia analizy konkurencyjności sektora turystyki na tle innych sektorów widzianych w kontekście gospodarki jako systemu, należy poddać ocenie co najmniej następujące problemy:

- organizację turystyki w Polsce i system zarządzania nią,
- jakość świadczonych usług,
- innowacyjność w tworzeniu produktu turystycznego,

- udział zatrudnienia w sektorze turystycznym w stosunku do zatrudnienia ogółem w gospodarce,
- udział sektora turystycznego w tworzeniu dochodu narodowego,
- rozwój inwestycji proturystycznych.

Golebski (2002, s. 7) – wśród innych z możliwych okoliczności uważa uzasadniających wybór turystyki jako wiodącej dziedziny gospodarki regionu, za najistotniejsze uważa następujące:

- posiadanie walorów naturalnych oraz dóbr kultury o znaczeniu ponadregionalnym lub międzynarodowym,
- istnienie nadwyżek siły roboczej, mała gęstość zaludnienia, położenie na trasach tranzytowych.

Mozna przyjąć, że Polska te warunki spełnia i istnieją przesłanki uznania sektora turystycznego za zdolny do konkurencyjności z innymi sektorami gospodarki.

Realizacja planów rozwoju turystyki, a w konsekwencji planów inwestycyjnych oraz zagospodarowania turystycznego regionu oraz efekty wynikające z tego zagospodarowania w części zależą od:

- gospodarki finansowej samorządów terytorialnych,
- badań marketingowych prowadzonych przez region,
- promocji atrakcji turystycznych regionu i usług w nim świadczonych,
- priorytetów ustalonych dla regionu,
- zakresu współpracy władz samorządowych z podmiotami turystycznymi.

W świetle wyżej sformułowanych uwarunkowań za ważne przed przystąpieniem do charakterystyki społeczno-ekonomicznej regionu i jego konkurencyjności, należy uznać określenie:

- sposobów analizy gospodarowania finansami samorządów terytorialnych ze szczególnym uwzględnieniem bezpośrednich i pośrednich wydatków na turystykę,
- działań marketingowych i ich metod prowadzonych w regionie,
- sposobów kompleksowego zarządzania produktami turystycznymi w regionie, stwarzającego przesłanki do poprawy jego jakości a w konsekwencji zwiększenia zadowolenia turystów.

Wybrane wskaźniki województwa charakteryzujące jego konkurencyjność na tle kraju pozwalają na pozytywne określenie turystycznej pozycji województwa w przyszłości:

- ilość miejsc noclegowych przypadająca na 10 tys. Mieszkańców wyniosła na dzień 31.12.2001 432,2 wobec 163 w kraju;
- długość dróg publicznych o twardej nawierzchni przypadających na 100 km² wyniosła 61,3 km wobec 79,4 km średnio w kraju;
- długość linii kolejowych eksploatowanych normalnotorowych na 100 km² wyniosła na koniec 2001 7,4 km wobec 6,4 km średnio w kraju.

Wykorzystanie istniejącego potencjału turystycznego wszystkich rodzajów dla intensyfikacji ruchu turystycznego przyjazdowego zależeć będzie od współpracy międzysektorowej, polityki samorządowej i umiejętności menedżerskich kadry podmiotów turystycznych z jednej strony oraz czynników zewnętrznych (o zasięgu krajowym i globalnym – z drugiej).

Produkt krajowy brutto przypadający na 1 mieszkańca województwa pomorskiego wyniósł 17 834 zł wobec 17 725 zł w skali kraju. Wskazuje to na istniejący potencjał województwa w zakresie generowania popytu na wyjazdy jego mieszkańców, w tym za granicę.

4.4. Perspektywy rozwoju sektora turystycznego

4.4.1. Turystyka a tendencje rozwoju współczesnej Europy

Walory kulturowe, tożsamość regionalna a turystyka

W niedalekiej jeszcze przeszłości można było zetknąć się z niezbyt ciepłą oceną walorów turystyczno-kulturowych jako popularnej formy zagospodarowania czasu wolnego, choć w wielu krajach europejskich w szybkim tempie wzrastała ilość materialnych dóbr kultury objętych ochroną (Richards, 2001, s. 3). Według informacji Komisji Europejskiej (European Commission, 1998) na obszarze Unii Europejskiej znajduje się ponad 200 000 zabytków oraz około 2,5 mln budynków odznaczających się wartością historyczną. Ta tendencja jest świadectwem rosnącego znaczenia kultury i atrakcji kulturowych w rozwoju współczesnych społeczeństw.

Analizując rozwój turystyki i jej związek z kulturą (niezależnie od jej różnych interpretacji spotykanych w literaturze oraz skali występowania w poszczególnych regionach świata) dostrzegamy jej ścisły związek z zachodzącymi procesami społecznymi i gospodarczymi. Próby systematyzacji zakresu pojęciowego turystyki opartej o dobrą kulturę (turystyki kulturowej) sprawiły, że można zgodnie określić ten termin pod kątem głównego przedmiotu badań i zakresu podejmowanych aktywności (Fladmærk 1994, Marciszewska 2000, Marciszewska 2001, Mòscardo 2001, Richards 1996). Nadal utrzymują się wśród badaczy różnice w odniesieniu do jej miejsca i roli w rozwoju społeczeństw. Występujące zróżnicowanie stanowisk dotyczy jednak nie tyle kwestii istnienia współzależności pomiędzy turystyką i kulturą, a rozwojem społeczno-gospodarczym kraju lub regionu, co siły tych powiązań oraz możliwości wpływu na nie poprzez współdziałanie, co najmniej trzech sfer: polityki, gospodarki, (w tym turystycznej) i kultury. Te trzy obszary aktywności ludzkiej (polityka, gospodarka, włączając przedsiębiorstwa turystyczne, i szeroko rozumiana kultura) mogą mieć odmienne oblicza w poszczególnych krajach czy regionach świata, co w konsekwencji zmusza do poszukiwania odmiennych sposobów wzmocnienia roli turystyki i kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Mimo uznania regionalnych i narodowych różnic, leżących u podstaw wyodrębniania się turystyki kulturowej, można uznać za dominujące (zarówno w naszym kraju, jak i w Europie) następujące jej formy:

- zwiedzanie miejsc zabytkowych;

- zwiedzanie ekspozycji sztuki: galerii, muzeów;
- uczestnictwo w przedsięwzięciach kulturalnych: spektaklach, festiwalach, koncertach, przedstawieniach;
- poznawanie tradycji, obyczajów społeczności, w której przebywają turyści.

Aktywności te najczęściej tworzą rdzeń produktu turystyki kulturowej.

Różnice regionalne i narodowe warunkują jednak nie tylko formy preferowanej w danym społeczeństwie turystyki kulturowej, ale również sposoby zwiększania jej konkurencyjności na zdominowanym przez klienta rynku.

Inwestycje w kulturę daleko wykraczają poza finansowanie dziedzictwa narodowego i przedsięwzięć kulturalnych. Pośrednio ich rozwój wpływa na aktywizację obszarów zurbanizowanych i powoduje redystrybucję środków finansowych według kryterium atrakcyjności kulturowej miast lub regionów. Tym samym rozwój kultury staje się czynnikiem rozwoju turystyki i całej gospodarki (Richards, 2001, s. 11).

Tak jak każda dziedzina życia społeczno-gospodarczego tak i turystyka oraz kultura bezsprzecznie wymagają ciągłego inwestowania, nie tylko w zachowanie dziedzictwa kulturowego, ale również, a może przede wszystkim, w kapitał ludzki. Okres zwrotu tych inwestycji w znaczącym stopniu zależy od sposobu zarządzania tą trudną sferą aktywności ludzkiej.

Obecny etap rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju i województwa, i w szczególności rynku, wymusza konieczność uznania za najbardziej skuteczne instrumenty promocyjne turystyki, szczególnie kulturowej dwóch elementów:

- jakości jej produktu,
- innowacyjnego podejścia do zarządzania tą sferą,
- programowanie usług dla specyficznych grup docelowych (w związku z trendami scharakteryzowanymi w „Uwarunkowaniach zewnętrznych”).

Partnerstwo publiczno-prywatne w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej turystyki w regionie

Podjęcie próby przedstawienia roli różnych czynników kształtujących przewagę konkurencyjną regionu na rynku usług turystycznych wymaga ograniczenia pola rozważań do kilku kluczowych zagadnień. Dla celów niniejszego opracowania mogą nimi być:

- istota jakości usług turystycznych i jej wpływu na przewagę konkurencyjną tej sfery;
- sposoby budowania przewagi konkurencyjnej.

Problem pierwszy wydaje się być klarowny w kontekście problemu rozwoju sektora turystyki: musimy pielegnować jakość wszystkich elementów tworzących usługę turystyczną, ale w szczególności tych zależnych od człowieka – tego, który obsługuje drugiego człowieka (turystę) oraz samego turysty. Człowiek w turystyce jawi się bowiem jako główny podmiot działania ale zarazem jego psychika i ciało są przedmiotem oddziaływania. To człowiek (a nie materialne elementy) jest duszą i głównym atrybutem turystyki oraz podstawowym czynnikiem dynamizującym jej rozwój rozumiany w kategoriach jakościowych.

Szukając odpowiedzi na następne pytanie – aby ustrzec się rozważań czysto teoretycznych – podjęto próbę analizy zagadnień konkurencyjności, jakości i innowacyjności zawartych w publikacjach z zakresu polityki gospodarczej..

Narodowy Plan Rozwoju naszego kraju na lata 2004 – 2006 przyjęty przez Radę Ministrów 11 lutego 2003 precyzuje następująco cel strategiczny na te lata:

Celem strategicznym Narodowego Planu Rozwoju jest rozwijanie konkurencyjności gospodarki, opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz poprawę spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym.

Realizacja tego celu odbywać się będzie przez realizację celów cząstkowych, z których czwarty będzie osiągany m.in., poprzez „wzrost zatrudnienia w usługach, w tym w szczególności w usługach rynkowych, zwłaszcza w turystyce” (Polska – Narodowy Plan Rozwoju 2004 – 2006, s.55 – 56).

Natomiast „Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004 – 2006” definiując cele polityki regionalnej państwa w okresie realizacji NPR 2004 – 2006 głosi: „Jeżeli [...] celem polityki strukturalnej w Polsce jest wzrost konkurencyjności gospodarki, to wpływ na realizację tego celu wybijają się jako podstawowe kryterium oceny wszelkich polityk sektorowych, do których zalicza się także politykę regionalną. Jednocześnie każda polityka sektorowa musi przyczyniać się do realizacji strategicznego celu Unii Europejskiej [...]” (Polska - Zintegrowany Program Operacyjny..., s.29).

Priorytety i działania Sektorowego Planu Operacyjnego wyraźnie opierają się w swej części realizacyjnej na jakości i innowacyjności rozwiązań (szczególnie w sferze usług). Priorytet 1 – Rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności z wykorzystaniem instytucji otoczenia biznesu będzie realizowany poprzez dążenie do wdrażania celów cząstkowych, w tym: poprzez „pobudzanie przedsiębiorczości i działalności innowacyjnej poprzez dostęp do wysokiej jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu” (Polska - Sektorowy Program Operacyjny, s. 31).

Instytucje otoczenia biznesu to m.in. uczelnie, ośrodki naukowo-badawcze oraz władze państwowe i samorządowe wszystkich szczebli. Bez ich udziału rozwój innowacyjności w biznesie turystycznym może okazać się spowolniony. Nie można bowiem zaufać tylko rynkowi i jego regulom, jeśli walczymy o nowe miejsca pracy. Jedyną realną formułą dążenia ku jakości i innowacyjności w turystyce wydaje się być partnerstwo publiczno-prywatne rozumiane jako nowa forma zarządzania procesami społeczno-gospodarczymi oparta na wzajemnym zrozumieniu i wspieraniu się kapitału prywatnego i publicznego.

Jakość w turystyce może być bowiem udoskonalona tylko w przypadku zgodnej realizacji Priorytetu 1 SPO wymagającego zapewnienia wieloaspektowego spojrzenia na sposoby jego realizacji i znalezienia wspólnie wdrażanych środków, (w tym finansowych). Tylko współdziałanie może zapewnić przewagę konkurencyjną rynku usług turystycznych regionu w stosunku do innych sektorów z jednej strony oraz do rynku europejskiego – z drugiej.

Podjętą próbę określenia wpływu turystyki na proces rozwoju społeczno-ekonomicznego w skali makroekonomicznej należy podkreślić aktywizującą rolę zarządzania jakością usług turystycznych. Nie oznacza to jednak, że znaczenie turystyki dla wyżej wymienionego rozwoju zależy wyłącznie od sposobu zarządzania tą sferą.

Turystyka charakteryzuje się bowiem dwiema kluczowymi cechami wynikającymi z postępującego procesu globalizacji, które determinuje jej wpływ ekonomiczny na otoczenie. Pierwsza cecha „leży” po stronie popytowej i wyraża się w gwałtownym wzroście międzynarodowego ruchu turystycznego w relacji do turystyki krajowej; druga cecha wiąże się ze stroną podażową, a konkretniej zrosnącymi dochodami przedsiębiorstw powiązanych swoją działalnością z turystyką (np. linii lotniczych, hoteli, organizacji kulturalnych, organizatorów przedsięwzięć sportowych).

Globalizacja turystyki w aspekcie podażowym powoduje „podział” dochodów poszczególnych przedsiębiorstw między udziałowców często znajdujących się w krajach innych niż miejsce przyjazdów turystycznych, w tym w celach konsumpcji szeroko rozumianych dóbr kultury.

Świadomość występowania, często równoległego, tych dwu cech rozwoju turystyki kulturowej oraz zakresu ich wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy powinna być wykorzystywana w procesie kreowania polityki turystycznej. W ten sposób mogą być stworzone szanse współdziałania polityki, gospodarki, kultury, nauki i edukacji oraz wykreowania optymalnego modelu zarządzania turystyką.

Należy jednak podkreślić, że niezależnie od globalizacji turystyki, która już jest faktem, jej aspekt kulturowy powinien zachować swoją odrębność (narodowa, regionalna); utrzymanie bowiem tożsamości warunkuje oryginalność, niepowtarzalność, atrakcyjność, a tym samym i konkurencyjność produktu turystycznego. Te atrybuty w połączeniu z jakością obsługi klienta mogą stanowić trwały czynnik rozwoju turystyki i gospodarki jako systemu.

Szukając potencjalnie korzystnych i realnych rozwiązań, które mogłyby stymulować rozwój turystyki wydaje się rozsądne odwołanie się do formuły partnerstwa publiczno-prywatnego.

Poddając bardziej szczegółowej analizie jakościowej związku turystyki z innymi sferami życia społeczno-gospodarczego, a w szczególności z kulturą (niezależnie od jej różnych interpretacji spotykanych w literaturze oraz skali występowania w poszczególnych regionach świata) dostrzegamy ich swoistą komplementarność z jednej strony oraz odczuwaną potrzebę ściślejszej współpracy między sektorem publicznym a prywatnym.

Harmonijny rozwój turystyki i kultury wykracza jednak poza możliwości jednego sektora przy aktualnych kłopotach w sferze finansów publicznych z jednej strony oraz niestabilnym rynku – z drugiej.

Występuje konieczność umocnienia sprzężenia zwrotnego między każdą sferą gospodarczą a turystyką, mającą na celu kompleksowe świadczenie usług. Istotnym krokiem ku temu jest partnerstwo publiczno-prywatne.

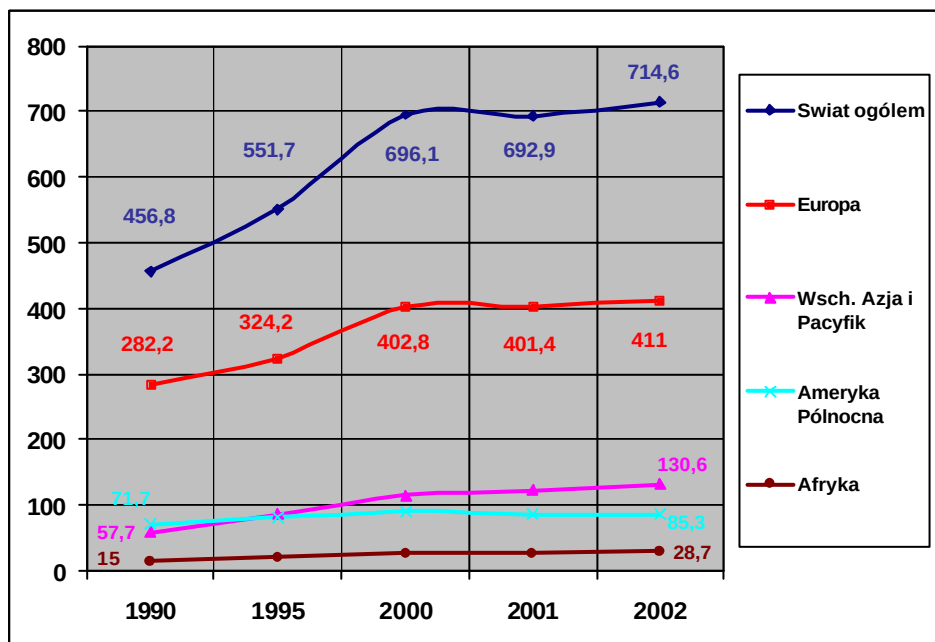
Biorąc pod uwagę wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 200 roku, według których aż 33,3% badanych deklaruje wyjazdy długookresowe do miast (Laciak, 2001, s. 98) i uwzględniając badania europejskie w zakresie kierunków wyjazdów turystów, można prognozować, że turystyka kulturowa będzie bardzo dynamicznie rozwijać się w najbliższych latach (równolegle – być może – z turystyką biznesową). Potencjał kulturowy Trójmiasta może stać się siłą dynamizująca turystykę przyjazdową do województwa (na wybrzeże i pojezierze) jeśli potrafimy umiejętnie wykorzystać w ofercie turystycznej województwa cały jego różnorodny potencjał.

5 Prognoza rozwoju turystyki w skali międzynarodowej, krajowej i regionalnej

5.1. Tendencje w turystyce światowej i europejskiej

Według danych Światowej Organizacji Turystyki (WTO) w 2001 roku liczba podróży, pierwszy raz po ponad pół wieku stałego wzrostu, spadła w porównaniu z rokiem ubiegłym (o 0,6%). Specjaliści z WTO mówili więc o załamaniu koniunktury turystycznej i kryzysie w turystyce międzynarodowej, spowodowanym głównie spadkiem koniunktury we wszystkich najważniejszych dziedzinach gospodarki. Na spadek liczby podróży miały także wpływ wydarzenia z 11 września 2001 r. Pośrednio negatywny wpływ na turystykę miały także zdarzenia, jak choroba BSE, konflikty na Bliskim Wschodzie, kryzys ekonomiczny w Argentynie. Dzisiaj możemy dodać do w.w. czynników znaczny wzrost kursu euro oraz groźby ataków terrorystycznych związanych z operacją militarną w Iraku. Wszystkie te wydarzenia wpłynęły na tempo rozwoju turystyki w poszczególnych regionach świata.³⁹

Rysunek 23. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według wybranych regionów (w mln podróży)

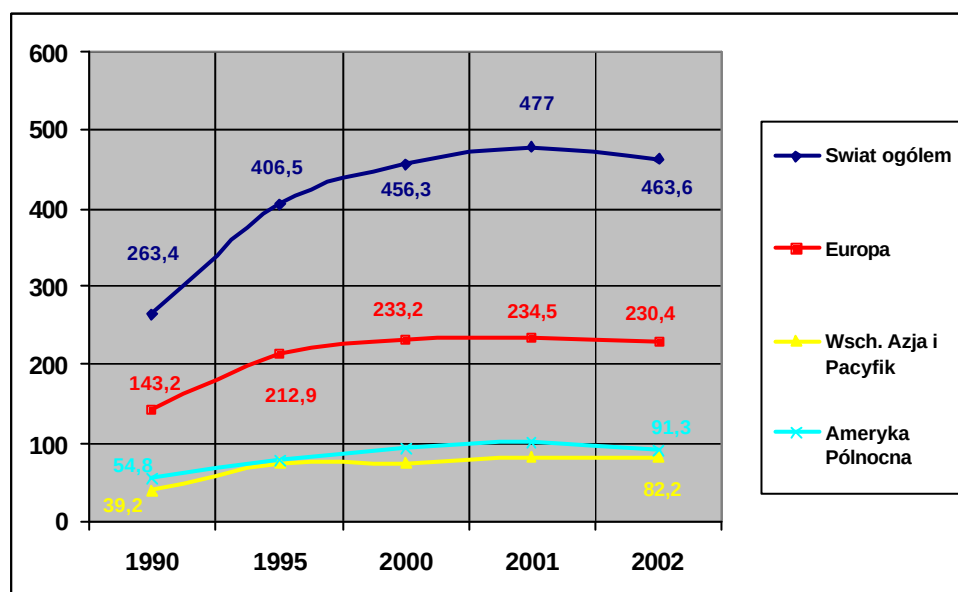


Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTO

³⁹ Łopaciński K., Radkowska B., „Ocena bieżącej sytuacji na rynku turystycznym i prognoza na lata 2002-2007”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002

W 2002 roku (ostatnim pełnym okresie, za które są dostępne dane), w skali całego świata, liczba podróży zagranicznych osiągnęła blisko 715 mln, co oznacza wzrost o prawie 3,1% do roku ubiegłego. Zmiany na międzynarodowym rynku turystycznym były jednak niejednorodne. Analitycy WTO wyodrębnili dwie grupy państw, w których występowały odrębne tendencje dotyczące ruchu turystycznego. Znaczący wzrost liczby podróży nastąpił w krajach Azji Południowo-wschodniej i na Bliskim Wschodzie, a zwłaszcza w Chinach (+11%), Japonii (+10%) i chińskim Hongkongu (+21%). Znacznie gorzej wyglądała sytuacja na rynkach europejskich oraz Ameryki Płn. i Pd. Największe spadki liczby podróży zanotowano w Ameryce Południowej (Brazylia -7,2%) i Środkowej (Kuba -6,7%, Dominikana -2,5%), w USA (-0,1%). Zmiany związane są z narastającą tendencją do podróży wewnątrzregionalnych. Wzrost liczby podróży w Europie był nieco mniejszy (o 2,4%) niż średnia światowa. Największy wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym zanotowano w Europie Środkowej i Wschodniej (+3,9%). Na tym tle Polska prezentuje się znacznie gorzej odnotowując stosunkowo duży regres w liczbie podróży (-5,3%).⁴⁰

Rysunek 24. Wpływy z turystyki międzynarodowej na świecie według wybranych regionów (w miliardach USD)



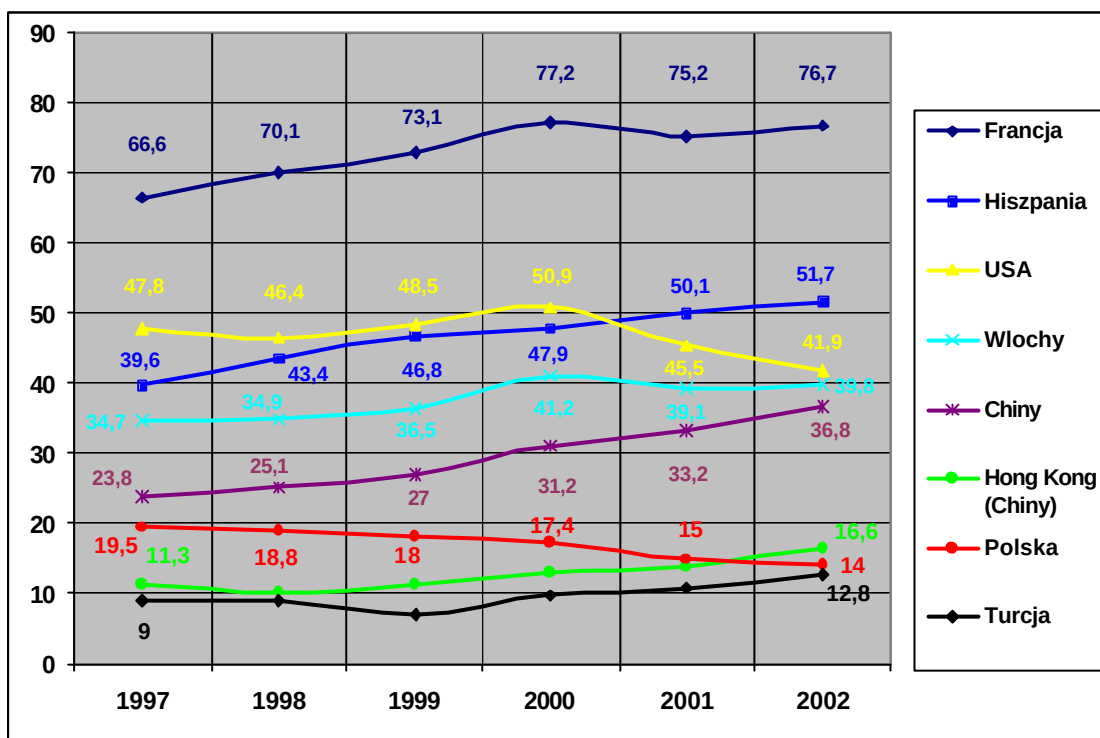
Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTO

Ekspert WTO oszacowali łączne wpływy z turystyki w skali całego świata za 2002 rok na ok. 464 mld USD. Podkreślają jednak, że wzrost liczby przyjazdów nie musi przyczynić się do takiego samego tempa wzrostu wydatków turystów, przede wszystkim ze względu na recesję na rynkach generujących ruch turystyczny tj. Niemcy, USA, Japonia. Wraz z recesją zaobserwować można bowiem relatywne obniżenie poziomu konsumpcji, w tym skłonności do wydawania na cele turystyczne. Ważną cechą charakteryzującą rok 2002 jest także spadek wydatków turystów, nawet na tych rynkach, które notują wzrost liczby przyjazdów. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w nasilonej konkurencji na rynkach recesyjnych

⁴⁰ Dane WTO udostępnione przez Instytut Turystyki (www.intur.com.pl)

oraz tendencji do podejmowania podróży krótszych, na mniejsze dystanse oraz ogólny spadek liczby podróży.⁴¹

Rysunek 25. Kraje świata przyjmujące najwięcej turystów zagranicznych (liczba przyjazdów w mln)



Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTO

Jak pokazuje wykres powyżej, najwięcej turystów (ok. 77 mln) w 2002 roku odwiedziło Francję. Na drugim miejscu jest Hiszpania, która po 2000 roku wyprzedziła w tej dziedzinie USA. Oprócz Hiszpanii, kraje, które z roku na rok przyjmują więcej turystów, to Chiny i Hong Kong. Od 1997 roku do roku 2002 utrzymuje się tendencja spadkowa w liczbie turystów odwiedzających Polskę.

⁴¹ Dane WTO udostępnione przez Instytut Turystyki (www.intur.com.pl)

Tabela 35. Prognozy dotyczące ruchu turystycznego na świecie według wybranych regionów

Wyszczególnienie	Prognozy (w mln)		Srednia stopa wzrostu (w %)	Udział w rynku (w %)	
Regiony / Lata	2010	2020	1995-2020	1995	2020
Swiat ogółem	1006,4	1561,1	4,1	100	100
Afryka	47,0	77,3	5,5	3,6	5,0
Ameryki	190,4	282,3	3,9	19,3	18,1
Wsch. Azja i Pacyfik	195,2	397,2	6,5	14,4	25,4
Europa	527,3	717,0	3,0	59,8	45,9
Bliski Wschód	35,9	68,5	7,1	2,2	4,4
Azja Pld.	10,6	18,8	6,2	0,7	1,2
Podróże w ramach danego regionu	790,9	1183,3	3,8	82,1	75,8
Podróże międzyregionalne (dalekodystansowe)	215,5	377,9	5,4	17,9	24,2

Zródło: Prognozy WTO (dane z czerwca 2000 r.)

Według prognoz długoterminowych WTO średnie tempo wzrostu liczby podróży na świecie będzie do roku 2020 wynosiło ok. 4,1%. Największy przyrost będzie dotyczył krajów Azji Wschodniej i Pacyfiku oraz Afryki i Bliskiego Wschodu. W krajach europejskich średnie tempo wzrostu liczby podróży w latach 1995-2020 ustabilizuje się na poziomie ok. 3%. Do roku 2020 spadnie udział w rynku krajów europejskich (do ok. 45%) i Ameryk (do ok. 18%) na rzecz Azji Wschodniej i Pacyfiku oraz Bliskiego Wschodu.

Do najważniejszych europejskich trendów w turystyce w ostatnich latach możemy zaliczyć⁴²:

- Zahamowanie tendencji spadkowych w wyjazdach nad Morze Śródziemne – rozszerzenie oferty wypoczynku aktywnego, promocje cenowe poza sezonem, atrakcje wpływające na wydłużenie sezonu turystycznego.
- Dynamiczny rozwój turystyki morskiej – są to głównie rejsy luksusowymi statkami pasazerskimi i zagłowymi lub jachtami, głównie po Morzu Śródziemnym, **Morzu Bałtyckim** i wokół Wysp Brytyjskich. Oferta skierowana jest głównie do segmentu najbogatszych turystów.
- Wzrost zainteresowania sportami zimowymi – wzrost znaczenia alpejskich ośrodków i centrów sportów zimowych.
- **Rozwój wodnej turystyki śródlądowej** – głównie rejsy statkami po rzekach, podróże barkami i motorówkami oraz spływy kanoe, rzadziej kajakami.
- Wzrost znaczenia **podmiejskich centrów rozrywkowo-handlowych** oraz wyjazdów poza miasto na łono natury.

⁴² Lopacinski K., Radkowska B., Ocena bieżącej sytuacji ...

- **Uruchomienie tanich linii lotniczych** oraz promocyjne ceny przelotów weekendowych innych przewoźników przyczyniają się do wzrostu popularności krótkich wizyt w europejskich stolicach (celem są zakupy, wydarzenia kulturalne lub sportowe).
- Dynamiczny **rozwój turystyki biznesowej** oraz typu incentive – wzrost zainteresowania wyjazdami motywacyjnymi, szkoleniami połączonymi z atrakcyjnymi formami spędzania czasu oraz wzrost znaczenia imprez targowych.

5.2. Prognozy rozwoju turystyki w Polsce i w skali regionalnej

Ruch turystyczny na terenie Polski można podzielić na turystykę przyjazdową i krajową. Turystyka przyjazdowa to najprościej mówiąc przyjazdy do danego kraju, (w tym przypadku Polski) osób mieszkających gdzie indziej (turystów zagranicznych⁴³). Turystyka krajowa to podróże mieszkańców po własnym kraju (na potrzeby tego opracowania w tym pojęciu zawierają się także podróże tranzytowe podczas wyjazdu poza granice Polski).

5.2.1. Najnowsze dane dotyczące ruchu turystycznego⁴⁴

W ciągu pierwszych 10 miesięcy 2003 r. liczba wyjazdów Polaków za granicę wyniosła 33,4 mln (o 15,4% mniej niż w tym samym okresie 2002 r.), a przyjazdów cudzoziemców 43,2 mln (o 0,8% więcej), z czego w trzecim kwartale – 15,8 mln (o 6,3% więcej).

Największy wzrost liczby przyjazdów do Polski zanotowano z następujących krajów: Danii, Słowacji, Węgier, Irlandii, Hiszpanii, Kanady, Rumunii, Włoch, Korei Płd. i Słowenii. Ruch przyjazdowy z Niemiec wzrósł o 5%, a liczba przyjazdów z pozostałych krajów Unii Europejskiej zmalała o 2,4%.

W lecie 2003 szczególnie wzrosła liczba przyjazdów z: Danii, Irlandii, Włoch, Hiszpanii, Austrii, Wielkiej Brytanii, Finlandii i Norwegii. Istotnie wzrosła liczba przyjazdów z krajów pozaeuropejskich (zwłaszcza z Korei Płd., Kanady, Japonii i USA).

W całym 2003 roku, według wstępnego oszacowania IT, liczba przyjazdów turystów do Polski wyniesie około 13,6 mln (o 3% mniej niż w 2002).

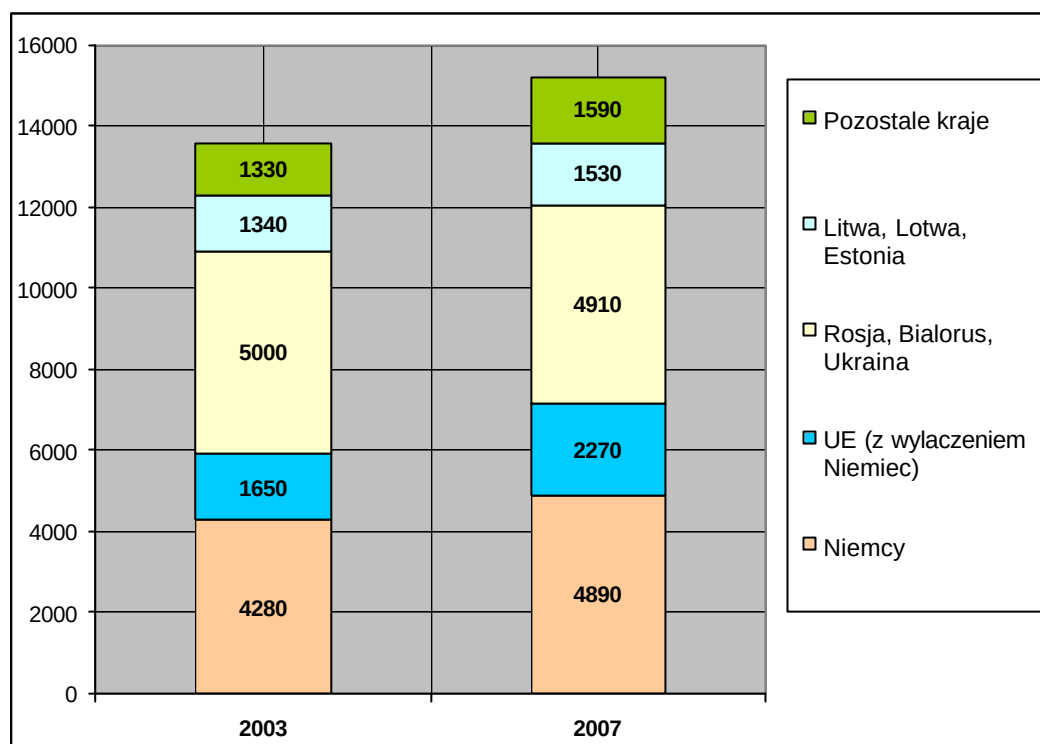
5.2.2. Turystyka przyjazdowa

Według prognoz Instytutu Turystyki średnioroczna dynamika liczby przyjazdów turystów do Polski w latach 2003 – 2007 będzie niska i wyniesie ok. 1,7%.

⁴³ WTO dzieli odwiedzających dany kraj cudzoziemców na odwiedzających jednodniowych i turystów zagranicznych. Odwiedzający jednodniowi – są to osoby przebywające na terenie danego kraju kilka godzin (nie korzystają z noclegu). Dla wielu gospodarek (zwłaszcza regionów przygranicznych) jest to ważna kategoria odwiedzających, ze względu na zjawisko handlu przygranicznego (powiększanie się zasobów dewizowych). Turystycy zagraniczni – są to osoby, które w ramach podróży opuściły kraj swojego stałego zamieszkania i swoje otoczenie na czas nie dłuższy niż 12 miesięcy i spędziły przynajmniej jedną noc w kraju odwiedzanym. Jednocześnie głównym motywem wyjazdu nie powinna być chęć podjęcia pracy zarobkowej w tym kraju.

⁴⁴ Dane IT (www.intur.com.pl)

Rysunek 26. Liczba przyjazdów do Polski turystów z głównych grup krajów w 2003 i 2007 roku (w mln podróży)



Zródło: Oszacowania i prognozy IT

Liczba przyjazdów turystów z Rosji, Białorusi i Ukrainy będzie do roku 2007 powoli spadać. Przyjazdy z Lotwy, Litwy i Estonii w tym okresie nieznacznie wzrosną. Tak samo przyjazdy turystów z pozostałych krajów świata.

Istotnego wzrostu liczby przyjazdów należy oczekiwać z Niemiec oraz nieościennej krajów Unii Europejskiej (w tempie ok. 6,6% rocznie), a także Ameryki Północnej i pozostałych krajów zamorskich. Liczba przyjazdów będzie oscylowała w granicach 12,7 – 15,2 mln. Istotny powrót tendencji wzrostowej powinien nastąpić w 2006 r.

Jak podaje IT zakładana jest też do 2007 roku zmiana struktury turystów odwiedzających Polskę. Oczekiwać można, że **zwiększy się liczba przyjazdów do Polski w celach stricte turystycznych oraz liczba podróży służbowych**. Co za tym idzie, można przypuszczać, że **wzrosnie odsetek turystów korzystających z komercyjnej bazy noclegowej**⁴⁵, zwiększy się wykorzystanie bazy towarzyszącej i gastronomicznej. Spodziewamy się również **wzrostu liczby podróży tranzytowych**. Tendencja spadkowa dotyczyć będzie w tym okresie liczby turystów odwiedzających Polskę w celach handlowych oraz odwiedzających krewnych czy rodzinę.

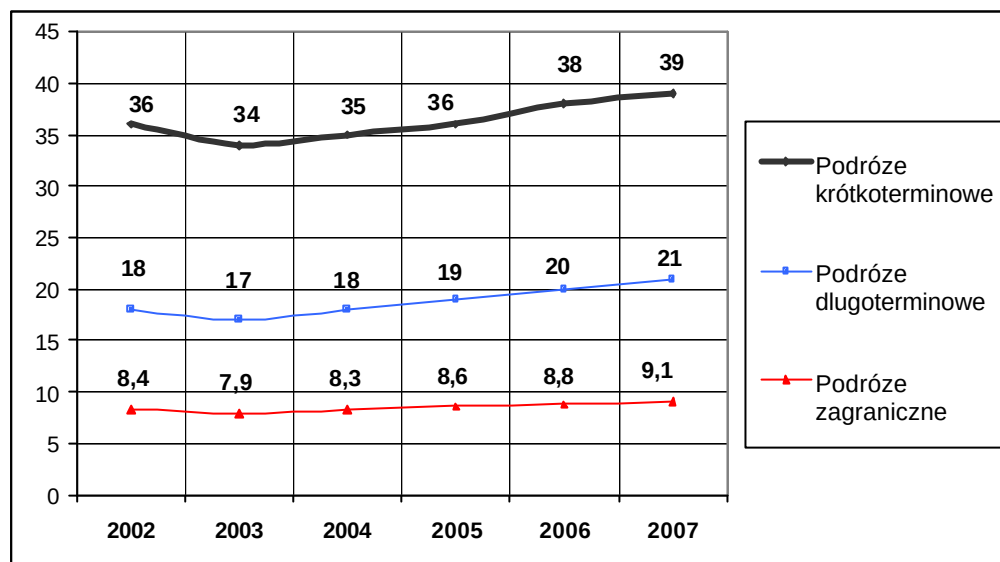
Prognozowane zmiany struktury i wielkości ruchu przyjazdowego przyniosą także zmiany w strukturze przychodów z turystyki. IT szacuje, że od 2003 roku **wzrastac**

⁴⁵ IT szacuje, że w latach 2003-2007 średnie tempo wzrostu liczby zagranicznych turystów korzystających z obiektów noclegowych zakwaterowania zbiorowego wyniesie ok. 3,4%

beda wpływy z turystyki srednio o ok. 100 mln USD rocznie . W 2007 roku powinny wyniesc ok. 3,1 mld USD.

5.2.3. Turystyka krajowa i wyjazdy Polaków za granice

Rysunek 27. Liczba podróży turystycznych mieszkańców Polski do 2007 r. (w mln podróży)



Zródło: Oszacowania i prognozy IT

W 2002 roku liczba podróży krajowych i zagranicznych Polaków była relatywnie wysoka. Było to skutkiem m.in. wysokiego kursu złotówki w stosunku do euro i dolara, atakże z relatywnie korzystnych cen wyjazdów zagranicznych. Wstępne wyniki z 2003 roku wskazują na zmniejszenie liczby podróży, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. IT przewiduje, że w latach następnych **liczba podróży krajowych (krótko- i długoterminowych) będzie powoli rosnąć**. Odsetek dorosłych Polaków uczestniczących w wyjazdach turystycznych wzrośnie z 57% w 2002 roku do 64% w roku 2007. Nieznacznie rosnąć będzie też liczba wyjazdów zagranicznych Polaków.

5.2.4. Inne czynniki determinujące sytuację na polskim rynku turystycznym

- Wzrost zamożności społeczeństwa – wyższe wymagania w zakresie jakości usług (zwłaszcza standardu bazy noclegowej), większe zainteresowanie wyjazdami zagranicznymi.
- Polski turysta zorientowany jest raczej na miejsce (miejscowość, region) niż na produkt. Sytuacja ta powinna się w najbliższych latach utrzymać.
- W obrębie turystyki wypoczynkowej będzie rósł udział wyjazdów zagranicznych.
- Dla turysty polskiego nadal najistotniejszymi kryteriami wyboru miejsca wypoczynku będą: własne doświadczenie, cena, jakość i otoczenie miejsca pobytu.

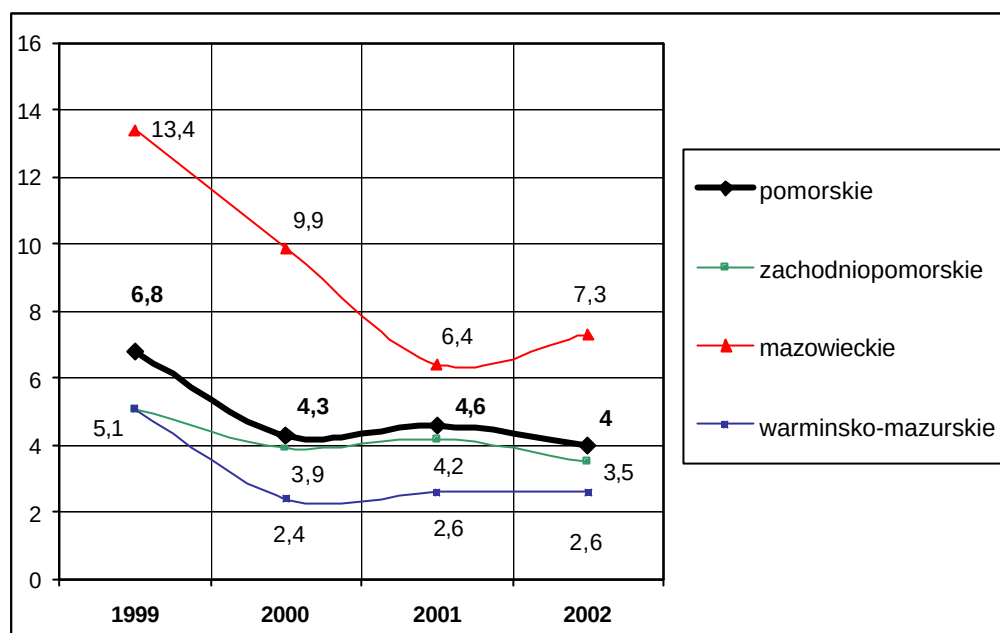
Przystąpienie Polski do UE także przyczyni się do zmian na polskim rynku turystycznym:

- Prognozuje się poprawę sytuacji ekonomicznej Polski, co stworzy korzystne warunki dla rozwoju turystyki w Polsce. Wzrost gospodarczy pociągający za sobą wzrost dochodów ludności powoduje wzrost zapotrzebowania na usługi turystyczne (wyższy dochód stwarza ludności możliwość przeznaczenia jego części na turystykę), a tym samym tworzy korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorstw.
- Nie bez znaczenia dla turystyki zmiany, jakie zachodzą w innych sektorach gospodarki, takich jak np. transport. Zakładana poprawa stanu dróg, budowa nowych autostrad, rozwój infrastruktury transportowej, spowoduje poprawę dostępności komunikacyjnej atrakcyjnych dla turystów regionów i miejscowości, stwarzając tym samym korzystne warunki dla ich aktywizacji turystycznej.
- Ważnym czynnikiem będzie także przewidywane zwiększenie liczby usług turystycznych oferowanych na rynku, spowodowane zaostrzeniem się konkurencji między przedsiębiorcami polskimi i przedsiębiorcami z UE. Wzrost konkurencji z reguły prowadzi do podwyższania standardu usług i obniżania ich cen, a to z kolei przekłada się na wzrost uczestnictwa w podróżach turystycznych.
- Przewidywane zniesienie formalności granicznych przy podróżach do większości państw UE przyczynić się powinno do wzrostu liczby turystów zagranicznych odwiedzających Polskę.

5.2.5. Prognozy rozwoju turystyki w województwie pomorskim

W województwie pomorskim liczba turystów krajowych po wzroście w roku 2001 (w porównaniu z rokiem 2000) spadła w 2002 roku o ok. 0,6 mln. Przewiduje się, że liczba turystów krajowych odwiedzających województwo pomorskie będzie w najbliższych kilku latach powoli rosnąć. Jak pokazuje wykres poniżej podobny trend utrzymuje się w województwie pomorskim oraz warmińsko-mazurskim.

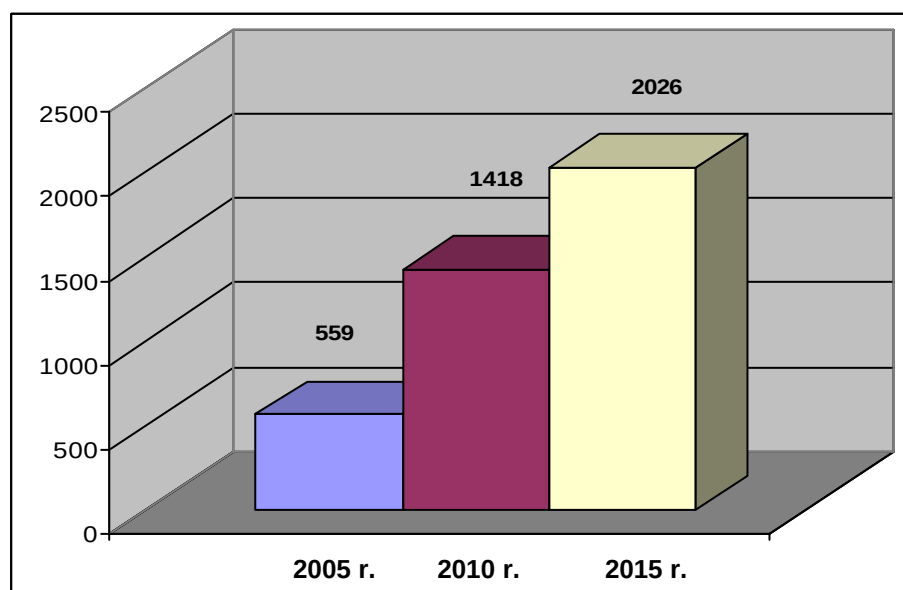
Rysunek 28. Porównanie rozłożenia krajowego ruchu turystycznego w województwie pomorskim oraz innych wybranych (w mln podróży)



Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych IT

Optymistyczne prognozy dotyczące wzrostu ruchu pasażerskiego w porcie lotniczym Gdansk – Trójmiasto do 2015 r. mogą świadczyć także o wzroście liczby przyjezdnych w celach turystycznych. Oszacowano, iż do roku 2015 wykonywanych będzie na lotnisku ponad 31 tys. operacji startów i lądowań rocznie (trzykrotnie więcej niż w 2001 roku). Poniższy wykres prezentuje szczegółowe prognozy dotyczące rozwoju ruchu lotniczego w Porcie Lotniczym Gdansk-Trójmiasto.

Rysunek 29. Liczba pasażerów w Porcie Lotniczym Gdansk – Trójmiasto – prognoza (w mln)



Zródło: Serwis internetowy Portu Lotniczego Gdansk-Trójmiasto (www.airport.gdansk.pl)

Główne przesłanki wpływające na kształtowanie się ruchu turystycznego w województwie pomorskim w przyszłości:

- Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa pomorskiego - rozwój transportu wodnego (promowego) oraz lotniczego – wzrost liczby turystów ze Skandynawii, Niemiec oraz pozostałych krajów nadbałtyckich.
- Uruchomienie tanich linii lotniczych na terenie Polski obsługujących Port Lotniczy w Gdansku – wzrost liczby podróżnych, (w tym turystów biznesowych) z takich rejonów jak Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań.
- Rosnące zainteresowanie turystyka aktywna i kwalifikowana oraz na terenach wiejskich – spodziewany wzrost ruchu turystycznego na obszarach pojeziernych województwa.
- Wzrost potrzeby turystów w zakresie oferty i atrakcji kulturalnych (ożywianie muzeów, atrakcje nocne i wieczorne, oferty uczestniczące, zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele kulturalne) – oczekiwany wzrost liczby odwiedzin zabytkowych miast regionu (Gdańsk, Malbork, Gniew, Sztum, Kwidzyn).
- Wzrost znaczenia wypoczynku weekendowego, a w tym turystyki aktywnej i kulturowej oraz wypoczynku na terenach wiejskich.
- Aktywizacja aktywnych form spędzania czasu w regionach nadmorskich i pojeziernych, w tym form specjalistycznych (np. skutery wodne, narty wodne, windsurfing, kitesurfing, bojery, motolotnie).
- Oczekuje się wzrostu udziału liczby turystów zainteresowanych aspektem zdrowotno-profilaktycznym oraz zdrowotno-rehabilitacyjnym, a także tendencja związana z modą na zdrowy tryb życia – wzrost liczby turystów w obszarach o największym nasyceniu jodem oraz kuracjuszy.
- Działalność regionalnych i lokalnych organizacji i stowarzyszeń w sferze turystyki.

6 Charakterystyka rynków strategicznych dla rozwoju turystyki w województwie pomorskim⁴⁶

Celem rozdziału jest charakterystyka i ocena rynków turystycznych istotnych dla województwa pomorskiego z punktu widzenia strategii jego rozwoju.

Analizę przeprowadzono na podstawie materiałów źródłowych i dokumentów oraz publikacji zawartych w spisie literatury, bez powoływania się na poszczególne pozycje bezpośrednio w tekście. Tekst ma charakter autorski i nie zawiera fragmentów tekstu ani tablic i wykresów przejętych z innych opracowań.

6.1. Pojęcie strategicznych rynków turystycznych

Rynek turystyczny to „miejsce” sprzedaży produktów turystycznych. Na rynku tym oferowane są produkty turystyczne nabywane przez turystów. Z punktu widzenia zasięgu przestrzennego rynki turystyczne można podzielić na: lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe i globalne. Z punktu widzenia rodzaju oferowanych usług wyróżnić można rynki usług: noclegowych, gastronomicznych, transportowych, kulturalnych, rozrywkowych, edukacyjnych i medyczno-rehabilitacyjnych. Dla celów niniejszego opracowania, biorąc pod uwagę specyfikę województwa pomorskiego, wyróżniono następujące rodzaje rynków, związanych z poszczególnymi rodzajami turystyki: morska, nadmorska, miejska, krajoznawcza, kulturowa, biznesowa i kongresowa, sanatoryjno-rehabilitacyjna, wycieczkowa i specjalistyczna, wiejska, przyrodnicza.

Strategiczne znaczenie poszczególnych rynków turystycznych ma charakter względny i biorąc pod uwagę rozwój regionalny można je rozpatrywać z kilku punktów widzenia. Rynek należy uznać jako strategiczny dla danego regionu, jeżeli operacje na tym rynku mogą przyczynić się w znaczący sposób do przyspieszenia bądź spowolnienia rozwoju tego regionu. Rynek ma również znaczenie strategiczne, jeżeli główne cele rozwoju regionalnego mają bezpośredni związek ze związanymi z nim walorami bądź usługami turystycznymi. Rynek jest strategiczny również wtedy, jeśli stanowi istotny element słabych bądź mocnych stron regionu, a także jego szans bądź zagrożeń rozwojowych. Specyficzna sytuacja województwa pomorskiego charakteryzuje się:

- znacznym nagromadzeniem przyrodniczych i kulturowych walorów turystycznych, unikatowych w skali kraju i Europy,
- nadmorskim położeniem,

⁴⁶ Autorem rozdziału jest prof. dr hab. Marek Dutkowski

- istnieniem Kaszub i Kaszubów,
- koniecznością restrukturyzacji gospodarki morskiej,
- koniecznością rozwoju funkcji metropolitalnych Trójmiasta,
- znaczeniem turystyki i rekreacji jako istotnych elementów przyszłej struktury gospodarczej na licznych obszarach regionu.

W związku z tym wszystkie wymienione wyżej rynki turystyczne mają dla tego regionu potencjalny charakter strategiczny. Głównym celem opracowania jest określenie „poziomu” znaczenia poszczególnych rynków dla strategii rozwoju regionalnego, a strategii rozwoju turystyki w szczególności. Podjęto również próbe określenia powiązań między poszczególnymi rynkami w kontekście określenia strategicznie istotnych produktów turystycznych regionu.

Niniejsze opracowanie powstało przy założeniu bezspornego występowania następujących zjawisk i procesów w świecie, Europie i Polsce.

- Ilość wolnego czasu „do zagospodarowania” rośnie.
- Turystyka i rekreacja jest jednym z głównych sposobów „zagospodarowania” wolnego czasu.
- Zbiorność turystów i rekreantów wzrasta i różnicuje się pod każdym względem.
- Wartość walorów turystycznych dla poszczególnych grup turystów i rekreantów szybko się zmienia.
- Mobilność turystów i rekreantów wzrasta wraz z rozprzestrzenianiem się globalizacji.
- Terroryzm, epidemie i konflikty zbrojne mogą poważnie zmniejszyć popyt na niektóre walory, miejsca (destinations) i usługi turystyczno-rekreacyjne.
- Udział „przemysłu turystycznego” w gospodarce światowej wzrasta, zarówno z punktu widzenia tworzonego dochodu, jak i liczby miejsc pracy.
- Większość rynków turystycznych ma zasięg globalny.
- Przedsiębiorstwa turystyczne podlegają globalizacji, co prowadzi do standaryzacji produktów turystycznych.
- Konkurencja na poszczególnych rynkach turystycznych jest coraz silniejsza.
- Sukces sprzedawcy produktu turystycznego coraz bardziej zależy od marketingu i promocji, a coraz mniej od walorów, zagospodarowania i usług służących do jego wytworzenia.
- Coraz większa część walorów turystycznych jest wytwarzana sztucznie.
- W związku z postępującą urbanizacją i narastaniem uciążliwości życia w metropoliach, skąd pochodzi większość turystów i rekreantów, rośnie znaczenie miejsc turystycznych (destinations), oferujących izolację i samotność oraz możliwość osobistego obcowania z przyrodą.

- Mimo postępu globalizacji zróżnicowanie kulturowe nie zmniejsza się, a kontekst kulturowy staje się nieodłącznym i istotnym elementem usług, walorów i miejsc turystycznych.
- Stale powstają nowe formy turystyki i rekreacji, wymagające specjalistycznego sprzętu i umiejętności.
- Część nowych form spędzania wolnego czasu wiąże się z ekstremalnymi przeżyciami i osobistym ryzykiem.

6.2. Charakterystyka poszczególnych rynków (w ujęciu tabelarycznym)

Naczelna przesłanka niniejszego opracowania jest przyjęcie, że w okresie do 2010 r. rynki turystyczne będą wzrastać. Prognozy światowe zakładają dalszy szybki wzrost ruchu turystycznego na poziomie czterech punktów procentowych rocznie w okresie 1995–2020. W 2010 r. przewiduje się, że w Europie zarejestrowanych zostanie 527,3 mln turystów, w 2020 r. 717 mln turystów. Wydatki turystów mają wzrosnąć z ok. 400 mld USD w 1995 r. do 2 bilionów USD w 2020 r. Przy założeniu stałego 3,5 % udziału Polski w europejskim ruchu turystycznym, należy spodziewać się ok. 18 mln przyjezdnych w roku 2010 i aż 25 mln w roku 2020. Wobec 14 mln (TF) wg WTO w roku 2002 oznacza to poważny wzrost. Jest to druga przesłanka przyjęcia w niniejszym opracowaniu założenia o znacznym wzroście popytu i podaży na strategicznych rynkach turystycznych w okresie do 2020 r. Szczegółowe analizy w tym zakresie wykraczają poza zakres niniejszej ekspertyzy.

Według Komitetu Prognoz „POLSKA 2000 PLUS” przy Prezydium PAN przewiduje się w Polsce znaczny wzrost sprzedaży i zatrudnienia w sekcji EKD H (hotele i restauracje), co ilustruje tabela. Wariant I jest bardziej umiarkowany, przy średnim rocznym tempie wzrostu wysokości 4–4,5%. Wariant II, bardziej optymistyczny, zakłada średnie roczne tempo wzrostu gospodarczego na poziomie 6%. Oba warianty przyjmują, że w Polsce będą panowały podobne tendencje i relacje międzygaleziowe wzrostu jak w krajach Unii Europejskiej w latach 1984–93.

Z prognozy wynika, że sprzedaż w sektorze hoteli do 2010 r. wzrośnie przeszło dwukrotnie, a do 2020 r. przeszło trzykrotnie. Przy wyższym tempie wzrostu gospodarczego sektor hoteli już w 2010 r. osiągnie sprzedaż prawie trzykrotnie większą niż w 1998 r., zaś w 2020 r. prawie pięciokrotnie większą. Jeżeli chodzi o zatrudnienie, to przewiduje się jego podwojenie w 2020 r. w wariantcie umiarkowanym i potrojenie w 2020 r. w wariantcie bardziej optymistycznym.

W sektorze restauracji przewiduje się jeszcze wyższe tempo wzrostu sprzedaży – 2,5-krotny wzrost w 2010 r. i przeszło pięciokrotny wzrost w 2020 r. w wersji umiarkowanej. Wersja optymistyczna przewiduje nawet osmiokrotny wzrost sprzedaży w 2020 r. Prognozy co do wzrostu zatrudnienia są bardziej umiarkowane i przewidują jego podwojenie, przy pewnych odchyleniach w zależności od przyjętego wariantu.

Dotychczasowy przebieg procesów rozwojowych w latach 1998–2003 sugeruje przyjęcie bardziej umiarkowanych wariantów wzrostu. Podobne sygnały dochodzą

z materiałów i prognoz Instytutu Turystyki. Od 1998 r. obserwujemy spadek ruchu turystycznego i obrotów w związanych z nim sektorach gospodarczych.

W świetle powyższego uzasadnione jest przyjęcie założenia o wzroście popytu i podaży na walory i usługi turystyczne w ciągu najbliższych 20 lat. Należy się liczyć, nawet przy założeniu spowolnienia procesów rozwojowych w Polsce, z co najmniej podwojeniem obrotów i zatrudnienia w szeroko rozumianym sektorze turystycznym.

Tabela 36. Wariantowe perspektywy rozwoju branży hoteli i restauracji

EKD	Wyszczególnienie	1998	2010	2020	2010	2020
			Wariant I		Wariant II	
		Sprzedaż w mln zł				
H 55.1	Hotele	2581,3	5665	10680	7400	14000
H 55.3	Restauracje	1886,6	5100	9640	5800	15540
		Zatrudnienie w tys. osób				
H 55.1	Hotele	68,4	105	120	115	175
H 55.3	Restauracje	53,7	90	100	95	140

6.2.1. Zestawienia tabelaryczne charakterystyki rynków

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego				
Turystyka morską				
AKTYWNOŚCI	- Wycieczki pełnomorskie (liniowe i krasownicze, w tym na zagłowcach) - Pasazerska żegluga przybrzeżna - Żegluga promowa			
BAZA	- Terminale promowe - Przystanie żegluga przybrzeżnej - Porty pasazerskie			
RODZAJ RYNKU	Masowy rynek dla klasy średniej			
ZASIĘG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOŚĆ	
	X	mały	X	cały rok (świat)
		średni	X	wiosna-lato-jesień (Europa, Bałtyk)
		duży		jesień-zima-wiosna
			X	lipiec/sierpień (żegluga przybrzeżna)
				inna (specyficzna)
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK	
		niskie	X	dzieci i młodzież
	X	przeciętne	X	rodziny
	X	wysokie	X	dorośli
	POCHODZENIE		X	seniorzy
	X	region	WYKSZTAŁCENIE	

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka morska						
	X	kraj	X	podstawowe i srednie		
	X	zagranica	X	wyzsze		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
	X	slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
		przecietny	X	przecietny		przecietny
		wysoki		wysoki	X	wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Szczecin-Swinoujscie, Kolobrzeg, Skandynawia, Północne Niemcy (na rynku europejskim i swiatowym ponadnarodowe korporacje turystyczne)					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Rozwój „bialej floty” z wykorzystaniem partnerstwa publiczno-prywatnego - Podniesienie atrakcyjnosci portów Gdanska i Gdyni dla wycieczkowiczów					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2010-2020	- Budowa terminali i rozwój polaczen promowych z Trójmiasta - Rozwój rejsów wycieczkowych w skali europejskiej i swiatowej organizowanych przez armatorów polskich					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	- Brak porozumienia i srodków do rozwoju „bialej floty” - Brak srodków i woli do podniesienia atrakcyjnosci portów dla wycieczkowców					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	- Brak porozumienia, woli i srodków na rozbudowe terminali promowych i polaczen drogowych Trójmiasta z zapleczem - Brak woli, srodków i kompetencji do rozwoju rejsów wycieczkowych przez armatorów polskich					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego		
Turystyka nadmorska		
AKTYWNOŚCI	„Plazowanie” bierne i aktywne (gry i zabawy plażowe) - Spacery i przejazdy nadmorskie - Imprezy kulturalne i rozrywkowe	
BAZA	- Naturalne i sztuczne plaże oraz kąpieliska morskie - Infrastruktura przyplażowa, sztuczne wyspy, mola - Bulwary, promenady, ścieżki i trasy z widokiem na morze - Ośrodki wczasowe, pensjonaty, domki kempingowe, pola namiotowe - Lokale gastronomiczne	
RODZAJ RYNKU	Masowy, mało zróżnicowany	
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU	SEZONOWOŚĆ

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka nadmorska						
		maly		caly rok		
		sredni		wiosna-lato-jesien		
	X	duzy		jesien-zima-wiosna		
			X	lipiec/sierpien		
				inna (specyficzna)		
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK			
	X	niskie	X	dzieci i mlodziez		
	X	przecietne	X	rodziny		
		wysokie	X	dorosli		
	POCHODZENIE		X	seniorzy		
	X	region	WYKSZTALCENIE			
	X	kraj	X	podstawowe i srednie		
	zagranica	X	wyzsze			
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
	X	stagnacja		stagnacja		
		wzrost	X	wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAZ			
	X	spadek		spadek		
		stagnacja	X	stagnacja		
		wzrost		wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
		slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
	X	przecietny		przecietny		przecietny
		wysoki	X	wysoki	X	wysoki
GŁÓWNI KONKURENCI	Polska strefa brzegowa					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Poprawa zagospodarowania przyplazowego oraz bazy noclegowej i gastronomicznej - Obnizenie kosztów i cen					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2010-2020	- Rozwój innych form turystyki powiazanych z nadmorska i laczenie ich w pakiety produktów (morska, sanatoryjno-rehabilitacyjna, wyczynowo-specjalistyczna) - Poszerzenie, polepszenie i dopasowanie oferty dla seniorów					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	Spadek atrakcyjnosci osrodków nadmorskich wskutek nieladu przestrzennego, przepelnienia, braku bezpieczenstwa i slabej oferty towarzyszacej					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Spadek atrakcyjnosci tej formy wypoczynku dla srednio zarabiajacych					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego	
Turystyka miejska	
AKTYWNOŚCI	- Zakupy (w tym m.in. zakup pamiątek i lokalnych wyrobów) - Zwiedzanie miasta: pieszo, autobusem, riksza, tramwajem, rowerem, statkiem, gondola - Spożywanie posiłków w lokalach konsumpcji masowej a także w renomowanych restauracjach
BAZA	Hotele, centra handlowo-rozrywkowe, lokale gastronomiczne wszystkich rodzajów, parki miejskie,

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka miejska						
	ogrody zoologiczne					
RODZAJ RYNKU	Masowy, silnie zróżnicowany					
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOSC			
		mały	X	cały rok		
		średni		wiosna-lato-jesien		
	X	duży		jesien-zima-wiosna		
				lipiec/sierpień		
				inna (specyficzna)		
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK			
	X	niskie	X	dzieci i młodzież		
	X	przecietne	X	rodziny		
	X	wysokie	X	dorośli		
	POCHODZENIE		X	seniorzy		
	X	region	WYKSZTAŁCENIE			
	X	kraj	X	podstawowe i średnie		
	X	zagranica	X	wyższe		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAŻ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAŻ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
		slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
		przecietny		przecietny		przecietny
	X	wysoki	X	wysoki	X	wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Wszystkie duże miasta w Polsce i w regionie Morza Bałtyckiego					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2006-2010	- Podniesienie atrakcyjności obszarów śródmiejskich oraz rozwój funkcji handlowych i rozrywkowych Trójmiasta i miast średnich - Polepszenie współpracy i kontaktów z miastami Regionu Morza Bałtyckiego					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2010-2020	- Zdecydowane polepszenie dostępności komunikacyjnej Trójmiasta i miast średnich (lotnisko, autostrada, szybki pociąg) - Dalszy rozwój funkcji metropolitalnych Trójmiasta					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	Niezdolność do jakościowego podniesienia atrakcyjności lokalizacyjnej obszarów śródmiejskich ze względu na brak możliwości prawidłowego planowania i efektywnego zarządzania					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Dalsza centralizacja funkcji metropolitalnych w Warszawie, izolacja Trójmiasta wśród krajów nadbałtyckich – w efekcie zepchniecie Trójmiasta do niższej kategorii obszarów metropolitalnych w Polsce					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka krajoznawcza						
AKTYWNOŚCI	- Wycieczki i objazdy grupowe - Zwiedzanie muzeów etnograficznych, zabytków, skansenów itp. - Oglądanie obiektów i obszarów cennych przyrodniczo (arboreta, parki, pomniki przyrody , glazy, wydmy, klify) - Spożywanie potraw kuchni regionalnej					
BAZA	- Schroniska młodzieżowe, tanie hotele, kempingi - Lokale gastronomii masowej - Lokale gastronomiczne z kuchnia regionalna - Muzea, skanseny, obiekty i obszary cenne przyrodniczo					
RODZAJ RYNKU	Masowy z wyróżniającymi sie segmentami					
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOŚC			
		mały		cały rok		
		średni	X	wiosna-lato-jesien		
	X	duży		jesien-zima-wiosna		
				lipiec/sierpien		
				inna (specyficzna)		
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK			
	X	niskie	X	dzieci i młodzież		
	X	przecietne	X	rodziny		
		wysokie	X	dorosli		
	POCHODZENIE		X	seniorzy		
	X	region	WYKSZTALCENIE			
	X	kraj	X	podstawowe i srednie		
		zagranica	X	wyższe		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
	X	stagnacja	X	stagnacja		
		wzrost		wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
		slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
	X	przecietny	X	przecietny		przecietny
		wysoki		wysoki	X	wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Warszawa, Kraków i inne duze miasta, parki narodowe, obszary górskie, park nadmorski					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Opracowanie tanich i atrakcyjnych pakietów produktów - Rozbudowa taniej bazy noclegowej dla grup zagranicznych - Rozbudowa regionalnej oferty gastronomicznej i pamiatkarskiej					
SZANSE I MOZLIWOSCI	- Podnoszenie standardu bazy przy utrzymaniu niskich cen - Poszerzenie oferty dla seniorów					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego	
Turystyka krajoznawcza	
2010-2020	
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	Wzrost cen usług noclegowych i gastronomicznych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	- Wzrost konkurencyjności ze strony atrakcyjnych krajoznawczo miejsc w Europie - Wzrost konkurencyjności innych form turystyki i spędzania wolnego czasu

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego				
Turystyka kulturowa				
AKTYWNOŚCI	- Uczestnictwo w imprezach kulturalnych: festiwalach, koncertach, pielgrzymkach i zgromadzeniach religijnych, zwiedzanie parków tematycznych - Uczestnictwo w wystawach, targach, turniejach, imprezach sportowych			
BAZA	- Sale widowiskowe i koncertowe, stadiony i inne obiekty sportowe, amfiteatry, place i fora miejskie - Parki tematyczne - Obiekty targowe i wystawiennicze - Masowa baza noclegowa i gastronomiczna, częściowo prowizoryczna i przenosna			
RODZAJ RYNKU	Ograniczony ilościowo, zróżnicowane segmenty rynku			
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOŚĆ	
	X	mały	X	cały rok
		średni		wiosna-lato-jesień
		duży		jesień-zima-wiosna
				lipiec/sierpień
RODZAJ KLIENTÓW				inna (specyficzna)
	DOCHODY		WIEK	
		niskie	X	dzieci i młodzież
	X	przeciętne	X	rodziny
	X	wysokie	X	dorośli
	POCHODZENIE		X	seniorzy
	X	region	WYKSZTAŁCENIE	
	X	kraj	X	podstawowe i średnie
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	X	zagranica	X	wyższe
	POPYT		PODAŻ	
		spadek		spadek
		stagnacja		stagnacja
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	X	wzrost	X	wzrost
	POPYT		PODAŻ	
		spadek		spadek
		stagnacja		stagnacja
POZIOM KONKURENCJI	X	wzrost	X	wzrost
	2003		2006-2010	
	X	slaby lub brak		slaby lub brak
		przeciętny	X	przeciętny
				przeciętny

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka kulturowa						
		wysoki		wysoki	X	wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	- Wszystkie wydarzenia i imprezy kulturalne - Obiekty o znaczeniu kulturowym, parki tematyczne					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2006-2010	Wykreowanie wydarzeń i imprez kulturalnych oraz miejsc z nimi związanych					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2010-2020	Rozbudowa bazy umożliwiającej organizację wydarzeń kulturalnych o zasięgu międzynarodowym i światowym					
ZAGROŻENIA I BARIERY 2006-2010	Brak pomysłów, nowych idei oraz właściwego środowiska kulturalnego					
ZAGROŻENIA I BARIERY 2010-2020	Brak środków na rozbudowę bazy i instytucji kulturalnych					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka biznesowa i kongresowa						
AKTYWNOŚCI	- Spotkania i zgromadzenia, obiady i kolacje robocze, bankiety, imprezy kulturalne, sportowe i rozrywkowe, „nocne życie” - Zwiedzanie obiektów i obszarów - Zakupy artykułów pamiątkowych i luksusowych					
BAZA	Obiekty biurowe, centra kongresowe, hotele, centra handlowe, lokale gastronomiczne, sale koncertowe, kluby, lokale nocne					
RODZAJ RYNKU	Poszerzający sie i różnicujący sie w kierunku masowosci					
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU			SEZONOWOSC		
		maly			caly rok	
	X	sredni			wiosna-lato-jesien	
		duzy		X	jesien-zima-wiosna	
					lipiec/sierpien	
				X	inna (specyficzna)	
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY			WIEK		
		niskie			dzieci i mlodziez	
	X	przecietne			rodziny	
	X	wysokie		X	dorosli	
	POCHODZENIE				seniorzy	
	X	region		WYKSZTALCENIE		
	X	kraj			podstawowe i srednie	
	X	zagranica		X	wyzsze	
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT			PODAZ		
		spadek			spadek	
		stagnacja		X	stagnacja	
	X	wzrost			wzrost	
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT			PODAZ		
		spadek			spadek	
		stagnacja			stagnacja	
	X	wzrost		X	wzrost	
POZIOM	2003		2006-2010		2010-2020	

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka biznesowa i kongresowa						
KONKURENCJI	X	slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
		przecietny		przecietny	X	przecietny
		wysoki	X	wysoki		wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Duze miasta w Polsce i krajach nadbałtyckich					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Rozwój funkcji metropolitalnych Trójmiasta - Przebudowa i zwiększenie atrakcyjności dzielnic śródmiejskich					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2010-2020	- Poprawa dostępności komunikacyjnej Trójmiasta - Znaczna rozbudowa bazy hotelowej i kongresowej					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	- Słaba dostępność komunikacyjna Trójmiasta - Brak odpowiedniej bazy - Słaba oferta kulturalna					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Zepchniecie regionu na peryferie w skutek oslabienia atrakcyjności na tle kraju i Europy Bałtyckiej					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego				
Turystyka sanatoryjno-rehabilitacyjna				
AKTYWNOŚCI	- Zabiegi lecznicze - Zabiegi rehabilitacyjne - Odnowa biologiczna i psychiczna - Zabiegi kosmetyczne, pielęgnacyjne i upiększające			
BAZA	- Gabinety, kliniki i ośrodki sanatoryjno-rehabilitacyjne - Ośrodki badawcze i szkoleniowe w dziedzinie medycyny, rehabilitacji oraz promocji zdrowia i kultury fizycznej			
RODZAJ RYNKU	Zróżnicowane, ograniczone ilościowo segmenty rynku			
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOŚĆ	
		mały	X	cały rok
	X	średni	X	wiosna-lato-jesień
		duży		jesień-zima-wiosna
				lipiec/sierpień
RODZAJ KLIENTÓW			X	inna (specyficzna)
	DOCHODY		WIEK	
	X	niskie		dzieci i młodzież
	X	przecietne		rodziny
	X	wysokie	X	dorośli
	POCHODZENIE		X	seniorzy
	X	region	WYKSZTAŁCENIE	
	X	kraj	X	podstawowe i średnie
		zagranica	X	wyższe
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAŻ	
		spadek		spadek
		stagnacja		stagnacja

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka sanatoryjno-rehabilitacyjna						
	X	wzrost	X	wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAŻ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
		slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
	X	przecietny		przecietny		przecietny
		wysoki	X	wysoki	X	wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Polskie uzdrowiska i duze miasta					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Wykorzystanie potencjalu kadrowego i zaplecza placówek medycznych Trójmiasta - Naplyw kapitalu, innowacji i kadr z zagranicy - Naplyw klientów z zagranicy					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2010-2020	- Deregulacja rynku uslug medycznych i paramedycznych - Rozwój edukacji i badan naukowych w dziedzinie promocji zdrowia - Wypracowanie regionalnej specjalizacji sanatoryjno-rehabilitacyjnej					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	- Utrzymujacy sie kryzys sluzby zdrowia w Polsce - Ubozenie rencistów, emerytów i niepełnosprawnych w Polsce					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Utrata atrakcyjnosci w porównaniu z innymi regionami					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego					
Turystyka wyczynowa i specjalistyczna					
AKTYWNOŚCI	• Zeglarstwo, windsurfing, motorowodniactwo, kajakarstwo, wioslarstwo, nurkowanie • Lotnictwo sportowe, spadochroniarstwo, paralotniarstwo, motolotniarstwo • Golf, jeździectwo i powozenie • Turystyka rowerowa • Myslistwo i wedkarstwo • Biegi przełajowe, survival, paintball i inne gry terenowe • Wędrówki i wspinaczki górskie				
BAZA	Porty jachtowe, przystanie, ośrodki turystyki wodnej, trasy kajakowe i tory wioslarskie, lotniska i lądowiska sportowe, pola golfowe, ośrodki jeździeckie, trakty konne, ścieżki rowerowe, bazy myśliwskie i wędkarskie, trasy przełajowe, tereny survivalowe i paintballowe				
RODZAJ RYNKU	Izolowane, ograniczone ilościowo, segmenty rynku – od elitarnych do masowych				
ZASIĘG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOŚĆ		
	X	mały		cały rok	
		średni	X	wiosna-lato-jesień	
		duży		jesień-zima-wiosna	
				lipiec/sierpień	
			X	inna (specyficzna)	
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK		
		niskie		dzieci i młodzież	

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka wyczynowa i specjalistyczna						
	X	przecietne		rodziny		
	X	wysokie	X	dorosli		
	POCHODZENIE			seniorzy		
	X	region	WYKSZTALCENIE			
	X	kraj		podstawowe i srednie		
	X	zagranica	X	wyzsze		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
	X	stagnacja	X	stagnacja		
		wzrost		wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
	X	slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
		przecietny	X	przecietny	X	przecietny
		wysoki		wysoki		wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Północne Niemcy, Pomorze Zachodnie, Warmia i Mazury					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2006-2010	- Lepszy marketing i promocja produktów - Poprawa jakosci istniejacej bazy - Zmiana uwarunkowan prawnych na bardziej sprzyjajace tym rodzajom turystyki					
SZANSE I MOZLIWOSCI 2010-2020	- Rozbudowa bazy w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego i dzieki naplywowi kapitalu zagranicznego - Usprawnienie procedur umozliwiajacych sprawnna lokalizacje bazy					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	Brak akceptacji społecznej i konflikty sasiedzkie utrudniajace rozwój tych rodzajów turystyki					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Utrata walorów sprzyjających rozwojowi tych rodzajów turystyki wskutek błędów w zagospodarowaniu i degradacji przyrody					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego						
Turystyka wiejska						
AKTYWNOŚCI	- Wczasy „u gospodarza” - Wczasy we własnych domkach letniskowych - Uczestniczenie w pracach polowych, domowych i wiejskim życiu (dacz) - Obcowanie ze zwierzętami - Wędrówki, spacer, wycieczki, zbieranie runa leśnego - Spożywanie wiejskich potraw					
BAZA	- Domki letniskowe - Kwatery agroturystyczne - Gastronomia wiejska i domowe jadłodajnie					
RODZAJ RYNKU	Wyraźne dwa segmenty: weekendowo-letniskowy i agroturystyczny					
ZASIEG RYNKU	RODZAJ RYNKU		SEZONOWOŚĆ			
		mały		cały rok		
	X	średni	X	wiosna-lato-jesień		
		duży		jesień-zima-wiosna		
				lipiec/sierpień		
				inna (specyficzna)		
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK			
		niskie		dzieci i młodzież		
	X	przeciętne	X	rodziny		
		wysokie		dorośli		
	POCHODZENIE			seniorzy		
	X	region	WYKSZTAŁCENIE			
	X	kraj	X	podstawowe i średnie		
		zagranica	X	wyższe		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAŻ			
		spadek		spadek		
	X	stagnacja	X	stagnacja		
		wzrost		wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAŻ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
	X	słaby lub brak	X	słaby lub brak		słaby lub brak
		przeciętny		przeciętny	X	przeciętny
		wysoki		wysoki		wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Obszary wiejskie w Polsce Północnej oraz na Litwie					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2006-2010	- Zwiększenie liczby gospodarstw agroturystycznych - Ograniczenie negatywnych środowiskowych i krajobrazowych domów letniskowych					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2010-2020	- Wprowadzenie wiejskich produktów turystycznych na rynek międzynarodowy - Rozwój wiejskiej gastronomii					
ZAGROZENIA I BARIERY	Brak zainteresowania i prawno-ekonomicznych warunków sprzyjających warunków do rozwoju agroturystyki					

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego	
Turystyka wiejska	
2006-2010	Brak inwestorów i woli do uporządkowania przestrzennego skupisk domów letniskowych
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	- Silna konkurencja ze strony innych form wypoczynku - Brak środków na utrzymanie domów letniskowych - Szybka urbanizacja wsi

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego (prof. US dr hab. Marek Dutkowski)						
Turystyka przyrodnicza						
AKTYWNOŚCI	- Zwiedzanie obszarów chronionych - Obserwowanie, fotografowanie i filmowanie zwierząt (birdwatching, safari) - Poznanwanie i zbieranie roślin, skal i mineralów					
BAZA	- Trasy przejazdów i wędrowek na obszarach chronionych - Stanowiska obserwacyjne - Schroniska, pensjonaty, kwatery wiejskie - Gospody, jadalodajnie (w tym kuchnia jarska, potrawy lokalne)					
RODZAJ RYNKU	Niewielkie, specyficzne segmenty					
ZASIEG RYNKU	ROZMIAR RYNKU		SEZONOWOSC			
	X	mały	X	cały rok		
		sredni		wiosna-lato-jesien		
		duzy		jesien-zima-wiosna		
				lipiec /sierpien		
				inna (specyficzna)		
RODZAJ KLIENTÓW	DOCHODY		WIEK			
		niskie		dzieci i mlodziez		
	X	przecietne		rodziny		
	X	wysokie	X	dorośli		
	POCHODZENIE			seniorzy		
	X	region	WYKSZTALCENIE			
	X	kraj		podstawowe i srednie		
	X	zagranica	X	wyzsze		
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja	X	stagnacja		
	X	wzrost		wzrost		
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	POPYT		PODAZ			
		spadek		spadek		
		stagnacja		stagnacja		
	X	wzrost	X	wzrost		
POZIOM KONKURENCJI	2003		2006-2010		2010-2020	
		slaby lub brak		slaby lub brak		slaby lub brak
	X	przecietny		przecietny	X	przecietny

Charakterystyka i ocena strategicznego rynku turystycznego (prof. US dr hab. Marek Dutkowski)						
Turystyka przyrodnicza						
		wysoki	X	wysoki		wysoki
GLÓWNI KONKURENCI	Cenne przyrodniczo i atrakcyjne obszary w Polsce, Europie i na całym świecie					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2006-2010	- Lepsza promocja istniejących atrakcji przyrodniczych - Dostosowanie istniejącej bazy do potrzeb tego rynku - Dostosowanie przepisów o ochronie przyrody do potrzeb turystów					
SZANSE I MOŻLIWOŚCI 2010-2020	- Wykreowanie nowych produktów wykorzystujących walory przyrodnicze - Poprawa, a co najmniej utrzymanie stanu środowiska przyrodniczego na obszarach chronionych na obecnym poziomie					
ZAGROZENIA I BARIERY 2006-2010	Brak świadomości i wiedzy na temat możliwości rozwoju turystyki przyrodniczej					
ZAGROZENIA I BARIERY 2010-2020	Spadek atrakcyjności obszarów cennych przyrodniczo ze względu na degradację wskutek działalności gospodarczej i urbanizacji					

6.3. Ocena strategicznych rynków istotnych dla województwa pomorskiego

6.3.1. Turystyka nadmorska

Rynek turystyki nadmorskiej związany jest z plażą i oferuje produkt „3S” (Sea, Sun, Sand). W skali światowej i międzynarodowej znaczna część turystów w okresie letnim wybiera ten bierny rodzaj wypoczynku. Obecnie jest to główny produkt turystyczny województwa pomorskiego, przeznaczony głównie dla klientów z kraju i samego regionu. Z plaży korzystają chętnie ludzie o przeciętnych i niskich dochodach, młodzież, rodziny i seniorzy. Dla wielu osób jest to jedyny dostępny sposób spędzenia urlopu i ciągle jeszcze w niektórych środowiskach wakacyjny wyjazd nad morze ma znaczenie prestiżowe. Możliwości dalszego rozwoju klasycznej turystyki nadmorskiej, wobec rosnącej konkurencji innych form turystycznych, a przede wszystkim słonecznych plaż południa Europy, wymaga poprawy zagospodarowania przyplazowego, bazy noclegowej i gastronomicznej oraz jakości przestrzeni i ogólnych warunków bytowania w miejscowościach nadmorskich. W najbliższych latach należy się spodziewać znacznego wzrostu konkurencji na tym rynku, co wymusi obniżenie kosztów i cen. W dalszej perspektywie przyciągnięcie turystów i ich pieniędzy na pomorskie plaże wymagać będzie kontynuacji rozwoju innych form turystyki powiązanych z nadmorską i łączenie ich w pakiety produktów (wycieczki morskie, zabiegi paramedyczne, gry i zabawy przyplazowe, imprezy na plażach i bulwarach nadmorskich itd.). Miejscowości nadmorskie opierające swoją egzystencję na wykorzystywaniu waloru turystycznego plaży już obecnie, wspólnie z firmami turystycznymi, działają w tym kierunku. Wobec rosnącej konkurencji plaż południa Europy, która nasili się po przyjeździe Bułgarii i Rumunii do Unii Europejskiej, należałoby rozważyć wspólne działania wszystkich polskich miast i gmin związanych z turystyką nadmorską i wykreowanie produktu Polish Sand Coast.

Wynikające z braku polityki przestrzennej i ekologicznej na tych obszarach niechlujne i wadliwe zagospodarowanie, słabość podmiotów gospodarczych i brak współpracy stanowią bardzo poważne zagrożenie dla rozwoju tej formy turystyki. Nie można wykluczyć spadku atrakcyjności polskich plaż, nawet dla grupy średnio zarabiających, wskutek braku działań porządkujących i polepszających ofertę. Z różnych powodów prosty produkt 3S powoli staje się coraz mniej atrakcyjny i należy się spodziewać ze stałego spadku popytu na te formy wypoczynku. Rynek turystyki nadmorskiej jest rynkiem schodzącym, wymagającym restrukturyzacji i znacznie lepszej regulacji. Nie bez znaczenia są zalecenia i regulacje związane ze zintegrowanym zarządzaniem strefą brzegową.

6.3.2. Turystyka morską

Rynek turystyki morskiej nie jest zbyt wielki, lecz ma zasięg globalny i kilka zróżnicowanych segmentów. Wymaga posiadania przez oferenta usług kosztownych idrogich w eksploatacji statków. Rynek ten wiąże się z turystyką miejską, nadmorską oraz morskimi formami turystyki wycieczkowej i specjalistycznej. Najwyższą „półkę” w tym biznesie stanowią dalekomorskie i krótkie rejsy wycieczkowe na luksusowych statkach pasażerskich. Statki te powstają w wyspecjalizowanych stocznjach europejskich, a armatorzy działają w skali globalnej. W segmencie tym działają również w pełni zautomatyzowane luksusowe żaglowce. Eksploatacja wycieczkowych statków pasażerskich, oprócz znacznego kapitału i doświadczenia, wymaga dysponowania wysoko wykwalifikowanymi załogami i dobrej renomy w międzynarodowym towarzystwie o najwyższych dochodach.

Polska gospodarka morską od lat tkwiąc w kryzysie nie ma szans na wejście na ten rynek. Również sprzedaż tego rodzaju usług przez pośredników polskich nie wchodzi raczej w grę w dającej się przewidzieć przyszłości. Teoretycznie jednak, w odniesieniu do statków mniejszych, w tym również żaglowych województwo pomorskie dysponuje potencjałem umożliwiającym po 2010 r. rozwój oferty rejsów wycieczkowych w skali europejskiej, a nawet światowej, przez armatorów polskich.

Inny segment tego rynku to turystyczna żegluga promowa pomiędzy portami Trójmiasta a portami szwedzkimi, duńskimi, fińskimi i w przyszłości krajów bałtyckich i Rosji. Jest to szybko rosnący rynek masowy dla klienta polskiego i zagranicznego w różnym wieku i o przeciętnych dochodach. Warunkiem utrzymania i rozwoju żeglugi promowej z portów Gdania i Gdyni jest rozbudowa terminali promowych i połączeń drogowych Trójmiasta z zapleczem.

Trzeci segment to żegluga przybrzeżna. Obok klasycznej „białej floty” możliwe są rejsy statkami pasażersko-towarowymi wzdłuż wybrzeża z zawijaniem do poszczególnych portów bałtyckich. Można się spodziewać szybkiego wkroczenia na ten rynek armatorów zagranicznych, a rozwój w tej dziedzinie zależy będzie od partnerstwa publiczno-prywatnego i porozumienia pomiędzy miastami portowymi. Rynek turystyki morskiej, ze względu na wspomniane wyżej ograniczenia finansowe, pozostanie niewielki, lecz równocześnie oferowane są na nim unikatowe markowe produkty regionu. Trzeba jednak pamiętać o silnej konkurencji ze strony Pomorza Zachodniego i innych miast bałtyckich. Jest to rynek wschodzący, lecz ryzykowny, a przy tym bardzo atrakcyjny dla klientów.

6.3.3. Turystyka miejska

Turystyka miejska to duży rynek o stale rosnącym znaczeniu, częściowo niedoceniany, a częściowo w ogóle nie włączany w zakres turystyki. Rzeczywiście, rozgraniczenia w tej dziedzinie, a zwłaszcza prowadzenie monitoringu statystycznego i badań naukowych napotykają na poważne trudności metodyczne. Wiele aktywności i usług pojawiających się na tym rynku dotyczy czasu wolnego samych mieszkańców miast, lub tylko części czasu osób przebywających w nich czasowo. Formy turystyki miejskiej są coraz bardziej zróżnicowane, ale głównie koncentrują się na zakupach, zwiedzaniu i spożywaniu posiłków. W naturalny sposób zarabiają tu firmy hotelarskie, handlowe, transportowe i gastronomiczne a w mniejszym stopniu biura podróży. Turystyka miejska powiązana jest ściśle z kulturową, biznesową i kongresową, a także sanatoryjno-rehabilitacyjną. Od atrakcyjności wizerunku miasta zależą inne rodzaje usług turystycznych, w tym również nie związane z miastem, a raczej z obszarami wiejskimi i cennymi przyrodniczo. Miasta są magnesem przyciągającym do regionu i punktem węzłowym ruchu turystycznego.

Możliwości rozwoju turystyki miejskiej w Trójmieście wymagają z jednej strony podniesienia atrakcyjności obszarów śródmiejskich a z drugiej polepszenia współpracy i kontaktów z miastami regionu bałtyckiego. Jak na razie, wobec braku publicznych środków inwestycyjnych oraz niewielkich doświadczeń w dziedzinie partnerstwa publiczno-prywatnego, poprawa jakości centrów miast przebiega powoli, choć we wszystkich trzech miastach udało się osiągnąć spektakularne sukcesy w tej dziedzinie.

W dalszej perspektywie, co jest realne, konieczne jest zdecydowane polepszenie dostępności komunikacyjnej Trójmiasta i miast średnich regionu poprzez rozbudowę połączeń lotniczych, autostradowych oraz szybkiej kolei. Konieczna jest też poprawa systemu transportu publicznego w Trójmieście. Głównym zagrożeniem rozwoju turystyki miejskiej i związanych z nią innych rynków jest dalsza centralizacja funkcji metropolitalnych w Warszawie, izolacja Trójmiasta w obszarze krajów Morza Bałtyckiego i w efekcie zepchnięcie go do niższej kategorii obszarów metropolitalnych.

Rynek turystyki miejskiej jest masowy, duży i rosnący, osiągnięcie na nim wysokich dochodów wymaga współpracy wielu podmiotów prywatnych i publicznych, długofalowej strategii i determinacji w promowaniu Trójmiasta jako ogólnopolskiego i bałtyckiego *destination*.

6.3.4. Turystyka biznesowa i kongresowa

Turystyka biznesowa i kongresowa to średniej wielkości rynek o rosnącym znaczeniu, lecz w Polsce rozwinięty jeszcze niewielkim stopniu. Jest silnie związany z turystyką miejską. Uwarunkowania rozwoju, szanse i możliwości oraz zagrożenia i bariery są tutaj podobne. Rozwój funkcji metropolitalnych, w tym zwłaszcza zarządczych i finansowych Trójmiasta jest warunkiem koniecznym dla rozwoju tego rodzaju turystyki. Natomiast w segmencie turystyki kongresowej liczy się poziom, znaczenie oraz międzynarodowe powiązania uczelni i instytutów badawczych. Szanse rozwoju wiążą się jednoznacznie z poprawą dostępności komunikacyjnej Trójmiasta oraz rozbudową bazy, zwłaszcza dla celów zjazdów, zgromadzeń i kongresów. Ważne jest również istnienie oferty kulturalnej na odpowiednim poziomie. Zagrożenia, podobnie jak w przypadku rynku turystyki miejskiej, wiążą się z marginalizacją Trójmiasta i całego regionu pomorskiego, zarówno skali kraju jak i Europy Bałtyckiej.

Sukces w dziedzinie rozwoju turystyki biznesowej i kongresowej zależy w znacznym stopniu od współpracy władz samorządowych Trójmiasta oraz dobrego partnerstwa publiczno-prywatnego. Budowa i prowadzenie centrów kongresowych na odpowiednim poziomie wymaga, bowiem znacznych nakładów finansowych i znajomości branży. Rynek turystyki biznesowej i kongresowej będzie rozwijał się powoli, choć wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej można się spodziewać wzmożonego popytu. Konkurencja w tej dziedzinie jest i pozostanie duża, choć w dalszej przyszłości można się spodziewać ustabilizowania hierarchii ośrodków metropolitalnych w Europie Wschodniej oraz w Europie Bałtyckiej, co wyznaczy segment tego globalnego rynku dostępny dla Trójmiasta.

6.3.5. Turystyka kulturowa

Rynek turystyki kulturowej jest niewielki i charakteryzuje się dość zróżnicowanymi segmentami. Pojawiają się na nim zarówno uczestnicy imprez kulturalnych i sportowych, jak i pielgrzymek i zgromadzeń religijnych. Turystyka kulturowa wiąże się z turystyką miejską i krajobrazową. Nowy rodzaj oferty, czyniący ten rynek bardziej masowym, zwłaszcza w przyszłości, to parki tematyczne. Imprezy przyciągające masowo osoby z innych miejsc pojawiają się w ciągu całego roku, lecz niepewność co do terminu i liczby uczestników powoduje znaczne trudności w przygotowaniu odpowiedniej bazy i finansowej obsługi przedsięwzięcia. Część bazy musi być przenośna lub prowizoryczna. Uczestnicy imprez kulturalnych składają się częściowo z turystów (czyli osób przynajmniej raz nocujących w danym miejscu), jak i publiczności lokalnej lub przybywającej wyłącznie na samą imprezę. Wielkie widowiskowe wydarzenia i dłużej trwające wystawy, a zwłaszcza długotrwałe, przyciągają turystów z bardzo odległych miejsc i bywają istotnym czynnikiem rozwoju danego miasta czy regionu.

Szanse regionu wiąże się z wykreowaniem wydarzeń i imprez kulturalnych oraz miejsc z nimi związanych. Dotychczasowe doświadczenie wykazuje, że istniejące walory przyrodnicze, historyczne i inne lokalne osobliwości nie mają w tym wypadku większego znaczenia. *Destination* przyciągające choćby raz w roku dziesiątki tysięcy przyjezdnych wykreować można w każdym miejscu. Turystyka kulturowa zależy przede wszystkim od kreatywności, promocji i marketingu. Oczywiście, istnienie odpowiedniej bazy jest niezbędne, ale kolejność jest tu raczej następująca: od pomysłu poprzez sukces rynkowy do inwestycji w zagospodarowanie.

Rynek turystyki kulturowej nie będzie się rozwijał bez nowych idei i dość znacznych środków na rozwój bazy. Największa potencjalna szansa byłoby wykreowanie w Trójmieście narodowego parku tematycznego „Polska na morzu”.

6.3.6. Turystyka sanatoryjno-rehabilitacyjna

Rynek turystyki sanatoryjno-rehabilitacyjnej związany jest z dwoma rodzajami walorów i zasobów. Z jednej strony konieczne są wody lecznicze, korzystny klimat lub inne warunki naturalne sprzyjające procesom ozdrowieńczym u człowieka. W województwie pomorskim są to przede wszystkim walory brzegu morskiego (powszechnie znany jód w morskim powietrzu). Z drugiej strony konieczna jest odpowiednia kadra a także wyposażenie, zwłaszcza w segmencie usług związanych z odnową biologiczną i psychiczną, zabiegami kosmetycznymi, pielęgnacyjnymi

i upiększającymi. Służą temu gabinety, kliniki, ośrodki *fitness*, związane przede wszystkim z dużymi miastami, gdzie istnieje odpowiednia baza szkoleniowa i naukowo-badawcza. Na rynku turystyki sanatoryjno-rehabilitacyjnej wyróżnić można kilka segmentów związanych z różnymi grupami klientów. Możliwa jest tutaj działalność w niszach rynkowych oraz specjalizacja. Ze względu na mniejsze znaczenie języka i kontekstu kulturowego, usługi sanatoryjno-rehabilitacyjne są predestynowane do oferowania ich na rynku międzynarodowym.

Szanse rozwoju turystyki sanatoryjno-rehabilitacyjnej w Trójmieście i całym regionie pomorskim związane są nie tyle z walorami naturalnymi, co potencjałem kadrowym ośrodka medycznego Trójmiasta. Konieczny jest napływ kapitału, innowacji i kadr z zagranicy. Wypracowanie regionalnej specjalizacji sanatoryjno-rehabilitacyjnej wymagać będzie deregulacji krajowego rynku usług medycznych i paramedycznych oraz rozwoju edukacji i badań naukowych w dziedzinie promocji zdrowia. Barierą jest utrzymujący się kryzys służby zdrowia w Polsce.

Postępujące starzenie społeczeństwa, zarówno w Polsce, jak i w całej Europie, stanowi o wzroście potencjalnego popytu na usługi sanatoryjne i rehabilitacyjne. Również wzrost znaczenia zdrowia, dobrego samopoczucia i urody (*wellness*) w systemie wartości społecznych będzie sprzyjał rozwojowi tego rynku. Zagrożeniem może stać się postępujące ubożenie emerytów, rencistów i osób niepełnosprawnych w Polsce, atakujące w całej Europie. Silna konkurencja ze strony regionów i miast posiadających tradycję uzdrowiskową również może ograniczyć dostęp regionu do tego rynku.

Rynek turystyki sanatoryjno-rehabilitacyjnej będzie wzrastał, lecz jest on dość trudny i może nie pasować do ogólnego obrazu regionu, przyjętego w jego strategicznej promocji.

6.3.7. Turystyka krajoznawcza

Rynek turystyki krajoznawczej jest duży i tradycyjnie związany z młodzieżą, choć w wycieczkach i objazdach, będących główną formą aktywności krajoznawczej, uczestniczą także inne grupy wiekowe, lecz raczej o niskich i przeciętnych dochodach. Uczestnicy wycieczek krajoznawczych korzystają z reguły z taniej oferty gastronomicznej, schronisk i kempingów. Ten rodzaj turystyki jest związany z szeroko rozumianą edukacją przyrodniczą historyczną i obywatelską. Zazębia się z rynkami turystyki kulturowej nadmorskiej i wiejskiej. Zwiedzanie zabytków i oglądanie osobliwości przyrody a także nabywanie pamiątek jest obok plażowania jedyną formą aktywności turystycznej dla setek milionów ludzi na całym świecie, a także dla większości Polaków.

Region pomorski obfituje w atrakcyjne krajoznawczo obiekty i obszary i jest tradycyjnym celem szkolnych i zakładowych wycieczek. Szanse i możliwości wiąże się z opracowaniem tanich i atrakcyjnych pakietów produktów i rozbudową taniej bazy noclegowej dla grup zagranicznych. W przyszłości poszerzenie oferty dla seniorów może stanowić o utrzymaniu znaczenia tego rynku dla całego regionu. Ponieważ uczestnicy wycieczek i objazdów posługują się własnymi autokarami, słaba dostępność regionu nie ma zbyt wielkiego znaczenia, zwłaszcza ze względu na tego typu aktywności turystycznej sam przejazd stanowi dużą atrakcję.

Zagrożenie dla dalszego rozwoju tego rynku w Polsce i w regionie pomorskim płynie ze spodziewanego wzrostu cen usług noclegowych i gastronomicznych po

przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Wraz z poprawą dostępności transportowej Polski po 2010 r., upowszechnieniem się języków obcych oraz rozpowszechnieniem marketingu usług turystycznych, nastąpi niewątpliwie wzrost konkurencyjności ze strony atrakcyjnych krajoznawczo miejsc w Europie. Towarzyszyć temu będzie, po początkowej stagnacji, wzrost popytu i podaży na tym rynku, częściowo ze względu na atrakcyjność tego rodzaju wypoczynku dla osób starszych, których będzie coraz więcej. Krajoznawstwo może również stracić w konfrontacji z bardziej aktywnymi formami turystyki i innymi niż turystyka sposobami spędzania wolnego czasu przez większość społeczeństwa.

O znaczeniu krajoznawczego rynku turystycznego decydują jego rozmiary i stosunkowa łatwość pozyskiwania klientów bez konieczności intensywnej promocji i rozbudowy infrastruktury. Również tworzenie nowych *destinastions*, jak wskazują doświadczenia międzynarodowe, jest stosunkowo łatwe i skuteczne.

6.3.8. Turystyka wyczynowa i specjalistyczna

Rynek turystyki wyczynowej i specjalistycznej składa się z wielu bardzo zróżnicowanych segmentów. Niektóre z nich mają charakter masowy, inne zaś elitarny. Cechą wyróżniającą ten rodzaj aktywności turystycznych jest z jednej strony konieczność dostępu do konkretnych walorów przyrodniczych, często bardzo specyficznych (akweny o odpowiednim charakterze, korzystne prądy powietrzne, właściwe ukształtowanie terenu itp.). Z drugiej strony rynek ten zależy od specjalistycznego sprzętu oraz innowacji w jego wytwarzaniu i sposobach użytkowania. Niewątpliwie wymagane są tutaj specjalne przygotowanie sprawnościowe i odpowiedni trening turysty a także znaczna motywacja, wyrażająca się również w wysokich indywidualnych nakładach finansowych. Żeglarstwo, *windsurfing*, lotnictwo sportowe, paralotniarstwo, spadochroniarstwo, golf, jeździectwo, myślistwo a także *paintball* należą do najkosztowniejszych form spędzania wolnego czasu. Natomiast turystyka rowerowa, biegi przełajowe i wędkarstwo mają charakter masowy.

Produkty oferowane na rynku turystyki wyczynowej i specjalistycznej są bardzo specyficzne a niektóre segmenty rynku są bardzo wąskie. Część z nich można łączyć z innymi formami wypoczynku, inne wywołują trudne konflikty przestrzenne i funkcjonalne z innymi rodzajami turystyki, zwłaszcza morskiej, nadmorskiej i przyrodniczej. Zróżnicowane walory przyrodnicze a także popyt wewnątrzregionalny ze strony mieszkańców milionowej aglomeracji, stwarzają przesłanki rozwoju tego rodzaju turystyki w regionie pomorskim. Istnieje również możliwość eksportu usług turystycznych, np. związanych z żeglarstwem, *windsurfingiem*, golfem, jeździectwem oraz myślistwem i wędkarstwem.

Szanse i możliwości szybkiego rozwoju wymagają zmiany uwarunkowań prawnych na bardziej sprzyjające np. w dziedzinie żeglarstwa i lotnictwa sportowego. Konieczny jest lepszy marketing i promocja produktów regionalnych. Perspektywy rozwoju po 2010 r. są znaczne, lecz wymagają napływu kapitału zagranicznego, rozbudowy bazy oraz usprawnienia procedur umożliwiających sprawną lokalizację i efektywną eksploatację obiektów. Zagrożenia w krótszym okresie czasu mogą wynikać z konfliktów sąsiedzkich i utrudnień biurokratycznych. W dalszej perspektywie część walorów naturalnych niezbędnych dla uprawiania określonych rodzajów turystyki wyczynowej i specjalistycznej może zostać zdegradowana. Rynek turystyki wyczynowej i specjalistycznej jest ipozostanie mały, lecz może

stanowic dla poszczególnych miejscowosci markowy produkt oraz istotna szanse rozwojowa.

6.3.9. Turystyka wiejska

Rynek turystyki wiejskiej ma dwa odrebne funkcjonalnie, choc niejednokrotnie sasiadujace z soba segmenty: weekendowo-letniskowy i agroturystyczny. Powiazany jest z rynkiem turystyki przyrodniczej i krajobrazowej a na niektórych obszarach z rynkiem turystyki nadmorskiej. Jest to rynek sredniej wielkosc i na jego znaczniejszy wzrost mozna liczyc dopiero po 2010 r., gdy wzrosnie popyt w zurbanizowanym spoleczenstwie na oferte agroturystyczna i powstanie wieksza baza. Segment weekendowo-letniskowy nie generuje zewnetrznych efektów, lecz ma pewne znaczenie gospodarcze dla terenów wiejskich. Rozwój lokalnych rynków „naturalnej zywnosci” zalezec bedzie od kierunków rozwoju polskiego rolnictwa po przystapieniu do Unii Europejskiej. Również konsekwencja we wprowadzaniu przepisów zgodnych ze standardami europejskimi w dziedzinie ochrony srodowiska i ladu przestrzennego moze ograniczyc dotychczasowa ekspansje zabudowy letniskowej na obszarach wiejskich. Kluczowe znaczenie moze tu miec wprowadzenie podatku katastralnego.

Segment agroturystyczny, zwlaszcza na atrakcyjnych kulturowo Kaszubach ma znaczne szanse i mozliwosci, o ile mozliwe bedzie prowadzenie wiejskich produktów turystycznych na rynek miedzynarodowy oraz rozwój wiejskiej gastronomii. Zagrozenia wynikaja z silnej konkurencji ze strony innych form wypoczynku ubozenia warstwy sredniej w miastach – wlascicieli wiekszosci domów letniskowych oraz szybkiej urbanizacji wsi.

Rynek turystyki wiejskiej, pozornie atrakcyjny i „latwy”, moze okazac sie kapryсны i nie spelnic pokladanych w nim nadziei, zwlaszcza w pierwszej fazie po przystapieniu Polski do Unii Europejskiej. Przejscie od roli gospodarza-producenta do roli gospodarza-uslugodawcy jest mentalnie trudne i wymagac moze wymiany pokolen.

6.3.10. Turystyka przyrodnicza

Rynek turystyki przyrodniczej stanowią niewielkie specyficzne segmenty. Jest to rynek maly, jednak o rosnacych rozmiarach. Liczba tzw. *birdwatcherów* siega w USA kilkunastu milionów. Jest to rynek silnie zwiazany z zasobami przyrodniczymi, cennymi obszarami, chronionymi gatunkami i obiektami – generalnie bioróżnorodnoscia. Rynek ten ma charakter globalny a dobrze przygotowane produkty maja szanse na skuteczny i efektywny eksport. Uprawianie turystyki przyrodniczej wymaga nie tylko malo zmodyfikowanej przez czlowieka przyrody, lecz również specyficznej bazy, ale przede wszystkim fachowej, szczególowej i trafnej informacji. Szanse i mozliwosci na tym rynku zaleza od lepszej promocji istniejacych atrakcji przyrodniczych regionu. Potrzebne sa pewne dostosowania w zakresie istniejacej infrastruktury a takze przepisów o chronie przyrody. W dalszej perspektywie mozliwe jest wykreowanie nowych produktów wykorzystujac o walory przyrodnicze regionu. Niezbędnym warunkiem do tego jest poprawa, a co najmniej utrzymanie stanu srodowiska przyrodniczego na obszarach chronionych na obecnym poziomie. Sa one stale zagrozone degradacja, co moze przekreslic szanse na rozwój turystyki przyrodniczej.

Rynek turystyki przyrodniczej, obecnie mały i „niepoważny”, ma według prognoz światowych szanse na znaczny rozwój. Przewiduje się, że jednym z najbardziej poszukiwanych produktów turystycznych XXI wieku będzie bezpośrednie obcowanie z przyrodą. Region pomorski ma znaczne obszary i liczne walory o ogromnym znaczeniu dla turystyki przyrodniczej. Strategiczne znaczenie ma ich utrzymanie w należytym stanie do momentu wzrostu popytu i zainteresowania ze strony inwestorów.

6.4. Perspektywy rozwoju

Perspektywy rozwoju strategicznych rynków turystycznych oceniono z punktu widzenia spodziewanych zmian popytu, podaży i poziomu konkurencji dla dwóch okresów: 2006–2010 oraz 2010–2020. Poniższa tablica ukazuje spodziewane tendencje na rynkach turystycznych 2006–2010. Sytuacja jest zróżnicowana. Na żadnym z rynków nie przewiduje się spadku popytu ani podaży. Na masowych rynkach turystyki krajoznawczej i nadmorskiej nastąpi stagnacja popytu. Na rynku turystyki wyczynowej i specjalistycznej, ze względu na znaczne koszty związane z bazą turystyczną i wyposażeniem, nie można się spodziewać znacznego wzrostu popytu. Również rynek turystyki wiejskiej, częściowo nasycony, nie powinien w tym okresie wykazać wzrostu popytu. Popyt wzrosnie prawdopodobnie, choć w zróżnicowanym stopniu, na pozostałych rynkach. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej niewątpliwie zwiększy mobilność przedsiębiorców, co przyczyni się do wzrostu popytu na usługi turystyki biznesowej i kongresowej, miejskiej i kulturowej. Wzrosnie popyt na produkty turystyki morskiej, zwłaszcza w wydaniu „promowym”. Wraz ze starzeniem się społeczeństw i kryzysem systemu publicznej służby zdrowia, wzrosnie zapotrzebowanie na usługi paramedyczne, w tym sanatoryjne i rehabilitacyjne. Światowe i europejskie, a także krajowe trendy wskazują na spodziewany wzrost popytu na osobisty i bezpośredni kontakt z przyrodą.

Obserwowane na rynku tendencje już obecnie pozwalają przewidzieć, że w ciągu najbliższych kilku lat wzrosnie podaż produktów turystycznych związanych z turystyką miejską, kulturową, morską, nadmorską i sanatoryjno-rehabilitacyjną. W grupie produktów związanych z plażą może nastąpić nawet przewaga podaży nad popytem, co zwiększy konkurencję i wymusi podniesienie jakości oferty, a nawet spadek cen. W sektorze turystyki biznesowej i kongresowej podaż interesujących produktów nie zwiększy się od razu, gdyż wymaga to znacznych nakładów, a także dłuższego okresu czasu. Również słaby obecnie popyt na produkty turystyki krajoznawczej wiejskiej, przyrodniczej oraz wyczynowej i specjalistycznej, a także niekorzystne uwarunkowania dla poważniejszego inwestowania w tej dziedzinie spowodują stagnację podaży w okresie 2006–2010.

Tabela 37. Prognozy rozwoju rynków strategicznych

		POPYT	PODAŻ
TENDENCJA NA RYNKU 2006-2010	Spadek		
	Stagnacja	- Krajoznawcza - Nadmorska - Wyczynowa i specjalistyczna - Wiejska	- Biznesowa i kongresowa - Krajoznawcza - Wyczynowa i specjalistyczna - Wiejska - Przyrodnicza
	Wzrost	- Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Miejska - Morska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Przyrodnicza	- Kulturowa - Miejska - Morska - Nadmorska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna

Zródło: Opracowanie własne

Okres 2010-2020, niewatpliwie trudniejszy do oszacowania i prognozowania, charakteryzuje się mniejszym zróżnicowaniem. Dla wszystkich rynków, z wyjątkiem turystyki nadmorskiej, należy przewidywać wzrost popytu i podaży. Jedynie na rynku turystyki nadmorskiej, najmniej kosztownej i w warunkach wielu krajów zależnej od czynników pogodowych, można się spodziewać spadku popytu i wywołanej tym stagnacji podaży. Taka prognoza, bardzo optymistyczna w świetle obecnych trendów na rynkach turystycznych Polski, bazuje na założeniu, że pozytywne efekty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej pojawia się w sferze konsumpcji dopiero po 2010 r. Wtedy również zakończone zostaną przedsięwzięcia infrastrukturalne, niezbędne dla poprawy dostępności obszarów turystycznych do rynku krajowego, europejskiego i światowego, poprawie standardów życia i bezpieczeństwa.

Kolejnym elementem istotnym dla oceny strategicznego znaczenia rynków turystycznych jest występujący na nich poziom konkurencji. Obecnie znaczna konkurencja występuje na rynku turystyki miejskiej, co przejawia się nasiloną promocją miast oraz bezpardonową walką o lokalizacje wydarzeń kulturalnych i sportowych oraz związana z nimi infrastruktura, finansowana z reguły ze środków zewnętrznych. W skali kraju rywalizację tę wygrywa Warszawa, lecz polskie miasta praktycznie nie liczą się na turystycznym rynku europejskim i światowym. Na masowych rynkach turystyki krajoznawczej i nadmorskiej, a także w dziedzinie turystyki sanatoryjno-rehabilitacyjnej i przyrodniczej obecny poziom konkurencji można oszacować na przeciętny, z tendencją wzrostową z powodu malejącego popytu w ostatnich 2-3 latach. Na marginalnych rynkach turystyki biznesowej i kongresowej, kulturowej, morskiej, wyczynowej i specjalistycznej oraz wiejskiej konkurencji praktycznie nie ma, niektóre firmy i obiekty oraz miejsca posiadają pozycję monopolistyczną, co skwapliwie wykorzystują.

W latach 2006–2010 konkurencja na rynkach turystycznych zwiększy się wraz ze spodziewanym wzrostem popytu i podaży. Niewatpliwie trudniej będzie o klienta na rynku usług turystycznych dla biznesu, kuracjuszy, miłośników dzikiej przyrody, ale również na tradycyjnym rynku turystyki nadmorskiej. Nadal silnie będą konkurować między sobą miasta a także oferenci usług turystycznych wewnątrz

miast. Na rosnących rynkach turystyki kulturowej, morskiej, wycieczkowej i specjalistycznej oraz na tradycyjnym, choć malejącym rynku turystyki krajoznawczej konkurencja zwiększy się.

W latach 2010–2020 wysoka konkurencja panować będzie na dużych rynkach turystyki miejskiej, morskiej i nadmorskiej, a także na rosnących rynkach turystyki kulturowej i sanatoryjno-rehabilitacyjnej. Małe i średnie rynki turystyki biznesowej i kongresowej, wycieczkowej i specjalistycznej, wiejskiej oraz przyrodniczej wykazywać będą przeciętny poziom konkurencji.

W związku z powyższym rysują się co najmniej dwa kierunki działań strategicznych dla województwa pomorskiego (a także dla całego sektora turystycznego Polski):

- Ekspansja i umacnianie pozycji o przeciętnym poziomie konkurencji lecz małych i o częściowo niskim poziomie dochodowości.
- Poszukiwanie nisz, specjalizacji i ostra walka o klientów na najbardziej konkurencyjnych dużych rynkach o globalnym zasięgu: turystyki miejskiej, nadmorskiej i krajoznawczej.

Tabela 38. Długoterminowe tendencje rozwoju rynków strategicznych

		POPYT	PODAŻ
TENDENCJA NA RYNKU 2010-2020	Spadek	Nadmorska	
	Stagnacja		Nadmorska
	Wzrost	- Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Wycieczkowa i specjalistyczna - Wiejska - Przyrodnicza	- Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Wycieczkowa i specjalistyczna - Wiejska - Przyrodnicza

Zródło: Opracowanie własne

Rynki turystyczne powiązane są ze sobą również z punktu widzenia wspólnych walorów, wspólnego zagospodarowania oraz wspólnych produktów. Biorąc pod uwagę istotny dla województwa pomorskiego zbiór analizowanych w niniejszym opracowaniu rynków turystycznych, podkreślić należy centralną rolę rynku turystyki nadmorskiej. Jest on powiązany z rynkami turystyki miejskiej, kulturowej, krajoznawczej, wiejskiej, przyrodniczej, wyspecjalizowanej i oczywiście – morskiej. Podobne silne powiązania wykazuje rynek turystyki miejskiej, który wiąże się z turystyką kulturową, morską, biznesową i kongresową, sanatoryjno-rehabilitacyjną i oczywiście – nadmorską. Oznacza to, że głównym *destination* województwa pomorskiego winien być obszar oferujący najlepszy równoczesny dostęp do produktów turystyki nadmorskiej i miejskiej, czyli gminy położone

wzdłuż brzegu Zatoki Gdańskiej, od granicy państwowej z Rosją do Helu. Kluczowa rola przypada nadmorskim dzielnicom Trójmiasta, zwłaszcza tym, które dysponują wartościowymi *waterfrontami*. Atrakcyjne *waterfronty* Gdańska, Gdyni i Sopotu stanowią o przewadze regionu nad innymi. Strategiczne produkty regionalne winny być wytwarzane w związku z nimi i dzięki ich walorom.

Tabela 39. Prognoza poziomu konkurencji na rynku

		2003	2006-2010	2010-2020
POZIOM KONKURENCJI	Slaby lub brak	• Biznesowa i kongresowa • Kulturowa • Morska • Wycynowa i specjalistyczna • Wiejska	• Wiejska	
	Przecietny	• Krajoznawcza • Nadmorska • Sanatoryjno-rehabilitacyjna • Przyrodnicza	• Kulturowa • Krajoznawcza • Morska • Wycynowa i specjalistyczna	• Biznesowa i kongresowa • Wycynowa i specjalistyczna • Wiejska • Przyrodnicza
	Wysoki	• Miejska	• Biznesowa i kongresowa • Miejska • Nadmorska • Sanatoryjno-rehabilitacyjna • Przyrodnicza	• Kulturowa • Krajoznawcza • Miejska • Morska • Nadmorska • Sanatoryjno-rehabilitacyjna

Zródło: Opracowanie własne

6.5. Podsumowanie i wnioski

Analizowane w niniejszym pracowaniu rynki turystyczne charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem, co ma zasadnicze znaczenie dla wyboru strategii rozwoju turystyki w danym kraju lub regionie. Cechy rynków są ze sobą powiązane, co należy uwzględnić przy wytwarzaniu, marketingu i sprzedaży produktów turystycznych występujących na różnych rynkach. Powiązania te ukazane zostały w tablicach.

Tabela 40. Wpływ sezonowości i rozmiarów rynku na ich rozwój

	SEZONOWOSC					
		Cały rok	Wiosna-lato- jesień	Lipiec/sierpień	Jesień- zima- wiosna	Inna (specyficzna)
ROZMIARY RYNKU	Duży	Miejska	Krajoznawcza	Nadmorska		
	Średni	Sanatoryjno- rehabilitacyjna	Sanatoryjno- rehabilitacyjna Wiejska		Biznesowa i kongresowa	• Biznesowa i kongresowa • Sanatoryjno- rehabilitacyjna
	Mały	• Kulturowa • Morska (świat) • Przyrodnicza	• Morska (Europa, Bałtyk) • Wycynowa i specjalistyczna	Morska (żegluga przybrzeżna)		Wycynowa i specjalistyczna

Zródło: Opracowanie własne

Z punktu widzenia rozmiarów i sezonowości rynków wyróżnić należy grupy rynków dużych – turystyki nadmorskiej, miejskiej i krajoznawczej. Są one czynne, choć z różnym nasileniem, przez cały rok. Oczywiście, okres letni dominuje. Podobne zjawisko występuje w sferze rynków średnich i małych. Obok turystyki miejskiej całorocznym popytem charakteryzują się rynki usług sanatoryjno-rehabilitacyjnych, turystyki przyrodniczej, kulturowej (zwłaszcza imprez kulturalnych i sportowych) oraz rynek turystyki morskiej, realizowanej w innych strefach klimatycznych. Takie (co prawda małe, ale stale rosnące) rynki, jak turystyka biznesowa i kongresowa, wycynowa i specjalistyczna, charakteryzują się własną, specyficzną sezonowością, z reguły jednak szczyt popytu nie występuje latem. Z wyjątkiem najszerzej dotąd oferowanych na obszarach nadmorskich i wykorzystywanych, a równocześnie wymagających najmniejszych nakładów i obsługi ze strony biur turystycznych, form wypoczynku na plaży i przy plaży (produkt 3S), wszystkie pozostałe rynki charakteryzują się popytem znacznie wykraczającym poza okres lipca – sierpnia.

Wskazuje to na duże możliwości w dziedzinie tzw. przedłużenia sezonu turystycznego w regionie pomorskim. Wymaga jednak odejścia od traktowania nadmorskiego położenia i związanych z nim walorów i zagospodarowania jako jedyne strategiczne zasoby turystycznego regionu.

Tabela 41. Współzależności pomiędzy pochodzeniem potencjalnych klientów a ich dochodami

	POCHODZENIE			
		Region	Kraj	Zagranica
DOCHODY	Wysokie	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Przyrodnicza	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Przyrodnicza	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Przyrodnicza
	Przecietne	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Krajoznawcza - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Wiejska - Przyrodnicza	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Krajoznawcza - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Wiejska - Przyrodnicza	- Miejska - Morska - Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Wyczynowa i specjalistyczna - Przyrodnicza
	Niskie	- Miejska - Nadmorska - Krajoznawcza - Sanatoryjno-rehabilitacyjna	- Miejska - Nadmorska - Krajoznawcza - Sanatoryjno-rehabilitacyjna	- Miejska

Zródło: Opracowanie własne

Powyższa tablica ukazuje współzależności pomiędzy pochodzeniem potencjalnych klientów a ich dochodami. Okazuje się, że rynki turystyczne są bardzo zróżnicowane i na każdym z nich można lokować produkty przeznaczone dla różnych grup dochodowych i różnych obszarów geograficznych. Potwierdza to wysunięta wyżej teza o znacznych rezerwach w zakresie oferowania usług turystycznych w regionie pomorskim oraz konieczności wytworzenia nowych produktów w mniejszym stopniu bazujących na tradycyjnych, uwarunkowanych przyrodą i historią, walorach turystycznych.

Tabela 42. Współzależności pomiędzy wykształceniem a wiekiem klientów

WYKSZTAŁCENIE	WIEK				
		Dzieci i młodzież	Rodziny	Dorosli	Seniorzy
	Podstawowe i średnie	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Wiejska	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna
	Wyższe	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Wiejska	- Biznesowa i kongresowa - Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna - Wyczynowa i specjalistyczna - Przyrodnicza	- Kulturowa - Krajoznawcza - Miejska - Morska - Nadmorska - Sanatoryjno-rehabilitacyjna

Zródło: Opracowanie własne

Tablica ukazująca rynki turystyczne z punktu widzenia wykształcenia i wieku, a co za tym idzie sytuacji rodzinnej potencjalnych turystów potwierdza również sformułowane wyżej wnioski. Większość dużych, a także liczne małe i średnie rynki, oferują produkty atrakcyjne dla różnych grup wiekowych i osób o różnych zainteresowaniach. Ułatwia to znalezienie nisz rynkowych oraz wykształcenie specjalizacji.

W celu syntetycznej oceny strategicznego znaczenia przy analizowanych w niniejszym opracowaniu rynków turystycznych przedstawiono w poniższej tablicy punktową ocenę nakładów niezbędnych do ich wykorzystania, możliwych do uzyskania efektów oraz umownego wskaźnika efektywności, wynikającego z podzielenia sumy efektów przez sumę nakładów. Na tej podstawie wyróżniono cztery rodzaje rynków z punktu widzenia efektywności.

Każdy rynek podlegał ocenie z punktu widzenia niezbędnego kapitału finansowego, wiedzy o inwestowaniu i eksploatacji oraz wysiłku wymaganego do nawiązania niezbędnej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami. Oceny dokonywano w skali od 1 (najmniejszy nakład) do 3 (największy nakład). Potencjalne efekty mierzono podobnie, oceniając wielkość rynku, jego wartość mierzona dochodami klientów oraz atrakcyjność ze względu na unikatowość walorów i związaną z tym konkurencyjnością. W efekcie ujawniło się znaczne zróżnicowanie rynków (od 8 do 3 pkt.).

Z punktu widzenia nakładów najtrudniejszy jest rynek turystyki biznesowej i kongresowej, po nim występują rynki turystyki morskiej i miejskiej, w następnej kolejności nadmorskiej i kulturowej. „Latwe” z punktu widzenia nakładów są rynki związane z walorami przyrodniczymi, turystyka wycieczkowa i specjalistyczna, wiejska i przyrodnicza, a najmniej nakładów wymaga rynek turystyki krajoznawczej.

W kategorii spodziewanych efektów zróżnicowanie rynków jest znacznie mniejsze (od 7 do 5 pkt.). Najwięcej spodziewać się można z działalności na rynkach turystyki nadmorskiej, morskiej i miejskiej. Grupa przeciętna to rynki turystyki biznesowej i kongresowej, krajoznawczej oraz przyrodniczej.

Obliczone wskaźniki efektywności wykazują rozpiętość od 0,75 do 2, na ich podstawie wyróżniono 4 kategorie rynków. Najwyższą potencjalną efektywność wykazuje rynek turystyki krajoznawczej, następnie pojawia się grupa rynków związanych z przyrodą i terenami otwartymi: turystyka przyrodnicza wiejska, wycieczkowa i specjalistyczna. Wśród pozostałych rynków szczególnie niską efektywnością wykazuje się rynek turystyki biznesowej i kongresowej.

Z punktu widzenia strategii rozwoju województwa pomorskiego podzielić można w świetle powyższych analiz na dwie grupy:

- rynki „łatwe” oparte na walorach przyrodniczych i terenach otwartych związane przeciętnie i słabo zarabiającym klientem masowym oraz bardzo dobrze zarabiającym klientem elitarnym;
- rynki „trudne” związane z miastem i nadmorskim położeniem wymagające znacznych nakładów kapitału i wiedzy oraz dobrej współpracy związane z coraz liczniejszymi klientami przeciętnie i dobrze zarabiającymi.

Tabela 43. Ocena rynków wg wskaźników efektywności

Rynki turystyczne	Kapitał	Wiedza	Współpraca	Suma nakładów	Wielkość	Wartość	Atrakcyjność	Suma efektów	Wskaźnik efektywności	Kategoria rynku
Nadmorska	2	2	2	6	3	1	3	7	1,17	C
Morska	3	3	1	7	1	3	3	7	1,00	C
Miejska	2	2	3	7	3	2	2	7	1,00	C
Biznesowa i kongresowa	3	3	2	8	2	3	1	6	0,75	D
Kulturowa	2	3	1	6	1	3	2	6	1,00	C
Sanatoryjno-rehabilitacyjna	2	2	1	5	2	2	1	5	1,00	C
Krajoznawcza	1	1	1	3	3	1	2	6	2,00	A
Wycieczkowa i specjalistyczna	1	1	2	4	1	3	1	5	1,25	B
Wiejska	1	1	2	4	2	2	1	5	1,25	B
Przyrodnicza	1	1	2	4	1	3	2	6	1,50	B

7	GLÓWNE KIERUNKI ROZWOJU TURYSTYKI I ZAŁOŻENIA DO TWORZENIE PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH.....	176
7.1.	OKRESLENIE GLÓWNYCH KIERUNKÓW STRATEGICZNYCH ROZWOJU TURYSTYKI	176
7.2.	IDENTYFIKACJA PRODUKTÓW MARKOWYCH WOJEWÓDZTWA....	195

7 Główne kierunki rozwoju turystyki i założenia do tworzenia produktów turystycznych

Przeprowadzona analiza pozwoliła na identyfikację obszarów priorytetowych programu oraz wytyczenie głównych założeń i kierunków strategicznych w rozwoju turystyki w województwie pomorskim. Niniejsze wskazania, jako wynik niezależnej ekspertyzy przeprowadzonej przez doradców oraz konsultantów PART S.A., stanowią rekomendacje dla określenia docelowych kierunków i celów strategii rozwoju turystyki w województwie pomorskim.

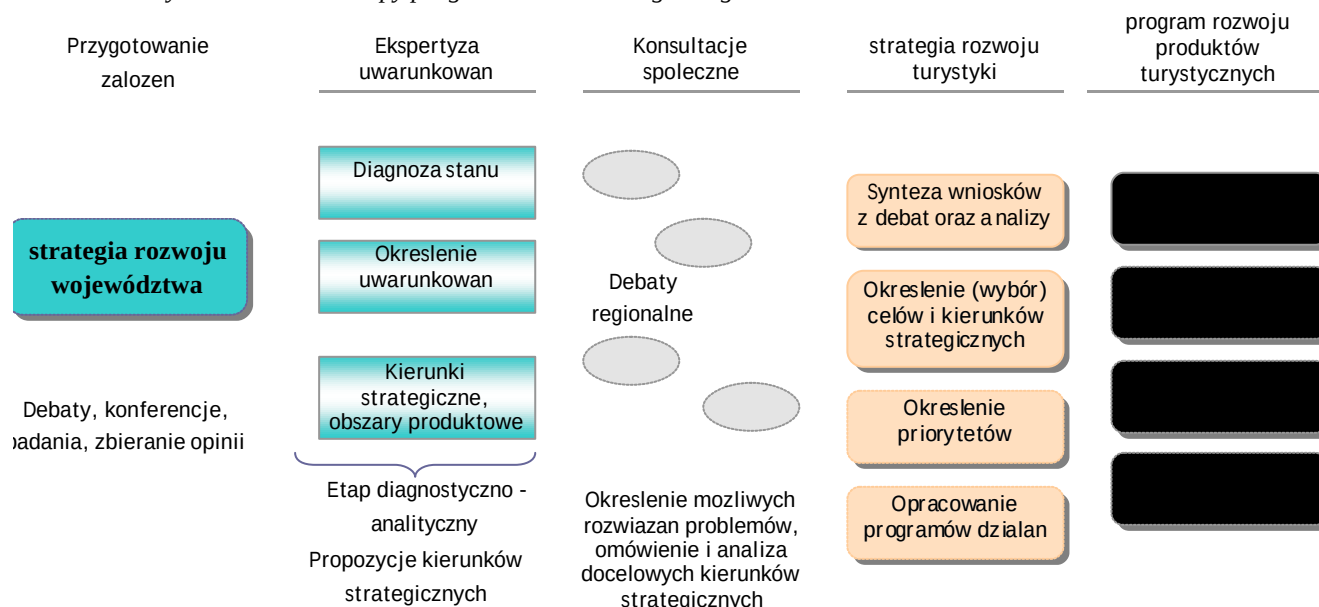
7.1. Określenie głównych kierunków strategicznych rozwoju turystyki

Przeprowadzona ekspertyza jest jednym z etapów procesu kompleksowego programowania rozwoju turystyki w regionie, stanowiąc m.in. część diagnostyczno-analityczną w zakresie strategii rozwoju turystyki oraz programu rozwoju produktów turystycznych regionu województwa pomorskiego.

Poniższy wykres ilustruje założone etapy programowania strategiczno-operacyjnego rozwoju turystyki w województwie pomorskim.

Rysunek 54

Etapy programowania strategicznego

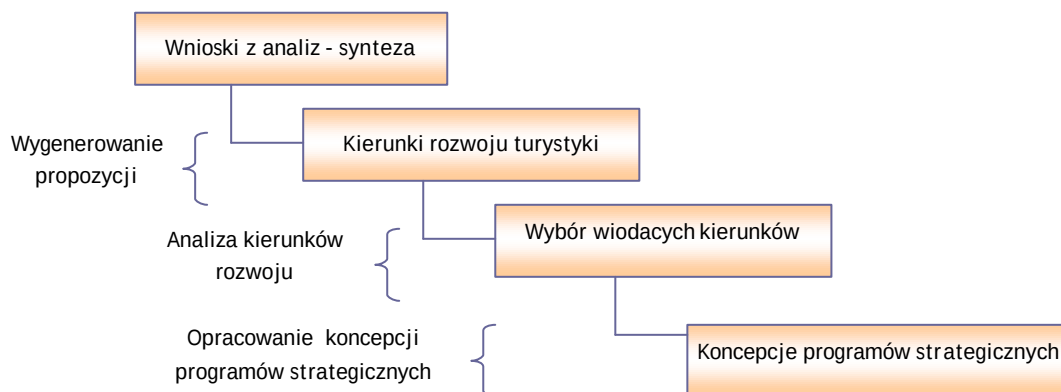


Podstawowe założenia dla opracowania strategii rozwoju turystyki województwa pomorskiego:

- Koordynacja działań w proponowanych obszarach strategicznych – działania poziome (horyzontalne), skoncentrowane obszarowo lub lokalnie, dążenie do uzyskania maksymalnego efektu synergii.
- Budowa zintegrowanych platform działań marketingowych, w tym w obszarze regionalnym (PROT), subregionalnym i lokalnym (LOT-y), jak i w wiodących obszarach produktowych (np. turystyka 3xS, turystyka kulturowa, aktywna, edukacyjna).
- Konsultacje społeczne w zakresie kierunków strategicznych oraz rekomendowanych programów działań, w tym z uwzględnieniem branży i organizacji turystycznych województwa, decydentów w obszarze rozwoju lokalnego oraz regionalnego tzw. liderów opinii – osób aktywnie zaangażowanych w promocję i rozwój turystyki.
- Wykorzystanie głównych walorów turystycznych regionu, w tym o unikalnych, istotnych dla nabywcy cechach rynkowych, w procesie kreacji konkurencyjnych produktów turystycznych.
- Wskazanie na kluczowe działania komplementarne oraz możliwe obszary synergii:
 - wspieranie, lobbowanie i inicjowanie kluczowych dla rozwoju turystyki regionu działań strategicznych w obszarach komplementarnych np. transport, bezpieczeństwo, rozwój obszarów wiejskich, polityka morska, nauka i informatyzacja.

Wnioski przedstawione w poszczególnych częściach ekspertyzy wskazały na kierunki rozwoju turystyki w województwie pomorskim. Kolejny etap analizy pozwolił z kolei na opracowanie propozycji obszarów strategicznych rozwoju, określonych jako programy strategiczne lub wiodące kierunki rozwoju turystyki w regionie. Proces określania propozycji wiodących kierunków obszarów strategicznych w ekspertyzie, został przedstawiony na poniższym schemacie.

Rysunek 55



Zródło: opracowanie własne PART S.A.

Rekomendowane kierunki dla rozwoju turystyki w województwie pomorskim zostały przedstawione w kolejnych obszarach tematycznych.

Ogólne kierunki proponowanych działań rozwoju turystyki w województwie pomorskim

- Wyeksponowanie etnicznych walorów społecznych regionu, w tym kultury kaszubskiej i kocięskiej
- Wykorzystanie aspektu transgraniczności Pomorza, w tym elementów wspólnego dziedzictwa kulturowego krajów w obszarze akwenu Morza Bałtyckiego
- Wykorzystanie walorów i atrybutów kulturowo-historycznych przy opracowywaniu propozycji produktowych oraz w obszarze rozwoju infrastruktury turystycznej
- Rozwój konkurencyjnej oferty w obszarze turystyki miejskiej i kulturowej, jako istotny element wpływający na rozwój całorocznej oferty turystycznej
- Wykorzystanie uwarunkowań przestrzenno-społecznych województwa dla rozwoju konkurencyjnej oferty produktów subregionalnych - zintegrowanych stref turystycznych
- Tożsamość – charakter regionu, podkreślenie wyróżników, trwałych elementów oferty i atrakcyjności turystycznej, stanowiących o przewadze konkurencyjnej regionu
- Tworzenie wizerunku regionu w oparciu o charakter morski oraz potencjał walorów kulturowych i historycznych regionu
- Budowa konkurencyjnej marki regionu promującej silne strony oferty, walorów i bazy turystycznej oraz wyróżników podkreślających tożsamość Pomorza
- Wykorzystanie potencjału regionu w zakresie rozwoju innowacyjnych form turystyki o istotnych możliwościach ekspansji rynkowej w średniookresowej perspektywie np. golf (rozwój pól komunalnych), windsurfing, turystyka barkowa, turystyka wrakowa – podwodna (miłośnicy nurkowania), archeologia edukacyjna, turystyka niekonwencjonalna (przygodowa, aktywna kombinowana np. rajd pieszy + spływ + rajd rowerowy)
- Istotnym atutem Pomorza jest komplementarność walorów turystycznych – położenie w niewielkiej odległości obszarów pojeziernych, nadmorskich centrów turystycznych czy silnych ośrodków turystyki miejskiej i kulturowej (np. Gdańsk, Gdynia, Sopot, Malbork)

Rozwój Infrastruktury turystycznej

- „Z charakterem Pomorza” – promowanie rozwoju infrastruktury z silnym charakterem, czyli mającej spójny charakter, odróżniający od innych konkurencyjnych obszarów turystycznych
- Rozwój infrastruktury turystycznej wokół markowych szlaków turystyki kulturowej i aktywnej (wodnej, rowerowej, pieszej)
- Rozwój centrów informacji turystycznej w województwie, silnie współpracujących z branżą turystyczną, opartych na jednolitej bazie danych (informacja o pełnej ofercie regionu, nie tylko lokalnej), integracja oraz zgodność z krajowymi standardami systemu „it” określonymi przez POT
- Preferowanie wspierania rozwoju infrastruktury ukierunkowanej na rozwiązania innowacyjne, w tym także w zakresie rozwiązań architektonicznych, ekoturystycznych (zagospodarowanie otulin parków, stref chronionych), marketingu atrakcji (muzea, zabytki), transportowych

- Wspieranie procesów rozwoju infrastruktury turystycznej w oparciu o istniejące obiekty zabytkowe w województwie oraz projekty zakładające odtwarzanie charakteru istniejących dawniej obiektów zabytkowych
- Wykorzystanie nieczynnych lub obecnie likwidowanych szlaków i stacji kolejowych na cele wspierające rozwój turystyki w regionie, np. uruchamianie alternatywnych form transportu, takich jak turystyczne dreżyny kolejowe (możliwość przewozu rowerów), autobusy szynowe, w tym specjalne salonyk turystyczne, uruchamianie specjalnych ofert zwiedzania regionu z wykorzystaniem dróg kolejowych, przerabianie i modernizowanie zamkniętych stacji kolejowych na stacje turystyczne (np. program „Kociwie po kolei”).
- Tworzenie modelowych rozwiązań w zakresie turystycznego wykorzystania szlaków kolejek wąskotorowych na Pomorzu, w tym współpraca międzyregionalna i międzynarodowa, promowanie szlaków kolejek wąskotorowych jako ważnego produktu krajowego, istotnego dla zrównoważonego rozwoju turystyki w regionach turystycznych
- Stworzenie rozwiązań pozwalających na wspieranie modernizacji bazy wczasowej, w tym w zakresie transformacji produktowej w kierunku oferty typu „wellness”, SPA, konferencyjno-szkoleniowej czy tzw. New Age, (czyli wykorzystujące niekonwencjonalne sposoby do walki z nadwagą, stresem itp.) – przyczyniających się do wydłużenia sezonu turystycznego oraz zwiększenia średnich dochodów z turystyki (wydatki na osobodzień)
- Rewitalizacja szlaku wodnego żeglugi pasażerskiej na odcinku Dolnej Wisły (odcinek Gdańsk – Tczew - Gniew - Grudziądz), w tym kompleksowe zagospodarowanie turystyczne miejscowości na szlaku (budowa nabrzeży, oferty programowe, przystanie rzeczne, sceny plenerowe⁴⁷), współpraca międzyregionalna przy promowaniu rozwoju szlaku wodnego Wisły jako wiodącej oferty turystycznej w turystyce przyjazdowej (żegluga tzw. hotelowców, statków retro, turystyka barkowa, oferta krajowa, sentymentalna – „Rejs”)
- Wspieranie oraz inicjowanie procesów rozwoju infrastruktury turystycznej o silnym charakterze wizerunkowym, mogącym istotnie wpłynąć na atrakcyjność regionu i sposób jego postrzegania
- Inicjowanie i wspieranie procesów rozwoju infrastruktury w ramach kompleksowych zadań produktowych, w tym w obszarze rozwoju markowych szlaków tematycznych np. Szlak Bursztynowy, Szlak Dworków Pomorskich, Zamków Gotyckich, Piersień Kaszubski, Szlak Świętych Gór Północy
- Wspieranie procesów rozwoju infrastruktury turystycznej, mającej na celu zrównoważone zagospodarowanie potencjału wybrzeża morskiego regionu, w tym system portów i marin morskich, przystani rzecznych, centrów sportów morskich, promenad, kładek widokowych oraz pomostów pieszych
- Wspieranie w pierwszej kolejności projektów wykorzystujących proekologiczne rozwiązania, zapewniające zrównoważony rozwój geoprzestrzenny

⁴⁷ Zagospodarowanie turystyczne obszaru Dolnej Wisły m.in. z wykorzystaniem założeń projektu „Rozwój nadwisłanskiej strefy usług turystycznych oraz produktu turystycznego Tczewa i regionu”

- Ułatwianie, informowanie, inicjowanie oraz doradzanie w obszarach procesów inwestorskich w turystyce opartych na koncepcji Partnerstwa Publiczno Prywatnego (opracowanie kompleksowego, horyzontalnego systemu wsparcia), pozwalającej na dynamizowanie procesów rozwojowych dzięki połączeniu kompetencji i środków finansowych sfery prywatnej z zasobami materialnymi (np. grunty) i potencjałem rozwojowym sfery publicznej
- Opracowanie koncepcji rozwoju i podniesienia atrakcyjności turystycznej obszarów letniskowych Pomorza Wschodniego, w tym z uwzględnieniem potrzeby poprawy ich dostępności turystycznej oraz z założeniem poszerzenia ich funkcji turystyczno-wypoczynkowej
- Rozwój kompleksowej bazy turystycznej wokół systemu szlaków i ścieżek rowerowych województwa pomorskiego

Usługi turystyczne

- Preferowanie rozwiązań przyczyniających się do regionalnego równowazenia rozwoju, w tym uwzględniających subregiony oraz obszary lokalne o znaczących walorach turystycznych zagrożone marginalizacją społeczną
- Inicjowanie i wspieranie rozwoju usług przyczyniających się do wykorzystania turystycznego akwenu Morza Bałtyckiego, w tym połowy morskie, wycieczki promowe, rejsy, wyprawy podwodne, paralotniarstwo, innowacyjne formy transportu (amfibie, poduszkowce)
- Wspieranie rozwoju usług transportowych, wykorzystujących drogi wodne w celach turystycznych, w tym np. wzdłuż szlaku wodnego Dolnej Wisły i Nogatu (Zegluga Wisłana), systemu kanałów i szlaków na terenie Zula
- Wspieranie rozwoju oferty usługowej o innowacyjnym i modelowym charakterze, mogącej odegrać istotną rolę w sposobie postrzegania regionu oraz w tworzeniu rynkowej przewagi konkurencyjnej
- Wspieranie rozwoju oferty usług, wpływającej na poprawę konkurencyjności rynkowej wiodących form turystyki regionu
- Wspieranie i inicjowanie procesów tworzenia małych i średnich przedsiębiorstw turystycznych, działających w obszarze turystyki krajowej
- Współpraca z Urzędami Pracy przy opracowywaniu i wdrażaniu programów wsparcia dla nowo powstających firm i spółek, których działalność może mieć istotne znaczenie dla generowania nowych miejsc pracy oraz równowazenia rozwoju regionalnego
- Integracja działań na poziomie regionalnym i subregionalnym w obszarze szkoleń i doradztwa skierowanego do sektora usług turystycznych
- Kreowanie i rozwijanie rozwiązań mających na celu poprawę współpracy na linii sfery prywatnej ze sferą publiczną, w tym przez tworzenie silnych ROT-ów i LOT-ów, angażujących możliwie szeroką reprezentację (regionalną i lokalną) sektora usług turystycznych oraz przedstawicieli samorządów
- Propagowanie i wspieranie przedsięwzięć proekologicznych w działalności turystycznej (m.in. rozwój ekoturystyki, modelowe formy wykorzystania terenów chronionych na cele turystyczne)
- Ścisła współpraca z podmiotami i instytucjami działającymi w obszarze doradztwa, szkoleń, informacji oraz finansowego wsparcia działalności

prywatnej i publicznej, także w zakresie turystyki, (w tym PARP, KSU, NFOSiGW, WFOSiGW, MGPIPS, POT), mająca na celu optymalne wykorzystanie możliwości w obszarze wsparcia sektora usług turystycznych

- program wykorzystania ekspertów przeszkolonych w systemie KSWPT dla podnoszenia zdolności i efektywności podmiotów sektora turystycznego oraz gmin w zakresie pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych z Unii Europejskiej (EFS w obszarze szkolen, rozwoju zasobów ludzkich)

Rozwój produktów turystycznych - regionalnych i lokalnych

- Rozwój produktów poprzez określenie tzw. unikalnych wartości i wyróżników, istotnych z punktu widzenia nabywcy
- Silny nacisk na aktywizację rozwoju oferty lokalnych produktów turystycznych, wykorzystujących m.in. dziedzictwo kulturowe oraz potencjał walorów społecznych regionu
- Rozwój produktów strefowych i pasmowych w obszarze turystyki aktywnej i specjalistycznej
- Wsparcie rozwoju konkurencyjnych ofert w obszarze turystyki kulturowej, w tym w zakresie wyjazdów krótkoterminowych
- Rozwój krótkoterminowych ofert pakietowych, wykorzystujących zróżnicowanie walorów Pomorza Wschodniego, w tym m.in. weekendowej turystyki miejskiej, turystyki aktywnej i poznawczej, edukacyjno-przyrodniczej
- Rozwój zintegrowanych stref turystycznych w oparciu o charakterystyczne walory turystyczne oraz unikalny dla klienta pakiet korzyści (na obszarach o spójnych walorach np. historyczno-kulturowych, społecznych, przyrodniczych, predestynowanych do rozwoju zintegrowanej oferty turystycznej)

Rozwój zasobów ludzkich

- Doskonalenie kadry turystycznej regionu poprzez organizowanie specjalnych sesji szkoleniowych, wyjazdów szkoleniowo-studyjnych, przygotowanie regionalnych trenerów w zakresie doradztwa i szkolen dot. wdrażania modelowych, innowacyjnych rozwiązań oraz zarządzania marketingowego potencjałem turystycznym regionu
- Opracowanie systemu badań i monitoringu w zakresie potrzeb doskonalenia zawodowego pracowników sektora turystycznego oraz pracowników odpowiedzialnych za turystykę, zatrudnionych w komórkach samorządów terytorialnych lub organizacjach odpowiedzialnych za rozwój turystyki w regionie
- Wspieranie działalności edukacyjnej w obszarze turystyki oraz zarządzania i marketingu zintegrowanymi obszarami turystycznymi
- Opracowanie i wdrażanie instrumentów pozwalających na zwiększanie możliwości uruchamiania samodzielnej działalności gospodarczej w obszarze turystyki przez młodych absolwentów – koordynacja działań z programami aktywnej walki z bezrobociem Powiatowych Urzędów Pracy
- Stworzenie odpowiednich pakietów startowych, pozwalających na dostosowanie nowo zatrudnianych absolwentów do wymagań rynku pracy

w sektorze turystyki – zwiększanie ich szans na zatrudnienie oraz konkurencyjności

- Opracowanie systemu rekomendacji regionalnych w zakresie szkoleń, kursów, innych form podnoszenia kwalifikacji w obszarze turystyki

Opracowanie kompleksowego programu wsparcia dla firm sektora turystycznego, w tym w szczególności MSP, działających na rzecz turystyki przyjazdowej

- Zintegrowany system doradztwa i informacji ułatwiający pozyskiwanie środków finansowych na rozwój oraz stymulujący upowszechnianie i wdrażanie procesów innowacyjnych w sektorze turystyki
 - Rozwój narzędzi informacyjnych via Internet i typu tele-info mających na celu upowszechnianie istotnych dla sektora informacji rynkowo-biznesowych, świadczenie fachowych porad eksperckich w zakresie działalności turystycznej, pozyskiwania środków na rozwój czy możliwości marketingowego wsparcia MSP
 - Rozwój systemów doradczych i rekomendacyjnych, w tym w zakresie inicjatyw typu B2B oraz PPP
 - Organizacja sesji tematycznych i debat publicznych w zakresie możliwości wsparcia oraz możliwości rozwoju specjalistycznych form i produktów turystycznych
 - Szkolenia i seminaria informacyjno-edukacyjne
- Rozwój systemu wsparcia promocyjnego działalności firm sektora turystycznego
- System rekomendowania i aktywizowania inicjatyw oddolnych (konkursy, programy wsparcia, dotacji celowych, szkolenia i seminaria tematyczne poświęcone problematyce lokalnej)

Wizerunek regionu

- Budowa silnej marki turystycznej województwa pomorskiego
- „Pod wspólną banderą” – opracowanie narzędzi wspierających promocję wspólnego wizerunku regionu np. znaku – godła turystycznego, Systemu Identyfikacji Wizualnej, systemu oznakowania atrakcji, spójnej koncepcji folderów i przewodników regionu
- Opracowanie planu komunikacji regionu, określającego m.in. założenia do procesu komunikacji – cele, formy przekazu, docelowe grupy procesu komunikacji, preferowane kanały, kierunki działań promocyjnych, w tym PR
- Opracowanie programów dla kreacji wizerunku zintegrowanych produktów strefowych, w tym Pojezierza Kaszubskiego, Bytowskiego, Półwyspu Helskiego, Ziemi Słupskiej, aglomeracji Trójmiasto czy obszarów Borów Tucholskich
- Wzmocnienie wizerunku regionu przez kreacje i promocje marek pomocniczych, w tym tematycznych szlaków kulturowych i aktywnych oraz promowanie markowej infrastruktury turystycznej
- Wykorzystanie wyróżników lokalnych, w tym lokalnych specjalów, dla wzmocnienia tożsamości regionu (meble gdanskie, specjały kulinarne, wyroby z bursztynu, wyroby rekodzielnicze)

Wykorzystanie w rozwoju turystyki regionu walorów przyrodniczych i kulturowych

Walory i dziedzictwo kulturowo-historyczne⁴⁸

- Utworzenie wiosek archeologiczno-turystycznych (archeologia edukacyjna):
 - Centrum Kultury Wielbarskiej (gockiej) w Wielbarku pod Malborkiem – „Goci - Wrzeciono Dziejów Europy”,
 - Centrum Kultury Rzucewskiej w Rzucewie k. Pucka,
 - Wioska Archeologiczno-Edukacyjnej w Lesku.
- Rozwój szlaków tematycznych opartych na dziedzictwie kulturowo-historycznym regionu:
 - szlaki tematyczne jako kompleksowe rozwiązania produktowe – zakładające zintegrowane działania w obszarze marketingu atrakcji, wizerunku, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz oferty usługowej (np. Szlak Polskich Zamków Gotyckich, Szlak Bursztynowy, Szlak Gotów),
 - szlaki tematyczne jako narzędzie promocyjne i edukacyjno-poznawcze, eksponujące elementy tożsamości regionu istotne dla kultury narodowej, europejskiej (np. hanzeatyckiej) czy światowej (np. dziedzictwo UNESCO).
- Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu działań wokół marketingu atrakcji, w tym zakładających:
 - poprawę jakości i formy w zakresie eksponowania posiadanych atrakcji, zasobów muzealnych, w tym zwrócenie uwagi na potrzeby, oczekiwania i wymagania turystów oraz zwiedzających,
 - stworzenie i rozwój specjalnych udogodnień dla grup zwiedzających wymagających specjalnych rozwiązań, w tym osób niepełnosprawnych, grup dzieci, rodzin z dziećmi, turystów zagranicznych,
 - Szersze udostępnianie zbiorów muzealnych złożonych w magazynach muzeów, rzadko prezentowanych „na światło dzienne” – tworzenie małych muzeów tematycznych z wykorzystaniem zbiorów Muzealnych Narodowego w Gdańsku,
 - wspieranie powstawania małych muzeów tematycznych (izb muzealnych) jak np. mini muzeum rybolówstwa w Gdyni Orłowie (wcześniej w Sopocie) (małe muzea w nowoczesnej formule np. K. Kinskiego, Agnieszki Osieckiej, teatru satyrycznego bim-bom, piwowarstwa gdańskiego, skansen prezentujący sztukę Józefa Chelmonskiego z Brus Jagliów.
- Promocja hitów Pomorza, w tym znanych zabytków silnie wizerunkowych, stanowiących magnes dla turysty np.:
 - Obraz Memlinga „Sad Ostateczny”
 - Organy w Katedrze Oliwskiej
 - Najwyższy w Europie kościół drewniany w Lesnie

⁴⁸ podane propozycje stanowią zbiór pracy zespołu projektowego, w tym zawierają propozycje dr Artura Kostarczyka, wskazane w części syntezy wniosków w zakresie oceny walorów środowiska kulturowego województwa pomorskiego – rozdział niniejszego opracowania

- Pocysterski zespół klasztorny w Pelplinie
- Zegar astronomiczny (rekonstrukcja) w Bazylice Mariackiej w Gdańsku, powstałe w latach 1464-1470, dzieło H. Düringera z Torunia; dwunastometrowy zegar pokazuje godziny, fazy księżyca i znaki zodiaku
- Biblia Gutenberga – w zbiorach Archiwum i Muzeum Diecezjalnego w Pelplinie (jedyne w Polsce egzemplarz)
- „Zamek w Gniewie – Podróż w Przyszłość”⁴⁹, stolica rycerstwa polskiego, turnieje cykliczne, pokazy i spektakle historyczne (odtworzenie wydarzeń historycznych)
- Rozwijanie nowych inicjatyw o istotnym potencjale oddziaływania na wizerunek turystyczny oraz zwiększających atrakcyjność turystyczną regionu (opracowanie programów, niezbędnej dokumentacji inwestorskiej, koncepcji montażu finansowego, strategii wdrożenia i zarządzania przedsięwzięciem):
 - Realizacja projektu odbudowy Teatru Szekspirowskiego w Gdańsku
 - Stworzenie **Muzeum Bałtyku** w Gdańsku, promującego Morze Bałtyckie jako wspólny pomost dziedzictwa kulturowego dla krajów nadbałtyckich, program poszerzenia Centralnego Muzeum Morskiego, w tym wykorzystanie wyników badań archeologicznych
 - **Stworzenie Światowego Centrum Bursztynu** w Gdańsku –kompleksowy program zakładający powstanie m.in. Muzeum Bursztynu, a także:
 - ekspozycji geologicznej – muzealna i archeologiczna ekspozycja muzealna oraz skansen archeologiczny,
 - ekomuzeum eksponującego 5000 lat tradycji poławiania i obróbki bursztynu,
 - specjalistycznego centrum sztuki bursztynniczej,
 - aukcji dzieł sztuki jubilerskiej – wyrobów z bursztynu,
 - organizację cyklicznych warsztatów obróbki bursztynu czy jego połowu,
 - przyznawanie, co dwa lata najwyższego międzynarodowego wyróżnienia dla jubilerów – Neptuna Bursztynowego (odpowiednik „Oscara”),
 - „bursztynowe arcydzieła” – galeria arcydzieł sztuki jubilerów bursztynowych,
 - rozwój i promowanie dotychczasowych wydarzeń zogniskowanych wokół tematyki bursztynu np. Targi Amberif, Mistrzostwa Świata w Poławianiu Bursztynu, powstający ołtarz bursztynowy w kościele św. Brygidy.
- **„Warsztaty historii”** – odtworzenie i organizacja przykładowych warsztatów rzemieślniczych Pomorza Gdańskiego jako miejsc edukacji, promocji i pielęgnacji dziedzictwa społeczeństwa Pomorza Wschodniego, w tym historii i tradycji cechów. Stworzenie miejsc ekspozycji dla form turystyki edukacyjno-uczestniczącej, mogących stanowić szerszy element promocji gospodarki kulturowej regionu:

⁴⁹ Nagrodzony certyfikatem POT – turystyczny produkt Roku 2003

- warzenie piwa dawne receptury gdanskie (dawniej w Gdansk u działało ponad 50 warzelnia piwa), malborskie, braniewskie, tczewskie, wejherowskie itp.
 - konwisarstwo oraz gdanska sztuka zlotnicza – odtworzenie historycznego warsztatu wyrobu cynowych sprzetów wg tradycyjnej technologii konwisarskiej (wyrób form w drewnie), pokazowe muzeum i warsztat konwisarstwa oraz sztuki zlotniczej z galeria autentycznych zabytków opatrzonych punca rzemieslników gdanskich, malborskich, elblaskich itp.
 - warsztaty mebli gdanskich – swiatowe centrum wyrobu mebli gdanskich
 - gorzelnictwo – wyrób likierów historycznych, takze miniaterek pamiatkowych, w tym slynnej zlotej wódki, likieru „Der Lachs”, likierów wg receptur przedwojennych fabryk i wytwórni np. Gützen i Mewa z Gdanska, wytwórni z Wejherowa, Sopotu, Starogardu Gdanskiego
 - ulice rzemiosl – Starówka Gdanska, w tym Ulica Mariacka jako prawdziwa uliczka rzemieslnicza (glównie jubilerów)
 - rozwój warsztatów na Zamku w Gniewie – Regionalny Osrodek Odtwarzania Historii Tradycji i Rzemiosla – obecnie juz funkcjonuja na Wzgórzu Zamkowym warsztaty tzw. odtwórstwa historycznego – kowalski, garncarski, platnerski, tkacki, wikliniarski oraz drukarski, ponadto Manufaktura Strykarska (produkcja historycznej cegly „palcówki”)
 - inne np. warsztaty tkackie, ludwisarskie.
- **„Warsztaty regionalnego dziedzictwa Pomorza”** – tworzenie obszarowych, subregionalnych centrów prezentacji tradycyjnych rzemiosl, z mozliwoscia organizowania edukacyjno-wypoczynkowych wycieczek i turnusów wakacyjnych oraz punktami sprzedazy i prezentacji wyrobów artystycznych rekodzielnicznych (galerie, wystawy) np. utworzenie „Kaszubskiego Centrum Rzemiosla Artystycznego”, czy „Galerii Kociewskiej – Warsztaty Tradycyjnego Rzemiosla i Ludowej Sztuki Kociewskiej”

Walory przyrodnicze

- Zabezpieczenie trwalego ekologicznie i efektywnego ekonomicznie uzytkowania przyrodniczych walorów turystycznych wymaga m. in. nastepujacych dzialan:
 - odciazenie terenów nadmiernie eksploatowanych w rejonach jeziornych, zwlaszcza w obrebie terenów poddanych szczególnym formom ochrony przyrody i krajobrazu,
 - rozwój infrastruktury w rejonie jezior w kierunku pozwalajacym na eliminowanie lub ograniczanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na srodowisko,
 - lepsze przystosowanie dla turystyki srodowiska przyrodniczego w rejonach nadmorskich, o wybitnych walorach turystycznych, gdzie brak alternatywy terytorialnej dla deglomeracji ruchu turystycznego,
 - zagospodarowanie szlaków turystyki wodnej (pojeziernych, rzecznych, systemu kanalów),
 - ksztaltowanie ladu przestrzennego w zagospodarowaniu turystycznym rejonów oraz podniesienie estetyki zagospodarowania,

- poprawa stanu istniejących oraz budowa nowych obiektów i urządzeń ochrony środowiska służących obiektom turystycznym.
- **Wdrażanie modelowych programów rozwoju turystyki na obszarach rezerwatów** - ranga rezerwatu biosfery podnosi formalnie atrakcyjność turystyczną obszaru i stanowi przesłankę dla intensyfikacji turystyki w warunkach zrównowzonego rozwoju. Dla istniejącego Rezerwatu Biosfery Słowińskiego Parku Narodowego ma to głównie znaczenie propagandowe i promocyjne. Dla gmin planowanego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie” może to być wiodącą szansą rozwoju;
- Pod względem społecznym szczególnie pożądanym jest stymulowanie rozwoju form aktywności zawodowej mieszkańców parków w dziedzinach obsługi funkcji parku, w tym w szczególności w zakresie obsługi turystyki;
- Opracowanie wspólnie z Urzędem Wojewódzkim, programu aktywizacji rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych Pomorza - obszary chronionego krajobrazu są ustawowo ukierunkowane na ochronę walorów zaspokajających potrzeby związane z masową turystyką i wypoczynkiem:
 - zarówno parki krajobrazowe jak i obszary chronionego krajobrazu w długookresowej perspektywie służą aktywizacji gospodarczej rejonów ich położenia, poprzez utrzymanie i kształtowanie warunków dla trwałego użytkowania turystycznego ich obszarów;
- Rozwijanie turystyki edukacyjnej, w tym edukacji ekologicznej w obszarze rezerwatów (pakiety pobytowe, oferty indywidualne i zorganizowane) - rezerваты przyrody są interesujące przede wszystkim dla edukacji ekologicznej (turystyki ekologicznej). Ze względu na niewielkie zajmowane powierzchnie i specyficzne cele ochrony nie stanowią one istotnego czynnika rozwojowego dla turystyki; można je traktować jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej;
- Indywidualne formy ochrony przyrody i krajobrazu (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody), podobnie jak rezerваты przyrody, traktować można jako uzupełniające elementy specjalistycznej oferty turystycznej.

Rozwój wybranych form turystyki

turystyka miejska

- Porozumienie z firmami przewozowymi (przewozy pasażerskie) w zakresie opracowania wspólnych pakietów ofert weekendowych:
 - współpraca z Portem Lotniczym w Rebichowie oraz liniami lotniczymi np. Air Polonia, LOT
 - współpraca z przewoźnikami promowymi, w tym Polferries, Unity Line (Zegluga Polska S.A.), w zakresie pakietów pobytowych dla obcokrajowców oraz turystów krajowych, wykupujących wycieczki promowe (np. 2 dni w Trójmieście + 2 dni rejs promem)
 - stworzenie wspólnego dla Trójmiasta Zintegrowanego Systemu Miejskich Przewozów Pasażerskich, (w tym SKM)
- Rozwój turystyki miejskiej w obszarze miast o udokumentowanych walorach kulturowo-architektonicznych, w tym miast o średniowiecznych układach zabudowy

- Rozwój pakietów turystycznych dla rozwoju obszaru turystyki miejskiej, promocja kilku wariantowych pakietów, opracowanych z myślą o potrzebach różnych segmentów rynku:
 - pakiet wypoczynkowo – poznawczy, indywidualny (np. darmowe przejazdy miejskimi środkami transportu, darmowe wejścia do placówek muzealnych w Gdańsku i Gdyni, rejs do Westerplatte, Twierdzy Wisłoujście, pobyt w hotelu lub pensjonacie w okolicach Starówki Gdańskiej lub Sopotu)
 - pakiet wypoczynkowo-rozrywkowy (karty wejścia do miejsc „kultowych” takich jak SPATIF i „Sfinks” w Sopocie, „Klubokawiarnia” w Gdyni, koncert jazzowy w „Kawiaretonie”, udział w przedstawieniu lub koncercie jazzowym, rejs statkiem Gdańsk – Sopot - Gdynia)
 - pakiet rodzinny (wejściówki do ZOO w Oliwie, Oceanarium w Gdyni, pobyt rodzinny w Parku Wodnym w Sopocie, ewentualnie wycieczka na Hel wizyta w Fokarium)
 - pakiet kulturalno-wypoczynkowy (przelot samolotem lub przejazd PKP IC + udział w przedstawieniu, rejs statkiem, koncert w Katedrze Oliwskiej)
 - pakiet kulturalny (udział w przedstawieniu, koncercie, szlakiem miejsc magicznych, tropem teatryku Bim-Bom itp.)
 - pakiet edukacyjno-rekreacyjny (głównie dla grup młodzieży, w cenie np. bilety do Parku Wodnego w Sopocie, nauka gry w golfa lub windsurfingu)
- Rozwój turystyki miejskiej w oparciu o zintegrowane oferty produktowe tematycznych szlaków historycznych

Wypoczynek na terenach wiejskich

- Rozwój konkurencyjnych form wypoczynku na terenach wiejskich, w tym wykorzystujących aspekty kulturowe, walory przyrodnicze, społeczne
- Wspieranie rozwoju całosezonowych ofert wypoczynku na terenach wiejskich
- Rozwój atrakcji na terenach wiejskich np. małe galerie, mini muzea, małe skanseny
- Wspieranie inicjatyw budowy i rozwoju oferty edukacyjnej, w tym zielone szkoły, centra edukacyjne na terenach wiejskich (kulturowe, przyrodnicze, ekologiczne), warsztaty dla młodzieży (artystyczne, kreacji), pobyty wypoczynkowe połączone z edukacją i szkoleniami
- Szczególne wsparcie inicjatyw mających na celu budowę i rozwój zintegrowanych obszarów agroturystycznych oraz turystyki wiejskiej, wykorzystujących komplementarność walorów i posiadanych zasobów na danych obszarach (spójnych wizerunkowo i geograficznie)
- Wspieranie procesów modernizacji bazy turystycznej mających na celu podnoszenie konkurencyjności w zakresie całosezonowej obsługi turystycznej.

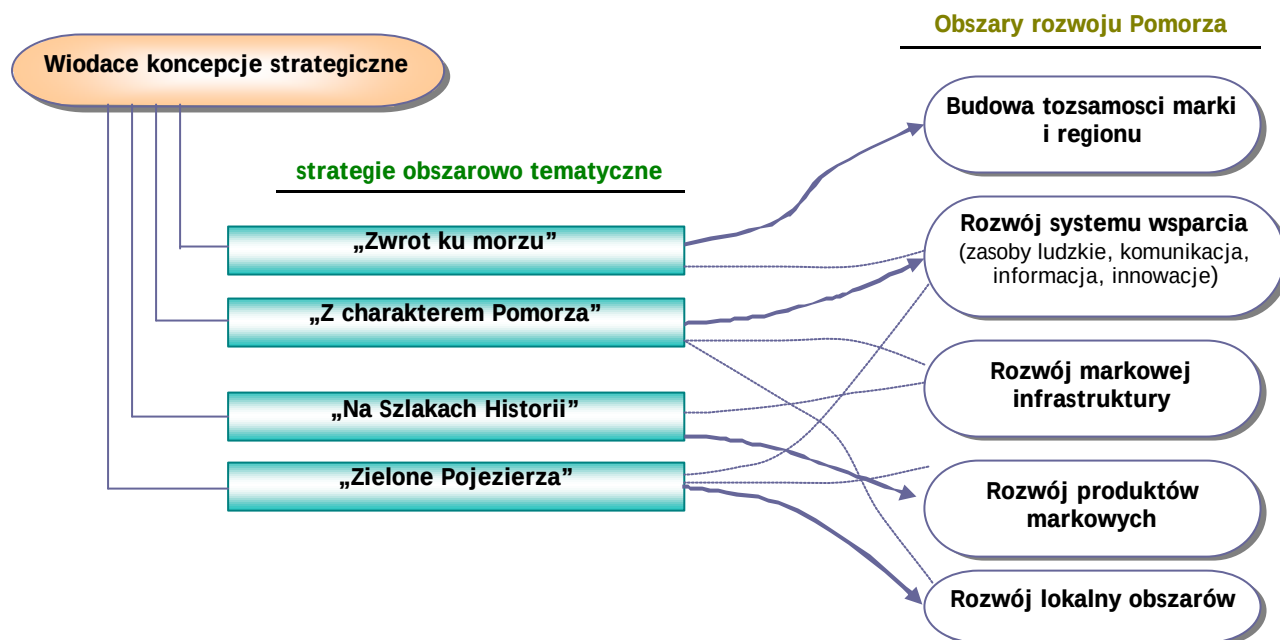
turystyka biznesowa

- Rozwój Trójmiasta jako wiodącego centrum biznesowo-konferencyjnego w strefie akwenu Morza Bałtyckiego:
 - współpraca z Portem Lotniczym w Rebiechowie

- wykorzystanie na cele konferencyjno-kongresowe hali widowiskowo-sportowej przewidzianej do realizacji na obszarze granicznym pomiędzy Sopotem, a Gdanskim (dzielnica Gdansk Zabianka)
- rozwój Sopotu jako istotnego zaplecza biznesowo-hotelowego dla turystyki konferencyjnej
- rozwój Gdyni jako wiodącego portu morskiego, istotnego ośrodka żeglarskiego oraz krajowego centrum rozwoju innowacyjności
- rozwój Słupska jako modelowego i wiodącego ośrodka równoważenia rozwoju w Polsce Północnej
- wsparcie rozwoju centrów targowo-wystawienniczych w Gdansk (MTG), Gdyni i Sopocie, w tym podejmowanie działań w zakresie współpracy ośrodków wystawienniczych Gdanska, Gdyni i Sopotu
- Określenie możliwości i zasadności budowy **Baltyckiego Centrum Kongresowego** – rozwój poprzez wspólne wysiłki Trójmiasta, ośrodka kongresowego oraz towarzyszących ośrodków konferencyjno–hotelowych, stworzenie platformy porozumienia i partnerstwa regionalnego (Port Lotniczy w Rebiechowie, przewoźnicy promowi, placówki badawcze, wyższe uczelnie województwa, władze województwa, organizatorzy targów i wystaw np. MTG S.A., największe firmy Wybrzeża)

Analiza proponowanych kierunków działań pozwoliła na określenie wiodących koncepcji strategicznych rozwoju turystyki w województwie pomorskim, określonych jako wiodące kierunki lub programy strategiczne.

Rysunek 56 Koncepcje wiodących programów strategicznych rozwoju turystyki



Zródło: opracowanie własne PART S.A.

Omówienie i uzasadnienie wiodących programów strategicznych rekomendowanych dla rozwoju turystycznego województwa pomorskiego



Rozwój szlaków tematycznych jako zintegrowanych produktów
Rozwój skansenów archeologicznych – miejsc edukacji i prezentacji
„Grody Pomorza Wschodniego” odnowa, rewitalizacja, rozwój ofert
Atrakcje Pomorza - program „ożywiania” zabytków, muzeów

Historia regionu i walory kulturowe, stanowią niewatpliwy, autentyczny wyróżnik i silną stronę Pomorza.

Myslenie o rozwoju turystyki regionu nie poprzez pojedyncze, oddzielone od siebie działania, ale kompleksowe rozwiązania, jasno wskazujące na efekt końcowy, korzyści wdrożenia oraz pokazujące sposób ich realizacji. Wykorzystanie jako punkt wyjścia walorów kulturowych oraz dziedzictwa historycznego regionu pozwoli na uwiarygodnienie oferty, podniesienie jej prestżu, dodanie unikalnych wartości.

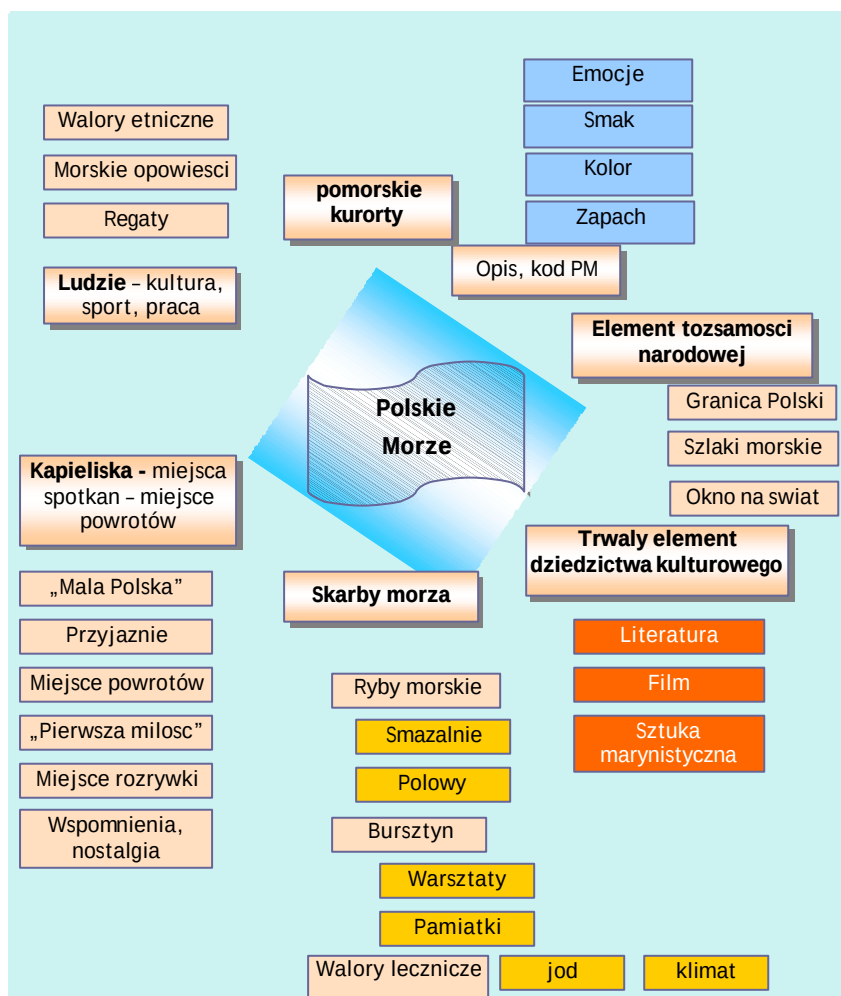
„Zielone Pojezierza”

System zintegrowanych szlaków i szcieżek rowerowych
Pomorskie stacje aktywne
Wypoczynek w otulinie parków
System udogodnień dla turystów aktywnych

Bogactwo i specyfika walorów przyrodniczych regionu, w tym obszarów Pojezierza Kaszubskiego, Bytowskiego, Starogardzkiego oraz Borów Tucholskich stanowi filar dla budowy atrakcyjnych rynkowo, markowych produktów strefowych oraz rozwoju modelowych rozwiązań w obszarze dominujących form turystyki wypoczynkowej, aktywnej i specjalistycznej. Kompleksowe podejście do budowy i rozwoju infrastruktury turystycznej zapewni efektywne zagospodarowanie posiadanego potencjału oraz zwiększy konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących w branży turystycznej.

Istotne cechy określonych, wiodących kierunków (programów) strategicznych to:

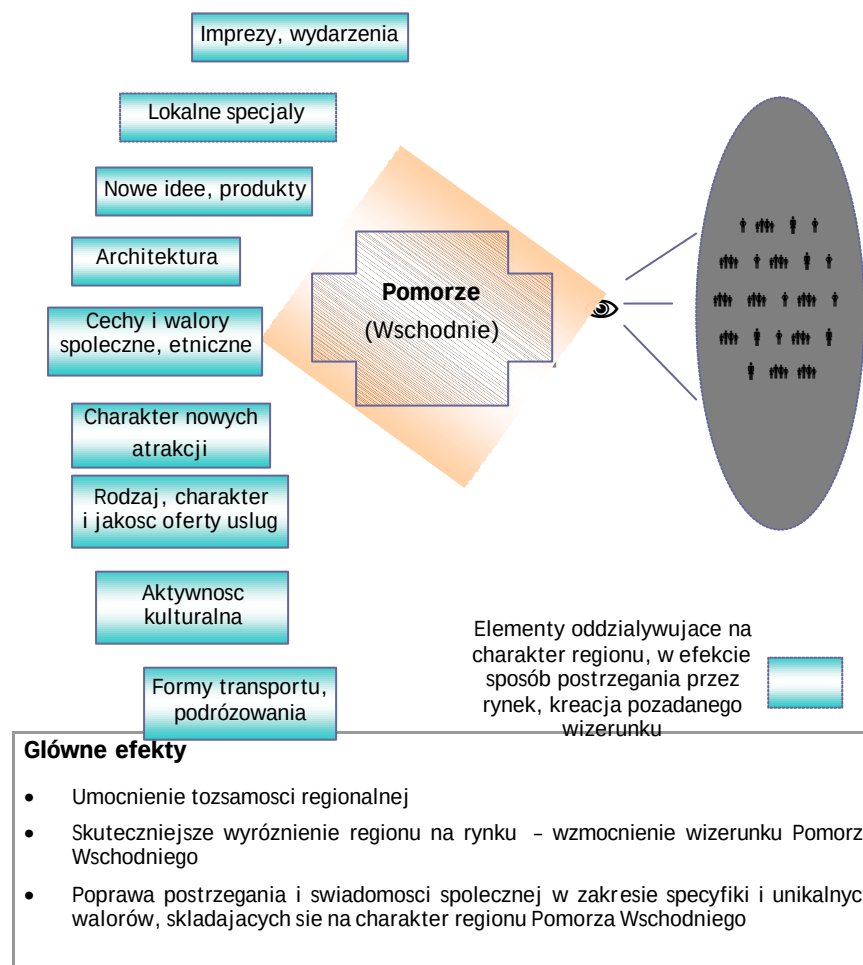
- Wielofunkcyjność i wielodyscyplinarność wiodących programów strategicznych
- Komplementarność działań w obszarze wiodących koncepcji strategicznych
- Uwzględnienie historyczno-przestrzenno-społecznych uwarunkowań rozwoju regionu, w tym silnych tożsamości niektórych obszarów np. Kaszub, Kociewia, czy rodzących się silnych więzi kulturowo-społecznych np. Ziemi Słupskiej i Ziemi Leborskiej
- Uwzględnienie i wykorzystanie w programach charakteru kulturowego regionu Pomorza
- Zintegrowanie najważniejszych walorów dla stworzenia konkurencyjnych rozwiązań rozwojowych
- Ukierunkowanie tematyczne rozwoju, nie tylko względem rodzaju działań strategicznych
- Jasno określone cele produktowe i wizerunkowe w każdym z określonych programów strategicznych
- Silny związek funkcjonalno–przyczynowo–skutkowy poszczególnych kierunków strategicznych



Czynnik równowazenia regionalnego – morze oraz produkty wokół tematyki morskiej jako główny magnes, wpływający istotnie na ruch turystyczny w województwie pomorskim oraz zainteresowanie innymi obszarami i produktami

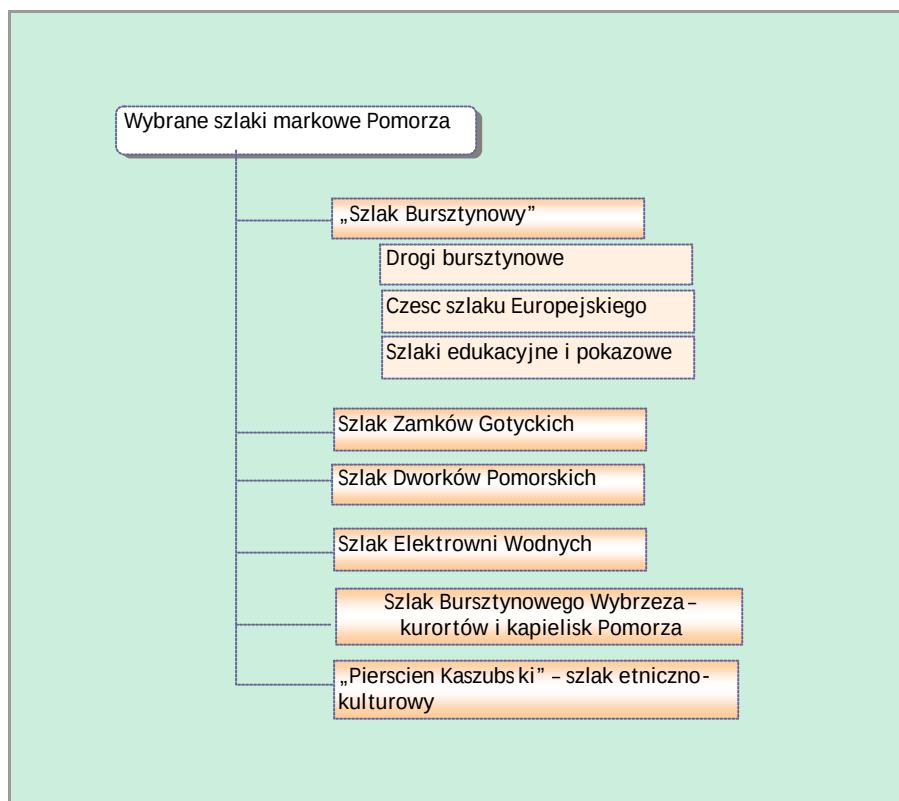
„Zwrot ku morzu” – strategiczny program, mający na celu budowę wiodącego, zintegrowanego produktu turystycznego regionu, stanowiącego główną siłę napędową turystyki Pomorza. Koncepcja zakładająca kompleksowy system działań w zakresie rozwoju infrastruktury, budowy wizerunku oraz wykorzystania największego potencjału turystycznego Pomorza:

- **„Polskie Morze”** – wykreowanie wiodącej marki produktu wizerunkowego, opartej na autentycznych wyróżnikach, skierowanej przede wszystkim do turystów krajowych, mającej promować morze także jako atrakcyjne miejsce przyjazdów poza sezonem letnim
- **„Skarby morza”** – promowanie i rozwijanie usług okoturystycznych, związanych z tzw. produktami morza (bursztyn – warsztaty jubilerskie, pamiątkarstwo, sztuka jubilerska, polowy bursztynu, ryby i owoce morza – sprzedaż i przetwórstwo ryb, gastronomia oparta na owocach morza, muszle – pamiątkarstwo)
- **„Klimat morski”** – kreowanie produktów turystyki zdrowotnej, opartej na walorach uzdrowiskowych klimatu morskiego zarówno w gminach uzdrowiskowych (Ustka, Sopot), jak i innych miejscowościach nadmorskich, predestynowanych klimatycznie ze względu na położenie
- **„Szlaki morza”** – budowa i promocja markowych produktów turystycznych wokół szlaków związanych z morzem, w tym szlaki lądowe – „Bursztynowy” oraz szlaki wodne śródlądowe (rzeczne) Wisła, Słupia, szlaki morskie wycieczkowe Gdynia – Karlskrona, Gdańsk – Łeppaja, Gdańsk – Sopot – Gdynia – Hel, Gdańsk – Kaliningrad (stworzenie odpowiedniej platformy integrującej działania wokół szlaków), szlak podwodny – „Szlak Wraków Hanzeatyckich”
- **„Polskie Plaze”** – wykreowanie wizerunku Polskich Plaz jako jednych z niewielu w Europie zachowanych często w formie naturalnej, pódzkiej, niezmięnionej przez człowieka, stanowiących zarówno atrakcję turystyczną, jak i naturalną część ekosystemu, rozwój turystyczny plaz z zachowaniem ich charakteru
- **„Ruchome piaski”** – zrównoważone wykorzystanie turystyczne unikalnych wytworów geomorficznych linii brzegowej Bałtyku – wydmy i klifów, z założeniem pozytywnego oddziaływania ekologicznego
- **„Ptasie szlaki”** – „makrokosmos” – rozwój produktów specjalistycznych skierowanych do miłośników ptaków (obserwatorów ptaków, ornitologów) – produkt międzyregionalny
- **„Ludzie morza”** – eksponowanie i pielęgnowanie wartości niematerialnych, związanych z potencjałem ludzi morza, w tym rybaków, marynarzy, badaczy morza, nurków itp.; określenie możliwości w zakresie wykorzystania potencjału ludzkiego dla kreowania produktów turystycznych i budowy wizerunku regionu
- **„Na pełnych żaglach”** – „Porty Pomorza Wschodniego” – rozwój form turystyki morskiej i wodnej, w tym żeglarstwa pełnomorskiego, rozwój marin i portów morskich
- **Nadmorskie kurorty** – rozwój turystyki objazdowej, w tym po sezonie letnim, po kurortach – kąpieliskach nadmorskich Pomorza (atrakcje kulinarne, zabiegi kosmetyczne, zdrowotne, imprezy kulturalne i sportowe)
- **„Muzeum Bałtyku”** – muzeum europejskiego dziedzictwa kulturowego regionów bałtyckich
- **„Nadmorskie Atrakcje”** – budowa i rozwój atrakcji nadmorskich, wzmacniających konkurencyjność kąpielisk



„Z charakterem Pomorza” – działania *horyzontalne* (program) mające wpływać na charakter, unikalność wizerunku regionu, w tym poprzez kompleksowy system rekomendacji, wsparcia i działań w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury, rozwoju oferty usług turystycznych oraz zasobów ludzkich

- Wspieranie rozwoju markowych produktów turystycznych oraz projektów turystycznych wykorzystujących potencjał walorów kulturowo-społecznych regionu, w tym kultury kaszubskiej i kociewskiej
- Opracowanie systemu rekomendacji w stosunku do bazy turystycznej (założenia dla pożądanego rozwiązania architektonicznych), działań promocyjnych i marketingowych oraz szkoleniowo-edukacyjnych
- Wspieranie działań wizerunkowych oraz projektów marketingowych wpływających na kreowanie silnej marki regionu Pomorza
- Inspirowanie, inicjowanie i wspieranie rozwoju kompleksowych projektów turystycznych, opartych na tożsamości lokalnej i/lub regionalnej
- Podnoszenie świadomości mieszkańców Pomorza w obszarze posiadanych walorów społecznych oraz dziedzictwa kulturowo-historycznego regionu
- Opracowanie programu Budowy Marki regionu, w tym podkreślającej unikalność regionu, jego charakter, w tym główne wartości i atrybuty
- Wspieranie projektów rozwoju infrastruktury turystycznej silnie związanych z potencjałem kulturowo-społecznym regionu oraz wykorzystujących charakterystyczne dla Pomorza atrakcje i walory
- Rozwój projektów międzyregionalnych w obszarze Pomorza, wykorzystujących wspólny potencjał turystyczny
- Wspieranie funkcjonowania i rozwoju charakterystycznych dla regionu Pomorza Wschodniego form transportu, stylizowane łodzie, statki (podróżowanie szlakami wodnymi), wycieczki statkami, jachtami żaglowymi, wykorzystanie floty rybackiej na cele turystyczne oraz przewozów pasażerskich, utrzymanie kolei regionalnej i wypromowanie niektórych tras jako atrakcji turystycznych (Pomorska Kolej Krajobrazowa)



„Na szlakach historii” – kompleksowe i konkurencyjne zagospodarowanie walorów kulturowych i historycznych regionu na cele turystyczne przez kreacje silnych marek i produktów turystycznych w obszarze turystyki miejskiej i kulturowej

- Budowa wizerunku przez promocje głównych wyróżników oraz program „Atrakcje kulturowo – historyczne”
- Tworzenie i rozwój markowych szlaków tematycznych (eksponujących potencjał turystyczny małych i średnich miejscowości) jako kompleksowych rozwiązań produktowych – dla zwiększania atrakcyjności turystycznej podróży turystycznych „w głąb lądu”
- Wzrost potencjału regionu w zakresie przyjazdów krótkookresowych w okresie jesienno-wiosennym, poprzez wsparcie budowy i rozwoju atrakcyjnej oferty pobytowej oraz specjalistycznej bazy turystycznej i paraturystycznej („warsztaty historii”, archeologia edukacyjna, oferta konferencyjno-biznesowa)
- Oparcie na potencjale szlaków kulturowo-tematycznych oferty skierowanej dla turystów zagranicznych, sentymentalnych oraz turystyki poznawczo-uczestniczącej
- Rozwój turystyki miejskiej przez budowę silnych marek kulturowo-turystycznych, tworzących podstawę dynamicznego rozwoju turystyki weekendowej regionu oraz zrównowazanego rozwoju
- Budowa i rozwój produktów markowych w obszarze turystyki kulturowej
- Rozwój i tworzenie atrakcyjnych ofert pakietowych w zakresie podróży i wypoczynku na szlakach kulturowych oraz w zintegrowanych obszarach kulturowo-turystycznych
- Promowanie idei produktów scalających region, w tym miasta i miasteczka historyczne Pomorza (Przystanki historyczne Pomorza – program ponadregionalny z województwem zachodniopomorskim)
- Rozwój produktów turystyki edukacyjnej dzięki m.in. wykorzystaniu potencjału i różnicowania walorów kulturowych Pomorza
- Kompleksowy rozwój ofert turystycznych oraz infrastruktury okolicy turystycznej wokół szlaków tematycznych

Charakter strategii – główne efekty

- Wykorzystanie potencjału regionu w zakresie walorów kulturowych i historycznych – element niezwykle istotny w realizacji projektów ZPORR (działanie 1.4)
- Poprawa wizerunku turystycznego regionu dzięki konkurencyjnym, atrakcyjnym produktom, podkreślającym historyczną tożsamość Pomorza w formie atrakcyjnej rynkowo
- Uzyskanie konkurencyjnej oferty produktów – unikalnych, wiarygodnych dla turysty, opartych na źródłach historycznych regionu
- Zrównoważenie rozwoju turystycznego regionu oraz zachowanie i pielęgnacja dziedzictwa kulturowego na obszarze Pomorza



„Zielone Pojezierza – Malownicze Krajobrazy” – budowa zintegrowanych produktów strefowych oraz rozwiązań modelowych w zakresie infrastruktury turystycznej na obszarach predestynowanych do rozwoju turystyki wypoczynkowej (pojezierniej), aktywnej i specjalistycznej

- Tworzenie modelowych rozwiązań w zakresie promocji i komercjalizacji form turystyki aktywnej i specjalistycznej w oparciu o zasadę polityki równoważenia regionalnego
- Rozwój specjalistycznej bazy turystycznej na potrzeby turystyki aktywnej i specjalistycznej (przystanie, stacje wodno-rowerowe)
- Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej na obszarach pojeziernych oraz borowiackich ukierunkowanej na tworzenie markowych, całosezonowych rozwiązań produktowych, mających istotny wpływ na wizerunek regionu oraz zakładających kreację nowych miejsc pracy w turystyce (centra sportów zimowych, centra rehabilitacji, centra biznesowo-konferencyjne)
- Promowanie rozwiązań konkurencyjnych rynkowo oraz wykorzystujących innowacyjne koncepcje zagospodarowania turystycznego regionu, w tym w obszarze pojezierzy oraz otulin kompleksów leśnych
- Budowa kompleksowego systemu udogodnień dla turysty wypoczywającego w regionie Pojezierzy, w tym w obszarze parków krajobrazowych i narodowych oraz ich otulinie
- Tworzenie i promowanie na rynku pakietów wypoczynkowych wykorzystujących potencjał obszarów pojeziernych i borowiackich
- Promocja imprez turystycznych w obszarze turystyki o charakterze turystyki aktywnej, w tym rajdów, spływów, regat, rejsów, marszów
- Wspieranie rozwoju firm turystycznych, kreujących ofertę w obszarze turystyki aktywnej i specjalistycznej
- Rozwój zintegrowanego systemu szlaków i szciezek turystyki aktywnej i specjalistycznej, w tym w oparciu o rozwój węzłowych punktów turystycznych
- Stworzenie wspólnej platformy regionalnej i ponadregionalnej mającej na celu wdrażanie i rozwijanie systemu zintegrowanej informacji turystycznej (zgodnej z założeniami projektu POT bazy „it”)

Charakter strategii – główne efekty:

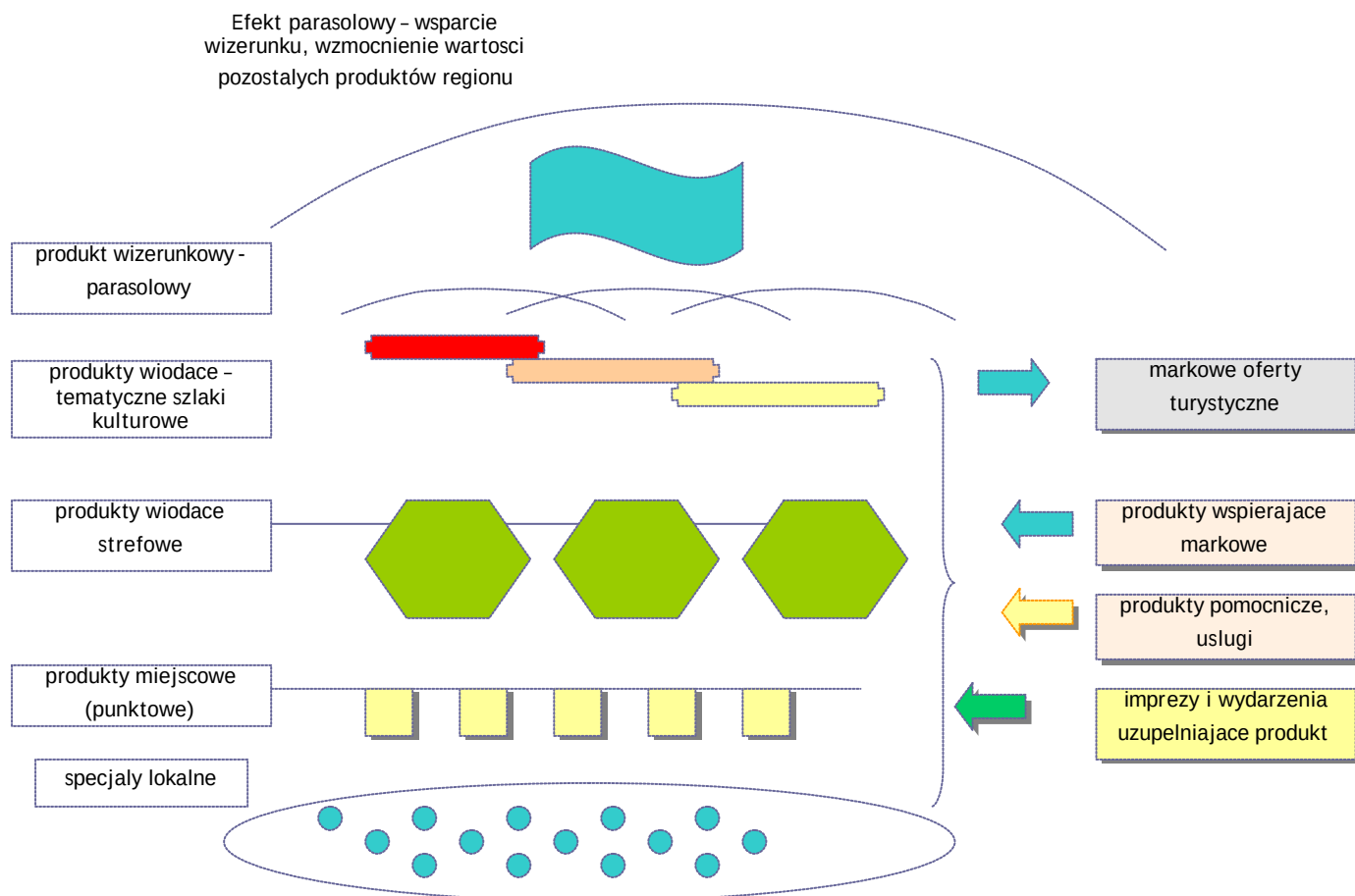
- Wykorzystanie potencjału regionu w zakresie lokalnych, obszarowych walorów turystycznych, w tym istotnych przy realizacji projektów ZPORR w działaniu 3.1
- Uzyskanie konkurencyjnych systemowych rozwiązań w obszarze turystyki aktywnej i specjalistycznej wykorzystujących potencjał walorów naturalnych regionu
- Wzmocnienie konkurencyjności turystyki wypoczynkowej na obszarach pojeziernych oraz w otulinach kompleksów leśnych
- Poprawa koordynacji działań i efektywniejsze wykorzystanie środków na rozwój i promocje
- Rozwój turystyki przyczyniający się do zrównowalonego rozwoju regionu, w tym z odpowiednim poszanowaniem i pielęgnacją walorów przyrodniczych Pomorza

7.2. Identyfikacja produktów markowych województwa

Przeprowadzona analiza, m.in. walorów turystycznych, rynków strategicznych, uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych regionu, pozwoliła na zidentyfikowanie istniejących produktów oraz określenie możliwości w zakresie budowy i rozwoju nowych markowych produktów turystycznych województwa pomorskiego.

- Przedstawione propozycje w zakresie produktów poddane zostaną ocenie oraz konsultacjom społecznym, w tym w trakcie debat publicznych, stanowiących element powstawania strategii rozwoju turystyki oraz warsztatów strategicznych, planowanych na etapie opracowywania programu rozwoju produktów turystycznych
- Wnioski z analizy stanowią podstawę przygotowania propozycji zintegrowanych, ponadregionalnych produktów turystycznych
- Koncepcja i programy operacyjne rozwoju turystycznych produktów markowych województwa pomorskiego zostaną określone na etapie prac przy opracowywaniu programu rozwoju produktów turystycznych
- Przedstawione propozycje produktów i obszarów produktowych stanowią wskazówki do programowania kompleksowych rozwiązań w zakresie opracowania produktów turystycznych oraz szczegółowych rozwiązań wspierających wdrożenie i zarządzanie produktami

Rysunek 57 Schemat struktury kompozycji produktów markowych regionu



Wybrane produkty turystyczne województwa pomorskiego

Obszary produktowe	Nazwa	Priorytet - szansa rozwoju	Charakter międzynarodowy
Produkty wiodące - wizerunkowe	„Polskie Morze”	♦♦♦♦	
Produkty strefowe (strategiczne dla rozwoju) (strefy atrakcyjności - wiodące obszary turystyczne)	• Ziemia Pucka, w tym Półwysep Helski • Trójmieście • „Zielone Pojezierza” - Pojezierze Bytowskie - Pojezierze Kaszubskie • Bory Tucholskie • Wybrzeże Słowińskie (Słowiński Park Narodowy)	♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦♦	
Produkty strefowe (obszarów turystycznych)	• Żuławy • Ziemia Słupska • Pojezierze Starogardzkie (Kociewie) • Ziemia Leborska • Ziemia Wejherowska	♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦	
Produkty markowych szlaków tematycznych (tematycznie związane ogniska atrakcji)	• Szlak Bursztynowy (wizerunkowy, wiodący, szlak i drogi bursztynowe, szlak poznawczy po warsztatach bursztynowych, miejscach ekspozycji, galeriach itp.) • Szlak Dworów Pomorskich („Dworki pomorskie”) • Szlak Zamków Gotyckich - Zamki Krzyżackie - (szlak ponadregionalny) • Szlak Latarni Morskich - latarnie morskie - (szlak ponadregionalny) • Szlak Elektrowni Wodnych (Słupia, Radunia)	♦♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦	 
Uzupełniające produkty szlaków tematycznych (tematycznie związane ogniska atrakcji)	• Szlak Miast Książeczych (Słupsk, Wejherowo, Leba, Chojnice, Koszalin) • Szlak Gotów • Szlak konwiarstwa pomorskiego (Słupsk, Malbork, Gdańsk, Elbląg) • Szlak Cystersów • Szlak Wraków Bałtyckich • Szlak Chat Szachulcowych • Szlak Kupców Hanzeatyckich • Szlak Menonitów • Szlak Browarów Pomorskich • Szlak Wikingów • Pomorskie Kąpieliska - Kurorty Pomorza lub Szlak Letnich Stolic, produkt po sezonie letnim, nadmorskie perły (Leba, Władysławowo, Jastrzębia Góra, Jurata, Hel, Krynica Morska, Puck, Sopot itp.) • Szlak Śladami Bismarcka na Pomorzu	♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦ ♦♦♦♦	          

⁵⁰ „Piersien Kaszubski to także szerszy program organizacji i rozwoju infrastruktury turystycznej na Kaszubach
Jeziornych

	Dworek Sierakowskich w Sopocie		
Wybrane lokalne produkty (specjały i wyroby)	- Sledzie po kaszubsku - Ryby smazone i wedzone - Losos wędzony - Wyroby z bursztynu (bizuteria, precjoza, pamiatki) - Piwo z browaru Amber Bielkówko - Solanka sopocka - Porcelana - Lubiana - Cegła „palcówka” – Gniew	☆☆☆☆ ☆☆☆ ☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆ ☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆	
Wybrane imprezy i wydarzenia	- Jarmark Dominikanski - Polish Prokom Open w Sopocie - Miedzynarodowy Festiwal w Sopocie - Idea Gdynia Sailing Days - Zlot Najwiekszych Zaglowców Swiata (Gdynia) „Amberif” – Targi Bursztynu - Festiwal Filmowy w Gdyni - Miedzynarodowy Zlot Milosników VW Garbusa - Jarmark Wdzydzki - Mistrzostwa Swiata w Polawianiu Bursztynu - Miedzynarodowy Festiwal Folkloru „Dni Kultury Kaszubskiej” - Jarmark Odpustowy sw. Marcina Jakuba - Festiwal Dwóch Teatrów w Sopocie „Obiezenie Malborka” w Malborku - Impreza plenerowa VIVAT VASA!!!	☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆ ☆☆☆☆	🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐 🌐

Wnioski

- Przeprowadzona analiza wskazuje na znaczące predestynacje regionu w zakresie kreacji markowych szlaków tematycznych, w tym związanych z dziedzictwem kulturowym regionu
- Istotną słabością oferty turystycznej regionu jest brak produktów wizerunkowych, charakterystycznych dla regionu, eksponujących unikalne walory; przeważają oferty homogeniczne, np. „wakacje nad morzem”, wczasy na wsi – „pod gruszą”, „wczasy nad jeziorem”, wyjazdy aktywne itp.
- Bardzo niewielka liczba markowych, pakietowych ofert turystycznych
- Największy potencjał wizerunkowy regionu powinny stanowić walory przestrzenno – geograficzne (położenie nadmorskie, Wybrzeże Bałtyckie) oraz bogate dziedzictwo kulturowe, zachowane i pielęgnowane w wielu miejscach Pomorza Wschodniego
- Istotnym wzmocnieniem dla charakteru oferty produktowej Pomorza Wschodniego są walory etniczne i społeczne, w tym kultura Kaszub, Kociewia czy kolebki kultury gotlandzkiej i rzucewskiej

⁵¹ Wokół niektórych zamków planowane są szersze projekty zakładające także rozwój infrastruktury uzupełniającej np. Zagospodarowanie Wzgórza Zamkowego w Sztumie, czy „Strefa Wysokiej Jakości Usług Turystycznych wokół Zamku w Malborku”

⁵² Na produkt składają się m.in. Przekop Wisły, Słuzki Przegalina i Gdanska Głowa, porty Swibno, Przegalina; ponadto mosty zwodzone, przepompownie

- Cecha oferty regionu jest zróżnicowanie obszarowe – wykształcenie na przestrzeni wieków charakterystycznych subregionów, o specyficznych cechach i walorach atrakcyjności przestrzenno–przyrodniczo–kulturowej, predestynujących je do rozwoju zintegrowanych stref turystycznych
- Komplementarność oferty turystycznej woj. pomorskiego

Elementy wizerunkowe (przykłady)

- Molo w Sopocie (najdłuższy drewniany pomost w Europie)
- „Organy Oliwskie” w Katedrze Oliwskiej
- Stocznia Gdańska oraz Plac i Muzeum Solidarności
- Ul. Monte Cassino w Sopocie (popularny deptak)
- „Sad Ostateczny” Hansa Memlinga
- Starówka w Gdańsku
- 21 Postulatów Sierpniowych (lista dziedzictwa UNESCO „Pamięć Świata”)
- Zamek w Malborku (wpisany na listę dziedzictwa UNESCO)
- Wydmy w Parku Słowińskim

Znane postacie istotnie wpływające na wizerunek regionu (przykłady)

- Lech Walesa
- Klaus Kinski
- Gabriel Daniel Fahrenheit
- Artur Schopenhauer
- Jan Hevelius
- Günter Grass

Inne elementy wizerunkowe

- Zespoły sportowe – Prokom Trefl Sopot, zespoły piłkarskie⁵³ np. Lechia Gdańsk, Arka Gdynia Stocznowiec Gdańsk (zespół hokejowy), czołowe zespoły rugby (Lechia Gdańsk, Ogniwo Sopot, Arka Gdynia)
- Znani sportowcy (np. Sylwia Gruchala, Leszek Blanik, Przemysław Miarczyński)
- Znani naukowcy (np. prof. dr hab. Jerzy Samp – znany historyk Gdańska i Pomorza, prof. dr hab. Marta Bogdanowicz – psycholog, twórczyni stosowanej w Europie metody leczenia dysleksji)
- Artysci, pisarze (np. Paweł Huelle, Andrzej Dudziński, Kiejstut Bereznicki)
- Znani politycy kojarzeni z Wybrzeżem (np. Donald Tusk, Maciej Płazynski)

⁵³ w przypadku niektórych zespołów sportowych, szczególnie zespołów piłkarskich wpływ na wizerunek turystyczny może mieć charakter pejoratywny

- Znani przedsiębiorcy (np. Ryszard Krauze, Zenon Ziaja)
- Uczelnie wyższe – np. Uniwersytet Gdański, Politechnika Gdańska, Akademia Morska, WSAiB, Akademia Medyczna

Założenia do rozwoju produktów turystycznych regionu

- Opracowanie kompleksowego programu rozwoju produktów turystycznych województwa pomorskiego
- Stworzenie i opracowanie strategii marketingowych, w tym budowy marki, oraz programów operacyjno-rozwojowych dla wybranych strategicznych produktów turystycznych regionu, wg określonych parametrów i zasad w PRPTWP
- Określenie podstawowych oraz uzupełniających źródeł finansowania oraz możliwych form montażu finansowego realizacji programów rozwoju produktów
- Opracowanie i wdrożenie modelowych rozwiązań w zakresie zarządzania i organizacji projektami
- Zaproponowanie modelowych rozwiązań w zakresie wsparcia technicznego wdrożenia produktów